

STUDIA EŁCKIE

24 (2022) nr 4

Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum

„Studia Ełckie” 24(2022), nr 4

e-ISSN **2353-1274**

p-ISSN **1896-6896**

DOI: **10.32090**

© Copyright by Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum

UIW: 67300

Ełk 2022

Projekt okładki: Marek Kuryłowicz

Skład komputerowy: Zespół redakcyjny

Adres: 19-300 Ełk, Plac Katedralny 1

Wersja pierwotna: internetowa (<http://studiaelckie.pl/24-2022-nr-4>)

UIC: 484807

RADA NAUKOWA

- Sixto J. **Castro** – Universidad de Valladolid, Hiszpania
- Robert A. **Delfino** – St. John's University, NY, USA
- Urbano **Ferrer** – Universidad de Murcia, Hiszpania
- ks. Wojciech **Guzewicz** – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn, Polska
- Andrzej **Jastrzębski** OMI – Saint Paul University, Ottawa, Kanada
- Jeanette V. **Loanzon** – University of Santo Tomas, Manila, Filipiny
- ks. Paweł **Mąkosa** – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska
- A. William **McVey** – Holy Apostles College and Seminary, Cromwell, CT, USA
- Eduardo **Ortiz** – Universidad Católica Andrés Bello, Caracas, Wenezuela
- Pablo **Pérez López** – Universidad de Navarra, Pampeluna, Hiszpania
- Monika **Przybysz** – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa, Polska
- Peter A. **Redpath** – Adler-Aquinas Institute, Colorado Springs, CO, USA
- ks. Paweł **Tarasiewicz** – Adler-Aquinas Institute, Colorado Springs, CO, USA
- Anna **Zellma** – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn, Polska
- ks. Kęstutis **Žemaitis** – Uniwersytet Witolda Wielkiego, Kowno, Litwa

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Redaktor naczelny ▪ bp Dariusz **Zalewski** – WSD, Ełk

Zastępca redaktora naczelnego ▪ ks. Tomasz **Kopiczko** – UKSW, Warszawa

Sekretarz redakcji ▪ ks. Dariusz **Konopko** – KUL, Lublin

Redaktorzy tematyczni

Filozofia ▪ ks. Antoni **Skowroński** – PUZ, Suwałki

Historia Kościoła ▪ ks. Tadeusz **Białous** – Ełk

Nauki o komunikacji społecznej i mediach ▪ ks. Jerzy **Sikora** – UKSW, Warszawa

Nauki o kulturze i religii ▪ ks. Sławomir **Cimochowski** – Uniwersytet Katolicki,
Santa Cruz de la Sierra, Boliwia

Nauki teologiczne ▪ ks. Andrzej **Jaśko** – WSD, Ełk

▪ ks. Grzegorz **Sierzputowski** – Wydział Teologiczny Środkowych
Włoch, Florencja, Włochy

Pedagogika ▪ ks. Dariusz **Konopko** – KUL, Lublin

Prawo kanoniczne ▪ ks. Roman **Szewczyk** – UWM, Olsztyn

Redaktorzy językowi

Język angielski ▪ Daniel P. **Thero** – Rensselaer Polytechnic Institute, New York, USA

Język hiszpański ▪ Francisco Manuel **Villalba Lucas** – Murcia, España

Język niemiecki ▪ Katharina **Westerhorstmann** – Franciscan University
of Steubenville, Gaming, Austria

Język włoski ▪ ks. Grzegorz **Sierzputowski** – Facoltà Teologia dell'Italia Centrale,
Firenze, Italia

Język polski ▪ Ryszard **Skawiński** – UWM, Olsztyn

Redaktor statystyczny ▪ ks. Arkadiusz **Orzeł** – WSD, Ełk

Spis treści

Od Redakcji / Editorial	419
-------------------------------	-----

Nauki teologiczne / Theological Sciences

ks. Tomasz Kopiczko , <i>Promowanie pozytywnego wizerunku katechety (nauczyciela religii) / Promoting a Positive Image of a Catechist (Religion Teacher)</i>	423-440
ks. Mariusz Pawlina , <i>Analiza aktywności pastoralnej online w czasie pandemii COVID-19 na przykładzie diecezji elckiej / Analysis of Online Pastoral Activity During the COVID-19 Pandemic on the Example of the Elk Diocese</i>	441-462
ks. Marcin Sieńkowski , <i>Realizowanie podstawowych zasad formacyjnych w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Elckiej w latach 2012-2022 / Implementation of the Basic Formation Principles at the Theological Seminary of the Diocese of Elk in 2012-2022</i>	463-485

Miscellanea

Weronika Juroszek , <i>Dojrzałość synowej w świetle koncepcji ks. prof. Zdzisława Chlewińskiego / Daughter-in-Law Maturity from the Perspective of Zdzisław Chlewiński's Concept</i>	489-500
Algimantas Katilius , <i>Conflicts over the Language of Additional Services in the Diocese of Sejny or Augustów in the Second Half of the Nineteenth and Early Twentieth Centuries</i>	501-524
ks. Roman Szewczyk , <i>Bezstronność światopoglądowa a obecność symboli religijnych w instytucjach publicznych / Worldview Impartiality and the Presence of Religious Symbols in Public Institutions</i>	525-537
Katarzyna Flader-Rzeszowska , <i>Rzetelność dziennikarska. Postać dziennikarza we współczesnych tekstach teatralnych / Journalist's Integrity. The Figure of a Journalist in the Contemporary Drama Scripts</i>	539-551

Materialy / Historical Resources

- ks. Wojciech **Guzewicz**, *Kościół i parafia diecezji elckiej (cz. 4) / Churches and Parishes of the Diocese of Elk (Part 4)*555-565

Recenzje / Reviews

- ks. Wojciech **Guzewicz**, Ks. Jacek Ludwik Wojda, *Kasata diecezji podlaskiej 1867. Między berłem a pastorałem*, Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej Unitas, Siedlce 2022, ss. 193 569-570

Od Redakcji

Szanowni Państwo!

Miło mi poinformować, że nasze czasopismo pozytywnie przeszło proces oceny i zostało zindeksowane w bazie ICI Journals Master List za rok 2021. Na podstawie ankiety ewaluacyjnej oraz analizy numerów z 2021 r., wyznaczona została wartość wskaźnika Index Copernicus Value (ICV), która wynosi 100.00. W porównaniu z rokiem 2020 jest ona wyższa o 5 punktów. To oznacza, że nasze czasopismo zyskuje coraz wyższy poziom wydawniczy i spełnia kolejne kryteria stawiane periodykom naukowym.

Ponadto 20 grudnia 2022 r. „Studia Elckie” zostały zindeksowane na portalu „MOST Wiedzy”, który jest Multidyscyplinarnym Otwartym Systemem Transferu Wiedzy¹. To kolejna forma upowszechnienia i promocji środowiska naukowego skupionego i działającego w ramach naszego czasopisma.

Na końcu numeru zamykającego 24. tom „Studiów Elckich” zamieszczamy listę Recenzentów, którym bardzo dziękujemy za współpracę i ocenę artykułów opublikowanych w 2022 r. Warto odnotować, że spośród wszystkich Recenzentów (38), blisko jedna trzecia (11) posiada afiliację zagraniczną (Kanada, Litwa, Słowacja, Uganda, USA, Włochy).

W bieżącym numerze „Studiów Elckich” znajduje się siedem artykułów naukowych, materiały historyczne oraz recenzja książki. Jeden z artykułów został napisany w języku angielskim przez Autora z zagranicy (Litwa).

Artykuły i bieżące informacje znajdują się na naszej stronie internetowej: <http://www.studielckie.pl/>

ks. Tomasz Kopiczko
Zastępca redaktora naczelnego

¹ Por. <https://mostwiedzy.pl/pl/magazine/studia-elckie,11666-1> (dostęp: 20.12.2022).

NAUKI TEOLOGICZNE
Theological Sciences

KS. TOMASZ KOPICZKO*

Promowanie pozytywnego wizerunku katechety (nauczyciela religii)¹

Pośród całej posługi zbawczej, którą podejmuje Kościół, szczególne miejsce ma posługiwanie katechetyczne. Zatem powołanie katechety znajduje swoje zakorzenienie we wspólnotcie Kościoła i jest realizacją jego misji. Także posługa nauczyciela religii w przestrzeni szkolnej wpisuje się w tę misję i ma swoje odniesienie do wspólnoty parafialnej. Na katechezie spoczywa obowiązek troski o dobro Kościoła, ale także o swoje własne. Wpisuje się w to dobro duchowe, ale także to niezwiązane z życiem nadprzyrodzonym².

Kierując się zasadą wierności Bogu i człowiekowi nauczyciel religii korzysta zatem z jednej strony z nauk teologicznych, a z drugiej strony współczesny świat otwiera przed nim cały wachlarz różnych osiągnięć nauki. Współcześnie uprawiane nauki o komunikacji, nauki społeczne, pedagogiczne oraz socjologiczne podpowiadają już nie tylko jak najsukuteczniej przekazywać kerygmat drugiemu człowiekowi, ale również jak to czynić w sposób przemyślany i atrakcyjny. Bez wątpienia w takim kontekście nie bez znaczenia pozostaje wizerunek nauczyciela religii. Dokumenty Kościoła przedstawiają całą paletę jego cech z płaszczyzny duchowej, ale słusznym wydaje się także sięgnięcie do osiągnięć personal brandingu, aby zastanowić się, jak wykreować bardziej pozytywny wizerunek nauczyciela religii. Nie chodzi w tym momencie absolutnie o to, aby miał on swoim wizerunkiem przysłonić głoszone prawdy. Wręcz

* ks. Tomasz Kopiczko – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8000-6714>; e-mail: tomkop@o2.pl

¹ W dosłownym znaczeniu chodzi o nauczyciela religii. W tytule zastosowano termin katecheta z racji, że termin ten powszechnie bywa utożsamiany z nauczycielem religii, który swoją posługę realizuje na przestrzeni szkolnej (por. PDK 89nn. Szczegółowo tematykę tę wyjaśnia pierwsza część artykułu: M. Mąkosa, *Katecheta (nauczyciel religii) jako wychowawca na tle proponowanych zmian w prawie oświatowym*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 19(2019), nr 4, s. 97-104.

² Por. DK 110nn; PDK 90nn.

przeciwnie, jego pozytywny wizerunek powinien sprawiać, że prawdy objawione będą głoszone w sposób jak najbardziej skuteczny.

Celem niniejszego opracowania jest nakreślenie ram badawczych podjętego zagadnienia promowania pozytywnego wizerunku katechety. Cel ten, zgodnie z paradygmatem pastoralnym, zostanie zrealizowany w trzech punktach. Po pierwsze, zostaną przedstawione założenia teoretyczne, które podpowiadają, jaki powinien być wizerunek katechety. Drugi element to prezentacja wyników badań przeprowadzonych na potrzeby tego opracowania. Trzeci punkt to prezentacja wniosków połączona z postulatami wobec katechetów.

1. Jaki wizerunek nauczyciela religii

Jak zauważa R. Szewczyk „warto spojrzeć na realizację zadań Kościoła poprzez pryzmat osobowości nauczyciela religii, czyli osoby bezpośrednio odpowiedzialnej za realizację lekcji religii na terenie szkoły”³. Jednocześnie należy pamiętać, że nauczyciele religii są tymi, którzy wychowują w wierze i są powołani do tego, aby być świadkami Chrystusa⁴. *Dyrektorium o katechizacji* mówi natomiast o tożsamości i powołaniu katechety i w sposób dosyć istotny wiąże ową tożsamość katechetyczną z tożsamością Kościoła. Każdy posługujący w katechezie, a więc także nauczyciel religii, ma być świadkiem wiary „oraz strażnikiem pamięci o Bogu”, zarazem „nauczycielem jak i mistagogiem”. Powinien także być „towarzyszem i wychowawcą”⁵.

Z kolei A. Rayzacher-Majewska pisząc o wizerunku nauczyciela religii stwierdza, że wychowanie polega na połączeniu miłości i wymagań⁶. Podobnie zauważa M. Dziewiecki, który stwierdza, że „okazywanie wychowankom miłości bez stawiania im wymagań jest przejawem naiwności”⁷. A więc z jednej strony potrzebne jest wrażliwe serce, a z drugiej odwaga stawiania wymagań.

Ojcowie II Soboru Watykańskiego – odnosząc się do posługi osób świeckich – stwierdzili, że „ludzie świeccy, stawszy się uczestnikami funkcji kapłańskiej, prorockiej i królewskiej Chrystusa, mają swój udział w posłannictwie całego Ludu Bożego w Kościele i na świecie. I rzeczywiście sprawują oni apostołstwo przez swą pracę zmierzającą do szerzenia Ewangelii oraz uświęcania ludzi i do przepajania duchem ewangelicznym oraz doskonalenia porządku spraw doczesnych, tak że ich wysiłek w tej dziedzinie daje jawnie świadectwo o Chrystusie i służy zbawieniu ludzi. Ponieważ zaś właściwością stanu ludzi świeckich jest życie wśród świata i spraw doczesnych, dlatego wzywa ich Bóg, by ożywieni duchem chrześcijańskim, sprawowali niczym zaczętn swoje apo-

³ R. Szewczyk, *Osobowość nauczyciela religii*, „Studia Katechetyczne” 7(2010), s. 218.

⁴ Por. PDK 151.

⁵ Pod KD 110-113.

⁶ Por. A. Rayzacher-Majewska, *Katecheta wymagający – rola wymagań w posłudze katechetycznej na podstawie nauczania św. Jana Pawła II*, „Studia Elckie” 22(2020), nr 4, s. 453-468.

⁷ Por. M. Dziewiecki, *Kochać i wymagać. Pedagogia Ewangelii*, Karków 2006, s. 5.

stolstwo w świecie”⁸. A zatem nauczyciele religii posiadający misję Kościoła wpisują się w autorytet nauczającego Chrystusa. P. Sroczyński powołując się na dokumenty Kościoła, a także osiągnięcia pedagogiczne, zauważa, że od autorytetu nauczyciela religii zależy wynik religijnego wychowania dzieci i młodzieży. Stwierdza, że „trudno byłoby z nim rozmawiać, gdyby nie cieszył się potrzebnym zaufaniem, powagą i szacunkiem”⁹.

Całość spostrzeżeń teologicznych i pedagogicznych na temat nauczyciela religii zamykają w sobie słowa „nauczyciel, wychowawca, świadek”. Idealnie też byłoby utożsamiać nauczyciela religii z rolą katechety, a pracę przez niego wykonywaną nazywać posługą¹⁰. M. Mendyk szczególną rolę upatruje w byciu wychowawcą. Jego zdaniem wydaje się to być szczególnie istotne w kontekście zaniedbań wychowawczych rodziny. Wtedy nauczyciel religii występuje wręcz w roli „ratownika” procesu wychowawczego¹¹.

Mimo iż nauczyciel religii to osoba powołana i posłana na mocy misji kanonicznej, to należy dołożyć wszelkich starań, aby był to ktoś jak najbardziej kompetentny i otwarty na adaptację w zmiennych warunkach. Doświadczenie antropologiczne nakazuje kierowanie się zasadą, że „łaska Boża buduje na naturze”. Zadaniem więc samego nauczyciela religii jest troska o to, aby owa natura była jak najbardziej doskonała. Musi to być zatem osoba, która sprosta nie tylko wymaganiom formalnym procesu edukacyjnego, ale także w odpowiedzialności za powierzone sobie zadania podejmie wysiłek formacji z zakresu teologii, pedagogiki, dydaktyki, psychologii, socjologii, antropologii, a może przede wszystkim nauk związanych z komunikacją społeczną¹².

2. Jak jest postrzegany nauczyciel religii

W 2003 roku I. Celary pisząc artykuł poświęcony posłudze katechety w szkole zauważa, że szereg przeprowadzonych badań eksponuje na pierwszym miejscu, iż nauczyciel religii jest postrzegany jako nauczyciel wiary przekazujący wiedzę o Bogu i Kościele. Kolejne określenia stwierdzały, że jest to ktoś, kto „uczy również o świecie, o miłości, pomaga zrozumieć Biblię i jasno tłumaczy po co żyją”¹³. Wydaje się po upływie dwudziestu lat i szeregu zmian społecznych i kulturowych, które zaszły w polskim społeczeństwie współczesne wymagania nieco się zmieniły.

⁸ DA 2.

⁹ Por. P. Sroczyński, *Autorytet nauczyciela religii*, „Rozprawy naukowe” 65(2019), s. 85.

¹⁰ Por. M. Mendyk, *Katecheta – nauczyciel, wychowawca, świadek. Jego misję w warunkach nowej ewangelizacji*, „Perspectiva” 6(2007), s. 105-119.

¹¹ Por. tamże.

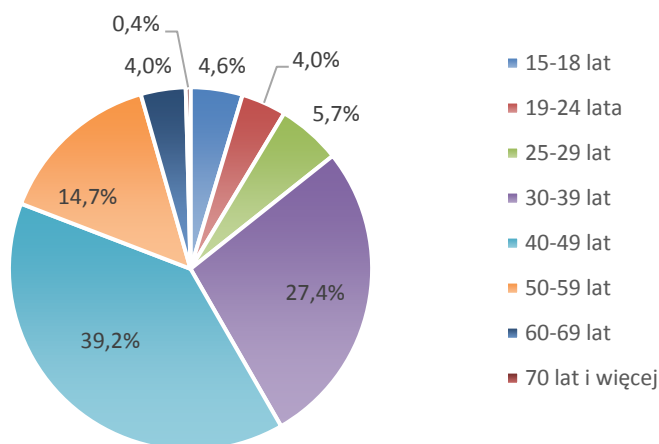
¹² Por. Z. Marek, *Katecheta we współczesnej szkole*, „Studia Katechetyczne” 14(2018), s. 149-164; E. Bednarz, *Nauczyciel katecheta wobec współczesnych wyzwań dydaktycznych i wychowawczych*, „Rocznik Teologiczny ChAT” 1-2(2013), s. 273-287.

¹³ I. Celary, *Posługa katechety w szkole*, „Nauczyciel i szkoła” 1-2(2003), s. 299. W swoim tekście I. Celary odnosi się do rezultatów badań S. A. Górskiej i H. Słotwińskiej.

Celem ogólnego zbadania tematu w dniach 15 lipca 2022 do 15 sierpnia 2022 zostały przeprowadzone internetowe badania na temat postrzegania wizerunku nauczyciela religii¹⁴. W badaniach wzięło udział 476 osób. Ponad jedną czwartą respondentów stanowili mężczyźni, a blisko trzy czwarte to kobiety. 45,5% respondentów to mieszkańcy dużych miast, 28% pochodzi z średnich lub małych miast, około 10% z przemieści i 16,5% mieszka na wsi.

Rozkład respondentów według sytuacji życiowej pokazuje, że ponad 40% respondentów to rodzice dziecka uczącego się w szkole podstawowej lub ponadpodstawowej. 20% spośród wypełniających ankietę to nauczyciele religii. Ponad 6% odpowiadających na ankietę to studenci i ponad 4% to uczniowie szkół ponadpodstawowych. Rozkład respondentów według wieku pokazał, że zdecydowana większość osób biorących udział w badaniach jest w przedziale wiekowym 30-39 lat lub 40-49 lat.

Wykres 1. Rozkład respondentów wg wieku. n=476

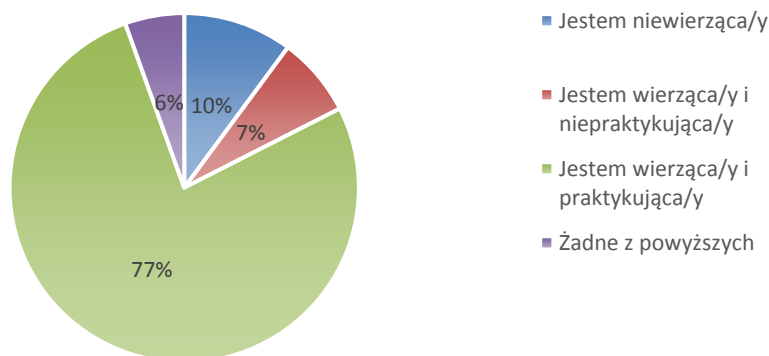

Źródło: badania własne.

¹⁴ Jako technikę realizacji badań naukowych zastosowano CAWI – ang. *Computer-Assisted Web Interview*. Respondenci zostali poproszeni o wypełnienie ankiety w formie elektronicznej przy pomocy strony internetowej. W badaniach ilościowych przygotowano kwestionariusz ankietowy zawierający 12 pytań. Narzędzie to umożliwiło zgromadzenie danych empirycznych. Zbieranie danych ilościowych trwało między 15 lipca 2022 roku a 15 sierpnia 2022 roku. Odpowiedzi udzieliło 476 osób. Z racji na przypadkowy dobór próby oraz ograniczony zakres badań nie można uznać za reprezentatywnych dla całego kraju. Ich celem było pozyskanie orientacyjnych danych, które w przyszłości pozwolą na przygotowanie dogłębnych badań empirycznych. Wydaje się jednak, że pozyskane dane pozwalają autorowi niniejszego artykułu na formułowanie wniosków odzwierciedlających pewne tendencje społeczne w odniesieniu do nauczycieli religii.

Zdecydowana większość respondentów to osoby deklarujące się jako wierzące i praktykujące (77%). Jako niewierzący zadeklarowało się 10% biorących udział w badaniu. Odsetek osób biorących udział w badaniach i deklarujących się jako wierzący i praktykujący przewyższa znacznie średnią ogólnopolską, która według danych CBOS-u w 2022 roku wyniosła 42%¹⁵. Fakt ten jednak można interpretować na korzyść, jako że na temat nauczycieli religii wypowiadają się osoby związane z Kościołem. W domyśle osobom tym zależy na obecności i jakości lekcji religii w przestrzeni ich życia.

Wykres 2. Rozkład respondentów wg deklaracji religijności. n=476

Źródło: badania własne.

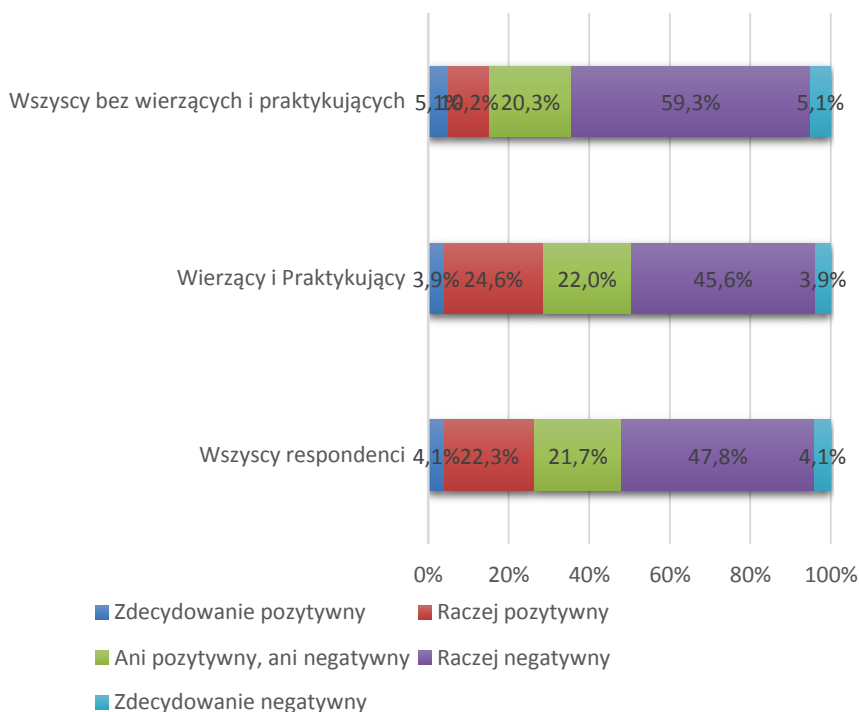
Jednym z kluczowych zagadnień poruszonych w badaniach było pytanie o to, w jaki sposób postrzegany jest nauczyciel religii. Niestety wniosek ogólny z badań jest taki, że nauczyciele religii nie cieszą się zbyt dużym uznaniem. Patrząc na całą grupę respondentów, to jedynie 4% deklaruje, że postrzega zawód nauczyciela w sposób zdecydowanie pozytywny. Raczej pozytywnie na posługę nauczyciela religii patrzy około 22% respondentów. Sumując zatem te dwie grupy mamy zaledwie jedną czwartą respondentów, którzy w sposób pozytywny postrzegają nauczycieli religii. Wydaje się zatem, że odsetek ten nie jest zbyt wysoki.

Analogicznie około 4% patrzy na pracę nauczyciela religii w sposób zdecydowanie negatywny. Ale blisko połowy respondentów deklaruje, że ich pracę ocenia w sposób raczej negatywny. W sumie więc ponad połowa zapytanych osób daje negatywną ocenę tego zawodu. Należy podkreślić, że te proporcje pozostają na bardzo zbliżonym poziomie u osób deklarujących się jako wierzą-

¹⁵ CBOS, *Komunikat z badań. Polski pejzaż religijności – z dalekiego planu*, Warszawa 2022, s. 1-2.

ce. W grupie tych, którzy deklarują się jako niewierzący wzrasta o ponad 10% odsetek osób oceniających ten zawód w sposób negatywny.

Wykres 3. Postrzeganie wizerunku zawodu nauczyciela religii w Polsce. n=476

Źródło: badania własne.

Istotne w całej panoramie obrazu zawodu nauczyciela religii wydaje się także pytanie o najsłabszą stronę tych osób. W całej próbie osób biorących udział w badaniach na pierwszym miejscu jako odpowiedź pojawia się stwierdzenie, że najsłabszą stroną jest słaby kontakt z uczniami. Na kolejnych miejscach respondenci wskazali odpowiednio: niskie umiejętności wychowawcze, niewystarczający poziom przekazu wiedzy, mały szacunek do uczniów, brak wyraźnego świadectwa wiary oraz słaba komunikacja z rodzicami. W stosunkach procentowych odpowiedzi wyglądają w sposób bardzo zbliżony w sytuacji, kiedy wyodrębni się z ogólnej próby respondentów katechetów/nauczycieli religii, czy też osoby deklarujące się jako wierzące i praktykujące lub też nie. W zasadzie różnice procentowe przesuwające poszczególne odpowiedzi na kolejne miejsca są nieznaczne i pozostają w granicy błędu statystycznego.

Tabela 1. **Najslabsza strona** znanych Pani/Panu osób uczących religii w szkole.

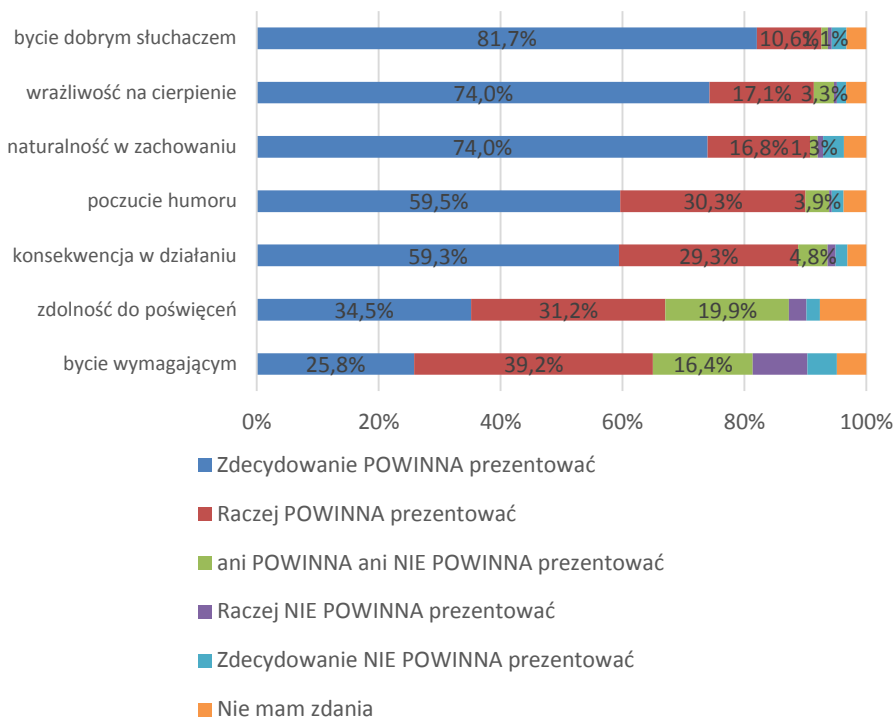
	Cała próba (n=476)	Katecheci (n=95)	Cała próba bez Katechetów (n=381)	Wierzący i praktykujący (n=365)	Cała próba BEZ wierzących i praktykują- cych (n=111)
1.	słaby kontakt z uczniem	brak wyraźnego świadcstwa wiary	słaby kontakt z uczniem	słaby kontakt z uczniem	mały szacunek do uczniów
2.	małe umiejęt- ności wycho- wawcze	niewystarczają- cy przekaz wiedzy	małe umiejęt- ności wychowaw- cze	małe umiejęt- ności wychowaw- cze	małe umiejęt- ności wychowaw- cze
3.	niewystarcza- jący przekaz wiedzy	izolacja od innych nauczycieli	mały szacunek do uczniów	brak wyraźnego świadcstwa wiary	słaby kontakt z uczniem
4.	mały szacunek do uczniów	małe umiejęt- ności wychowaw- cze	niewystarczają- cy przekaz wiedzy	niewystarczają- cy przekaz wiedzy	zbyttna intere- sowność w działaniu
5.	brak wyraźne- go świadectwa wiary	słaby kontakt z uczniem	brak wyraźnego świadcstwa wiary	mały szacunek do uczniów	niewystarczają- cy przekaz wiedzy
6.	słaba komuni- kacja z rodzi- cami	słaba komuni- kacja z rodzi- cami	zbyttna intere- sowność w działaniu	słaba komuni- kacja z rodzi- cami	słaba komuni- kacja z rodzi- cami

Źródło: badania własne.

Respondentom postawiono także pytania o cechy osobowości, umiejętności i postawy, które powinni prezentować. W pytaniu o cechy osobowości i charakteru na pierwszym miejscu respondenci wskazali bycie dobrym słuchaczem. Ponad 92% respondentów wskazując trzy najbardziej pożądane cechy wskazało właśnie te. Na zbliżonym poziomie procentowym (łącznie: „zdecydowanie powinien prezentować” i „raczej powinien prezentować”) plasują się: wrażliwość na cierpienie (91%), naturalność w zachowaniu (90%), poczucie humoru (89%) i konsekwencje w działaniu (88%). Nieco niżej ceniona jest zdolność do poświęceń (66%) oraz bycie wymagającym (65%).

Dokonując szczegółowej analizy odpowiedzi na to pytanie obserwuje się tendencję, że osoby, które deklarują się jako wierzące i praktykujące nieco wyżej cenią sobie nauczycieli religii, którzy stawiają odważnie wymagania (różnica dotyczy ok. 10% względem pozostałych ankietowanych) i są odważni w działaniu (różnica dotyczy ok. 20% względem pozostałych ankietowanych). Wyczuwalna jest także tendencja, że osoby deklarujące się jako wierzące i praktykujące rzadziej wybierały odpowiedź: nie mam zdania (różnica waha się od 3% do 8% w zależności od odpowiedzi).

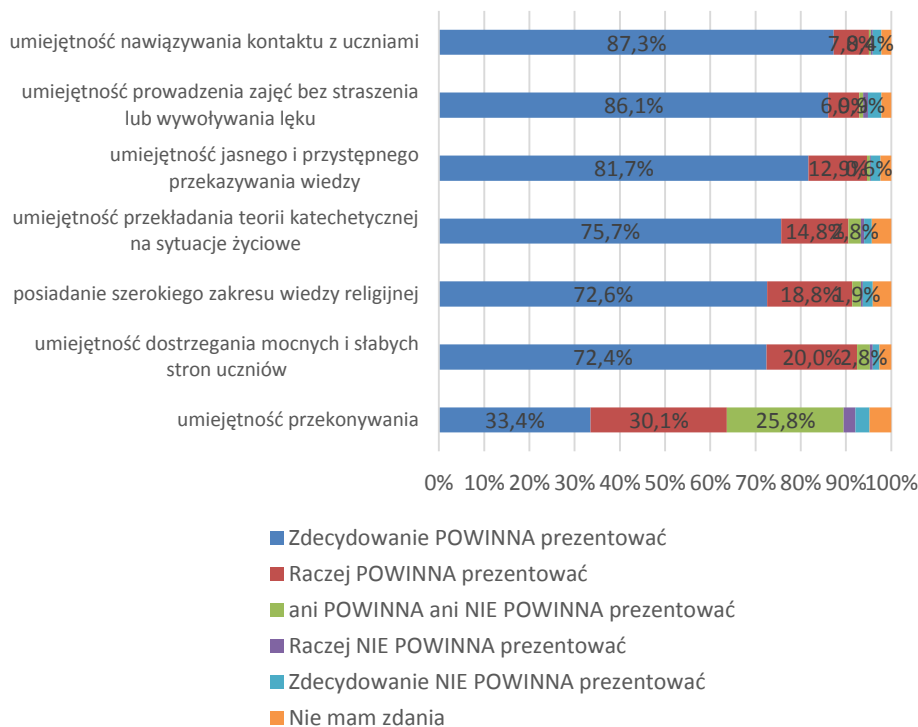
Wykres 4. Cechy osobowości i charakteru nauczyciela religii. n=476

Źródło: badania własne.

Kolejnym istotnym elementem obrazu nauczyciela religii są jego umiejętności, czyli nabyte zdolności do wykonywania powierzonych zadań oraz radzenia sobie w sytuacjach typowych i kryzysowych. Najistotniejszą umiejętnością nauczyciela religii wydaje się być nawiązywanie kontaktu z uczniami. 95% respondentów uznało – w sposób zdecydowany i raczej zdecydowany – że ta właśnie sprawność z zakresu umiejętności społecznych pozwoli nauczycielom religii lepiej wypełniać swoje zadanie. Na kolejnych miejscach – w sposób zdecydowany – respondenci uplasowali umiejętność prowadzenia zajęć bez straszenia lub wywoływania lęku (86%), umiejętność jasnego i przystępnego przekazywania wiedzy (82%), umiejętność przekładania teorii katechetycznej na sytuacje życiowe (76%), posiadanie szerokiego zakresu wiedzy religijnej (73%), umiejętność dostrzegania mocnych i słabych stron uczniów (72%) i umiejętność przekonywania (33%). Odnotować należy fakt, że jeśli by zsumować odpowiedzi z serii „zdecydowanie” i „raczej” prawie wszystkie odpowiedzi plasują się na zbliżonym poziomie. Jedynie umiejętność przekonywania jest nieco słabiej ceniona. Być może oznacza to, że zanika oczekiwanie, aby nauczyciel religii był apologetą lub promotorem prawd wiary.

Wykres 5. Umiejętności nauczyciela religii. n=476.

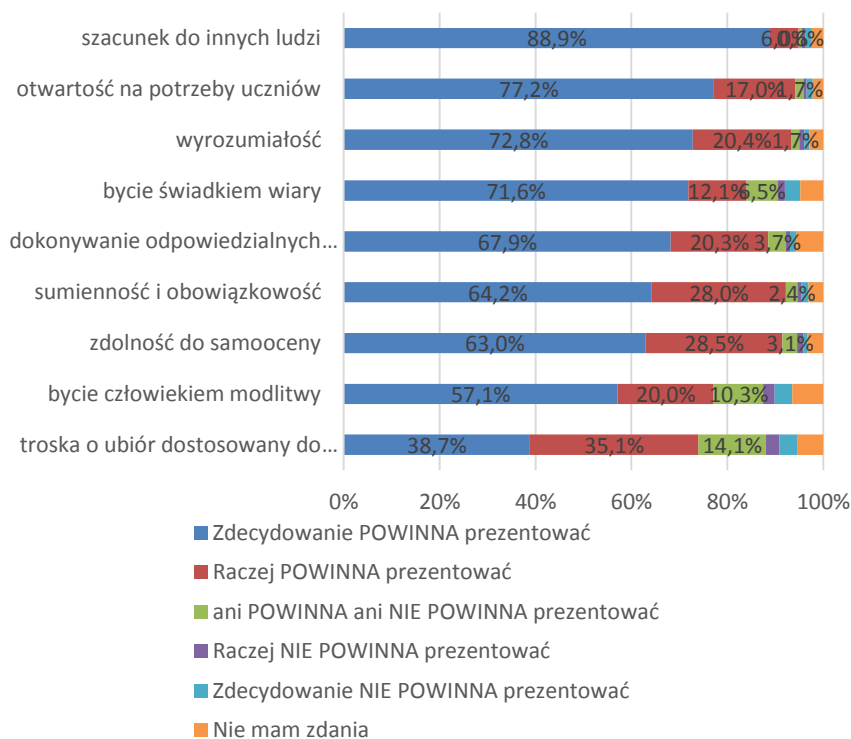
Źródło: badania własne.

Badanym respondentom postawiono także pytanie o najbardziej istotne postawy u osób, które są nauczycielami religii. Wypracowane i wyuczone mechanizmy zachowań wydają się istotnym elementem składowym całego wizerunku, który powstaje w środowisku pracy nauczycieli religii. Zdaniem biorących udział w badaniach najbardziej ceniona i pożądana postawa to szacunek do innych ludzi. Blisko 90% opowiada się w sposób zdecydowany, że jest to najważniejsza postawa u nauczyciela religii. Kolejne postawy postulowane w stopniu zdecydowanym to: otwartość na potrzeby uczniów (77%), wyrozumiałość (73%), bycie świadkiem wiary (71%), dokonywanie odpowiednich wyborów moralnych (68%), sumienność i obowiązkowość (64%), zdolność do samooceny (63%), bycie człowiekiem modlitwy (57%) i troska o ubiór dostosowany do okoliczności (39%). Podobnie jak w wyżej omawianym pytaniu zachodzi pewna prawidłowość. Jeśli zsumuje się odpowiedzi respondentów w stopniu „zdecydowanie” i „raczej” to różnice w prezentowanych cechach robią się znikome.

Istotne różnice pojawiają się dopiero w momencie, kiedy to pytanie jest warunkowane deklaracją odnośnie do wiary i praktyk. Zauważa się, że osoby

deklarujące się jako wierzące i praktykujące o wiele bardziej cenią postawę zaangażowania w modlitwę. Sumując głosy „zdecydowanie” i „raczej” rozbieżność wynosi około 50%. Może więc być uznana za istotną. Różnica widoczna jest także w pytaniach o postawę świadka wiary i dostosowanie ubioru. Przy analogicznym zestawieniu różnica wynosi w obu przypadkach około 40%. Także postawa sumienności i obowiązkowości jest bardziej ceniona przez osoby deklarujące się jako wierzące i praktykujące. W tym przypadku różnica wynosi blisko 10%.

Wykres 6. Postawy nauczyciela religii. n=476.

Źródło: badania własne.

Przeprowadzone badania pozwalają także na podstawie udzielonych odpowiedzi wskazać najsłabsze strony nauczycieli religii. Po raz kolejny okazuje się, że kompetencje komunikacyjne i budowanie relacji są fundamentem w pracy nauczyciela. Za najsłabszą stronę respondenci uznali słaby kontakt z uczniem (49%). Kolejne wymieniane elementy to: małe umiejętności wychowawcze (45%), niewystarczający przekaz wiedzy (29%), mały szacunek do uczniów (28%), brak wyraźnego świadectwa wiary (27%). Nieco rzadziej wskazywano na: słabą komunikację z rodzicami (16%), izolacja od innych nauczycieli (13%), zbytnia interesowność w działaniu (13%), brak troski

o swój wygląd i ubiór (9%). Warto w tym punkcie zauważyć, że jedynie na poziomie pojedynczych głosów uplasowały się odpowiedzi stwierdzające, że zajęcia są prowadzone w sposób nudny, są oderwane od życia.

Za swoją ciekawostkę można uznać fakt, że jeśli wyselekcjonuje się odpowiedzi grupy katechetów (stanowią one 20% ankietowanych), to zdecydowanie na pierwszym miejscu jako słabą stronę nauczycieli religii wskazali: brak wyraźnego świadectwa wiary (37%). Natomiast w wyselekcjonowanej grupie osób deklarujących się jako niewierzący i niepraktykujący najczęściej wskazywano jako słabą stronę nauczyciela religii mały szacunek do uczniów (54%). Brak wyraźnego świadectwa wiary uplasował się w tej grupie respondentów na siódmym miejscu (9%). W śladowych ilościach pojawiały się odpowiedzi stwierdzające brak wiedzy o innych religiach lub zacołanie.

Jako interesujący można także uznać fakt, że w grupie osób wierzących i praktykujących na pierwszych miejscach pojawiają się odpowiedzi stwierdzające, że słabą stroną nauczycieli religii jest kontakt z uczniami (51%) i małe umiejętności wychowawcze (48%). Na trzecim miejscu pojawia się odpowiedź: brak wyraźnego świadectwa wiary (33%). Można ten fakt interpretować na dwa sposoby. Z jednej strony ta grupa respondentów zgodnie z ogólną tendencją surowo ocenia kompetencje komunikacyjne nauczycieli religii, a z drugiej chyba bardziej wnikliwie analizuje i ocenia świadectwo wiary. Różnica bowiem względem całej próby wynosi 6%, a względem osób zadeklarowanych jako niewierzący prawie 25%.

W badaniach postawiono także pytanie o działania, które mogłyby pomóc nauczycielom religii w poprawieniu swojego wizerunku. W udzielonych odpowiedziach zachodzi duża zgodność, niezależna od wyodrębnionych grup biorących udział w badaniach. Na pierwszych pięciu pozycjach występują następujące odpowiedzi: zaangażowanie w życie społeczne (45%), troska o poziom wykształcenia/wiedzy (41%), aktywność nauczyciela religii w social media ukierunkowana na uczniów (34%), udział w dodatkowych szkoleniach (23%) oraz przeprowadzenie akcji promującej lekcję religii (13%).

Czyś ciekawym wydaje się fakt, że na pierwszym miejscu pojawia się postulat zaangażowania się w życie społeczne. Kierując się intuicją badawczą, wydaje się, że chodzi zarówno o przestrzeń życia szkolnego, parafialnego, ale także szeroko rozumianych społeczności lokalnych. Jawi się więc z tego jasny postulat względem nauczyciela religii, że powinien on być obecny w sposób widoczny w życiu społeczności, gdzie pracuje.

Warto odnotować także, że w tym pytaniu wiele osób skorzystało z możliwości wpisania swojej własnej odpowiedzi. Było to ponad 10% biorących udział w badaniu. Większość głosów to pojedyncze wypowiedzi. Pojawiało się jednak kilkanaście głosów, które można sprowadzić do wspólnego postulatu usunięcia nauczania religii ze szkół lub też przeniesienie lekcji religii do salek parafialnych. Nie wydaje się, aby samo przeniesienie lekcji religii do salek parafialnych lub spełnienie pojedynczych innych postulatów mogło poprawić

wizerunek nauczycieli religii, ale warto odnotować te głosy. Być może pytanie to – dając szansę dopisania swojej własnej odpowiedzi – otwiera nową przestrzeń do badań lub dyskusji.

Dokonując całościowego a zarazem syntetycznego podsumowania badań można stwierdzić, że nauczyciele religii nie cieszą się zbyt dobrym wizerunkiem i to zarówno pośród osób biorących aktywny udział w życiu wspólnoty Kościoła, jak i tych będących obojętnymi lub zdystansowanymi. Można odnieść wrażenie, że nauczyciel religii ma przypominać takiego „super” wrażliwego pedagoga, który posiada rozwinięte na bardzo wysokim poziomie kompetencje komunikacyjne. Można zaryzykować stwierdzenie, że odpowiadający na pytanie w głównej mierze rodzice chcą zapewnić swoim dzieciom doskonałych wychowawców, którzy uzupełnią lub nadrobią ich niedoskonałości pedagogiczne w budowaniu relacji. To wszystko, o co postulują dokumenty katechetyczne w przestrzeni wiary, moralności i świadectwa wydaje się być jedynie jedną z cech koniecznych lub oczywistych¹⁶.

Jawi się także postulat, aby sama lekcja religii stawiała się bardziej miejscem dyskusji, wymiany myśli i doświadczeń niż usystematyzowanym przekazem teologicznym, moralnym lub duchowym. Widoczna jest także duża potrzeba przestrzeni do rozmowy niekoniecznie opartej o prawdy dogmatyczne. Można odnieść wrażenie, że postulaty te wpisują się w globalny proces relatywizacji wiary i moralności oraz są poniekąd skutkiem postmodernistycznego spojrzenia na proces wychowania¹⁷.

Innym istotnym elementem widocznym w badaniach jest przebijająca z odpowiedzi potrzeba szacunku. Chodzi o szacunek zarówno w relacji z uczniem, jak i innymi nauczycielami. Zastanawiające są także głosy postulujące szacunek względem osób niechodzących na lekcję religii. Trudno tu jednak o jednoznaczną diagnozę. Ci, którzy nie uczęszczają na lekcje religii być może w niektórych środowiskach czują się dyskryminowani lub odczuwają, że ktoś im chce narzucać jakieś poglądy. Warto jednak w tym miejscu przypomnieć, że zgodnie z regulacjami prawnymi lekcja religii w Polsce nie jest obowiązkowa.

3. Jak poprawić obecny stan

Bazując na powyższych badaniach i obserwacjach można podjąć próbę poprawy wizerunku nauczycieli religii. Wspierając środowisko szkolne i poszukując konkretnych rozwiązań można zachęcić nauczycieli, aby podjęli wysiłek podnoszący ich kompetencje w zakresie tak zwanej miękkiej komunikacji. Należy pamiętać o prostej zasadzie takich jak: otwartość na rozmowę, troska

¹⁶ Por. PDK 132; DK 110nn.

¹⁷ Por. J. Mariański, *Tożsamości religijne w społeczeństwie polskim. Studium socjologiczne*, Toruń 2017; L. Dyczewski, *Tożsamość religijna*, w: *Tożsamość religijna w nowoczesności*, red. L. Dyczewski, K. Jurek, Lublin 2015, s. 9-27; P. T. Goliszek, *Personalistyczny wymiar katechezy*, Lublin 2017.

o stały kontakt z uczniem (rodzice), empatia w budowaniu relacji interpersonalnych¹⁸. Warto też podjąć wysiłek, który zaowocuje tym, że nauczyciel będzie podejmował tzw. trudne tematy bez emocji i lęku. Sięgając do jeszcze bardziej szczegółowych wskazań należy unikać uogólnień, zatroszczyć się o przyjazną atmosferę na lekcji lub na spotkaniach. Zgodnie z zasadą podmiotowości warto w procesie nauczania dążyć do relacji opartej o partnerstwo. Może to w konsekwencji zaowocować pozyskaniem ucznia do aktywnego procesu nauczania – uczenia się. Jak stwierdza P. Smółka, wymiana cennych zasobów niematerialnych, czyli wiedzy stanowi podstawę budowania relacji opartej o zaufanie¹⁹.

W nauczaniu religii w szkole nie chodzi bowiem jedynie o nawiązanie relacji, ale przede wszystkim o ich właściwe podtrzymywanie, co powinno ułatwiać osiąganie szeroko definiowanych celów edukacyjnych. Chodzi także o dialog, przełamujący anonimowość oraz o próbę zrozumienia rozmówcy. Jak podkreśla M. Sikorski, należy dążyć w procesie edukacji do stylu „współpracującego”²⁰.

Wydaje się, że troska o kompetencje komunikacyjne²¹ nauczyciela religii może pomóc w dawaniu świadectwa wiary. Bazując na dobrych relacjach ludzkich taki wychowawca skuteczniej może uczyć i prowadzić do relacji osobowej z Bogiem²². Sama już bowiem lekcja religii, upodabniając się do założeń katechetycznych, jest aktem komunikacji międzyludzkiej. Jak stwierdza Ł. Simiński: „Skuteczny przekaz treści domaga się właściwej formy oraz odpowiednich sposobów jej komunikowania. Tezę tę zdają się potwierdzać badania przeprowadzone w amerykańskich firmach, które wskazują na fakt, iż sukces firmy w 85% zależy od umiejętności porozumiewania się ludzi, a jedynie w 15% od wiedzy, którą posiadają pracownicy. Analogicznie można stwierdzić, że katecheza, będąc aktem komunikacji międzyosobowej dokonującej się za pomocą języka, aby była skuteczna, domaga się od katechetów praktycznych kompetencji komunikacyjnych”²³.

¹⁸ Por. R. Adler, L. Rosenfeld, R. Proctorii, *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*, Poznań 2006, s. 107-109; Cz. Kupisiewicz, *Podstawy dydaktyki*, Warszawa 2005, s. 153-154.

¹⁹ Por. P. Smółka, *Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych*, Warszawa 2016, s. 26nn.

²⁰ Por. M. Sikorski, *Kompetencje komunikacyjne nauczycieli*, „Colloquium” 2(2010), nr 1, s. 155-172.

²¹ Por. *Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych*, red. A. Gruhn, I. Brzózka-Złotnicka, Warszawa 2014, http://edukacjamedialna.edu.pl/media/chunks/attachment/Katalog_kompetencji_medialnych_2014_EudBrrI.pdf (dostęp: 20.10.2022).

²² Por. CT 18; PDK 19; R. Czekalski, *Katecheza komunikacja wiary*, Płock 2006, s. 315nn; R. Chałupniak, *Kompetencje katechety w zakresie komunikacji interpersonalnej*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 15(2015), z. 4, s. 57-68.

²³ Ł. Simiński, *Kompetencje komunikacyjne katechetów warunkiem skutecznej katechezy*, w: *Edukacja religijna wobec przemian kulturowych*, red. P. Mąkosa, Lublin 2019, s. 41-61.

W tym miejscu dla kreowania świadomości warto także wskazać elementy, które osłabiają kompetencje komunikacyjne nauczyciela religii, a tym samym przekaz treści prowadzących do wiary. Są to przede wszystkim: brak wiary we własne zdolności, perfekcjonizm i nadmierny samokrytycyzm, lęk przed kompromitacją i ośmieszeniem, niedostateczne przygotowanie się do zajęć, nadmierna koncentracja na sobie czy lęk przed oceną innych²⁴.

Jak zauważa C. de Souza, współczesna posługa katechetyczna, która dokonuje się w świecie wielokulturowych wyzwań, nie może jedynie odpyierać kolejnych ataków lub zarzutów. Należy troszczyć się o pozytywny przekaz wiary²⁵. Kierując się zatem analogią, troszcząc się o pozytywny obraz nauczyciela religii należy dołożyć wszelkich starań, aby pokazać piękno i owoce ich posługiwania. Wydaje się zatem, że kolejnym koniecznym krokiem jest promocja tych działań, które są planowane, jak również tych, które się już odbyły i przyniosły dobre efekty. Jest to poniekąd odwołanie się do hasła „mamy się czym pochwalić”. Jak stwierdził to R. Chałupniak, posługa katechety (nauczyciela religii) powinna zmierzać w kierunku entuzjazmu, a unikać apatii²⁶. Szeroko rozumiany świat medialny i wirtualny jest współczesnym areopagiem, gdzie zgodnie z zasadą Franciszka nie można beczynnie oczekiwać, ale trzeba podjąć wysiłek głoszenia i opowiadania, że relacja z Bogiem może być piękna także we współczesnym świecie.

Używając innych słów można stwierdzić, że aby promować pozytywny wizerunek nauczyciela religii jednym z istotnych elementów jest pokonanie swoistego konfliktu, który wytwarza się pomiędzy działaniem sytuacyjnym, a czymś co możemy nazwać dysonansem poznawczym. Z jednej bowiem strony od nauczyciela religii, który zmuszony jest do podejmowania działań w określonych sytuacjach, wymaga się otwartości, braku lęków, asertywności oraz wielu innych kompetencji komunikacyjnych. Z drugiej strony stawia się tej samej osobie wymagania, aby to, czego naucza, było potwierdzone konkretnymi działaniami w życiu. Nie chodzi tu jedynie o świadectwo wiary, co raczej o entuzjazm wiary lub przeżywanie relacji z Bogiem i człowiekiem w sposób radosny. Monotonia życia oraz różnego rodzaju sytuacje kryzysowe w relacji z uczniem i rodzicami mogą prowadzić więc do swoistych „konfliktów” tych wymagań. Jedynym rozwiązaniem wydaje się zatem zachowanie równowagi pomiędzy autentycznością a spontanicznością. Chodzi tu przede wszystkim o płaszczyznę osobową związaną z codziennym życiem. Bazując na tym, co wykazują wyżej zaprezentowane badania można stwierdzić, że dopiero na podstawie relacji ludzkich rodzi się relacja nadprzyrodzona. A zatem nauczyciel

²⁴ Por. M. Dziewiecki, *Katecheza jako forma komunikacji*, w: *Komunikacja w katechezie*, red. J. Zimny, Sandomierz 2003, s. 256-262; P. Mąkosa, *Podstawowe kompetencje katechety młodzieży*, w: *Katecheta – wychowawca młodzieży*, Kraków 2008, s. 5-23.

²⁵ Por. C. de Souza, *Cultura ed evangelizzazione*, Roma 2006, s. 63nn.

²⁶ Por. R. Chałupniak, *Katecheta w zwierciadle wirtualnego świata*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 1(2018), s. 95-104.

religii może odnieść sukces jako ten, który prowadzi do wiary i spotkania z Bogiem, o ile jego relacja z drugim człowiekiem okaże się być autentyczna, wrażliwa i spontaniczna.

Szukając rozwiązania dla powyższych sugestii należy odnieść się do nauczania papieża Franciszka, który stwierdza, że nauczyciele religii powinni być po pierwsze w zażyłej relacji z Jezusem. Po drugie, naśladując Jezusa powinni wychodzić na spotkanie z człowiekiem. Po trzecie – nie bać się iść na peryferie, czyli podążać wbrew wypracowanym schematom²⁷.

W jednym z portali katolickich, w sierpniu 2022 ukazał się tekst M. Łysek zatytułowany: „Między Duchem a strategią”. Publicystka stawia we wstępie pytanie: „Czego od siebie chce Kościół w Polsce? Jaką ma wizję swojej przyszłości? Jakimi środkami chce tę wizję osiągnąć? To niby jasne, a jednak... trudno powiedzieć. Trudno powiedzieć po pierwsze dlatego, że polski Kościół mając jeden, wystarczający cel – bycie wspólnotą zmierzającą do zbawienia – pozostaje po ludzku bezradny wobec zjawisk mocno utrudniających osiągnięcie tego celu. Mam tu na myśli spadek autorytetu kapłanów, gwałtowny odpływ młodych, letniość wiernych pozbawionych dobrej katechezy dorosłych, bycie pozornie niekonkurencyjnym w obliczu innych ofert świata”²⁸. Poszukując zatem strategii działania w obrębie promowania pozytywnego wizerunku nauczyciela religii, warto może sięgnąć do strategii i wzorców wypracowanych przez nauki o komunikacji i zestawić je z założeniami katechetycznymi.

Bazując na przeprowadzonych badaniach oraz współczesnych założeniach katechetycznych i sięgając do publikacji M. Grzesiaka²⁹ można zaproponować „Strategię mądrego nauczyciela religii”. Owa strategia składa się z pięciu punktów i jest przedstawiona w poniższym schemacie:

- 1. Na początek...**
 - a. Czy wiesz, kim jesteś?
 - b. Co w sobie lubisz?
 - c. Czego się wstydzisz?
- 2. Określ swój cel**
 - a. Co chcę osiągnąć?
 - b. Do czego dążę?
- 3. Sprofiluj grupę docelową**
 - a. Dzieci
 - b. Młodzież
 - c. Rodzice

²⁷ Franciszek, *Przemówienie do Katechetów* (Rzym 27.09.2013), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/katecheci_27092013 (dostęp: 20.10.2022).

²⁸ M. Łysek, *Między Duchem a strategią*, <https://deon.pl/kosciol/komentarze/miedzy-duchem-a-strategia,2141405> (dostęp: 20.10.2022).

²⁹ Por. M. Grzesiak, *Personal branding. Czyli jak skutecznie zbudować autentyczną markę osobistą*, Gliwice 2020.

- d. Inni nauczyciele
- e. Ks. Proboszcz itp.
- 4. „Stwórz” SIEBIE „nowego”
 - a. Entuzjizm
 - b. Spontanizność
 - c. Autentyczność
 - d. Wrażliwość
- 5. **Zaczynj siebie takim pokazywać innym**
 - a. Aktywność w życiu szkoły i parafii
 - b. Pozytywne „chwalenie się dobrem”

Chodzi zatem o to, aby na samym początku popatrzeć na siebie w sposób realny i krytyczny. Punktem wyjścia wydaje się potrzeba zdefiniowania swoich dobrych cech jak również i słabych stron. Czymś koniecznym wydaje się określenie swoich własnych przeszkód i trudności w rozwoju. Drugim istotnym punktem w „Strategii mądrego nauczyciela religii” jest określenie celu, który ma się zamiar osiągnąć. Trzecim istotnym krokiem jest sprofilowanie grupy docelowej, tzn. przed kim szczególnie chcę zaprezentować się jako „dobry” nauczyciel religii. Czwarty punkt wydaje się najtrudniejszy do realizacji. To wysiłek ukierunkowany na wypracowanie takich cech jak entuzjizm, spontanizność, autentyczność i wrażliwość. Piąty i ostatni punkt strategii to poszukiwanie pomysłu i sposobu na eksponowanie swoich zdolności i talentów. Rozwijając swoją własną aktywność, a także zdolność „chwalenia się dobrym” należy jednak pamiętać o tym, że nauczyciel religii ma przede wszystkim prowadzić do poznania Chrystusa, a nie jedynie skupiać uwagę na sobie.

Podsumowanie

Słowo „katecheza” w pierwszych wiekach oznaczało dosłownie „wołać z góry” (ex alto) lub też „wywoływać echo”. Z czasem dołączyło późniejsze znaczenie „pouczać”. W takim kontekście można stwierdzać, że głos nauczyciela jest świadomym niejako echem pytania ucznia, a odpowiedź ucznia – echem nauczyciela. Wytwarzał się dialog, który prowadził do poznania Jezusa. Model katechezy kerygmatycznej przypisywał katechecie (nauczycielowi) rolę „herolda”. W starożytnej Grecji i czasach średniowiecza pełniący rolę „herolda” to posłaniec, wysłannik, dyplomata, urzędnik ogłaszający w imieniu władcy ważne zarządzenia lub sprawy. Oznacza to zatem bycie posłanym w imieniu Pana i nawoływanie, obwieszczenie tego, co chce On przekazać.

A zatem katecheta, określany też często mianem nauczyciela religii, jest zatem kimś ważnym. Kimś, kto ma wzbudzać zaufanie, budzić powagę, a zarazem być wrażliwym. To ktoś, kto jest świadomy, że staje przed człowiekiem jako posłany przez Jezusa i Kościół. Jednocześnie jest to ktoś, daje sobie sprawę, że wychowanie i kształcenie dokonuje się nie tylko w sposób jednostronny,

jako wykład, ale przede wszystkim w drodze dialogu, rozmowy, poprzez pytania i odpowiedzi.

Jak więc pokazują nauczanie Kościoła, wyniki badań oraz długa polska tradycja katechetyczna – konieczne jest bycie świadkiem żywej wiary. Równie ważna jest także gruntowna znajomość materiału nauczania oraz bycie dobrym pedagogiem. Współczesne wyzwania dodają do tej równowagi kompetencje komunikacyjne, otwartość, wrażliwość oraz spontaniczność. Spoiwem dla tych wszystkich cech ma być troska o swój własny wizerunek. Konieczność ta wynika jednak nie z pustej próżności, a ze świadomości, że naucza się w imieniu Jezusa.

* * *

Promoting a Positive Image of a Catechist (Religion Teacher)

Summary

The aim of the study is to outline the research framework for the issue of promoting a positive image of a catechist (religion teachers). This goal, in accordance with the pastoral paradigm, will be achieved in three points. Firstly, theoretical assumptions will be presented that suggest what this image of a catechist should be like. The second element is the presentation of the results of research conducted for the purposes of this study. The third point is the presentation of conclusions. As the teaching of the Church, the results of research and the long Polish catechetical tradition show, it is necessary to be a witness to a living faith. It is also important to know the teaching material thoroughly and to be a good teacher. Contemporary challenges add communication competence, openness, sensitivity and spontaneity. The binder for all these features is caring for your own image. This necessity, however, comes not from empty vanity but from the knowledge that they will teach in the name of Jesus.

Keywords: catechist, teachers of religion, image, catechesis.

Bibliografia

- Adler R., Rosenfeld L., Proctorii R., *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*, Poznań 2006.
- Bednarz E., *Nauczyciel katecheta wobec współczesnych wyzwań dydaktycznych i wychowawczych*, „Rocznik Teologiczny ChAT” 1-2(2013), s. 273-287.
- CBOS, *Komunikat z badań. Polski pejzaż religijności – z dalekiego planu*, Warszawa 2022.
- Celary I., *Posługa katechety w szkole*, „Nauczyciel i szkoła” 1-2(2003), s. 296-306.
- Chałupniak R., *Katecheta w zwierciadle wirtualnego świata*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 1(2018), s. 95-104.
- Chałupniak R., *Kompetencje katechety w zakresie komunikacji interpersonalnej*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 15(2015), z. 4, s. 57-68.

- Czekalski R., *Katecheza komunikacja wiary*, Płock 2006.
- Dyczewski L., *Tożsamość religijna*, w: *Tożsamość religijna w nowoczesności*, red. L. Dyczewski, K. Jurek, Lublin 2015, s. 9-27.
- Dziewiecki M., *Katecheza jako forma komunikacji*, w: *Komunikacja w katechezie*, red. J. Zimny, Sandomierz 2003, s. 256-262.
- Dziewiecki M., *Kochać i wymagać. Pedagogia Ewangelii*, Karków 2006.
- Franciszek, *Przemówienie do katechetów* (Rzym 27.09.2013), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/katecheci_27092013 (dostęp: 20.10.2022).
- Goliszek P. T., *Personalistyczny wymiar katechezy*, Lublin 2017.
- Grzesiak M., *Personal branding. Czyli jak skutecznie zbudować autentyczną markę osobistą*, Gliwice 2020.
- Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych*, red. A. Gruhn, I. Brzózka-Złotnicka, Warszawa 2014, http://edukacjamedialna.edu.pl/media/chunks/attachment/Katalog_kompetencji_medialnych_2014_EudBrrI.pdf (dostęp: 20.10.2022).
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Warszawa 2001.
- Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki*, Warszawa 2005.
- Łysek M., *Między Duchem a strategią*, <https://deon.pl/kosciol/komentarze/miedzy-duchem-a-strategia,2141405> (dostęp: 20.10.2022).
- Marek Z., *Katecheta we współczesnej szkole*, „Studia Katechetyczne” 14(2018), s. 149-164.
- Mariański J., *Tożsamości religijne w społeczeństwie polskim. Studium socjologiczne*, Toruń 2017.
- Mąkosa M., *Katecheta (nauczyciel religii) jako wychowawca na tle proponowanych zmian w prawie oświatowym*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 19(2019), nr 4, s. 97-104.
- Mąkosa P., *Podstawowe kompetencje katechety młodzieży*, w: *Katecheta – wychowawca młodzieży*, Kraków 2008, s. 5-23.
- Mendyk M., *Katecheta – nauczyciel, wychowawca, świadek. Jego misją w warunkach nowej ewangelizacji*, „Perspectiva” 6(2007), s. 105-119.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o Katechizacji*, Kielce 2020.
- Rayzacher-Majewska A., *Katecheta wymagający – rola wymagań w posłudze katechetycznej na podstawie nauczania św. Jana Pawła II*, „Studia Elckie” 22(2020), nr 4, s. 453-468.
- Sikorski M., *Kompetencje komunikacyjne nauczycieli*, „Colloquium” 2(2010), nr 1, s. 155-172.
- Simiński Ł., *Kompetencje komunikacyjne katechetów warunkiem skutecznej katechezy*, w: *Edukacja religijna wobec przemian kulturowych*, red. P. Mąkosa, Lublin 2019, s. 41-61.
- Smółka P., *Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych*, Warszawa 2016.
- Souza C. de, *Cultura ed evangelizzazione*, Roma 2006.
- Sroczyński P., *Autorytet nauczyciela religii*, „Rozprawy naukowe” 65(2019), s. 85-92.
- Szewczyk R., *Osobowość nauczyciela religii*, „Studia Katechetyczne” 7(2010), s. 217-234.

KS. MARIUSZ PAWLINA *

Analiza aktywności pastoralnej online w czasie pandemii COVID-19 na przykładzie diecezji elckiej

Niniejszy artykuł dotyczy analizy aktywności duszpasterskiej online duchownych i wiernych świeckich w diecezji elckiej w czasie pierwszego okresu pandemii, czyli od pierwszego lockdownu (marzec 2020 r.) do znacznego znieśnienia obostrzeń sanitarnych (czerwiec 2021 r.)¹. Zawiera też syntezę pastoralnych wskazań przedstawicieli Kościoła instytucjonalnego w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem nauczania biskupa elckiego Jerzego Mazura. W tym celu została wykorzystana metoda magisterialna autorstwa ks. H. Seweryniaka², dzięki której zmiany kulturowe – następujące wskutek pandemii COVID-19 – charakteryzowane są na podstawie „dokumentów Kościoła oraz komentarzy i analiz teologicznych”³. Do jakościowego bilansu (case study) działań duszpasterskich posłużyła analiza zawartości stron internetowych i mediów społecznościowych redagowanych przez parafie i wspólnoty wspomnianej diecezji⁴. Dane zostały uporządkowane według 16-elementowej kategoryzacji opracowanej przez ks. J. Klocha, a opartej na bazie ponad 1300 rekordów zgromadzonych danych (posty z social mediów oraz stron WWW). Typologia obejmowała następujące aktywności: 1) dobroczynność; 2) działalność naukową w dziedzinie teologii; 3) ewangelizację; 4) fundusze; 5) wiadomości;

* ks. Mariusz Pawlina – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3200-4511>; e-mail: mariuszpawlina90@gmail.com

¹ Motywacją do napisania powyższego artykułu był udział Autora w wykładzie monograficznym pt. „Kościoł online w dobie pandemii” prowadzonym przez ks. prof. UKSW dr hab. Józefa Klocha dla doktorantów na Wydziale Teologicznym UKSW w Warszawie w I semestrze roku akademickiego 2020/2021 (podczas zajęć studenci m.in. poszukiwali w sieci aktywności pastoralnej Kościoła w swoich rodzinnych diecezjach).

² H. Seweryniak, *Teologie na „progu domu”*, „Kultura – Media – Teologia” 1(2010), nr 1, s. 9-22.

³ Tamże, s. 20.

⁴ Podobną analizę, ale ilościową, w odniesieniu do archidiecezji poznańskiej można znaleźć w artykule: M. Szczepaniak, *Wirtualizacja i wirtualizacja liturgii? Studium przypadku transmisji Mszy św. w czasie pandemii*, „Collectanea Theologica” 91(2021), nr 1, s. 133-154.

6) katechezę/religię; 7) kulturę; 8) modlitwę; 9) Msze św. i nabożeństwa; 10) spotkania duszpasterskie; 11) pielgrzymowanie; 12) Pismo św; 13) przygotowanie do sakramentów; 14) rekolekcje; 15) wolontariat; 16) zarządzanie online podmiotami kościelnymi⁵.

Warto w tym miejscu podkreślić wagę badań ogólnopolskich odnoszących się do najczęstszej aktywności duszpasterskiej online w czasie pandemii, tj. streamingu nabożeństw. Autorzy opublikowanego w 2021 r. anglojęzycznego artykułu w czasopiśmie „Religions” przedstawili wyniki badań co do skali „transmitowania Mszy św. przez parafie Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce za pomocą live-streamingu online wiosną 2020 r.”⁶. Według badań, w skali kraju 40,8% polskich parafii transmitowało Msze św. online. Kanałami streamingu były serwisy: 1) YouTube (18,9%), 2) Facebook (18,7%), 3) transmisje niezależne technicznie (5%). Analizy wykazały także następujące korelacje: 1) pomiędzy transmisją Mszy św. online a regionem Polski, 2) wielkością i rodzajem parafii a liczbą transmitowanych nabożeństw – więcej z wielkich, miejskich parafii oraz więcej z zakonnych (68,6%) niż z diecezjalnych (38,9). Analizy wykazały też, że w diecezjach, „w których biskupi bezpośrednio zachęcali proboszczów do prowadzenia transmisji z parafii, średni odsetek transmisji był wyższy (46%) niż w tych, w których takich zachęt nie było (38%)”⁷. Istniała także istotna zależność pomiędzy posiadaniem strony internetowej, a faktem strumieniowych transmisji Mszy św.

Celem niniejszego artykułu jest szersze przeanalizowanie pastoralnej aktywności online tak duchownych, jak i świeckich w diecezji ełckiej położonej w północno-wschodniej części Polski.

Znakiem czasu dla współczesnego Kościoła była pandemia Covid-19, która nie pozostała bez wpływu na istniejący świat i jego dotychczasowe funkcjonowanie. Międzyosobowe komunikowanie przeniosło się do przestrzeni wirtualnej: od nauki w przedszkolach, szkołach poprzez pracę, zakupy, opiekę medyczną, po religijne transmisje⁸. Ograniczenia dotknęły również liturgię. Kościół w tym czasie nie zaprzestał głoszenia Dobrej Nowiny i sprawowania sakramentów. Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* Soboru Watykańskiego II podkreśla, że zadaniem Kościoła jest odpowiednie odczytywanie znaków czasu. Punkt 11 powyższego dokumentu mówi: „Lud Boży pobudzany wiarą w to, że prowadzi go Duch Pański napędlający okrąg ziemi, stara się w wydarzeniach, potrzebach i pragnieniach,

⁵ J. Kloch, *Parafie online w Polsce w dobie pandemii Covid-19. Studium przypadku*, „Collquia Theologica Ottoniana” 37(2021), s. 97.

⁶ B. Przywara, *Online Live-Stream Broadcasting of the Holy Mass during the COVID-19 Pandemic in Poland as an Example of the Mediatisation of Religion: Empirical Studies in the Field of Mass Media Studies and Pastoral Theology*, „Religions” 12(2021), s. 1.

⁷ Tamże.

⁸ W. Skworc, *Słowo wstępne abp. Wiktora Skworca, przewodniczącego Komisji Duszpasterstwa KEP*, w: *Duszpasterstwo w czasie pandemii. Zeszyt specjalny do programu duszpasterskiego Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2020/2021*, Katowice 2020, s. 5.

w których uczestniczy z resztą ludzi naszej doby, rozpoznać, jakie w nich mieszczą się prawdziwe znaki obecności lub zamysłów Bożych. Wiara bowiem rozjaśnia wszystko nowym światłem i ujawnia Boży zamysł odnośnie do pełnego powołania człowieka; dlatego kieruje ona umysł do rozwiązań w pełni ludzkich”⁹.

Odczytując okres pandemii Covid-19 jako znak czasu, duchowni i świeccy w poszczególnych diecezjach w Polsce wykazali się kreatywnością w zastosowaniu internetu w codziennej misji Kościoła. Wiele rozwiązań było zupełnie nowatorskich, zostały dynamicznie wprowadzone w okresie całkowitego lockdownu. Sprawdżyły się słowa Benedykta XVI, które wypowiedział w 2013 r. na temat mediów społecznościowych: „Wierzący dostrzegają bowiem coraz bardziej, że jeśli Dobrej Nowiny nie będzie można poznać także w świecie cyfrowym, to może być ona nieobecna w doświadczeniu wielu osób, dla których ta przestrzeń egzystencjalna jest ważna. Świat cyfrowy nie jest światem paralelnym ani czysto wirtualnym, lecz dla wielu ludzi, zwłaszcza najmłodszych, stanowi część codziennej rzeczywistości”¹⁰. W ciągu krótkiego czasu Kościół musiał przenieść swoją posługę do sieci.

Wraz z narastaniem pandemii i wzrostem zachorowań duszpasterze zmierzali się z nowym wyzwaniem i duszpasterską szansą do zachowania ciągłości formacji, ewangelizacji oraz sprawowania duszpasterskiej posługi Kościoła. Stan epidemicznego zagrożenia stał się dla duszpasterstwa wyzwaniem, aby w niecodziennych warunkach, zdalnie towarzyszyć wiernym w drodze wiary¹¹. Jak dotąd żadna wojna, prześladowania, naturalne kataklizmy czy zagrożenia zdrowia i życia, nie przyczyniły się do tak szybkich i radykalnych zmian w pracy pastoralnej, jak pandemia Covid-19. Dotyczyły one głównie udziału w praktykach religijnych oraz relacji międzypersonalnych¹².

Biskupi polscy a pandemia

Już na samym początku epidemii w Polsce Rada Stała Konferencji Episkopatu Polski 12 marca 2020 r. wydała Zarządzenie nr 1/2020, w którym udzieliła pierwszych wskazówek dotyczących posługi duszpasterskiej Kościoła w Polsce¹³. Biskupi od początku pandemii pokazali, że wspólnota kościelna ponosi szczególną odpowiedzialność za życie ludzkie, a co za tym idzie, jest

⁹ Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, w: *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, nr 11.

¹⁰ Benedykt XVI, „*Portale społecznościowe: bramy prawdy i wiary; nowe przestrzenie dla ewangelizacji*”. *Orędzie Papieża Benedykta XVI na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, <https://www.paulus.org.pl/220,47-sdssp-benedykt-xvi-2013>, (dostęp: 16.06.2022).

¹¹ W. Skworc, *Słowo wstępne...*, dz. cyt., s. 7.

¹² J. Brusilo, *Program duszpasterski Kościoła w Polsce 2019-2022 wobec Eucharystii w epidemii COVID-19*, w: *Duszpasterstwo w czasie pandemii...*, dz. cyt., s. 63.

¹³ *Zarządzenie nr 1/2020 Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski z 12 marca 2020 r.*, <https://episkopat.pl/zarzadzenie-nr-1-2020-rady-stalej-konferencji-episkopatu-polski-z-dnia-12-marca-2020-r/> (dostęp: 28.06.2021).

zobowiązana włączyć się w walkę ze śmiertelnym zagrożeniem koronawirusem¹⁴. 13 marca 2020 r. minister zdrowia zarządził stan zagrożenia epidemicznego, a co za tym idzie, wprowadził ograniczenie sprawowania kultu religijnego do 50 osób¹⁵.

Biskupi w trosce o życie i zdrowie społeczeństwa podjęli decyzję o wprowadzeniu prewencyjnych środków szczególnej ostrożności w sytuacji zagrożenia wirusem. W dokumencie podkreślili, że Kościół od dwóch tysięcy lat służy chorym i potrzebującym i również w czasie epidemii nie rezygnuje z głoszenia Ewangelii Chrystusowej oraz sprawowania sakramentów świętych.

Rada Stała rekomendowała biskupom diecezjalnym udzielenie dyspensy od obowiązku niedzielного uczestnictwa we Mszy św. do dnia 29 marca 2020 r. następującym wiernym: osobom w podeszłym wieku, osobom z objawami infekcji, dzieciom oraz młodzieży szkolnej oraz dorosłym, którzy sprawują nad nimi opiekę i osobom, które czują obawę przed zarażeniem. Biskupi diecezjalni ogłaszali w swoich diecezjach zasady dyspensy oraz wskazywali, jak powinno wyglądać duszpasterstwo w tym czasie¹⁶. Nawiązując do Zarządzenia nr 1/2020 wskazali, jakich zasad należy przestrzegać w kościołach na terenie ich diecezji: a) kapłani i nadzwyczajni szafarze Komunii św. przed rozpoczęciem każdej liturgii powinni dezynfekować ręce¹⁷, b) przypomnieli o możliwości przyjmowania Komunii św. na rękę i do tego zachęcali¹⁸, c) znak pokoju w czasie Mszy należało przekazywać przez skinienie głowy, bez uścisku rąk¹⁹. Komunikaty biskupów zawierały również prośby, aby na kratkach konfesjonaliów znajdowały się folie ochronne, a kropielnice były pozbawione wody święconej. Kościoły pozostały otwarte, choć na liturgii mogła przebywać określona liczba wiernych. Wszystkie większe uroczystości kościelne, w tym liturgie

¹⁴ J. Grześkowiak, *W kleszczach koronawirusa*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 40(2020), nr 2, s. 257.

¹⁵ *Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego*, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000433>, (dostęp: 28.06.2021).

¹⁶ Zob. *Dekret Biskupa Elckiego w związku z zagrożeniem pandemią*, <https://katedra.axistudio.pl/2020/03/dekret-biskupa-elckiego-w-zwiazku-z-zagrozeniem-pandemia/>, (dostęp: 28.06.2021); *Dyspensa Biskupa w związku z epidemią*, <http://diecezja.sosnowiec.pl/news/dyspensa-biskupa-w-zwiazku-z-epidemia-3879>, (dostęp: 28.06.2021); *Rozporządzenie Biskupa Drohiczyńskiego w związku z obecną sytuacją epidemiologiczną*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/rozporzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-w-zwiazku-z-obecna-sytuacja-epidemiologiczna/>, (dostęp: 28.06.2021); *Dekret – 14.03.2020*, <https://kuria.gliwice.pl/2020/03/14/dekret-14-03-2020/>, (dostęp: 28.06.2021).

¹⁷ *Wskazania biskupa elbląskiego w związku z zagrożeniem koronawirusem*, <http://www.diecezja.elblag.pl/home/show/wskazania-biskupa-elblaskiego-w-zwiazku-z-zagrozeniem-koronawirusem/>, (dostęp: 28.06.2021).

¹⁸ *Zarządzenie nr 1/2020 Rady Stałej...*, dz. cyt.

¹⁹ *Dekret bpa Wiesława Śmigła związany z rozprzestrzenianiem się koronawirusa*, <https://diecezja-torun.pl/Artykuly/View/3545/dekret-bpa-wieslawa-smigla-zwiazany-z-rozprzestrzenianiem-sie-koronawirusa>, (dostęp: 29.06.2021).

z udzielaniem sakramentu bierzmowania zostały w pierwszej fazie epidemii przeniesione na terminy późniejsze²⁰.

Od samego początku pandemii Konferencja Episkopatu Polski i biskupi diecezjalni wydali szereg komunikatów określających życie duszpasterskie Kościoła. W czerwcu 2021 r. biskupi Polscy zebrani na 389. Zebraniu Plenarnym Konferencji Episkopatu Polski w Kalwarii Zebrzydowskiej, zauważając poprawiającą się sytuację pandemiczną, podjęli jednogłośnie decyzję o zniesieniu dyspens od uczestnictwa we Mszy św. niedzielnej oraz w święta nakazane²¹. Od 20 czerwca 2021 r. dyspensy te zostały zniesione jednocześnie we wszystkich diecezjach w kraju²². Papież Franciszek stwierdził, że w pandemii, gdy sytuacja zmusza człowieka do zachowywania obostrzeń, komunikacja cyfrowa daje Kościołowi szansę na kontakty poprzez mądre wykorzystywanie mediów społecznościowych²³. Polscy biskupi w Liście pasterskim na Tydzień Wychowania w 2020 r. zwrócili uwagę, że media społecznościowe okazały się nieocenioną pomocą w praktykowaniu wiary²⁴.

W czasie pandemii Kościół nie przestał głosić Ewangelii i sprawować sakramentów. Biskupi, kapłani, osoby życia konsekrowanego oraz wierni świeccy odczytali tę sytuację jako wyzwanie duszpasterskie. We wszystkich diecezjach w Polsce powstało wiele inicjatyw duszpasterskich, które pomogły wiernym w przeżywaniu wiary. Z przeprowadzonych badań wynika, że: a) dla 75% Polaków pandemia nie zmieniła ich zaangażowania w życie duchowe²⁵, b) 12% badanych poświęciło więcej czasu na modlitwę i praktyki duchowe, c) 60% badanych przynajmniej raz uczestniczyło w Mszy św. za pośrednictwem telewizji²⁶, d) 40% odczuwało brak wspólnej modlitwy w kościele. W momencie niskiej zachorowalności większość praktykujących (86%) chodziła do kościoła z taką samą częstotliwością jak zwykle, raz w tygodniu. Wart zauważenia jest wzrost

²⁰ Dekret biskupa tarnowskiego po wprowadzeniu stanu zagrożenia epidemicznego, <https://diecezja.tarnow.pl/index.php/wiadomosci/item/7545-dekret-biskupa-tarnowskiego-po-wprowadzeniu-stanu-zagrozenia-epidemicznego-w-polsce-14-03-2020>, (dostęp: 29.06.2020).

²¹ Zakończyło się 389. Zebranie Plenarne KEP. Komunikat., <https://www.ekai.pl/zakonczylo-sie-389-zebranie-plenarne-kep/>, (dostęp: 29.06.2021).

²² Zob. Koniec Dyspensy od Mszy niedzielnej i świątecznej, <https://diecezjaelk.pl/2021/06/15/koniec-dyspensy-od-mszy-niedzielnej-i-swiatecznej/>, (dostęp: 29.06.2021); Odwołanie reskryptu dyspensy, <https://kuria.gliwice.pl/2021/06/16/odwolanie-reskryptu-dyspensy/>, (dostęp: 29.06.2021).

²³ Franciszek, *Komunikować, spotykając osoby, tam gdzie są, i takie, jakie są. Orędzie Franciszka na 55. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, <https://papiez.wiara.pl/doc/6700931.Chodz-i-zobacz/2>, (dostęp: 25.07.2021).

²⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Budujmy więzi! List pasterski z okazji X Tygodnia Wychowania w Polsce*, 28.08.2020, <https://episkopat.pl/biskupi-przed-x-tygodniem-wychowania-budujmy-wiezi/>, (dostęp: 10.09.2021).

²⁵ M. Bożewicz, *Wpływ pandemii na religijność Polaków*, Komunikat z badań CBOS nr 74/2020, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_074_20.PDF, (dostęp: 25.07.2021).

²⁶ A. Graczyk, *Media lokalne jako wsparcie dla działań duszpasterskich w czasie pandemii COVID-19 na przykładzie parafii Wszystkich Świętych w Kórniku*, w: *Media lokalne. Doświadczenie i przyszłość*, red. tenże, Warszawa 2021, s. 182-185.

korzystania z transmisji Mszy w telewizji wśród osób, które na ogół nie biorą udziału w Mszach, nabożeństwach i innych spotkaniach religijnych. Na praktykowanie swojej religijności w takiej formie wskazało 16% badanych.

27 marca 2020 r. o godz. 18.00 media całego świata były skupione na pustym Placu Świętego Piotra w Watykanie. Tego dnia papież Franciszek przewodniczył nadzwyczajnej modlitwie błagalnej o ustanie pandemii. Następca Piotra zaprosił wszystkich wiernych do duchowego uczestnictwa w tym wydarzeniu poprzez media – do wysłuchania Słowa Bożego, do wzniesienia błagania w czasie próby i do adoracji Najświętszego Sakramentu²⁷. Po modlitwie w ciszy i adoracji Najświętszego Sakramentu Franciszek wyszedł przed bazylikę i udzielił Najświętszym Sakramentem nadzwyczajnego błogosławieństwa apostolskiego „Urbi et Orbi” (Miastu i Światu) z możliwością otrzymania odpustu zupełnego.

Analizując działania podjęte przez hierarchów Kościoła, wprowadzone ograniczenia i nakazy epidemiologiczne, nasuwają się dwa pytania: 1) w jaki sposób była głoszona Dobra Nowina?, 2) jakie działania duszpasterskie podjęli kapłani? Przykład diecezji ełckiej posłuży do odpowiedzi na te pytania.

Analiza działań duszpasterskich w diecezji ełckiej

Diecezja ełcka jest jedną z trzech diecezji należących do metropolii warmińskiej. Powstała 25 marca 1992 r. bullą „Totus Tuus Poloniae populus” za pontyfikatu Jana Pawła II²⁸. Kościół ełcki to 152 wspólnoty parafialne. Od 2003 r. jej ordynariuszem jest bp Jerzy Mazur, a biskupem pomocniczym (w okresie pandemii) był bp Adrian Galbas²⁹.

Na początku pandemii COVID-19 bp Jerzy Mazur 13 marca 2020 r. wydał dekret, w którym określił zadania duszpasterskie na ten okres i udzielił dyspensy od uczestnictwa we Mszy św.³⁰ W okresie epidemii duszpasterze, osoby konsekwrowane i wierni świeccy diecezji ełckiej podjęli szereg działań online mających na celu podtrzymanie praktyk religijnych i życia duchowego wiernych.

a) Msza św., nabożeństwa i Triduum Paschalne

W czasie pandemii do internetu przeniosło się życie religijne, duszpasterstwo i sprawowanie sakramentów, głównie niedzielnej Eucharystii. Parafie jedna po drugiej organizowały transmisje internetowe ze swoich kościołów. Stan epidemicznego zagrożenia stał się szansą duszpasterską, aby w niecodziennych warunkach podtrzymywać życie religijne wiernych. W okresie ograniczenia liczby wiernych we Mszy w świątyniach, wierzący

²⁷ *Modlitwa papieża Franciszka o ustanie pandemii koronawirusa i błogosławieństwo „Urbi et Orbi”* – 27 marca 2020, <https://misericors.org/modlitwa-papieza-franciszka-o-ustanie-pandemii-koronawirusa-i-blogoslawienstwo-urbi-et-orbi-27-marca-2020/>, (dostęp: 18.09.2021).

²⁸ W. Guzewicz, *Z dziejów diecezji ełckiej 1992-2007*, „Studia Ełckie” 10(2008), s. 163-166.

²⁹ Diecezja Ełcka, <https://diecezjaelk.pl/diecezja/> (dostęp: 25.07.2021).

³⁰ *Jest dyspensą Biskupa Ełckiego od obowiązku niedzielnej mszy*, <https://www.dziendobryelk.pl/rozrywka/item/1102-jest-dyspens-a-biskupa-elckiego-od-obowiazku-niedzielnej-mszy>, (dostęp: 25.07.2021).

przeżywali liturgię w swoich domach. Biskup ełcki udzielając dyspensy od udziału w Eucharystii w kościele zachęcał, aby w domach w czasie transmisji online gromadziła się cała rodzina. Hierarcha zachęcał do duchowej łączności ze wspólnotą Kościoła poprzez transmisje radiowe, telewizyjne lub internetowe³¹. Parafie pozytywnie odpowiadały na apel biskupa; wspólnoty parafialne transmitowały niedzielą Eucharystię³². Jednym z przykładów jest parafia pw. Świętej Rodziny w Augustowie, z której były transmitowane codzienne Msze św. Msza święta II Niedzieli Zwykłej 17 stycznia 2021 r. pod przewodnictwem miejscowego proboszcza ks. dr. Marka Janowskiego miała na Facebooku 1,4 tys. wyświetleń³³. W zwykłym dniu tygodnia 6 kwietnia 2020 r. na profilu parafii podczas transmisji Eucharystii pojawia się 674 wyświetleń³⁴. Utrudnienia udziału wiernych na Łamaniu Chleba w warunkach Kościoła w Polsce i diecezji ełckiej nie były zresztą całkowite i stałe (okresowo było 50 i 5 osób³⁵ uczestniczących w liturgii). Szczyt ograniczeń wypadł w szczególnie ważnym duchowo okresie Wielkiego Tygodnia i Świąt Wielkanocnych. Uroczystości pod wieloma względami przebiegały inaczej niż zwykle. Biskup Jerzy Mazur zachęcał wiernych, aby pomimo trudności dobrze przeżyć ten czas i odpowiednio się do niego przygotować³⁶. Wskazał, że poszczególne celebracje można przeżywać za pośrednictwem mediów społecznościowych³⁷. Internet stał się miejscem, dzięki któremu można było korzystać z transmisji liturgii sprawowanej zarówno we własnej parafii, jak i w innych świątyniach kraju i świata.

³¹ *Dyspensa biskupa ełckiego*, <https://www.goldap.info/z-regionu-kraju-i-swiate/25285-dyspensa-biskupa-elckiego>, (dostęp: 26.07.2021).

³² You Tube, *Parafia Katedralna pw. Św. Wojciecha w Elku*, <https://www.youtube.com/watch?v=Yvsf1dUXuTI>, (dostęp: 30.07.2021), *Msza Święta - Uroczystość NMP Królowej Polski Parafia Chrystusa Króla w Suwałkach*, <https://www.youtube.com/watch?v=H7NhLyMY-24>, (dostęp: 30.07.2021), Facebook, *Parafia p.w. Świętego Tomasza Apostoła w Elku*, https://pl-pl.facebook.com/Parafia-pw-Swiętego-Tomasza-Apostoła-w-Elku-200552219996566/videos/msza-św-pod-przewodnictwem-je-ks-bpa-jerzego-mazura-biskupa-elckiego/1214596652205631/?_so__=permalink&__rv__=related_videos, (dostęp: 30.07.2021).

³³ Facebook, *Parafia Świętej Rodziny w Augustowie Msza święta, II Niedziela zwykła, 17.01.2021 r. Mszy świętej przewodniczy Ks. dr Marek Janowski*, <https://pl-pl.facebook.com/ParafiaSwietejRodzinywAugustowie/videos/msza-święta-ii-niedziela-zwykła-17012021-r-mszy-świętej-przewodniczy-ks-dr-marek/234937964821212/>, (dostęp: 30.07.2021).

³⁴ Facebook, *Parafia Świętej Rodziny w Augustowie Msza święta 06.04. godz. 18:00*, <https://pl-pl.facebook.com/ParafiaSwietejRodzinywAugustowie/videos/msza-święta-0604-godz-1800/494486021430673/?extid=SEO---->, (dostęp: 30.07.2021).

³⁵ *Komunikat Ełckiej Kurii Diecezjalnej 24.03.2020*, <https://parafia.wigry.pro/aktualnosci/diecezja-elcka/615-komunikat-elckiej-kurii-diecezjalnej-24-03-2020.html>, (dostęp: 30.07.2021).

³⁶ D. Kowalski, *Triduum Paschalne w czasie pandemii koronawirusa w 2020 roku*, „Studia Ełckie” 23(2021), s. 66-67.

³⁷ *Wskazania Biskupa Ełckiego odnośnie przeżywania nabożeństw Wielkiego Tygodnia i uroczystości paschalnych*, <https://parafia.wigry.pro/aktualnosci/diecezja-elcka/617-wskazania-biskupa-elckiego-odnosnie-przezywania-nabozenstw-wielkiego-tygodnia-i-uroczystosci-paschalnych.html>, (dostęp: 30.07.2021).

W dobrym i właściwym przeżyciu Wielkiego Tygodnia i Wielkanocy w diecezji elckiej pomogły dwa reportaże³⁸, które zostały przygotowane przez Telewizję Trwam³⁹. W reportażu biskupi elccy podpowiadali wiernym, jak przeżyć te ważne dni w roku kościelnym, pozostając w domach⁴⁰. Biskup Jerzy Mazur podkreślił, że czas świętowania przeżywamy w innych okolicznościach i innej niż zawsze atmosferze. Pandemia, która zaatakowała świat jest wyzwaniem dla Kościoła. Biskup zachęcał, aby szukać sposobów do spotkania ze Zmartwychwstałym Chrystusem. Z kolei biskup pomocniczy Adrian Galbas wskazał na cztery sposoby przeżywania liturgii: a) stan łaski uświęcającej; jeśli ktoś nie może się wyświadczyć, powinien uczynić akt żalu i w najbliższym możliwym czasie skorzystać ze spowiedzi, b) uczestnictwo w Triduum Paschalnym za pośrednictwem mediów, c) modlitwa osobista i rodzinna, d) tworzenie wspólnoty w domu i łączność telefoniczna z tymi, z którymi nie ma możliwości spotkania. Biskup Jerzy Mazur w reportażu omówił wszystkie dni Triduum i wskazał, jak je celebrować w domu. Wielki Czwartek – dzień Eucharystii, przyjmijmy komunie duchową i podziękujmy naszym kapłanom za ich posługę i obecność. Wielki Piątek – stańmy pod krzyżem, adorujmy w domu krzyż z całą rodziną. Zachęcał, aby postawić krzyż na stole i go adorować oraz odczytać opis Męki Pańskiej. Wielka Sobota – niech będzie dniem adoracji. Biskup zachęcał do wspólnej modlitwy podczas śniadania wielkanocnego oraz do czytania Pisma św. i jego medytacji.

Reportaż pt. „Nasza Pascha”⁴¹ był poświęcony kapłaństwu. W czasie pandemii kapłani w dniu ustanowienia sakramentu Eucharystii i kapłaństwa zapewniali o swojej modlitwie⁴². Warte uwagi jest świadectwo ks. Jaremy Sykulskiego, proboszcza parafii pw. Najświętszego Serca Jezusowego w Suwałkach, który mówił o otwartym kościele przez cały dzień i całą noc, gdzie przez całą dobę trwała modlitwa o ustanie pandemii koronawirusa. Każdej nocy wierni mogli przystąpić w suwalskiej parafii do sakramentu pokuty⁴³. Reportaż był pewnego rodzaju medytacją, która owocnie pomogła przeżyć czas Triduum

³⁸ Reportaże zostały przygotowane przez Telewizję Trwam i ks. Mariusza Pawlinę, wikariusza parafii pw. NMP Matki Kościoła w Gołdapi. Pierwszy reportaż „Nie traćmy nadziei” został emitowany w Wielki Poniedziałek 13 kwietnia 2020 r. w TV Trwam o godz. 17.30 i powtórka o godz. 00.30.

³⁹ Reportaże w TV Trwam z diecezji elckiej - Wielki Tydzień, http://janchrzyciel.augustow.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=854:reportae-w-tv-trwam-z-diecezji-elckiej-wielki-tydzień&catid=38:ogłoszenia&Itemid=56, (dostęp: 30.07.2021).

⁴⁰ You Tube, Reportaż: *Nie traćmy nadziei*, https://www.youtube.com/watch?v=2Bk0_YNy7VQ, (dostęp: 30.07.2021).

⁴¹ Emitowany w Wielki Czwartek 9 kwietnia o godz. 17.15 o 0.30.

⁴² *Rozpoczęliśmy Wielki Tydzień*, <https://goldap.org.pl/2020/04/rozpoczelymy-wielki-tydzien/>, (dostęp: 30.07.2021).

⁴³ *W parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Suwałkach trwa nieustanna modlitwa o ustanie pandemii koronawirusa*, <https://www.radiomaryja.pl/informacje/w-parafii-pw-najswietszego-serca-pana-jezusa-w-suwalkach-trwa-nieustanna-modlitwa-o-ustanie-pandemii-koronawirusa/>, (dostęp: 30.07.2021).

Paschalnego. Księża z diecezji ełckiej pozostali w łączności z wiernymi poprzez różnego rodzaju inicjatywy mające na celu pogłębienie wiary w czasie pandemii⁴⁴. Kapłani zapewniali wiernych, że codziennie o godz. 20.30 przy zamkniętych drzwiach swoich świątyń gromadzą się sami na odmawianiu różańca, prosząc o ustanie pandemii i zachęcając wiernych, aby to samo robili w swoich domach. Wyżej wymienione reportaże pomogły nie tylko wiernym z terenów diecezji ełckiej w przeżywaniu najważniejszych dni w roku kościelnym, ale wiernym w kraju i poza jego granicami, którzy w tym czasie częściej niż zwykle oglądali telewizję.

Biskup ełcki zalecił, aby w Godzinie Miłosierdzia, codziennie o godz. 15.00, w kościołach parafialnych diecezji trwała modlitwa o ustanie pandemii⁴⁵. Wierni najpierw odmawiali koronkę do Bożego Miłosierdzia, a później uczestniczyli we Mszy św.⁴⁶ Te osoby, które nie mogły uczestniczyć w modlitwie w kościele, zachęcane były do modlitwy i duchowej łączności w domach.

b) Misteria Męki Pańskiej

Ważnym elementem duchowym w przygotowaniu wiernych do najważniejszych świąt chrześcijaństwa jest Misterium Męki Pańskiej. Pascha Chrystusa jest wciąż aktualna, wiecznie żywa i porusza ludzkie serca. Od początku dziejów bardziej do ludzi przemawiał obraz niż słowo pisane. Podobnie było i z męką Jezusa z Nazaretu⁴⁷. Człowiek chciał lepiej poczuć i zrozumieć wydarzenia zbawcze, które są w centrum chrześcijaństwa i zaczął tworzyć przedstawienia, tzw. Misteria Męki Pańskiej. Są to utwory dramatyczne opisujące wybrane wydarzenia z Ewangelii. Od XIV w. misterium stało się samodzielnym gatunkiem dramatyczno-teatralnym. Sztuki te były odgrywane w kościołach, na placach przed kościołami lub na rynkach na przygotowanych specjalnych podiach. Od XIV w. zaczynają się pojawiać misteria również w Polsce⁴⁸. Tematem przedstawień w naszym kraju stało się zbawcze dzieło Chrystusa, Jego męka, śmierć i zmartwychwstanie.

W czasie Wielkiego Postu te wydarzenia z Wielkiego Tygodnia odgrywane są w wielu miejscach Polski. W diecezji ełckiej Misteria Męki Pańskiej odbywają się w Budzewie, Giżycku i Gołdapi. Gdy w marcu 2020 r. zaczęła się epidemia Covid-19, w Budzewie i Giżycku organizatorzy zawiesili dalsze

⁴⁴ You Tube, *Reportaż: Nasza Pascha*, https://www.youtube.com/watch?v=8BcIsn_gCKKc, (dostęp: 30.07.2021).

⁴⁵ *Kapłani modlą się za swoich wiernych w czasie pandemii*, <https://www.radiomaryja.pl/informacje/kapłani-modla-sie-za-swoich-wiernych-w-czasie-pandemii/>, (dostęp: 30.07.2021).

⁴⁶ *Zaproszenie do wspólnej modlitwy o oddalenie koronawirusa z naszej Diecezji, Ojczyzny, Europy i świata*, <https://www.regielnica.pl/2020/03/zaproszenie-do-wspolne-modlitwy-o-oddalenie-koronawirusa-z-naszej-diecezji-ojczyzny-europy-i-swiate/>, (dostęp: 30.07.2021).

⁴⁷ M. Pawlina, *Misterium Męki Pańskiej w Budzewie*, „Studia Ełckie” 13(2001), s. 591-592.

⁴⁸ *Misterium Męki Pańskiej*, <http://dziennikteatralny.pl/artykuly/misterium-meki-panskiej-5.html>, (dostęp: 30.07.2021).

przygotowania do widowisk. Natomiast w Gołdapi powstało słuchowisko⁴⁹, które było emitowane w wielu rozgłośniach radiowych w Polsce⁵⁰. W pracach nad słuchowiskiem wzięli udział wierni z trzech gołdapskich parafii (około 150 osób)⁵¹. Misterium emitowane było w czasie Wielkiego Tygodnia m.in. poprzez Polskie Radio Olsztyn, Radio Maryja, Pallotti Fm, Radio 5, Polskie Radio Zachód⁵², Polskie Radio Łódź⁵³, Polskie Radio Opole⁵⁴.

c) Rekolekcje, głoszenie słowa Bożego i ewangelizacja

Czas pandemii zmusił wiernych do szukania w internetowej sieci duchowego wsparcia w różnego rodzaju rekolekcjach. Głoszenie i przepowiadanie słowa Bożego to newralgiczna posługa Kościoła⁵⁵. Rozpoczynająca się pandemia w Polsce przypadła na okres Wielkiego Postu, w którym odbywają się w parafiach rekolekcje przygotowujące wiernych do świąt Wielkanocnych. Biskup ełcki 13 marca, wydając dyspensę od uczestnictwa we Mszy św., zawiesił również rekolekcje wielkopostne w kościołach⁵⁶. Zachęcił jednak duszpasterzy, aby szukali nowych narzędzi w dotarciu do wiernych z Ewangelią. Duszpasterstwo Młodzieży Diecezji Ełckiej postanowiło codziennie już od 15 marca nagrywać krótkie filmiki, w których kapłani rozważali słowo Boże danego dnia⁵⁷. Akcja została skierowana głównie do młodzieży. Rozważania na kanale You Tube DM Genezaret poprowadzili: 15 marca 2020 r., ks. Marcin Jasiński wikariusz parafii pw. Św. Mikołaja w Mikołajkach, 1800 wyświetleń⁵⁸,

⁴⁹ Autorem scenariusza i reżyserem był ks. Mariusz Pawlina, wikariusz parafii pw. NMP Matki Kościoła w Gołdapi. Muzykę do Pasji przygotował Marcin Pyciak z Elku.

⁵⁰ *Misterium Męki Pańskiej. W piątek o 18:05 w Radiu Zachód*, <https://www.zachod.pl/185443/misterium-meki-panskiej-w-piatek-o-1805-w-radiu-zachod/>, (dostęp: 30.07.2021), *Reportaże w TV Trwam z diecezji ełckiej - Wielki Tydzień*, http://janchrzciel.augustow.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=854:reportaże-w-tv-trwam-z-diecezji-eckiej-wielki-tydzień&catid=38:ogłoszenia&Itemid=56, (dostęp: 30.07.2021).

⁵¹ *Misterium Męki Pańskiej*, <https://www.goldap.info/goldap/25415-misterium-meki-panskiej-3>, (dostęp: 30.07.2021).

⁵² *Misterium Męki Pańskiej*, <https://www.zachod.pl/audycja/misterium-meki-panskiej/>, (dostęp: 30.07.2021).

⁵³ *Misterium Męki Pańskiej*, <https://www.radiolodz.pl/posts/60216-misterium-meki-panskiej>, (dostęp: 30.07.2021).

⁵⁴ *Niedziela Palmowa rozpoczyna Wielki Tydzień. Nabożeństwa przeniosły się do radia i Internetu*, <https://radio.opole.pl/100,319163,niedziela-palmowa-rozpoczyna-wielki-tydzien-nabo>, (dostęp: 30.07.2021).

⁵⁵ P. Artemiuk, *Kaznodziejskie manowce*, w: *Duszpasterstwo w czasie pandemii...*, dz. cyt., s. 130.

⁵⁶ *Dyspensa Biskupa Ełckiego od obowiązku Mszy św. niedzielnej – komunikat*, <https://parafia.wigry.pro/aktualnosci/diecezja-elcka/610-dyspensa-biskupa-elckiego-od-obowiazku-mszy-sw-niedzielnej-komunikat.html>, (dostęp: 30.07.2021).

⁵⁷ *Coś dla ducha... #postspeech – Codzienne rozważania kapłanów diecezji ełckiej związanych z Duszpasterstwem Młodzieży*, <https://www.regielnica.pl/2020/03/zaproszenie-do-wspolnemodlitwy-o-oddalenie-koronawirusa-z-naszej-diecezji-ojczyzny-europy-i-swiate/>, (dostęp: 1.08.2021).

⁵⁸ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Trzecia Niedziela Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=Tpe9ElVFno>, (dostęp: 1.08.2021).

16 marca, ks. Rafał Hrynko wikariusz parafii pw. Kazimierza Królewicza w Suwałkach, 1530 wyświetleń⁵⁹, 17 marca, ks. Cezary Kościuk wikariusz parafii pw. Matki Miłosierdzia Ostrobramskiej w Pisz, 1283 wyświetleń⁶⁰, 18 marca, ks. Piotr Majewski wikariusz parafii pw. Św. Tomasza Apostoła w Elku, 859 wyświetleń⁶¹, 19 marca, ks. Maksymilian Barwikowski wikariusz parafii pw. NMP Królowej Polski, 975 wyświetleń⁶², 20 marca, ks. Arkadiusz Dardziński Centrum Formacji Misyjnej w Warszawie, 1002 wyświetleń⁶³, 21 marca, ks. Krzysztof Zubrzycki redaktor naczelny „Martyrii”, 680 wyświetleń⁶⁴, 22 marca, bp Adrian Galbas, 1203 wyświetleń⁶⁵, 23 marca, ks. Arkadiusz Gutowski wikariusz parafii pw. Św. Kazimierza Królewicza w Suwałkach, 938 wyświetleń⁶⁶, 24 marca, ks. Marek Godlewski student teologii moralnej w Rzymie, 565 wyświetleń⁶⁷, 25 marca, ks. Piotr Bączyński wikariusz parafii pw. Aleksandra w Suwałkach, 897 wyświetleń⁶⁸, 26 marca, ks. Radosław Gulan wikariusz parafii pw. Św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Elku, 427 wyświetleń⁶⁹, 27 marca, ks. Michał Maciejewski wikariusz parafii pw. Narodzenia NMP w Rajgrodzie, 304 wyświetleń⁷⁰, 28 marca, ks. Wojciech Kondratowicz wikariusz parafii pw. Św. Maksymiliana Marii Kolbe w Giżycku, 1112 wyświetleń⁷¹, 29 marca, ks. Piotr Paliwoda wikariusz parafii pw. Św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Elku, 1953 wyświetleń⁷², 30 marca, ks. Karol Sokołowski

⁵⁹ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Poniedziałek III Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=QEpZatvuqE>, (dostęp: 1.08.2021).

⁶⁰ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Wtorek III Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=ul6A9MkWHQg>, (dostęp: 1.08.2021).

⁶¹ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech , Środa III Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=k4ATOuz2B6Q>, (dostęp: 1.08.2021).

⁶² You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Czwartek III Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=oobcbTN9y2o>, (dostęp: 1.08.2021).

⁶³ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Piątek III Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=5zU5LMoOSnI>, (dostęp: 1.08.2021).

⁶⁴ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Sobota III Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=YXpjb6P5k78>, (dostęp: 1.08.2021).

⁶⁵ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Niedziela IV Tygodnia Wielkiego Postu*, https://www.youtube.com/watch?v=_kVVqsm-J9A, (dostęp: 1.08.2021).

⁶⁶ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Poniedziałek IV Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=RUY2fqvFRC4>, (dostęp: 1.08.2021).

⁶⁷ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Wtorek IV Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=BlppOLu3ZVQ>, (dostęp: 1.08.2021).

⁶⁸ You Tube, *Uroczystość Zwiastowania Pańskiego*, <https://www.youtube.com/watch?v=DhzM9b5s89Q>, (dostęp: 1.08.2021).

⁶⁹ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Czwartek IV Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=2XmWwVuncbw>, (dostęp: 1.08.2021).

⁷⁰ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Piątek IV Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=efqT7Fi4Wk4>, (dostęp: 1.08.2021).

⁷¹ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Sobota IV Tygodnia Wielkiego Postu*, https://www.youtube.com/watch?v=k_kjV8BBVBo, (dostęp: 1.08.2021).

⁷² You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Niedziela V Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=z3VHWvu-QTk>, (dostęp: 1.08.2021).

proboszcz parafii pw. Matki Bożej Gromnicznej w Wiśniowie Elckim, 678 wyświetleń⁷³, 31 marca, ks. Ryszard Sawicki wicedyrektor Caritas Diecezji Elckiej, 310 wyświetleń⁷⁴, 1 kwietnia, ks. Artur Hałucha prefekt alumnów w WSD w Elku, 1126 wyświetleń⁷⁵, 2 kwietnia, ks. Jacek Uchan dyrektor wydziału Duszpasterstwa Ogólnego w Elku, 250 wyświetleń⁷⁶, 3 kwietnia, ks. Jacek Łukaszewicz wikariusz parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Augustowie, 366 wyświetleń⁷⁷, 4 kwietnia, ks. Robert Galicki wikariusz parafii pw. Św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Suwałkach, 235 wyświetleń⁷⁸, 5 kwietnia, bp Jerzy Mazur, 288 wyświetleń⁷⁹, 6 kwietnia, ks. Radosław Orchowski wikariusz parafii pw. Św. Aleksandra w Suwałkach, 520 wyświetleń⁸⁰, 7 kwietnia, bp Jerzy Mazur, 109 wyświetleń⁸¹, 7 kwietnia, ks. Przemysław Pastewski wikariusz parafii pw. Najświętszego Serca Jezusowego w Augustowie, 451 wyświetleń⁸², 8 kwietnia, ks. Jan Dargiewicz praca duszpasterska na Ukrainie, 290 wyświetleń⁸³, 9 kwietnia, bp Jerzy Mazur, 172 wyświetleń⁸⁴, 10 kwietnia, bp Adrian Galbas, 208 wyświetleń⁸⁵, 11 kwietnia, ks. Paweł Tarasiewicz ojciec duchowny WSD w Elku, 245 wyświetleń⁸⁶, 12 kwietnia, bp Jerzy Mazur, 118 wyświetleń⁸⁷. Od ogłoszenia ograniczeń w kościołach przez czas Wielkiego Postu kapłani pełniący różne posługi i funkcje codziennie

⁷³ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Poniedziałek V Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=YuxJV-GaBFc>, (dostęp: 1.08.2021).

⁷⁴ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Wtorek V Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=keUp4cHxyCw>, (dostęp: 1.08.2021).

⁷⁵ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Środa Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=iOQv6Qg83HE>, (dostęp: 1.08.2021).

⁷⁶ You Tube, *Coś dla ducha... #postspeech Czwartek V Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=FB4sNLd5YkA>, (dostęp: 1.08.2021).

⁷⁷ You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Piątek V Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=F9x8vF35Tt4>, (dostęp: 1.08.2021).

⁷⁸ You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Sobota V Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=rWufTorzLCM>, (dostęp: 1.08.2021).

⁷⁹ You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Niedziela Palmowa, XXXV Światowy Dzień Młodzieży #SDM2020*, <https://www.youtube.com/watch?v=qOym8y37RIA>, (dostęp: 1.08.2021).

⁸⁰ You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Wielki Poniedziałek*, https://www.youtube.com/watch?v=_r-Ak39T8ro, (dostęp: 1.08.2021).

⁸¹ You Tube, *Słowo Księdza Biskupa Jerzego do młodych*, <https://www.youtube.com/watch?v=bkhhki3cOwo>, (dostęp: 1.08.2021).

⁸² You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Wielki Wtorek*, <https://www.youtube.com/watch?v=TZd5UZIwPMQ>, (dostęp: 1.08.2021).

⁸³ You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Wielka Środa*, <https://www.youtube.com/watch?v=XCxOEBW18Ag>, (dostęp: 1.08.2021).

⁸⁴ You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Wielki Czwartek*, https://www.youtube.com/watch?v=TJv5_AGf5Bk, (dostęp: 1.08.2021).

⁸⁵ You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Wielki Piątek*, <https://www.youtube.com/watch?v=KW8JYaSF1Io>, (dostęp: 1.08.2021).

⁸⁶ You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Wielka Sobota*, <https://www.youtube.com/watch?v=cwcf3No4OxA>, (dostęp: 1.08.2021).

⁸⁷ You Tube, *Życzenia ks. bpa Jerzego Mazura*, <https://www.youtube.com/watch?v=O7Wjp26ZHWU>, (dostęp: 1.08.2021).

do świąt Wielkanocnych 2020 r. nagrywali krótkie rozważania Słowa i w ten sposób prowadzili rekolekcje dla młodzieży w diecezji ełckiej.

Od 29 marca do 31 na antenie Radia 5 rekolekcje wielkopostne dla dorosłych poprowadził bp Adrian Galbas. Nauki rekolekcyjne były emitowane o godz. 11.15, powtórka o godz. 17.15⁸⁸. Temat rekolekcji brzmiał „Koronawirus – czas na większą wiarę, nadzieję i miłość”⁸⁹. Organizatorem rekolekcji było czasopismo diecezji ełckiej „Martyria” oraz Radio 5. Rozważania można było usłyszeć również w Pallotyńskim Radiu Pallotti FM.

Okres Wielkiego Postu to również czas nabożeństw Drogi Krzyżowej. Na uwagę zasługuje Ekstremalna Droga Krzyżowa. Bp Adriana Galbas zredagował rozważania w czasie pierwszej fali pandemii. Jej tematem były stacje domowych cierpień i upadków, po których rusza Chrystus, by odnaleźć człowieka⁹⁰. Całe nabożeństwo zostało nagrane w mieszkaniu rodziny należącej do parafii katedralnej w Ełku⁹¹.

W okresie wielkanocnym w parafii pw. NMP Matki Kościoła w Gołdapi została przygotowana Droga Światła⁹². Nabożeństwo rozpoczyna się Zmartwychwstaniem Chrystusa, a kończy Zesłaniem Ducha Świętego. Rozważania napisał i nabożeństwo poprowadził bp Adrian Galbas⁹³. Wierni mogli łączyć się duchowo i przeżywać nabożeństwo za pośrednictwem Telewizji Trwam w Niedziele Wielkanocną 24 maja 2020 r.

7 czerwca 2020 r. została zniesiona przez biskupa ełckiego dyspensą dotycząca uczestnictwa wiernych we Mszy św.⁹⁴ Pomimo tego nie ustało wykorzystywanie internetu w pracy pastoralnej. Biskup pomocniczy na czas wakacji przygotował dla wiernych „Rekolekcje na wodzie”, które były emitowane w kanale You Tube. „A Wy – za kogo mnie uważacie?” – to nawiązanie do

⁸⁸ *Rekolekcje Wielkopostne i Droga Krzyżowa w Radiu 5*, <https://www.regielnica.pl/2020/03/rekolekcje-wielkopostne-i-droga-krzyzowa-w-radiu-5/>, (dostęp: 1.08.2021).

⁸⁹ *Rekolekcje – bp Adrian Galbas SAC*, <https://pallotti.fm/rekolekcje-bp-adrian-galbas-sac/>, (dostęp: 1.08.2021), *Radiowe rekolekcje wielkopostne z Bp Adrianem Galbasem SAC: 29-31 marca godz. 21.00*, <https://smbf.pl/rekolekcje-radiowe-z-bp-adrianem-galbasem-sac/>, (dostęp: 1.08.2021).

⁹⁰ *Ekstremalna Droga Krzyżowa – we wnętrzu serca i domu*, <https://mostdonieba.pl/2020/04/06/ekstremalna-droga-krzyzowa-we-wnetrzu-serca-i-domu/>, (dostęp: 1.08.2021), „*Który we mnie cierpisz rany*”. *Niezwykła Droga Krzyżowa – lista domowych cierpień i upadków*, <https://stacja7.pl/droga-krzyzowa/ktory-we-mnie-cierpisz-rany-niezwykla-droga-krzyzowa-wg-biskupa-galbasa/>, (dostęp: 1.08.2021).

⁹¹ You Tube, *Ekstremalna Droga Krzyżowa - w domu i w sercu*, https://www.youtube.com/watch?v=n5p_yj_CwRc, (dostęp: 1.08.2021).

⁹² Reżyserem i organizatorem wydarzenia był ks. Mariusz Pawlina.

⁹³ Radio Maryja, You Tube, *Droga Światła – Gołdap*, <https://www.youtube.com/watch?v=fzA5y74n3hQ>, (dostęp: 1.08.2021), Radio Maryja, You Tube, *Zwiastun Drogi Światła – Gołdap 2020*, <https://www.youtube.com/watch?v=ZTajE32aNic>, (dostęp: 1.08.2021).

⁹⁴ *Diecezja ełcka: Koniec dyspensy – wraca obowiązek Mszy św. niedzielnej*, <https://www.ekai.pl/diecezja-elcka-koniec-dyspensy-wraca-obowiazek-mszy-sw-niedzielnej-d586287/>, (dostęp: 1.08.2021).

pytania Jezusa, które postawił swoim uczniom⁹⁵. Rekolekcje w siedmiu odcinkach były próbą odpowiedzi na Chrystusowe pytanie. Sceneria Wielkich Jezior Mazurskich podkreślała wakacyjny charakter rozważań duchowych. Emisja odbyła się w następujących dniach: 27 lipca, „Świadomość”, 5059 wyświetleń⁹⁶, 3 sierpnia, „Droga”, 6182 wyświetleń⁹⁷, 10 sierpnia, „Wolność”, 2981 wyświetleń⁹⁸, 17 sierpnia, „Decyzja”, 1548 wyświetleń⁹⁹, 24 sierpnia, „Pewność”, 1294 wyświetleń¹⁰⁰, 7 września, „Wspólnota”, 729 wyświetleń¹⁰¹.

d) Dobroczynność i miłosierdzie

W okresie pandemii wzrosła działalność charytatywna Kościoła. Analiza treści WWW wykazała, że na terenie diecezji elckiej podejmowano wiele akcji i działań na rzecz osób samotnych, chorych i w podeszłym wieku: a) umocniła się pomoc sąsiedzka, b) Caritas Diecezji Elckiej docierała do osób najbardziej potrzebujących pomocy, c) we wspólnotach parafialnych pojawiło się bardzo dużo oddolnych inicjatyw pomocy seniorom, starszym, samotnym czy przebywającym na kwarantannie w robieniu zakupów, czy wyprowadzaniu psów¹⁰², d) w wolontariat angażowali się ministranci, członkowie wspólnot.

Na szczególną uwagę zasługują akcja „paczka bezdotykowa”. To inicjatywa Caritas Diecezji Elckiej, dzięki której bez wychodzenia z domu można było wesprzeć potrzebujących z Mazur i Suwalszczyzny¹⁰³. Paczka zawierała żywność i środki czystości. W czasie trwania akcji biskupi, kapłani i świeccy pracownicy Elckiej Kurii Biskupiej wsparli inicjatywę i na ten cel przeznaczyli 20% swojego miesięcznego wynagrodzenia za marzec i kwiecień 2020 r. Biskup Jerzy Mazur jako pierwszy ufundował zakup 450 paczek¹⁰⁴. Do pomocy

⁹⁵ *Wakacyjne rekolekcje z bp Adrianem Galbasem SAC*, <https://biskupgalbas.pl/wakacyjne-rekolekcje-z-bp-adrianem-galbasem-sac/>, (dostęp: 1.08.2021).

⁹⁶ Pallotti TV, You Tube, *A Wy – za kogo mnie uważacie? – Świadomość (1)*, <https://www.youtube.com/watch?v=PVQMbvJ9zQ>, (dostęp: 1.08.2021).

⁹⁷ Pallotti TV, You Tube, *A Wy – za kogo mnie uważacie? – Droga (2)*, https://www.youtube.com/watch?v=na4ybQ2_uV8, (dostęp: 1.08.2021).

⁹⁸ Pallotti TV, You Tube, *A Wy – za kogo mnie uważacie? – Wolność (3)*, <https://www.youtube.com/watch?v=ElZ8eUfz1Yg>, (dostęp: 1.08.2021).

⁹⁹ Pallotti TV, You Tube, *A Wy – za kogo mnie uważacie? – Decyzja (4)*, <https://www.youtube.com/watch?v=ce7PckQIF8Y>, (dostęp: 1.08.2021).

¹⁰⁰ Pallotti TV, You Tube, *A Wy – za kogo mnie uważacie? – Pewność (5)*, <https://www.youtube.com/watch?v=RReL0u8yc2g>, (dostęp: 1.08.2021).

¹⁰¹ Pallotti TV, You Tube, *A Wy – za kogo mnie uważacie? – Wspólnota (7)*, <https://www.youtube.com/watch?v=AvNT2HYz2QM>, (dostęp: 1.08.2021).

¹⁰² *Kościół w Polsce w czasie pandemii*, <https://kosciol.wiara.pl/doc/6846047.Kosciol-w-Polsce-w-czasie-pandemii>, (dostęp: 1.08.2021).

¹⁰³ „Bездотыкова paczka” Caritas. *Otrzyma ją kilka tysięcy seniorów*, <https://olsztyn.tvp.pl/51376747/bezdotykowa-paczka-caritas-otrzyma-ja-kilka-tysiecy-seniorow>, (dostęp: 1.08.2021).

¹⁰⁴ *Caritas organizuje akcję „Paczka bezdotykowa”*, <https://www.tvp.info/47338067/koronawirus-w-polsce-wlacz-sie-w-akcje-paczka-bezdotykowa-i-pomoz-potrzebujacym-pomocy-wieszwiecej>, (dostęp: 1.08.2021), *Dzielmy się miłością – Biuletyn Informacyjny Caritas Diecezji Elckiej CZERWIEC 2020*, <http://martyria.diecezja.elk.pl/dzielmy-sie-miloscia-biuletyn-informacyjny-caritas-diecezji-elckiej-czerwiec-2020/>, (dostęp: 1.08.2021).

włączyły się sieci handlowe, producenci żywności i anonimowi darczyńcy. W pakowaniu i dystrybucji darów pomogli żołnierze Wojsk Obrony Terytorialnej i wolontariusze z parafialnych zespołów Caritas.

e) Inne inicjatywy

Biskup Adrian Galbas, księży, osoby konsekrowane, ministranci, wspólnoty i katolicycy działacze zaangażowali się również w akcję #hot16challenge2. Akcja była wsparciem zbiórki internetowej na pomoc medykom. Według zasad, artysta, który dostał nominację za nagranie wideo z „challenge”, w ciągu 72 godzin od jej otrzymania musiał nagrać 16-wersową zwrotkę piosenki i nominować do tego samego zadania kolejnych wykonawców¹⁰⁵. Rapowanie biskupa zdobyło 105 331 wyświetleń w sieci¹⁰⁶. Klerycy z Seminarium Duchownego w Elku odpowiedzieli na otrzymaną nominację od bp. Adriana i nagrali swoją piosenkę. Liczba wyświetleń 193 616¹⁰⁷ świadczy o wysokim poziomie nagrania.

Siostry Karmelitanki Bose z Elku nagrały dla wszystkich pełniących służbę na rzecz drugiego człowieka piosenkę pt. „Razem przetrwamy ten czas”¹⁰⁸. Przez utwór, nagrany za klauzurą, siostry dały świadectwo i zapewnienie o swojej modlitwie dla wszystkich potrzebujących.

Wnioski

Według metodologii zaproponowanej przez ks. Józefa Klocha spośród wydzielonych przez niego 16 kategorii aktywności pastoralnej online duchownych i wiernych świeckich, 9 miało miejsce w diecezji elckiej; były to dobroczynność, ewangelizacja, katecheza/religia w szkole¹⁰⁹, kultura, modlitwa, Msze św. i nabożeństwa, Pismo św., rekolekcje i wiadomości. Gdyby w bazach danych znalazło się więcej rekordów, wykazane zostałyby jeszcze inne zaangażowania duszpasterskie w internecie. Podkreślić należy znaczące zaangażowanie duchownych i świeckich w: 1) ewangelizację – dzięki propagowaniu rozważań do Pisma św. (kilkudziesięcioosobowa grupa księży-autorów komentarzy w videoklipach), 2) misteria Męki Pańskiej i reportaże filmowe związane z okresem Wielkiego Postu i Triduum Paschalnego, 3) rekolekcje głoszone

¹⁰⁵ A. Graczyk, *Media lokalne jako...*, dz., cyt., s. 189-191.

¹⁰⁶ Pallotti TV, You Tube, #hot16challenge2 – bp Adrian Galbas SAC, https://www.youtube.com/watch?v=KLRS_UXgq5Y, (dostęp: 1.08.2021).

¹⁰⁷ Klerycy z Elku #Hot16challenge2, https://www.youtube.com/watch?v=Rq_U3hVI3Bc, (dostęp: 1.08.2021).

¹⁰⁸ D. Sonak, *Siostry karmelitanki bose z Elku nagrały piosenkę „Razem przetrwamy ten czas”*, <https://info.wiara.pl/doc/6243493.Siostry-karmelitanki-bose-z-Elku-nagrały-piosenke-Razem>, (dostęp: 1.08.2021), Karmelici Bosi Prowincja Warszawska You Tube, *Razem przetrwamy ten czas – Karmelitanki Bose Elk & Grzegorz Kopala*, <https://www.youtube.com/watch?v=gUrSvbC2s2Q>, (dostęp: 1.08.2021).

¹⁰⁹ Nauczanie religii online także zostało wymienione wśród 9 aktywności online, na podstawie nie tyle analiz Autora, co zarządzeń ministerstwa edukacji co do trybu nauczania w szkołach podstawowych i średnich w czasie pandemii na terenie całej Polski.

w radio i w sieci. Większe zaangażowanie księży i świeckich w działalność pastoralną w sieci przyniosłoby jeszcze większą liczbę parafii online, bowiem jak wynika z analiz nie wszystkie wspólnoty były obecne w internecie.

Epidemia stała się wielkim wyzwaniem dla duszpasterstwa na całym świecie. Na szczęście wiele trudnych sytuacji zostało dobrze rozwiązanych, co pokazuje mocne strony Kościoła.

a) Postępująca epidemia była źródłem inspiracji do podejmowania przez władze kościelne określonych działań i wydawania odpowiednich norm co do zasad pracy pastoralnej. Jak wynika z powyższej analizy, już w pierwszych dniach pandemii Rada Stała i biskupi diecezjalni wydawali odpowiednie rozporządzenia. Dla wiernych były to trudne chwile, zwłaszcza dotyczące ograniczenia liczby osób w kościołach podczas modlitwy. Rozporządzenia biskupów spotkały się niejednokrotnie z krytyką ze strony duchownych i świeckich. Należy stwierdzić, że niełatwe decyzje biskupów były wyrazem odpowiedzialności i troski o zdrowie wiernych, przez co Kościół stał się miejscem promowania miłości bliźniego objawiającej się w zachowaniu różnych środków bezpieczeństwa.

b) Miesiące surowych ograniczeń w kontaktach międzyludzkich, również obostrzeń na liturgii stanowiło wyzwanie dla duszpasterzy. Internetowe transmisje nabożeństw, Mszy św., pokazują, jak ważną rolę zarówno w diecezji, jak i w parafiach odgrywały media lokalne i społecznościowe. To one jednoczyły daną wspólnotę, były miejscem wymiany informacji i tworzyły sieć modlitwy.

c) Okres pandemii na przykładzie diecezji ełckiej pokazał, iż Kościół i posługujący w nim duszpasterze, by dotrzeć do swoich parafian, muszą korzystać z nowoczesnych form komunikacji z wykorzystaniem lokalnych mediów, by dotrzeć do swoich parafian. Przykładem wynikającym z powyższej analizy jest codzienne głoszenie słowa Bożego przez biskupów i kapłanów z diecezji ełckiej.

d) Promowanie działalności religijnej i charytatywnej w lokalnych mediach prowadziło również do pozyskiwania sponsorów oraz jednoczyło daną wspólnotę w celu pomocy potrzebującym. Działania charytatywne Caritas Diecezji Ełckiej, np. „Paczka bezdotykowa” nagłośnione w lokalnej telewizji i portalach pokazują, iż możliwe jest bezinteresowne pomaganie innym, wspieranie lokalnych producentów i przedsiębiorstw.

e) Udział duchownych, w tym biskupa, w akcjach charytatywnych uczy odpowiedzialności społecznej za dobro wspólne. Akcja Hot16Challenge, w której wziął udział bp Galbas i klerycy z ełckiego seminarium, przełożyła się na konkretną pomoc w walce z COVID-19.

f) Lockdown ukazał potrzebę przyjmowaniem sakramentów, szczególnie Eucharystii. Brak możliwości regularnego uczestnictwa we Mszy św. i innych nabożeństwach wyzwolił w wiernych pragnienie tworzenia Kościoła domowego. Całe rodziny gromadziły się, trwając w duchowej łączności ze sprawowaną liturgią w kościele za pośrednictwem transmisji. Znaczące było odkrycie modlitwy rodzinnej, w czym pomógł reportaż „Nie traćmy nadziei” przygotowany na poszczególne dni Triduum Paschalnego.

g) Analizowane wydarzenia duszpasterskie w diecezji elckiej w czasie pandemii udowadniają otwartość biskupów i kapłanów na nowe formy ewangelizacji w lokalnym Kościele. Pokazują również kreatywność i relacje duchownych z powierzonymi sobie wiernymi.

h) Ograniczenia w duszpasterstwie zwracają uwagę na wykorzystanie mediów w prowadzeniu działalności pastoralnej. Konieczne jest zrozumienie znaczenia mediów, zwłaszcza internetu, które są współczesnym areopagiem, na którym odbywa się główna wymiana myśli i kształtowanie światopoglądów. Wpływ na postawy ludzi mają social media i platforma YouTube. Kościół powinien odważnie wykorzystać dostępne media do głoszenia Dobrej Nowiny.

* * *

Analysis of Online Pastoral Activity During the COVID-19 Pandemic on the Example of the Elk Diocese

Summary

The Covid-19 pandemic caused changes in all areas of society, including the religious sphere. A number of activities moved to the internet. Despite the difficulties, the Church did not stop proclaiming the Good News during this time and continued much of it online in order to remain connected to the believers. In this article, the Author used the magisterial method and content analysis of websites and social media, as well as a categorisation of online pastoral work during the pandemic period. The field of analysis was the Diocese of Elk. The Author presented a case study of Y major online activities of clergy and the laity during this time. These were: charity, evangelisation, catechesis, culture, prayer, Holy Masses and religious services, Holy Scripture, retreats and news. To provide a nationwide context, he also cites quantitative nationwide studies in relation to online broadcasting of Mass and Poles' engagement in spiritual life during the pandemic.

Keywords: COVID-19, diocese of Elk, pastoral care, pandemic, Church online.

Bibliografia

- „Bezdotykowa paczka” Caritas. Otrzyma ją kilka tysięcy seniorów, <https://olsztyn.tvp.pl/51376747/bezdotykowa-paczka-caritas-otrzyma-ja-kilka-tysiecy-seniorow>, (dostęp: 1.08.2021).
- „Który we mnie cierpisz rany”. Niezwykła Droga Krzyżowa – lista domowych cierpień i upadków, <https://stacja7.pl/droga-krzyzowa/ktory-we-mnie-cierpisz-rany-niezwykla-droga-krzyzowa-wg-biskupa-galbasa/>, (dostęp: 1.08.2021).
- Artemiuk P., *Kaznodziejskie manowce*, w: *Duszpasterstwo w czasie pandemii. Zeszyt specjalny do programu duszpasterskiego Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2020/2021*, Katowice 2020, s. 127-131.

- Benedykt XVI, „*Portale społecznościowe: bramy prawdy i wiary; nowe przestrzenie dla ewangelizacji*”. *Orędzie Papieża Benedykta XVI na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, <https://www.paulus.org.pl/220,47-sdssp-benedykt-xvi-2013>, (dostęp: 16.06.2022).
- Bożewicz M., *Wpływ pandemii na religijność Polaków*, *Komunikat z badań CBOS nr 74/2020*, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_074_20.PDF, (dostęp: 25.07.2021).
- Brusiło J., *Program duszpasterski Kościoła w Polsce 2019-2022 wobec Eucharystii w epidemii COVID-19*, w: *Duszpasterstwo w czasie pandemii. Zeszyt specjalny do programu duszpasterskiego Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2020/2021*, Katowice 2020, s. 61-80.
- Caritas organizuje akcję „Paczka bezdotykowa”, <https://www.tvp.info/47338067/koronawirus-w-polsce-wlacz-sie-w-akcje-paczka-bezdotykowa-i-pomoz-potrzebujacym-pomocy-wieszwiecej>, (dostęp: 1.08.2021).
- Coś dla ducha...#postspeech – Codzienne rozważania kapłanów diecezji elckiej związanych z Duszpasterstwem Młodzieży, <https://www.regielnica.pl/2020/03/zaproszenie-do-wspolnemodlitwy-o-oddalenie-koronawirusa-z-naszej-diecezji-ojczyzny-europy-i-swiate/>, (dostęp: 1.08.2021).
- Dekret – 14.03.2020, <https://kuria.gliwice.pl/2020/03/14/dekret-14-03-2020/>, (dostęp: 28.06.2021).
- Dekret Biskupa Elckiego w związku z zagrożeniem pandemią, <https://katedra.axistudio.pl/2020/03/dekret-biskupa-elckiego-w-zwiazku-z-zagrozeniem-pandemia/>, (dostęp: 28.06.2021).
- Dekret Biskupa Tarnowskiego po wprowadzeniu stanu zagrożenia epidemicznego w Polsce (14.03.2020), <https://diecezja.tarnow.pl/index.php/wiadomosci/item/7545-dekret-biskupa-tarnowskiego-po-wprowadzeniu-stanu-zagrozenia-epidemicznego-w-polsce-14-03-2020>, (dostęp: 29.06.2021).
- Dekret bpa Wiesława Śmigła związany z rozprzestrzenianiem się koronawirusa, <https://diecezja-torun.pl/Artykuly/View/3545/dekret-bpa-wieslaw-smigla-zwiazany-z-rozprzestrzenianiem-sie-koronawirusa>, (dostęp: 29.06.2021).
- Diecezja elcka: Koniec dyspensy – wraca obowiązek Mszy św. niedzielnej, <https://www.ekai.pl/diecezja-elcka-koniec-dyspensy-wraca-obowiazek-mszy-sw-niedzielnej-d586287/>, (dostęp: 1.08.2021).
- Dyspensy Biskupa Elckiego od obowiązku Mszy św. niedzielnej – komunikat, <https://parafia.wigry.pro/aktualnosci/diecezja-elcka/610-dyspensy-biskupa-elckiego-od-obowiazku-mszy-sw-niedzielnej-komunikat.html>, (dostęp: 30.07.2021).
- Dyspensy biskupa elckiego, <https://www.goldap.info/z-regionu-kraju-i-swiate/25285-dyspensy-biskupa-elckiego>, (dostęp: 26.07.2021).
- Dyspensy Biskupa w związku z epidemią, <http://diecezja.sosnowiec.pl/news/dyspensy-biskupa-w-zwiazku-z-epidemia-3879>, (dostęp: 28.06.2021).
- Dzielmy się miłością – Biuletyn Informacyjny Caritas Diecezji Elckiej czerwiec 2020, <http://martyria.diecezja.elk.pl/dzielmy-sie-miloscia-biuletyn-informacyjny-caritas-diecezji-elckiej-czerwiec-2020/>, (dostęp: 1.08.2021).
- Ekstremalna Droga Krzyżowa – we wnętrzu serca i domu, <https://mostdonieba.pl/2020/04/06/ekstremalna-droga-krzyzowa-we-wnetrzu-serca-i-domu/>, (dostęp: 1.08.2021).
- Facebook, *Parafia p.w. Świętego Tomasza Apostoła w Elku*, https://pl-pl.facebook.com/Parafia-pw-Swietego-Tomasza-Apostoła-w-Elku-200552219996566/videos/msza-sw-pod-przewodnictwem-je-ks-bpa-jerzego-mazura-biskupa-elckiego/1214596652205631/?so=_permalink&rv=related_videos, (dostęp: 30.07.2021).
- Facebook, *Parafia Świętej Rodziny w Augustowie Msza święta 06.04. godz. 18:00*, <https://pl-pl.facebook.com/ParafiaSwietejRodzinywAugustowie/videos/msza-swiet-a-0604-godz-1800/494486021430673/?extid=SEO---->, (dostęp: 30.07.2021).
- Facebook, *Parafia Świętej Rodziny w Augustowie Msza święta, II Niedziela zwykła, 17.01.2021 r. Mszy świętej przewodniczy Ks. dr Marek Janowski*, <https://pl-pl.facebook.com/ParafiaSwietejRodzinywAugustowie/videos/msza-swiet-a-ii-niedziela-zwykla-17012021-r-mszy-swietej-przewodniczy-ks-dr-marek/234937964821212/>, (dostęp: 30.07.2021).

- Franciszek, *Komunikować, spotykając osoby, tam gdzie są, i takie, jakie są. Orędzie Franciszka na 55. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, <https://papiez.wiara.pl/doc/6700931.Chodz-i-zobacz/2>, (dostęp: 25.07.2021).
- Gralczyk A., *Media lokalne jako wsparcie dla działań duszpasterskich w czasie pandemii COVID 19 na przykładzie parafii Wszystkich Świętych w Kórniku*, w: *Media lokalne. Doświadczenie i przyszłość*, Warszawa 2021, s.177-194.
- Grześkowiak J., *W kleszczach koronawirusa*, „*Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego*” 40(2020), nr 2, s. 253- 287.
- Guzewicz W., *Z dziejów diecezji elckiej 1992-2007*, „*Studia Elckie*” 10(2008), s. 163-191.
- Jest dyspensa Biskupa Elckiego od obowiązku niedzielnej mszy*, <https://www.dziendobryelk.pl/rozrywka/item/1102-jest-dyspensa-biskupa-elckiego-od-obowiazku-niedzielnej-mszy>, (dostęp: 25.07.2021).
- Kapłani modlą się za swoich wiernych w czasie pandemii*, <https://www.radiomaryja.pl/informacje/kaplani-modla-sie-za-swoich-wiernych-w-czasie-pandemii/>, (dostęp: 30.07.2021).
- Karmelici Bosi Prowincja Warszawska, You Tube, *Razem przetrwamy ten czas- Karmelitanki Bose Elk & Grzegorz Kopala*, <https://www.youtube.com/watch?v=gUrSvbC2s2Q>, (dostęp: 1.08.2021).
- Klerycy z Elku #Hot16challenge2*, https://www.youtube.com/watch?v=Rq_U3hVI3Bc, (dostęp: 1.08.2021).
- Kloch J., *Parafie online w Polsce w dobie pandemii Covid-19. Studium przypadku*, „*Collquia Theologica Ottoniana*” 37(2021), s. 95-113.
- Komunikat Elckiej Kurii Diecezjalnej 24.03.2020*, <https://parafia.wigry.pro/aktualnosci/diecezja-elcka/615-komunikat-elckiej-kurii-diecezjalnej-24-03-2020.html>, (dostęp: 30.07.2021).
- Konferencja Episkopatu Polski, *Budujemy więzi! List pasterski z okazji X Tygodnia Wychowania w Polsce*, 28.08.2020, <https://episkopat.pl/biskupi-przed-x-tygodniem-wychowania-budujemy-wiezi/>, (dostęp: 10.09.2021).
- Koniec Dyspensy od Mszy niedzielnej i świątecznej*, <https://diecezjaelk.pl/2021/06/15/koniec-dyspensy-od-mszy-niedzielnej-i-swiatecznej/>, (dostęp: 29.06.2021).
- Kościół w Polsce w czasie pandemii*, <https://kosciol.wiara.pl/doc/6846047.Kosciol-w-Polsce-w-czasie-pandemii>, (dostęp: 1.08.2021).
- Kowalski D., *Triduum Paschalne w czasie pandemii koronawirusa w 2020 roku*, „*Studia Elckie*” 23(2021), s. 59-71.
- Misterium Męki Pańskiej*, <http://dziennikteatralny.pl/artykuly/misterium-meki-panskiej-5.html>, (dostęp: 30.07.2021).
- Misterium Męki Pańskiej*, <https://www.goldap.info/goldap/25415-misterium-meki-panskiej-3>, (dostęp: 30.07.2021).
- Misterium Męki Pańskiej*, <https://www.radiolodz.pl/posts/60216-misterium-meki-panskiej>, (dostęp: 30.07.2021).
- Misterium Męki Pańskiej*, <https://www.zachod.pl/audycja/misterium-meki-panskiej/>, (dostęp: 30.07.2021).
- Misterium Męki Pańskiej. W piątek o 18:05 w Radiu Zachód*, <https://www.zachod.pl/185443/misterium-meki-panskiej-w-piatek-o-1805-w-radiu-zachod/>, (dostęp: 30.07.2021).
- Modlitwa papieża Franciszka o ustanie pandemii koronawirusa i błogosławieństwo „Urbi et Orbi” – 27 marca 2020*, <https://misericors.org/modlitwa-papieza-franciszka-o-ustanie-pandemii-koronawirusa-i-bogoslawienstwo-urbi-et-orbi-27-marca-2020/>, (dostęp: 18.09.2021).
- Msza Święta – Uroczystość NMP Królowej Polski Parafia Chrystusa Króla w Suwałkach*, <https://www.youtube.com/watch?v=H7NhLyMY-24>, (dostęp: 30.07.2021).
- Niedziela Palmowa rozpoczyna Wielki Tydzień. Nabożeństwa przeniosły się do radia i Internetu*, <https://radio.opole.pl/100,319163,niedziela-palmowa-rozpoczyna-wielki-tydzien-nabo>, (dostęp: 30.07.2021).

- Odwolanie reskryptu dyspensy*, <https://kuria.gliwice.pl/2021/06/16/odwolanie-reskryptu-dyspensy/>, (dostęp: 29.06.2021).
- Pallotti TV, You Tube, *#hot16challenge2 – bp Adrian Galbas SAC*, https://www.youtube.com/watch?v=KLRS_UXgq5Y, (dostęp: 1.08.2021).
- Pallotti TV, You Tube, *A Wy – za kogo mnie uważacie? – Pewność (5)*, <https://www.youtube.com/watch?v=RReL0u8yc2g>, (dostęp: 1.08.2021).
- Pallotti TV, You Tube, *A Wy – za kogo mnie uważacie? – Decyzja (4)*, <https://www.youtube.com/watch?v=ce7PckQIF8Y>, (dostęp: 1.08.2021).
- Pallotti TV, You Tube, *A Wy – za kogo mnie uważacie? – Droga (2)*, https://www.youtube.com/watch?v=na4ybQ2_uV8, (dostęp: 1.08.2021).
- Pallotti TV, You Tube, *A Wy – za kogo mnie uważacie? – Świadomość (1)*, <https://www.youtube.com/watch?v=PVQMbvNj9zQ>, (dostęp: 1.08.2021).
- Pallotti TV, You Tube, *A Wy – za kogo mnie uważacie? – Wolność (3)*, <https://www.youtube.com/watch?v=ElZ8eUfz1Yg>, (dostęp: 1.08.2021).
- Pallotti TV, You Tube, *A Wy – za kogo mnie uważacie? – Wspólnota (7)*, <https://www.youtube.com/watch?v=AvNT2HYz2QM>, (dostęp: 1.08.2021).
- Pawlina M., *Misterium Męki Pańskiej w Budzewie*, „Studia Elckie” 13(2001), s. 591-599.
- Przywara B., *Online Live-Stream Broadcasting of the Holy Mass during the COVID-19 Pandemic in Poland as an Example of the Mediatisation of Religion: Empirical Studies in the Field of Mass Media Studies and Pastoral Theology*, „Religions” 12(2021), s. 1-28.
- Radio Maryja, You Tube, *Droga Światła – Goldap*, <https://www.youtube.com/watch?v=fzA5y74n3hQ>, (dostęp: 1.08.2021).
- Radio Maryja You Tube, *Zwiastun Drogi Światła – Goldap 2020*, <https://www.youtube.com/watch?v=ZTajE32aNic>, (dostęp: 1.08.2021).
- Radiowe rekolekcje wielkopostne z Bp Adrianem Galbasem SAC: 29-31 marca godz. 21.00, <https://smbf.pl/rekolekcje-radiowe-z-bp-adrianem-galbasem-sac/>, (dostęp: 1.08.2021).
- Rekolekcje – bp Adrian Galbas SAC, <https://pallotti.fm/rekolekcje-bp-adrian-galbas-sac/>, (dostęp: 1.08.2021).
- Rekolekcje Wielkopostne i Droga Krzyżowa w Radiu 5*, <https://www.regielnica.pl/2020/03/rekolekcje-wielkopostne-i-droga-krzyzowa-w-radiu-5/>, (dostęp: 1.08.2021).
- Reportaże w TV Trwam z diecezji elckiej – Wielki Tydzień*, http://janchrzciel.augustow.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=854:reportae-w-tv-trwam-z-diecezji-elckiej-wielki-tydzie&catid=38:ogloszenia&Itemid=56, (dostęp: 30.07.2021).
- Reportaże w TV Trwam z diecezji elckiej – Wielki Tydzień*, http://janchrzciel.augustow.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=854:reportae-w-tv-trwam-z-diecezji-elckiej-wielki-tydzie&catid=38:ogloszenia&Itemid=56, (dostęp: 30.07.2021).
- Rozpoczęliśmy Wielki Tydzień*, <https://goldap.org.pl/2020/04/rozpoczelymy-wielki-tydzien/>, (dostęp: 30.07.2021).
- Rozporządzenie Biskupa Drohiczyńskiego w związku z obecną sytuacją epidemiologiczną*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/rozporzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-w-zwiazku-z-obecna-sytuacja-epidemiologiczna/>, (dostęp: 28.06.2021).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego*, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000433>, (dostęp: 28.06.2021).
- Seweryniak H., *Teologie na „progu domu”*, „Kultura – Media – Teologia” 1(2010), nr 1, s. 9-22.
- Skworec W., *Słowo wstępne abp. Wiktora Skworca, przewodniczącego Komisji Duszpasterstwa KEP*, w: *Duszpasterstwo w czasie pandemii. Zeszyt specjalny do programu duszpasterskiego Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2020/2021*, Katowice 2020.

- Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, w: *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 509-606.
- Sonak.D., *Siostry karmelitanki bose z Elku nagrały piosenkę „Razem przetrwamy ten czas”*, <https://info.wiara.pl/doc/6243493.Siostry-karmelitanki-bose-z-Elku-nagrały-piosenke-Razem>, (dostęp: 1.08.2021).
- Szczepaniak M., *Wiralizacja i wirtualizacja liturgii? Studium przypadku transmisji Mszy św. w czasie pandemii*, „Collectanea Theologica” 91(2022) nr 1, s. 133-154.
- W parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Suwałkach trwa nieustanna modlitwa o ustanie pandemii koronawirusa*, <https://www.radiomaryja.pl/informacje/w-parafii-pw-najswietszego-serca-pana-jezusa-w-suwalkach-trwa-nieustanna-modlitwa-o-ustanie-pandemii-koronawirusa/>, (dostęp: 30.07.2021).
- Wakacyjne rekolekcje z bp Adrianem Galbasem SAC*, <https://biskupgalbas.pl/wakacyjne-rekolekcje-z-bp-adrianem-galbasem-sac/>, (dostęp: 1.08.2021).
- Wskazania biskupa elbląskiego w związku z zagrożeniem koronawirusem*, <http://www.diecezja.elblag.pl/home/show/wskazania-biskupa-elblaskiego-w-zwiazku-z-zagroeniem-koronawirusem/>, (dostęp: 28.06.2021).
- Wskazania Biskupa Elckiego odnośnie przeżywania nabożeństw Wielkiego Tygodnia i uroczystości paschalnych*, <https://parafia.wigry.pro/aktualnosci/diecezja-elcka/617-wskazania-biskupa-elckiego-odnosnie-przezywania-nabozenstw-wielkiego-tygodnia-i-uroczystosci-paschalnych.html>, (dostęp: 30.07.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Czwartek III Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=ooebcTN9y2o>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Czwartek IV Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=2XmWwVuncbw>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Czwartek V Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=FB4sNLd5YkA>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Niedziela IV Tygodnia Wielkiego Postu*, https://www.youtube.com/watch?v=_kWVqsm-J9A, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Niedziela V Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=z3VHWvu-QTk>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Piątek III Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=5zU5LMoOsNI>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Piątek IV Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=efqT7Fi4Wk4>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Poniedziałek III Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=QEpZatvuueE>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Poniedziałek IV Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=RUy2fqvFRC4>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Poniedziałek V Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=YuxJV-GaBFc>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Sobota III Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=YXpjb6P5k78>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Sobota IV Tygodnia Wielkiego Postu*, https://www.youtube.com/watch?v=k_kjV8BBVBo, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Środa Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=iOQv6Qg83HE>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Trzecia Niedziela Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=Tpe9EIVFnfo>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Wtorek III Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=ul6A9MkWHQg>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Wtorek IV Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=BlppOLu3ZVQ>, (dostęp: 1.08.2021).

- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech Wtorek V Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=keUp4cHxyCw>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Coś dla ducha...#postspeech., Środa III Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=k4ATOUz2B6Q>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Ekstremalna Droga Krzyżowa - w domu i w sercu*, https://www.youtube.com/watch?v=n5p_yj_CwRc, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Parafia Katedralna pw. Św. Wojciecha w Elku*, <https://www.youtube.com/watch?v=YvsfIdUXuTI>, (dostęp: 30.07.2021).
- You Tube, *Reportaż: Nasza Pascha*, https://www.youtube.com/watch?v=8BcIsn_gCKc, (dostęp: 30.07.2021).
- You Tube, *Reportaż: Nie traćmy nadziei*, https://www.youtube.com/watch?v=2Bk0_YNy7VQ, (dostęp: 30.07.2021).
- You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Piątek V Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=F9x8vF35Tt4>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Sobota V Tygodnia Wielkiego Postu*, <https://www.youtube.com/watch?v=rWufTorzLCM>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Wielka Sobota*, <https://www.youtube.com/watch?v=cwcf3No4OxA>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Wielka Środa*, <https://www.youtube.com/watch?v=XCxOEBW18Ag>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Wielki Czwartek*, https://www.youtube.com/watch?v=TJv5_AGf5Bk, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Wielki Piątek*, <https://www.youtube.com/watch?v=KW8JYaSF1Io>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Wielki Poniedziałek*, https://www.youtube.com/watch?v=_r-Ak39T8ro, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Słowo dla ducha... #postspeech Wielki Wtorek*, <https://www.youtube.com/watch?v=TZd5UZIwPMQ>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Słowo dla ducha...#postspeech Niedziela Palmowa, XXXV Światowy Dzień Młodzieży #SDM2020*, <https://www.youtube.com/watch?v=qOym8y37RIA>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Słowo Księdza Biskupa Jerzego do młodych*, <https://www.youtube.com/watch?v=bkhkhi3cOwo>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Uroczystość Zwiastowania Pańskiego*, <https://www.youtube.com/watch?v=DhzM9b5s89Q>, (dostęp: 1.08.2021).
- You Tube, *Życzenia ks. Bpa Jerzego Mazura*, <https://www.youtube.com/watch?v=O7Wjp26ZHWU>, (dostęp: 1.08.2021).
- Zakończyło się 389. Zebranie Plenarne KEP (Komunikat)*, <https://www.ekai.pl/zakonczylo-sie-389-zebranie-plenarne-kep/>, (dostęp: 29.06.2021).
- Zaproszenie do wspólnej modlitwy o oddalenie koronawirusa z naszej Diecezji, Ojczyzny, Europy i świata*, <https://www.regielnica.pl/2020/03/zaproszenie-do-wspolne-modlitwy-o-oddalenie-koronawirusa-z-naszej-diecezji-ojczyzny-europy-i-swiate/>, (dostęp: 30.07.2021).
- Zarządzenie nr 1/2020 Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski z 12 marca 2020 r.*, <https://episkopat.pl/zarzadzenie-nr-1-2020-rady-stalej-konferencji-episkopatu-polski-z-dnia-12-marca-2020-r/>, (dostęp: 28.06.2021).

KS. MARCIN SIENKOWSKI*

Realizowanie podstawowych zasad formacyjnych w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Elckiej w latach 2012-2022

16 kwietnia 2022 r. minęło trzydzieści lat od erygowania Wyższego Seminarium Duchowne Diecezji Elckiej (dalej: Seminarium lub WSD). Z tego powodu uzasadnione jest podsumowanie i omówienie najważniejszych zagadnień z nim związanych. Ponieważ w 2012 r. został opublikowany artykuł poświęcony dwóm pierwszym dziesięcioleciom Seminarium¹, niniejsze studium koncentruje się tylko na ostatniej dekadzie, która przypada na lata 2012-2022².

Cel prezentowanego tekstu polega na wskazaniu podstawowych zasad formacyjnych oraz ich stosowania w WSD w Elku. Zostanie on zrealizowany w dwóch etapach. Najpierw nastąpi przedstawienie osób, do których odnoszą się tytułowe zasady, czyli formatorów, alumnów i wykładowców. Następnie zostaną omówione środki i sposoby wdrażania zasad przyjętych w Seminarium.

Do zrealizowania powyższego celu posłuży przede wszystkim obowiązujący wówczas dokument formacyjny pochodzący z 1999 r. zatytułowany *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce* (dalej: ZFKP)³. Oprócz tego zostaną wyko-

* ks. Marcin Sienkowski – Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Elckiej, Elk
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0679-5006>; e-mail: sienkowski.marcin@interia.pl

¹ Por. A. Jaśko, *20 lat Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej (1992-2012)*, w: „Przeszłość jest to dziś, tylko cokolwiek dalej”. *20 rocznica powstania diecezji elckiej*, red. W. Guzewicz, Elk 2012, s. 81-102.

² Omawiane zagadnienie obejmuje okres między początkiem roku akademickiego 2012/2013, a końcem roku 2021/2022, czyli pełne dziesięć lat. W tym miejscu warto wspomnieć, że w 2017 r., czyli na 25-lecie WSD w Elku, powstał artykuł: A. Skowroński, *Analiza współczesnego i poszukiwanie przyszłego modelu formacji do kapłaństwa w WSD w Elku*, „Studia Elckie” 19(2017), nr specjalny, s. 603-626.

³ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa, 26 sierpnia 1999 r. Dokument ten powstał m.in. w oparciu o: Jan Paweł II, *Pastores dabo vobis*, Rzym, 25 marca 1992 r. (dalej: PDV). Od 2021 r. obowiązują w Polsce nowe zasady zawarte w: Konferencja Episkopatu Polski, *Droga formacji presbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, Warszawa, 11 marca 2021 r. Ponieważ obowiązują one tylko przez ostatni rok omawianego okresu, nie są brane pod uwagę w tym opracowaniu.

rzystane materiały znajdujące się w Archiwum Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej (dalej: AWSDDDE): *Regulamin Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej* z 2015 r. (dalej: Regulamin), *Statut Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej* z 2015 r. (dalej: Statut)⁴, *Kronika Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej* (dalej: KWSDDDE) oraz inne opracowania poświęcone WSD w Elku.

1. Osobowa struktura Seminarium

Seminarium duchowne to nie tylko instytucja kościelna czy wyższa uczelnia, ale przede wszystkim wspólnota osób. Stanowią ją formatorzy, alumni i wykładowcy, a także spowiednicy, specjaliści (np. psycholodzy) oraz pracownicy (np. biblioteki). Poniżej zostanie ukazana podstawowa struktura Seminarium kształtująca się na przestrzeni dziesięciu lat (2012-2022).

1.1. Formatorzy

Zgodnie z ZFKP zespół formatorów stanowią: rektor, wicerektor, prefekt, ojciec duchowny, dyrektor administracyjny⁵. W elckim Seminarium uzupełnia go również prefekt etapu propedeutycznego (od 2010 r.). Ponadto formatorzy wybierają spośród siebie prefekta studiów i dyrektora biblioteki⁶.

Poniższe tabele 1-7 ilustrują ilość funkcji przełożonych oraz osoby je pełniące w latach 2012-2022. Oprócz imienia i nazwiska zawierają one także specjalizację oraz datę nominacji i zakończenia pełnionych zadań. Z kolei w nawias ujęto daty, które wprawdzie wykraczają poza obszar omawianych zagadnień, jednakże są pomocne w ukazaniu ich szerszego kontekstu.

Tabela 1. **Rektorzy**

		Specjalizacja	Nominacja	Zwolnienie
1.	Ks. dr Andrzej Jaśko ⁷	teologia biblijna	(14.09.2010)	24.08.2013
2.	Ks. dr Antoni Skowroński	filozofia	24.08.2013	1.08.2021
3.	Ks. dr Marcin Sienkowski	filozofia	1.08.2021	---

Źródło: AWSDDDE,teczka: nominacje przełożonych

Tabela 2. **Wicerektor**

		Specjalizacja	Nominacja	Zwolnienie
1.	Ks. dr Maciej Maciukiewicz ⁸	liturgia	(14.09.2010)	---

Źródło: AWSDDDE,teczka: nominacje przełożonych

⁴ Regulamin i Statut z 2015 r. są zaktualizowaniem Regulaminu i Statutu z 2008 r. Wprawdzie te ostatnie obowiązywały w pierwszej części omawianego okresu (2012-2015), jednak nie zostały uwzględnione w tym opracowaniu, ponieważ powstały w oparciu o to samo źródło (PDV).

⁵ Por. ZFKP, nr 103.

⁶ We wcześniejszych latach mianował ich biskup. W latach 2012-2022 wszyscy formatorzy pełnili swoje funkcje z nominacji bp. Jerzego Mazura, biskupa elckiego od 2003 r. Nominacje niektórych z nich zostały nadane jeszcze przed 2012 r.

⁷ We wcześniejszych latach pełnił również inne funkcje w Seminarium.

⁸ W roku akademickim 2009/2010 pełnił funkcję prefekta.

Tabela 3. **Prefekci**

		Specjalizacja	Nominacja	Zwolnienie
1.	Ks. dr Tomasz Kopiczko	katechetyka	(1.08.2011)	1.10.2017
2.	Ks. mgr lic. Artur Hałucha	homiletyka	1.09.2017	---

Źródło: AWSDDDE, teczka: nominacje przełożonych

Tabela 4. **Prefekci etapu propedeutycznego**

		Specjalizacja	Nominacja	Zwolnienie
1.	Ks. dr Dariusz Zalewski	patrologia	16.08.2012	1.07.2013
2.	Ks. dr Dariusz Brozio ⁹	teol. duchowości	1.07.2013	16.08.2014
3.	Ks. dr Marcin Sieńkowski ¹⁰	filozofia	1.08.2014	1.08.2021
4.	Ks. mgr Dariusz Konopko	pedagogika	1.09.2021	---

Źródło: AWSDDDE, teczka: nominacje przełożonych

Tabela 5. **Ojcowie duchowni**

		Specjalizacja	Nominacja	Zwolnienie
1.	Ks. dr Dariusz Brozio	teol. duchowości	(1.07.2007)	16.08.2014
2.	Ks. mgr lic. Krzysztof Pachucki	teol. duchowości	(24.08.2011)	1.09.2013
3.	Ks. dr Stanisław Józwiak ¹¹	teologia moralna	24.08.2013	1.09.2019
4.	Ks. dr Dariusz Zalewski	patrologia	16.08.2014	5.10.2022
5.	Ks. dr Paweł Tarasiewicz ¹²	filozofia	1.09.2019	---

Źródło: AWSDDDE, teczka: nominacje przełożonych

Tabela 6. **Dyrektor administracyjny**

		Specjalizacja	Nominacja	Zwolnienie
1.	Ks. dr Maciej Maciukiewicz	liturgia	(14.05.2010)	---

Źródło: AWSDDDE, teczka: nominacje przełożonych

Tabela 7. **Prefekci studiów**

		Specjalizacja	Nominacja	Zwolnienie
1.	Ks. dr Tomasz Kopiczko	katechetyka	2012/2013 ¹³	2016/2017
2.	Ks. dr Marcin Sieńkowski	filozofia	2017/2018	2020/2021
3.	Ks. mgr Dariusz Konopko	pedagogika	2021/2022	---

Źródło: AWSDDDE, teczka: nominacje przełożonych

W zdecydowanej większości formatorzy ostatniego dziesięciolecia są absolwentami WSD w Elku. Wyjątek stanowi ks. Stanisław Józwiak, który ukończył WSD Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie. Wprawdzie nie-

⁹ Zarazem ojciec duchowny etapu propedeutycznego.

¹⁰ W roku akademickim 2010/2011 pełnił funkcję prefekta.

¹¹ We wcześniejszych latach pełnił również inne funkcje w Seminarium.

¹² Ojcem duchownym był również w latach 2002-2004.

¹³ Podany rok akademicki w kolumnie „nominacja” oznacza rozpoczęcie pełnienia funkcji, a w kolumnie „zwolnienie” informuje, że dany rok akademicki był ostatnim rokiem pełnienia funkcji.

którzy z formatorów (np. ks. A. Jaśko, ks. A. Skowroński) rozpoczynali seminarium w Łomży, ale po utworzeniu diecezji i WSD w Elku święcenia prezbiteratu otrzymali jako absolwenci elckiego Seminarium.

W ciągu dziesięciu lat funkcję rektora piastowało trzech księży. Ks. A. Jaśko był rektorem przez trzy lata (2010-2013), został mianowany przed 2012 r., ks. A. Skowroński osiem lat (2013-2021), a ks. M. Sieńkowski został nim w 2021 r. Pierwszy z nich ukończył studia biblijne, a dwaj pozostali – filozoficzne.

W ciągu lat 2012-2022 nie miała miejsca zmiana na stanowisku wicerektora. Od 2010 r. funkcję tę pełni ks. M. Maciukiewicz. Z racji uzyskanej specjalizacji prowadził wykłady i ćwiczenia z zakresu liturgiki. Zarazem został on ustanowiony dyrektorem administracyjnym w Seminarium i pełnił tę funkcję od 2010 r.

Na przestrzeni dziesięciu lat za formację ludzką alumnów było odpowiedzialnych dwóch prefektów: ks. T. Kopiczko (2011-2017) oraz ks. A. Hałucha (od 2017 r.). Pierwszy z nich specjalizował się w katechetyce, a drugi w homiletyce.

Zadania prefekta, ale w stosunku do alumnów etapu propedeutycznego pełniło czterech księży. Ks. D. Zalewski i ks. D. Brozio piastowali tę funkcję jedynie przez rok czasu każdy. Ks. M. Sieńkowski był prefektem przez siedem lat, a ks. D. Konopko jest nim od 2021 r.

Przez ostatnich dziesięć lat pięciu księży było ojcami duchownymi. Przez cały ten okres seminarzyści mieli do dyspozycji dwóch ojców duchownych, którzy pełnili swoje funkcje równolegle. Gdy w 2016 r. ks. D. Zalewski został mianowany proboszczem parafii pw. bł. Karoliny Kózkówny w Elku, nadal był ojcem duchownym alumnów. Znamienne, że tylko dwóch spośród ojców duchownych specjalizowało się w teologii duchowości.

Zadania prefekta studiów spełniało trzech księży. W latach 2012-2022 każdy z nich był zarazem prefektem (ks. T. Kopiczko, ks. A. Hałucha) lub prefektem alumnów etapu propedeutycznego (ks. M. Sieńkowski).

Na podstawie powyższych tabeli daje się zauważyć, że w ciągu dziesięciu lat niektórzy z formatorów pełnili więcej niż jedną funkcję (równolegle lub następczo). Na przykład ks. D. Zalewski był prefektem etapu propedeutycznego oraz ojcem duchownym, a ks. M. Sieńkowski – prefektem etapu propedeutycznego, prefektem studiów oraz rektorem. Należy sądzić, że dzięki pełnionym funkcjom zdobywali niezbędne doświadczenie w pracy formacyjnej, a także zdolność towarzyszenia alumnom w różnych wymiarach formacji.

Warto zauważyć, że tylko dwóch spośród formatorów uzyskało specjalistyczne przygotowanie do posługi formacyjnej. Ks. A. Hałucha jest absolwentem dwuletniej formacji w Szkole Wychowawców Seminarium Diecezjalnych i Zakonnych im. św. Jana Pawła II w Krakowie (2015-2017)¹⁴. Z kolei ks.

¹⁴ Por. AWSDDDE,teczka: nominacje przełożonych.

K. Pachucki ukończył Międzywydziałowe Studia Podyplomowe z zakresu antropologii, psychologii i pedagogiki chrześcijańskiej – Szkołę Formatorów w Krakowie przy Akademii Ignatianum (2010-2012) oraz Szkołę dla Spowiedników w Skomielnej Czarnej (2009-2011) prowadzoną przez Zakon Braci Mniejszych Kapucynów. Pozostali formatorzy podnosili swoje kwalifikacje i kompetencje poprzez udział w spotkaniach, warsztatach, konferencjach i szkoleniach organizowanych dla rektorów, ojców duchownych czy prefektów studiów. Oprócz tego brali udział w wielu innych wydarzeniach stanowiących pomoc w prowadzeniu i pogłębianiu formacji seminaryjnej, przenosząc ich treści na grunt Seminarium w Elku.

1.2. Alumni

Seminarium istnieje i funkcjonuje ze względu na alumnów, którzy rozpoznając powołanie do kapłaństwa, decydują się na przygotowanie do niego w procesie formacyjnym. W tabeli 8. podano liczbę kleryków poszczególnych roczników w chwili rozpoczęcia każdego roku formacyjnego w latach 2012-2022. Zdarzało się, że liczba alumnów zmieniała się w ciągu roku (zazwyczaj malała), zwłaszcza po pierwszym semestrze lub na koniec roku akademickiego (tego typu zmiany nie zostały uwzględnione w poniższej tabeli).

Tabela 8. Liczba alumnów poszczególnych roczników w latach 2012-2022

		Rok I	Rok II	Rok III	Rok IV	Rok V	Rok VI	Urlop	Razem
1.	2012/2013	6	5	10	7	8	3	7	46
2.	2013/2014	10	4	5	10	8	6	2	45
3.	2014/2015	5	7	4	5	10	8	--	39
4.	2015/2016	5	4	7	3	4	10	2	35
5.	2016/2017	5	5	4	6	5	4	2	31
6.	2017/2018	9	4	6	6	5	4	--	34+1 ¹⁵
7.	2018/2019	6	6	4	5	5	4	1	31+1
8.	2019/2020	6	3	5	5	4	5	3	31+1
9.	2020/2021	3	5	3	5	4	2	2	24
10.	2021/2022	2	2	5	3	4	2	3	21
	Razem	57	45	53	55	57	48	22	

Źródło: AWSDDDE, teczka: alumni

Analiza danych zgromadzonych w tabeli 8. pozwala dostrzec, jak zmieniała się liczba alumnów w ciągu dekady. W latach 2012-2022 formację na roku pierwszym podejmowało łącznie 57 alumnów¹⁶. W tym w roku 2013/2014 było

¹⁵ Marek Sawicki odbywał formację indywidualną, którą rozpoczął w roku akademickim 2017/2018, a po dwóch i pół roku zrezygnował. W dwóch kolejnych wierszach tabeli jest on również dodany do całkowitej liczby alumnów. Por. AWSDDDE, Protokół z posiedzenia Rady Księży Profesorów i Wykładowców WSD w Elku z 22 czerwca 2022 r.

¹⁶ Por. lata wcześniejsze: M. Sieńkowski, *Powołania do Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej w latach 1992-2021*, w: *Ex Vita vivit! 30. rocznica diecezji elckiej 1992-2022*, red. M. Sieńkowski, R. Sawicki, Elk 2022, s. 546-548 oraz 554.

ich 10. We wszystkich pozostałych latach liczba ta była mniejsza. Najmniej alumnów rozpoczęło formację w roku 2021/2022, bo zaledwie 2.

Najwięcej kleryków – 46 formowało się w roku 2012/2013, czyli na początku omawianego okresu. Liczba ta systematycznie spadała, aby w roku 2021/2022 osiągnąć poziom 21. W pewnym okresie utrzymywała się na poziomie 31 i 32. Spadek kleryków w całym Seminarium na przestrzeni dziesięciu lat nastąpił o ponad połowę (55%). W ciągu ośmiu lat liczba alumnów utrzymywała się na poziomie powyżej 30. Od 2020 r. liczba ta spadła do 24 i 21.

Niemalże w każdym roku kilku kleryków podejmowało lub zostało wysłanych na urlop formacyjny. Liczba ta wahała się od 1 aż do 7. Tylko w dwóch latach żaden kleryk nie odbywał urlopu (2014/2015 i 2017/2018).

1.3. Wykładowcy

W oparciu o opublikowaną w 2012 r. listę wykładowców z roku akademickiego 2011/2012¹⁷ oraz listę wykładowców z roku 2021/2022, która ukazała się w 2022 r.¹⁸ można prześledzić, jak zmieniała się liczba wykładowców na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat. Puste pola w kolumnie „Pierwszy rok zajęć” (w poniższej tabeli) oznaczają, że dany wykładowca rozpoczął prowadzenie zajęć przed rokiem 2012/2013. Z kolei niewypełnione pola w kolumnie „Ostatni rok zajęć” informują, którzy wykładowcy prowadzą zajęcia do roku 2021/2022 włącznie. Wprawdzie w tabeli 9. pominięto rodzaj prowadzonych zajęć, jednakże dane tego typu można znaleźć w innych publikacjach¹⁹.

Tabela 9. Prowadzący zajęcia w WSD w Elku w latach 2012/2013-2021/2022

	Imię i nazwisko	Pierwszy rok zajęć	Ostatni rok zajęć
1.	ks. mgr lic. M. Barszczewski	2020/2021	
2.	ks. dr M. Bednarski		
3.	ks. dr T. Bondzio	2020/2021	
4.	ks. dr W. Brodziak		2013/2014
5.	ks. dr D. Brozio		
6.	ks. mgr lic. M. Brzóska		2021/2022
7.	s. dr G. A. Dworakowska	2019/2020	
8.	ks. dr J. Fidura		
9.	bp dr A. Galbas	2020/2021	2021/2022 ²⁰
10.	mgr A. Gilewska		
11.	ks. dr M. Gilewski		
12.	ks. dr T. Grabowski	2014/2015	
13.	ks. dr J. Graszak	2013/2014 ²¹	

¹⁷ Por. A. Jaśko, *20 lat...*, dz. cyt., s. 91-93.

¹⁸ Por. M. Sieńkowski, *Trzydziesty rok funkcjonowania i działalności Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej (2021/2022)*, „Studia Elckie” 24(2022), nr 3, s. 391-393.

¹⁹ Por. np. A. Jaśko, *20 lat...*, dz. cyt., s. 91; M. Sieńkowski, *Trzydziesty rok...*, dz. cyt., s. 391n.

²⁰ Prowadzenie wykładów z teologii duchowości zakończył po pierwszym semestrze roku akademickiego 2021/2022.

²¹ Zajęcia rozpoczął od drugiego semestru roku akademickiego 2013/2014.

14.	mgr K. Grzymkowska		
15.	ks. prof. dr hab. W. Guzewicz		
16.	ks. mgr lic. A. Hałucha	2017/2018 ²²	
17.	mgr Z. Hołubowicz		2021/2022
18.	ks. dr M. Janowski		2012/2013
19.	ks. dr A. Jaśko		
20.	ks. dr S. Jóźwiak		
21.	dr J. Jurczyk		2012/2013
22.	ks. dr W. Kalinowski		2013/2014
23.	bp mgr R. Kamiński		2016/2017
24.	ks. mgr A. Kolbusz		
25.	ks. mgr D. Konopko	2021/2022	
26.	ks. dr T. Kopiczko		
27.	ks. dr W. Kotarski		
28.	mgr P. Kowalewski		
29.	ks. dr M. Maciukiewicz		
30.	ks. dr M. Maczan	2014/2015	
31.	ks. dr P. Makarewicz	2020/2021	
32.	mgr M. Malewski		2020/2021
33.	bp mgr lic. J. Mazur		
34.	ks. dr Z. Mazur		2013/2014
35.	ks. mgr M. Nowik		2013/2014
36.	ks. dr Cz. Oleksy		2013/2014
37.	ks. dr M. Oleksy		
38.	ks. dr T. Orłowski	2012/2013	2013/2014
39.	ks. dr A. Orzeł		
40.	ks. mgr K. Pachucki		2012/2013
41.	ks. mgr P. Pastewski	2020/2021	
42.	o. prof. dr hab. J. Pawlik	2020/2021	2020/2021
43.	ks. dr R. Rybarski	2014/2015	
44.	ks. mgr lic. M. Salamon		2012/2013
45.	ks. dr R. Sawicki	2014/2015	
46.	ks. dr W. Serowik	2014/2015	
47.	ks. dr M. Sieńkowski		
48.	ks. dr hab. J. Sikora, prof. UKSW		
49.	ks. dr J. Skorupski		2021/2022
50.	ks. dr A. Skowroński		
51.	ks. mgr lic. D. Smoleński		2013/2014
52.	ks. dr K. Sokołowski		
53.	ks. dr hab. S. Strękowski, prof. UKSW		
54.	mgr T. Sulima		2018/2019
55.	ks. dr hab. R. Szewczyk		
56.	ks. dr J. Szorc		2013/2014
57.	s. dr B. Szymańska	2012/2013	2021/2022

²² We wcześniejszych latach prowadził zajęcia z języka migowego.

58.	ks. dr P. Tarasiewicz		
59.	J. Tomkiel	2021/2022	
60.	ks. dr J. Uchan		
61.	o. dr J. Węclawik ²³		2019/2020
62.	ks. dr D. Zalewski		
63.	W. i L. Żukowscy ²⁴	2018/2019	2018/2019

Źródło: AWSDDDE,teczka: wykładowcy

Tabela 9. podaje, że w latach 2012-2022 różnego rodzaju zajęcia prowadziło 63 wykładowców²⁵. Do tej grupy należą zarówno wykładowcy, którzy zakończyli swoją pracę w Seminarium (20), jak również ci, którzy ją rozpoczęli (16), a także ci, którzy rozpoczęli przed 2012 r. i nadal je prowadzą (27). Należy dodać, że połowa liczby wykładowców (32) to księża, którzy są absolwentami WSD w Ełku. Ponadto z całej grupy księży tylko czterech nie należało do prezbiterium ełckiego (ks. T. Grabowski, ks. Cz. Oleksy, o. J. Pawlik, o. J. Węclawik).

W całej grupie nauczających znajduje się 2 wykładowców z tytułem profesora, 3 z tytułem doktora habilitowanego, 38 z tytułem doktora oraz 20 z tytułem magistra, magistra licencjusza lub bez tytułu. Oprócz tego wykłady w ostatniej dekadzie prowadziło 3 biskupów, 49 księży, 2 siostry zakonne oraz 10 osób świeckich.

Pośród wszystkich wykładowców w ostatnim dziesięcioleciu doktorat uzyskali księża: T. Bondzio, J. Grasz, M. Maczan, P. Makarewicz, R. Rybarski, R. Sawicki, W. Serowik, M. Sienkowski, a spoza prezbiterium ełckiego: T. Grabowski²⁶. Bibliografię poszczególnych wykładowców można znaleźć w kilku opracowaniach²⁷.

Jedną z inicjatyw, która od lat gromadzi wykładowców i profesorów seminarijnych są tzw. naukowe sesje międzyseminaryjne. Biorą w niej udział środowiska seminarijne północno-wschodniej Polski: Białystok, Drohiczyń, Ełk, Łomża, Siedlce. Ostatnio dwa razy w roku (wcześniej nawet kilka) stwarzają one okazję do wysłuchania bieżących tematów i poruszenia problemów, które zgłębiają wykładowcy seminariów. W tabeli 10. zebrano informacje dotyczące sesji organizowanych w WSD w Ełku. W ostatnim dziesięcioleciu były to zaledwie trzy spotkania.

²³ Zmarł 7 lipca 2020 r.

²⁴ Małżeństwo (zaangażowane w formację Domowego Kościoła i poradnię małżeńską), które prowadziło wykład monograficzny z zakresu Teologii małżeństwa i rodziny.

²⁵ Liczba ta wzrasta do 64, jeśli osobno liczyć Witolda i Longinę Żukowskich.

²⁶ Por. AWSDDDE,teczka: wykładowcy. Na temat tytułów naukowych zdobywanych przed 2017 r. zob. np. W. Guzewicz, *Talent i trud. Potencjał naukowy duchowieństwa diecezji ełckiej w latach 1992-2017*, Olsztyn 2021.

²⁷ Por. np. tamże; M. Sienkowski, *Bibliografia czasopisma naukowego diecezji ełckiej „Studia Ełckie” 1999-2018: artykuły naukowe*, „Studia Ełckie” 21(2019), nr 1, s. 133-163; tenże, *Trzydziesty rok...*, dz. cyt., s. 394-397.

Tabela 10. Wykłady sesji w WSD W Elku w latach 2012-2022

	Prelegent	Temat	Termin
1.	ks. dr Jacek Uchan	Testament życia. Granice ludzkiej wolności	16.05.2013
2.	ks. dr Karol Sokołowski	List Kongregacji Nauki Wiary <i>Iuvenescit Ecclesia</i> – refleksja teologiczno-pastoralna	20.10.2016
3.	ks. prof. dr hab. Wojciech Guzewicz	Spór o diecezję	25.10.2018

Źródło: Protokoły sesji międzyseminaryjnych z lat 2012-2022

2. Zasady formacji seminaryjnej

Omówiona powyżej osobowa struktura Seminarium jest niezbędna do zrealizowania zasad formacyjnych. Uformować osobę może tylko i wyłącznie druga osoba. Dlatego formacja polega na wzajemnym oddziaływaniu osób wedle przyjętych zasad. W dodatku formacja seminaryjna do kapłaństwa obejmuje całego człowieka. Dlatego zostały w niej wyodrębnione cztery wymiary kształtowania i rozwoju osoby powołanej. Dotyczą one aspektu ludzkiego, duchowego, intelektualnego i pastoralnego²⁸. Każdy z tych wymiarów opiera się na zasadach, których zadaniem jest uformowanie alumna na kapłana. Poniżej została podjęta próba ukazania, w jaki sposób realizowano zasady formacyjne w elckim Seminarium w latach 2012-2022 w oparciu o ZFKP. Wcześniej każda z zasad została pokrótce omówiona.

2.1. Zasady formacji ludzkiej

Zgodnie z ZFKP wymiar ludzki stanowi fundament całej formacji. Polega on przede wszystkim na urzeczywistnianiu człowieczeństwa. Proces ten przejawia się w aktualizowaniu zawartych w nim potencjalności (możliwości). W obrębie formacji ludzkiej zasadniczą rolę odgrywa kształtowanie tego, co decyduje o byciu osobą, czyli rozumu i woli²⁹. Przejawia się to w poznaniu prawdy, kształtowaniu dojrzałej miłości i wolności oraz formowaniu odpowiedzialnego sumienia. Formacją ludzką kieruje sześć powiązanych ze sobą podstawowych zasad.

W dokumencie poświęconym formacji z 1999 r. fundamentalną rolę w wymiarze formacji ludzkiej odgrywa zasada personalizmu. Polega ona na traktowaniu siebie i innych jako osoby³⁰. Zawiera się w niej kształtowanie poczucia podmiotowości własnej oraz każdego innego człowieka. Dlatego nie bez znaczenia pozostaje przyjęta koncepcja osoby ludzkiej. Oprócz wizji człowieka w duchu realizmu filozoficznego niezbędne jest przyjęcie antropologii chrześcijańskiej. Ta ostatnia umożliwia teologiczne spojrzenie na człowieka, jego naturę, grzech, kruchość.

²⁸ Por. ZFKP, nr 150.

²⁹ Por. P. S. Mazur, *Formowanie i deformacja obrazu osoby ludzkiej – zagrożenia cywilizacyjne*, „Człowiek w Kulturze” 28(2018), s. 137-149.

³⁰ Por. ZFKP, nr 152.

Trudno jednoznacznie wskazać momenty i sposoby, które bezpośrednio uzasadniają realizowanie zasady personalizmu w ełckim Seminarium. Niewątpliwie zasada ta uwidaczniała się podczas nawiązywania i rozwijania relacji alumnów między sobą i z przełożonymi, doświadczenia życia wspólnotowego, rozmów i sporów, a także rachunku sumienia. Poszanowanie zasady personalizmu nie pozostawało bez wpływu na dalszą formację alumnów lub jej zakończenie. Problematyka ta, jako zasada leżąca u podstaw formacji ludzkiej, była poruszana i sygnalizowana przez rektora czy prefekta podczas konferencji wychowawczych³¹.

Uświadomienie dramatu własnej egzystencji zwykle stanowi szansę integracji wielu wymiarów życia oraz rozwoju osobowego. Dokonuje się on we współpracy ze słowem Bożym. Dzięki niemu możliwe jest poznanie siebie, dramatu natury i łaski, własnego grzechu i świętości. W związku z tym kolejną istotną zasadą formacji jest poznanie prawdy o sobie. Wspomaga je m.in. troska o wierność słowu, uczciwość, otwartość, autentyczność, realność samooceny (samokrytyki), rzetelność opinii. Natomiast kształtowanie siebie w oparciu o fałszywy obraz jest zaprzeczeniem formacji. Dlatego w procesie formacyjnym wyklucza się kłamstwo, nieuczciwość, pobieżny osąd itp.³²

Na każdym etapie formacji ełckich alumnów kładziono nacisk na zdolność poznania i przyjęcia prawdy o sobie. Weryfikowano ją głównie na podstawie zachowań, postaw i cyklicznych rozmów z alumnami, a także opinii na ich temat sporządzanych przez proboszczów, katechetów, psychologów³³.

Poznanie prawdy stanowi punkt wyjścia dla zasady zwanej kształtowaniem miłości. Chodzi w niej o formację w kierunku daru z siebie. Jednakże poprzedzać ją musi doświadczenie (przyjęcie) miłości pochodzącej od Boga. Gdy człowiek uświadomi sobie, że jest umiłowanym dzieckiem Bożym, to jego miłość zarówno do Boga, jak i do człowieka, stanowi odpowiedź na dar miłości pochodzącej od Ojca³⁴.

Z tak pojętą zasadą miłości związane jest kształtowanie dojrzałej uczuciowości. Wyraża się ona głównie poprzez umiejętne przeżywanie emocji oraz własnej płciowości. W procesie formacji chodzi również o szacunek i umiłowanie czystości, a także celibatu. Tego rodzaju postawom sprzeciwia się egoizm, nieczystość, uprzedmiotowienie siebie i innych³⁵.

Zrealizowaniu zasady miłości służyło wiele środków. Jednym z nich było poznanie historii własnego życia, dostrzeżenie w niej obecności i działania Boga, szczególnie Jego miłości. Pomocne w tym były konferencje, spotkania z psychologiem, a także modlitwa i rozmowy z przełożonymi, w tym z ojcem

³¹ Por. Statut, p. 24c.

³² Por. ZFKP, nr 153-154; Regulamin, p. 12.

³³ Por. Regulamin, p. 34, 42.

³⁴ Por. Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, Rzym 1998, nr 16.

³⁵ Por. ZFKP, nr 155.

duchownym³⁶. Ważnym aspektem w aktualizowaniu zasady miłości było praktykowanie przebaczenia.

Ponadto zasada ta przejawiała się również w miłości do Ojczyzny. Wyrazem tego był udział alumnów w uroczystościach patriotycznych, modlitwa za Ojczyznę i poległych w jej obronie czy upamiętnienie ważnych wydarzeń w historii Polski³⁷. Innej wagi wymiarem zasady miłości była troska o własne zdrowie i dbanie o kondycję fizyczną.

Do istoty formacji ludzkiej należy umiejętność samookreślenia się. Dlatego kolejna zasada związana jest z kształtowaniem wolności, inaczej mówiąc, z dojrzewaniem do decyzyjności. Zwykle o wolności mówi się wtedy, gdy istnieje wybór między alternatywami. Dzięki temu zachodzi możliwość opowiedzenia się po jednej ze stron, co wiąże się z podjęciem decyzji. Wobec tego podkreśla się, że wolność posiada wymiar twórczy. W oparciu o nią zachodzi nie tylko kształtowanie własnego powołania, ale również realizowanie dobra wspólnego np. w środowisku seminaryjnym³⁸.

Z reguły sprawdzianem realizowania zasady wolności była zdolność alumnów do niewymuszonej współpracy z przełożonymi i między sobą, a także stosowanie się do zasad Regulaminu. Warto dodać, że jego zapisy zalecają wolność od wszelkich nałogów³⁹. W ten sposób uwidaczniała się umiejętność seminarzystów do podejmowania wolnych decyzji. Ich zasadniczym obszarem było chcenie własnego rozwoju w rozpoznanym powołaniu, wzrostu w wierze, mądrości, w realizowaniu słowa Bożego. Ponadto decyzyjność służyła wyrobieniu w sobie dyspozycyjności, posłuszeństwa, karności, wyrażania własnego zdania, komunikowania swoich przeżyć itp.

Nieodłączną zasadą formacji seminaryjnej jest kształtowanie odpowiedzialnego sumienia. Jego rola polega nie tylko na zamierzeniu lub ocenie czynów ludzkich, lecz również na spotkaniu z Bogiem. W sumieniu dokonuje się przyjęcie głosu Boga, akceptacja woli i zastosowanie prawa Bożego⁴⁰. Z tego względu zanim przyszły kapłan stanie się kierownikiem i przewodnikiem sumień ludzkich, sam powinien prawidłowo ukształtować własne sumienie. Oznakami prawego sumienia są m.in. podejmowanie prawych decyzji, popieranie słuszych zachowań, sprzeciw wobec zła. Akceptacja różnych form zła i niegodziwych czynów świadczy o deformacji sumienia, którego nie dopuszcza formacja seminaryjna.

Z kształtowaniem sumienia ściśle wiąże się zasada odpowiedzialności. Jest ona skutkiem decyzji i działań podejmowanych według przyjętej hierarchii wartości. Dojrzała odpowiedzialność świadczy o dojrzałej moralności. Dlatego uczenie się jej zapewnia ponoszenie konsekwencji własnych decyzji i działań

³⁶ Por. Statut, p. 36.

³⁷ Por. KWSDD, rok akademicki 2016/2017, wpis z 11.11.2016 r.

³⁸ Por. ZFKP, nr 156.

³⁹ Por. Regulamin, p. 31-32.

⁴⁰ Por. KKK, nr 1776; ZFKP, nr 157.

zarówno w życiu codziennym, jak i w trosce o dobro wspólne. Czytelną miarą odpowiedzialności jest wierność w małych rzeczach, wypełnianie obowiązków, wykonywanie pracy, przestrzeganie regulaminu itp.⁴¹

Jednym z podstawowych środków pomocnych w realizowaniu zasad sumienia i odpowiedzialności w elckim Seminarium była praktyka szczegółowego i ogólnego rachunku sumienia⁴², innym – sumiennosc w wypełnianiu zadań i obowiązków⁴³. Jedne z nich wiązały się z własnym rozwojem, a inne dotyczyły odpowiedzialności za wspólnotę seminaryjną. Ta ostatnia obejmowała nie tylko odpowiedzialność za rozwój powołania współbraci, ale również troskę i różnego rodzaju działania na rzecz nowych powołań⁴⁴. Wyrazem odpowiedzialności za własne powołanie były także decyzje samych alumnów decydujących się na urlop formacyjny.

2.2. Zasady formacji duchowej

Dokument o formacji określa życie duchowe jako zjednoczenie z Bogiem w codzienności i we wspólnocie Kościoła⁴⁵. Domaga się ono stałego rozwoju i doskonalenia na wzór Jezusa. Zgodnie z tym istotną rolę odgrywają w nim postawy i wzory ukazane przez Pana, zwłaszcza w postaci pasterskiej miłości. Wobec tego życie duchowe polega głównie na upodobnieniu się do Chrystusa.

Na poziomie duchowym, będącym sercem całego procesu formacyjnego, wyodrębnia się cztery główne zasady. Pierwszą z nich jest poszukiwanie i więź z Chrystusem. Następnie wyodrębnia się zasadę polegającą na wykształceniu specyficznych cech kapłańskiego życia, z których najistotniejsza jest miłość pasterska. Przejawia się ona głównie w postawie służby. Wreszcie formację duchową znamionuje radykalizm ewangeliczny oraz duch misyjny i maryjny.

W jaki sposób i jakie środki służyły poszukiwaniu Jezusa i zjednoczeniu z Bogiem w elckim Seminarium? Realizowanie tej zasady potwierdzają wszelkie formy zażyłej łączności z Bogiem. Podstawowym działaniem umożliwiającym urzeczywistnienie tej zasady było poszukiwanie Chrystusa w słowie Bożym, czytanim i rozważanym. Zgłębianie słowa miało miejsce głównie podczas medytacji, liturgii słowa wraz z homilią (głoszoną przez formatorów) w czasie Mszy św., indywidualnej lektury Pisma św. i dzieł z zakresu duchowości⁴⁶

Więź z Bogiem umacniała się także dzięki czynnemu uczestnictwu w codziennej Mszy św. czy to w dni powszednie, czy w uroczystości⁴⁷, a także

⁴¹ Por. ZFKP, nr 158.

⁴² Por. Regulamin, p. 50.

⁴³ Przykładową listę funkcji i urzędów kleryckich zob. KWSDD, rok akademicki 2015/2016, wpis z 8.02.2016 r.

⁴⁴ Por. M. Siękowski, *Trzydziesty rok...*, dz. cyt., s. 398-399.

⁴⁵ Por. ZFKP, nr 159.

⁴⁶ Por. ZFKP, nr 163; Regulamin, p. 50.

⁴⁷ Por. Regulamin, p. 48-49. Przykładem są uroczystości odpustowe i patronalne. Od 2016 r. w kaplicy seminaryjnej przeżywany jest odpust w Święto Jezusa Chrystusa Najwyższego i Wiecznego Kapłana (w poprzedniej kaplicy obchodzono odpust ku czci NMP Królowej Apostołów), a od 2019 r. – Uroczystość św. Józefa (19 marca) – patrona Seminarium.

w sakramencie pokuty⁴⁸. Oprócz tego okazję do pogłębiania relacji z Bogiem stwarzała adoracja Najświętszego Sakramentu, możliwa każdego dnia, oraz wszelkie formy modlitwy stanowiące rozmowę z Bogiem. Taki sam cel przyświecał milczeniu, które pozwala usłyszeć słowo Boże i udzielić na nie odpowiedzi⁴⁹. Podobny wymiar posiadała modlitwa Liturgia Godzin odmawiana zarówno wspólnotowo, jak i indywidualnie.

Nie bez wpływu na umacnianie więzi z Bogiem pozostawały rekolekcje. W ciągu roku alumni przeżywali je dwukrotnie. Pierwsze z nich odbywały się na początku roku akademickiego i stanowiły przygotowanie do przyjęcia stroju duchownego oraz obrzędu kandydatury, a drugie na początku Wielkiego Postu i obejmowały przygotowanie do posług. Poza tym seminarzyści brali udział w rekolekcjach z własnej inicjatywy (np. w wakacje). Tabela 11. informuje o rekolekcjonistach głoszących rekolekcje w WSD w Elku.

Tabela 11. Rekolekcjoniści w WSD w Elku w latach 2012-2022

	Rok akademicki	Rekolekcje na rozpoczęcie roku	Rekolekcje w Wielkim Poście
1.	2012/2013	ks. dr Zbigniew Sobolewski	ks. Stanisław Ławrynowicz
2.	2013/2014	ks. Leszek Kamiński	bp dr hab. Henryk Ciereszko
3.	2014/2015	ks. dr Dariusz Zalewski	ks. Kazimierz Szymczycha SVD
4.	2015/2016	ks. Michał Olszewski SCJ	ks. dr Kazimierz Półtorak
5.	2016/2017	bp Antoni Pacyfik Dydycz	ks. dr Jacek Stefański
6.	2017/2018	ks. dr Zbigniew Skuza	ks. Andrzej Szklarski MS
7.	2018/2019	ks. Rafał Chwałkowski	ks. Krzysztof Kralka SAC
8.	2019/2020	ks. dr Jerzy Szorc	bp dr Adrian Galbas SAC
9.	2020/2021	ks. dr hab. Paweł Rabczyński	ks. Stanisław Ławrynowicz
10.	2021/2022	ks. dr hab. Wojciech Węgrzyniak	ks. dr Marek Chmielniak SAC

Źródło: KWSDD, lata 2012-2022

Rekolekcje w Seminarium głosili księża z różnych środowisk. Niektórzy z nich byli związani ze społecznością akademicką (np. ks. W. Węgrzyniak), inni zajmowali się ewangelizacją (np. ks. K. Kralka), a jeszcze inni duszpasterstwem parafialnym (np. ks. J. Szorc). Pośród rekolekcjonistów nie brakowało też biskupów⁵⁰.

Dokument z 1999 r. wskazuje i wyjaśnia, że Chrystusa należy odnajdywać także w biskupie, który posyła oraz w ludzie, do którego jest się posłanym⁵¹. Alumn Elckiego Seminarium mieli wiele okazji do uczenia się i nawiązywania relacji z biskupem (nie tylko podczas wykładów czy wizytacji w parafiach).

⁴⁸ Por. ZFKP, nr 168-170; Regulamin, p. 57.

⁴⁹ Por. ZFKP, nr 166-167; Regulamin, p. 54.

⁵⁰ Na temat formacji duchowej we wcześniejszych latach zob. D. Brozio, *Formacja duchowa w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Elckiej (1992-2012)*, w: „Przeszłość jest to dziś...”, dz. cyt., s. 263-273.

⁵¹ Por. ZFKP, nr 172-174.

Z czasem również dojrzewali do przyjmowania jego decyzji w duchu posłuszeństwa i wiary.

Kolejną zasadą charakterystyczną dla formacji duchowej jest miłość pasterska i postawa służby. Razem wzięte stanowią szczególne cechy kapłańskiego życia duchowego. Miłość pasterska formowana jest głównie na bazie Eucharystii, w której uwidacznia się ofiara Chrystusa⁵². Dzięki niej możliwe jest kształtowanie w sobie ducha modlitwy i ofiary. Z kolei postawa służby wyraża się w głoszeniu słowa Bożego, sprawowaniu sakramentów, kierowaniu ludem Bożym. Domaga się ona takich cech, jak: wierność, konsekwencja, mądrość, otwartość, szacunek, wyrozumiałość, cierpliwość itp.⁵³

W ełckim Seminarium dało się dostrzec wiele postaw związanych ze służbą. Niewątpliwie miały też miejsce sytuacje, gdy służby zabrakło lub została zaniedbana. Jedną z okazji do ćwiczenia się w służbie było życie wspólnotowe. Rodziło ono potrzebę służenia sobie nawzajem. Kiedy indziej nadarzały się okazje do służby wobec osób potrzebujących spoza Seminarium. Dlatego alumni angażowali się w opiekę nad ubogimi proszącymi o pomoc, jak również włączali się w akcje pomocy na większą skalę, np. przygotowując świąteczne paczki dla dzieci z domów dziecka⁵⁴ czy przyjmując uchodźców z Ukrainy pod seminaryjnych dach⁵⁵.

Radykalizm ewangeliczny to następna zasada formacyjna. Dzięki niej kształtuje się posłuszeństwo, czystość i ubóstwo kandydatów do kapłaństwa. Dojrzewanie do posłuszeństwa apostołskiego, wspólnotowego, solidarnego i pastoralnego dokonuje się już na poziomie seminarium. Służy temu m.in. ćwiczenie się w posłuszeństwie słowu Bożemu, przełożonemu, regulaminowi⁵⁶. Ukształtowanie postaw związanych z czystością umożliwia przede wszystkim troska o dojrzałość psychiczną i seksualną, głębokie życie modlitwy, kierownictwo duchowe, zdobywanie przyjaciół, akceptacja samotności⁵⁷. Natomiast w dążeniu do ubóstwa ewangelicznego pomocne jest przeżywanie relacji z Bogiem jako najwyższym dobrem, a także troska o ubogich, wolontariat, jałmużna⁵⁸.

Przykładem realizowania zasady radykalizmu ewangelicznego był udział alumnów w różnych formach wolontariatu. Oprócz tego z własnej inicjatywy organizowali zbiórki ofiar przekazywane następnie osobom potrzebującym w formie np. jałmużny⁵⁹.

Do zasad formacji duchowej zalicza się także rozwój duchowości misyjnej i maryjnej. Zasada misyjności jest konsekwencją misyjnej natury Kościoła.

⁵² Por. ZFKP, nr 176.

⁵³ Por. ZFKP, nr 179.

⁵⁴ Por. KWSDDE, rok akademicki 2017/2018, wpis z 5.04.2018 r.

⁵⁵ Por. M. Sieńkowski, *Trzydziesty rok...*, dz. cyt., s. 400.

⁵⁶ Por. ZFKP, nr 181-183.

⁵⁷ Por. ZFKP, nr 185.

⁵⁸ Por. ZFKP, nr 186.

⁵⁹ Por. M. Sieńkowski, *Trzydziesty rok...*, dz. cyt., s. 400.

Dzięki niej możliwe staje się głoszenie dobrej nowiny bez ograniczeń przestrzennych i czasowych. Sprzyja jej poznawanie sposobów i metod głoszenia i świadczenia o Ewangelii. Zasada misyjności uwrażliwia na potrzeby Kościoła i świata. Pomaga w tym również zapoznanie się z dokumentami Kościoła nt. misji.

Do rozwoju duchowości misyjnej w Seminarium przyczyniało się m.in. Koło Misyjne „Baba Yetu”. Zrzeszało ono alumnów gromadzących się na modlitwie w intencji misji, misjonarzy i powołań misyjnych, organizowało spotkania z misjonarzami, wspierało ich materialnie. Oprócz tego alumni angażowali się w działalność Elckiego Wolontariatu Misyjnego i brali czynny udział w inicjatywach Tygodnia Misyjnego. Niektórzy z nich doświadczyli Kościoła misyjnego podczas praktyki wakacyjnej w Kenii (dk. Piotr Bączyński, Marcin Jasionowski)⁶⁰.

Duchowości maryjnej przyświecają takie cele, jak: rozwijanie pobożności do Matki Bożej, naśladowanie jej cnót, modlitwa za jej wstawiennictwem. Ponieważ Maryja najpełniej odpowiedziała na powołanie Boże, została nazwana wychowawczynią powołań kapłańskich. Na jej wzór alumni mają szansę stać się uczniami i sługami słowa Bożego.

Rozbudzaniu ducha maryjnego wśród elckich alumnów służyły różnego rodzaju aspekty związane z oddawaniem czci Najświętszej Maryi Pannie. Wśród nich istotną rolę odgrywały tradycyjne praktyki modlitewne typu różaniec, Anioł Pański, Godzinki, nabożeństwa majowe czy roraty⁶¹. Ponadto ducha maryjnego krzewiło działające w Seminarium Koło Maryjne, a w 2022 r. Kongres Różańcowy Diecezji Elckiej⁶².

Rezultatem podejmowanych wysiłków formacyjnych zwłaszcza w wymiarze duchowym były posługi i święcenia udzielone alumnom elckiego Seminarium. Należy pamiętać, że nie były one nagrodą w procesie rozwoju, lecz kolejnymi etapami we wzroście w powołaniu do kapłaństwa. O ich przyjęciu decydowały głównie zaangażowanie samych alumnów i postęp w ich formacji seminaryjnej oraz aproba Kościoła⁶³.

Tabela 12. Posługi i święcenia w latach 2012-2022

	Rok akademicki	Posługa lektoratu	Posługa akolitu	Święcenia diakonatu	Święcenia prezbiteratu
1.	2012/2013	10	7	6	4
2.	2013/2014	5	10	8	5+1 ⁶⁴
3.	2014/2015	4	5	9	7
4.	2015/2016	6	3	4	8

⁶⁰ Por. KWSDD, rok akademicki 2017/2018, wpis z 21.08.2018 r.

⁶¹ Por. ZFKP, nr 191-192.

⁶² Por. M. Sieńkowski, *Trzydziesty rok...*, dz. cyt., s. 398.

⁶³ Por. Regulamin, p. 6; Statut, p. 70.

⁶⁴ Piotr Grygo otrzymał święcenia prezbiteratu z rąk bp. Jerzego Mazura 21 listopada 2014 r. w katedrze elckiej. Por. KWSDD, rok akademicki 2014/2015, wpis z 21.11.2014 r.

5.	2016/2017	4	5	3	4
6.	2017/2018	6	5	4	3
7.	2018/2019	4	5	6	3
8.	2019/2020	5	4+1 ⁶⁵	2	6
9.	2020/2021	3	5	1	1
10.	2021/2022	5	3	4+1 ⁶⁶	2
	Razem	52	53	48	44

Źródło: AWSDDDE,teczka: posługi i święcenia

Tabela 12. podaje, że w latach 2012-2022 r. święcenia prezbiteratu otrzymało 44 absolwentów WSD w Ełku. Porównanie tej liczby do święceń z pierwszej dekady istnienia Seminarium, czyli do lat 1993-2002, gdy święceń prezbiteratu było 92, oraz do lat drugiej dekady 2003-2012, gdy wyświęconych zostało 85 księży⁶⁷, co łącznie daje liczbę 221, okazuje się, że w ostatnim dziesięcioleciu (2012-2022) święcenia otrzymało blisko 20% wszystkich absolwentów WSD w Ełku.

Najwięcej księży, bo 8 zostało wyświęconych w 2016 r. Rok wcześniej święcenia otrzymało 7 absolwentów. Tylko jeden ksiądz został wyświęcony w 2021 r.

Wszystkich święceń prezbiteratu w latach 2012-2022 udzielił bp Jerzy Mazur. Tylko raz święcenia kapłańskie zostały udzielone poza katedrą i zarazem poza podstawowym terminem dla całego rocznika, co miało miejsce w 2014 r.

Święcenia diakonatu otrzymało 48 alumnów. To oznacza, że 4 z nich z różnych powodów nie zostało prezbiterami⁶⁸. Najwięcej diakonów, bo 9 przybyło w 2015 r. W roku wcześniejszym zostało ustanowionych 8 diakonów. Tylko jeden diakon został wyświęcony w roku 2020/2021. W następnym roku miały miejsce święcenia diakonatu, które nie odbywały się ani w terminie, ani w miejscu wyznaczonym dla rocznika, lecz w kaplicy seminaryjnej. Udzielił ich bp Adrian Galbas, a wszystkich pozostałych – bp Jerzy Mazur. Warto dodać, że święcenia diakonatu odbywały się w parafiach rodzinnych jednego z alumnów, którzy przyjmowali święcenia⁶⁹. Na przykład w 2022 r. miały one miejsce w Prostkach, a 2019 r. w Raczkach⁷⁰.

⁶⁵ Marcin Jasionowski został akolitą 2 czerwca 2020 r.

⁶⁶ Bartosz Chrułski otrzymał święcenia diakonatu z rąk bp. Adriana Galbasa 25 listopada 2021 r. w kaplicy seminaryjnej.

⁶⁷ Por. M. Sienkowski, *Prezbiterzy (absolwenci) Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Ełckiej w latach 1992-2021*, w: *Ex Vita vivit!...*, dz. cyt., s. 567.

⁶⁸ Uzupełniając dane z artykułu ks. A. Jaśko należy dodać, że w roku 2011/2012 święcenia diakonatu przyjęło 3 alumnów, a prezbiteratu 10.

⁶⁹ Wyjątkiem był rok 2021, gdy odbyły się one w katedrze ełckiej. Por. KWSDDDE, rok akademicki 2020/2021, wpis z 15.05.2021 r.

⁷⁰ Por. KWSDDDE, rok akademicki 2018/2019, wpis z 4.05.2019 r.

Posługę akolitu i lektoratu otrzymała podoba liczba alumnów, czyli odpowiednio 53 i 52. Zazwyczaj odbywały się one na zakończenie rekolekcji odprawianych na początku Wielkiego Postu. Tabela 10. informuje, że nie wszyscy akolici (53) zostali diakonami (48).

2.3. Zasady formacji intelektualnej

Intelektualny wymiar formacji nie jest oderwany od pozostałych. Przypisuje się mu rolę narzędzia i podkreśla jego ścisły związek z duchowym i ludzkim aspektem dojrzewania w powołaniu. Ponieważ do istoty kapłaństwa należy nauczanie i głoszenie Ewangelii, formacja intelektu domaga się stałego konfrontowania z uwarunkowaniami Kościoła, kulturowym kontekstem wiary czy współczesnymi problemami nie tylko kościelnej natury (np. wzrastającej obojętności religijnej)⁷¹. W ramach formacji intelektualnej wyróżnia się dwie podstawowe zasady.

Pierwszą z nich jest poszukiwanie, przyjęcie i umiłowanie prawdy. Dotyczy ona przesłania związanego z Objawieniem, które zostało usystematyzowane w nauce Kościoła. Realizowanie tej zasady dokonuje się głównie za sprawą prowadzonych wykładów, ćwiczeń, seminariów i praktyk przewidzianych w *Ratio studiorum*⁷². Jednakże nie chodzi tylko o systematyczne wyłożenie jej treści, ale również wprowadzenie w język, kontekst, prawidłowe rozumienie tekstów doktrynalnych, porządkowanie i łączenie wiedzy pochodzącej z różnych dziedzin, rozumienie rozwoju doktryny Kościoła⁷³.

Poza tokiem studiów w ramach formacji intelektualnej istotne jest tworzenie warunków stałego rozwoju alumnów. Świadczą o tym m.in. dodatkowe wykłady, sympozja, dyskusje, prezentacje książek itp. Dodowem tego rodzaju rozwoju alumnów z Ełku są np. kursy językowe, działalność kulturalna i artystyczna, udział w sympozjach organizowanych na wydziałach teologicznych⁷⁴.

Należy podkreślić, że ełckie Seminarium jest również organizatorem sympozjów i konferencji naukowych. Od 2013 r. WSD w Ełku inicjuje cykl sympozjów pt. Interdyscyplinarny Dzień Świętego Tomasz z Akwinu. Jak dotąd odbyło się dziewięć tego typu sympozjów. Tabela 13. zawiera tematy i terminy poszczególnych konferencji naukowych.

⁷¹ Por. ZFKP, nr 193, 203, 206.

⁷² W omawianym okresie było ono podstawą do przygotowania programu studiów (przedmioty i liczba godzin) w WSD w Ełku. Por. ZFKP, s. 135-221.

⁷³ Zwieńczeniem studiów teologicznych jest napisanie pracy magisterskiej i egzamin dyplomowy. Wykaz prac magisterskich alumnów z lat 2012-2022 został opublikowany: A. Gilewska, *Wykaz prac magisterskich napisanych w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Ełckiej w latach 2012-2021*, w: *Ex Vita vivit!...*, dz. cyt., s. 93-101; M. Sieńkowski, *Trzydziesty rok...*, dz. cyt., s. 393. Wykaz prac z lat wcześniejszych zob. W. Guziewicz, *Wykaz prac magisterskich napisanych w ramach studiów w Wyższym Seminarium Duchownym w Ełku w latach 1992-2011*, „*Studia Ełckie*” 13(2011), s. 531-544.

⁷⁴ Np. spektakle z okazji wspomnienia św. Mikołaja. Por. KWSDD, rok akademicki 2014/2015, wpis z 4.12.2014 r.

Tabela 13. **Sympozja ku czci św. Tomasza z Akwinu w latach 2013-2022⁷⁵**

	Temat	Termin
1.	Przepowiadanie – od starożytności do współczesności ⁷⁶	30.01.2013
2.	Głoszenie kerygmatu w społeczeństwie informacyjnym	28.01.2014
3.	Wierzyć Ewangelii – wierzyć mediom	28.01.2015
4.	Prawda czy miłosierdzie? Refleksje nad doktryną i praktyką Kościoła	27.01.2016
5.	Od kleryka do kapłana. Panorama formacji seminaryjnej ⁷⁷	18.02.2017
6.	Kościół promotorem państwa? Kościół a tożsamość duchowa i narodowa: ogólne zasady – lokalne przykłady ⁷⁸	26.01.2018
7.	Człowiek młody w rodzinie, szkole i Kościele ⁷⁹	28.01.2019
8.	Apologia Eucharystii ⁸⁰	28.01.2020
9.	Współczesne wyzwania w formacji chrześcijańskiej ⁸¹	25.02.2022

Źródło: KWSDDE oraz sprawozdania

W całym dotychczasowym cyklu nie odbyło się tylko jedno sympozjum. Wydarzenie zaplanowane na 2021 r. i poświęcone kard. Stefanowi Wyszyńskiemu zostało przełożone, a ostatecznie odwołane z powodu pandemii koronawirusa.

21 kwietnia 2015 r. miało miejsce kleryckie sympozjum naukowe pt. „Dar i Tajemnica – powołanie w życiu i nauczaniu św. Jana Pawła II”⁸². Podobne sympozjum odbyło się 27 maja 2019 r. pt. „Osoba i nauczanie św. Jana Pawła II w odbiorze alumnów Wyższego Seminarium Duchownego w Elku”⁸³. Ich współorganizatorami i wygłaszającymi referaty byli klerycy elckiego Seminarium.

W ramach formacji intelektualnej nie bez znaczenie pozostaje przeznaczenie czasu na pracę własną, która pozwala przyswoić poznany materiał, poszerzyć wiedzę o dodatkowe lektury, rozwijać własne zainteresowania teologiczne⁸⁴. Narzędzie pomocne w tego rodzaju formacji stanowi nie tylko Internet,

⁷⁵ Niektóre z nich posiadają sprawozdania, o czym informują kolejne przypisy.

⁷⁶ Por. M. Sieńkowski, *Sprawozdanie z sympozjum naukowego „Przepowiadanie. Od starożytności do współczesności”* – *Elk*, 30 stycznia 2013 r., „Studia Elckie” 15(2013) nr 2, s. 269-272.

⁷⁷ Por. R. Sawicki, *Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Od kleryka do kapłana. Panorama formacji seminaryjnej”*, *Elk*, 18 lutego 2017 r., „Studia Elckie” 19(2017), nr 1, s. 107-109.

⁷⁸ Por. R. Sawicki, *Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Kościół promotorem państwa? Kościół a tożsamość duchowa i narodowa: ogólne zasady – lokalne przykłady”*, *Elk*, 26 stycznia 2018 r., „Studia Elckie” 20(2018), nr 1, s. 155-158.

⁷⁹ Por. M. Sieńkowski, *Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Człowiek młody w rodzinie, szkole i Kościele”*, *WSD w Elku*, 28 stycznia 2019 r., „Civitas et Lex” 2019, nr 1, s. 109-112.

⁸⁰ Por. M. Sieńkowski, *Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Apologia Eucharystii”*, *Elk*, 28 stycznia 2020 r., „Studia Elckie” 22(2020), nr 1, s. 125-127.

⁸¹ MR, *Sympozjum naukowe o formacji seminaryjnej*, <https://diecezjaelk.pl/2022/02/26/sympozjum-naukowe-o-formacji-seminaryjnej/> (dostęp: 27.02.2022).

⁸² Por. KWSDDE, rok akademicki 2014/2015, wpis z 21.04.2015 r.

⁸³ Por. R. Sawicki, *Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Osoba i nauczanie św. Jana Pawła II w odbiorze alumnów Wyższego Seminarium Duchownego w Elku”*, *Elk*, 27 maja 2019 r., „Studia Elckie” 21(2019), nr 2, s. 313-316.

⁸⁴ Por. Regulamin, p. 62 a-b.

lecz również biblioteka. W latach 2012-2022 była ona systematycznie rozwijana i powiększana do tego stopnia, że na początku 2015 r. zmieniała lokalizację. Obecnie biblioteka mieści się w nowym gmachu dobudowanym do Seminarium⁸⁵. W okresie ostatnich dziesięciu lat dwóch księży (spośród grona formatorów) pełniło funkcję dyrektora biblioteki, o czym informuje tabela 14.

Tabela 14. Dyrektorzy biblioteki w latach 2012-2022

		Specjalizacja	Nominacja	Zwolnienie
1.	Ks. dr Andrzej Jaśko	teologia biblijna	(13.02.2012)	24.08.2013
2.	Ks. dr Dariusz Zalewski	patrologia	2013/2014	5.10.2022

Źródło: AWSDDDE, teczka: nominacje formatorów

Starania o rozwój i prowadzenie księgozbioru seminaryjnego powierzono również pracownikom biblioteki. Dzięki nim mogła ona być udostępniona również osobom spoza Seminarium. Tabela 15. zawiera informacje o pracownikach zatrudnionych w bibliotece w latach 2012-2022.

Tabela 15. Pracownicy biblioteki w latach 2012-2022

		Zatrudnienie od	Zatrudnienie do
1.	Monika Latoch	(1.09.2011)	31.08.2013
2.	Agnieszka Krajewska	1.09.2013	31.08.2015
3.	Mariola Łukaszewicz	7.09.2015 ⁸⁶	---
4.	Agnieszka Gilewska	1.10.2021	31.08.2022
5.	Katarzyna Świtaj	1.09.2022	---

Źródło: AWSDDDE, teczka: pracownicy

Drugą istotną zasadą formacji intelektualnej jest zdolność łączenia rozumu i wiary. Alumn, a później kapłan, to nie tylko nauczyciel wiary, ale również uczeń zatroskany o wzrost w wierze⁸⁷. Dlatego formacja intelektualna zmierza do zrozumienia wiary, którą się wyznaje i głosi. Ten cel wynika z naturalnej potrzeby rozumu, który poszukuje sensu, zrozumienia, mądrości⁸⁸. W parze z celem podążają odpowiednie metody i wymagania związane z rozwojem sfery intelektualnej. Służą one m.in. nabywaniu umiejętności wyznawania własnej wiary. Wprawdzie istotne jest jej nauczanie, ale równie ważne – dawanie świadectwa wierze. Jedną z wielu okazji do świadczenia o swojej wierze były spotkania elćkich alumnów z maturzystami pielgrzymującymi każdego roku na Jasną Górę⁸⁹.

⁸⁵ Por. A. Skowroński, *Analiza...*, dz. cyt., s. 606-607.

⁸⁶ Od 2021 r. na urlopie macierzyńskim.

⁸⁷ Por. ZFKP, nr 200; PDV, nr 53.

⁸⁸ Wtórno odnotować, że w latach 2017/2018 i 2018/2019 ks. M. Sieńkowski prowadził wykład (jako przedmiot do wyboru) dla alumnów drugiego roku WSD w Elku pt. Filozofia w teologii, który polegał na ukazaniu specyficznej roli rozumu w wierze. Na skutek modyfikacji siatki przedmiotów dokonanej przez Wydział Teologii UWM w Olsztynie (do którego afiliowano Seminarium) wykład ten został zniesiony.

⁸⁹ Por. KWSDDDE, rok akademicki 2016/2017, wpis z 15.10.2016 r.

Nie należy zapominać, że również dzięki refleksji teologicznej możliwe jest przylgnięcie do Boga. Kształt formacji intelektualnej ełckich alumnów zależał także od studiowanych przedmiotów, czytanych lektur, słuchanych prelekcji, środowiska naukowego, znajomości dyskusji teologicznych.

2.4. Zasady formacji pastoralnej

Czemu służy cała formacja seminaryjna? Jej celem jest przygotowanie alumnów do udziału w misji Chrystusa⁹⁰. Wobec tego pastoralny wymiar formacji stanowi cel i zwornik wysiłków seminaryjnych. Wymiar duszpasterski nadaje pozostałym aspektom formacji określony kierunek i kształt. Zamiarem tego odcinka formacji jest przede wszystkim ukształtowanie w alumnie duszpasterza na wzór Chrystusa. Zawiera się w nim posługa słowa, posługa uświęcania, posługa pasterska.

Formacja pastoralna seminarzystów dokonuje się w oparciu o dwie zasady. Pierwszą z nich jest refleksja pastoralna, a drugą praktyka duszpasterska. Refleksja pastoralna polega na zachowaniu właściwych proporcji między naukowym rozumieniem teologii, a jej duszpasterskim charakterem. Chodzi o umiejętność głoszenia Ewangelii w sposób zgodny z doktryną i odpowiedni do danej kultury. Oprócz studiowania teologii systematycznej niezbędne jest poznanie teologii praktycznej. W tym celu nie brakowało zajęć odbywających się również poza Seminarium. Niejednokrotnie były one podejmowane z inicjatywy samych alumnów, a nie tylko z obowiązku przewidzianego programem formacyjnym. Służyły do tego m.in. spotkania z wspólnotami modlitewno-formacyjnymi działającymi w diecezji ełckiej⁹¹.

Praktyka duszpasterska to z kolei określone formy posługi duszpasterskiej. Należy je podejmować stopniowo i proporcjonalnie do zadań wynikających z przeżywanego etapu formacji. Jest ona wprowadzeniem w ewangelizację i służbę. Nie chodzi w niej tylko o szkolenie czy poznanie technik duszpasterskich. Istotne jest kształtowanie wrażliwości pastoralnej, przyjmowania odpowiedzialności, oceniania problemów, ustalania priorytetów, wybierania rozwiązań w świetle zasad wiary i teologii⁹².

Praktyka duszpasterska polega na zdobywaniu doświadczenia duszpasterskiego, nawiązywaniu kontaktu z ludźmi, otwieraniu umysłu i serca na misyjny wymiar Kościoła. Podczas praktyk alumni uczą się współpracy ze sobą, kapłanami i wiernymi. Nabywają umiejętności przewodzenia wspólnocie, służby i miłości pasterskiej⁹³.

Do podstawowych praktyk odbywanych przez seminarzystów zalicza się posługę lektora, posługę akolity, posługę budowania wspólnoty oraz posługę diakonalną. Pierwsza z nich dotyczy służby ludowi w perspektywie słowa Bo-

⁹⁰ Por. ZFKP, nr 207; PDV, nr 57.

⁹¹ Por. M. Sięnkowski, *Trzydziesty rok...*, dz. cyt., s. 397-398.

⁹² Por. ZFKP, nr 214.

⁹³ Por. PDV, nr 58.

żego, druga jest służbą sakramentalną, kolejna dotyczy współpracy ze świeccimi, a ostanía skupia się na posłudze charytatywnej na rzecz chorych, ubogich, uchodźców itp.⁹⁴

Aby osiągnąć cele przewidziane w formacji pastoralnej elccy alumni odbywali następujące praktyki: ewangelizacyjną, kaznodziejską, pedagogiczną, katechetyczną, charytatywną, kancelaryjną, duszpasterską, dotyczącą poznania ruchów i wspólnot kościelnych oraz związaną ze sprawowaniem sakramentów i sakramentaliów⁹⁵. Każdy rodzaj praktyki pojawiał się stopniowo na odpowiednim etapie studiów i formacji. Część z nich odbywała się poza Seminarium np. w parafiach, szkołach czy w ośrodkach pomocy społecznej.

Podsumowanie

Dokonanym analizom poświęconym zasadom formacyjnym w WSD w Elku w latach 2012-2022 przyświecał jeden podstawowy cel, na który składały się dwa etapy realizacji. Pierwszy z nich dotyczył osobowej struktury Seminarium, która jest niezbędna do prowadzenia działalności formacyjnej. W oparciu o przywołane dane okazało się, że najbardziej zmiennym elementem seminaryjnej struktury jest malejąca liczba alumnów. Zespół formatorów i grupa wykładowców, które także ulegały modyfikacjom, stanowiły w miarę stabilny konstrukt. Podnoszenie kompetencji formacyjnych czy naukowych to stałe wyzwania zarówno dla formatorów, jak i wykładowców.

Drugi etap sformułowanego celu zmierzał do ukazania środków i sposobów realizowania zasad formacyjnych obowiązujących w elckim Seminarium. Zasady te zostały zawarte w dokumencie formacyjnym dla seminariów Kościoła w Polsce (1999 r.). Każdy z czterech wymiarów formacji (ludzki, duchowy, intelektualny, pastoralny) rządził się właściwymi sobie zasadami. W oparciu o dokonane studium należy powiedzieć, że w mniejszym lub większym stopniu wszystkie one zostały uwzględnione w procesie kształtowania powołań w WSD w Elku. Ich rola miała podwójny charakter. Z jednej strony zasady stanowiły fundament i punkt wyjścia w procesie formacji, a z drugiej wyznaczały cel wysiłków formacyjnych. Podstawowe sposoby i środki ich realizacji zostały zawarte przede wszystkim w Regulaminie i Statucie seminaryjnym. Oprócz tego o ich kształcie decydowały doświadczenia z poprzednich lat funkcjonowania Seminarium, wytyczne i propozycje zespołów odpowiedzialnych za formację zrzeszające rektorów, ojców duchownych czy prefektów, specyfika przeżywanych wydarzeń oraz uwarunkowania Kościoła lokalnego.

Wkład szerokiego grona osób odpowiedzialnych za formowanie powołań (formatorów, wykładowców, specjalistów, pracowników) pozwalał kształtować młode osoby w każdym wymiarze ich osobowości i integralności całego życia. Ponieważ niniejsze opracowanie dotyczy głównie ilościowych aspektów podej-

⁹⁴ Por. ZFKP, nr 218.

⁹⁵ Por. Regulamin, p. 70-71.

mowanego zagadnienia, wskazane byłoby w przyszłości przeprowadzenie badań jakościowych, dzięki którym możliwe stałoby się określenie poziomu i rozwoju powołania na skutek przeżywania formacji w elckim Seminarium.

* * *

Implementation of the Basic Formation Principles at the Theological Seminary of the Diocese of Elk in 2012-2022

Summary

The article is a study devoted to the implementation of the formation principles at the Theological Seminary in Elk in the years 2012-2022. The first part presents the personal structure of the Seminar. Based on the cited data, it turned out that the most variable element of the seminar structure is the decreasing number of alumni. The team of formators and the group of lecturers, which also underwent modifications, constituted a relatively stable construct. The second part deals with the means and ways of implementing the formation principles in force at the Higher Theological Seminary in Elk. These principles were included in the formation document for the seminaries of the Church in Poland (1999). Each of the four dimensions of formation (human, spiritual, intellectual, pastoral) was governed by its own rules. Based on the study, it should be said that to a greater or lesser extent all of them were taken into account in the process of shaping vocations in the Elk Seminary. The basic ways and means of their implementation are included in the Regulations and the Statute of the seminar. In addition, their shape was determined by the experience from previous years of the Seminar's operation, guidelines and proposals of teams responsible for formation associating rectors, spiritual fathers or prefects, the specificity of the events experienced and the conditions of the local Church.

Keywords: Formation, Formation Principles, Theological Seminary, Elk.

Bibliografia

- Brozio D., *Formacja duchowa w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Elckiej (1992-2012)*, w: „Przeszłość jest to dziś, tylko cokolwiek dalej”. 20 rocznica powstania diecezji elckiej, red. W. Guzewicz, Elk 2012, s. 263-273.
- Gilewska A., *Wykaz prac magisterskich napisanych w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Elckiej w latach 2012-2021*, w: *Ex Vita vivit! 30. rocznica diecezji elckiej 1992-2022*, red. M. Sieńkowski, R. Sawicki, Elk 2022, s. 93-101.
- Guzewicz W., *Talent i trud. Potencjał naukowy duchowieństwa diecezji elckiej w latach 1992-2017*, Olsztyn 2021.
- Guzewicz W., *Wykaz prac magisterskich napisanych w ramach studiów w Wyższym Seminarium Duchownym w Elku w latach 1992-2011*, „Studia Elckie” 13(2011), s. 531-544.
- Jan Paweł II, *Pastores dabo vobis*, Rzym, 25 marca 1992 r.

- Jaśko A., *20 lat Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej (1992-2012)*, w: „*Przeszłość jest to dziś, tylko cokolwiek dalej*”. 20 rocznica powstania diecezji elckiej, red. W. Guzewicz, Elk 2012, s. 81-102.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, Warszawa, 11 marca 2021 r.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa, 26 sierpnia 1999 r.
- Kronika Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej*, t. 1-18, Elk 1992-2022.
- Mazur P. S., *Formowanie i deformacja obrazu osoby ludzkiej – zagrożenia cywilizacyjne*, „Człowiek w Kulturze” 28(2018), s. 137-149.
- MR, *Symposium naukowe o formacji seminaryjnej*, <https://diecezjaelk.pl/2022/02/26/symposium-naukowe-o-formacji-seminaryjnej/> (dostęp: 27.02.2022).
- Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, Rzym 1998.
- Regulamin Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej*, Elk, 22 czerwca 2015 r.
- Sawicki R., *Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Kościół promotorem państwa? Kościół a tożsamość duchowa i narodowa: ogólne zasady – lokalne przykłady”*, Elk, 26 stycznia 2018 r., „Studia Elckie” 20(2018), nr 1, s. 155-158.
- Sawicki R., *Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Od kleryka do kapłana. Panorama formacji seminaryjnej”*, Elk, 18 lutego 2017 r., „Studia Elckie” 19(2017), nr 1, s. 107-109.
- Sawicki R., *Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Osoba i nauczanie św. Jana Pawła II w odbiorze alumnów Wyższego Seminarium Duchownego w Elku”*, Elk, 27 maja 2019 r., „Studia Elckie” 21(2019), nr 2, s. 313-316.
- Sieńkowski M., *Bibliografia czasopisma naukowego diecezji elckiej „Studia Elckie” 1999-2018: artykuły naukowe*, „Studia Elckie” 21(2019), nr 1, s. 133-163.
- Sieńkowski M., *Powołania do Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej w latach 1992-2021*, w: *Ex Vita vivit! 30. rocznica diecezji elckiej 1992-2022*, red. M. Sięnkowski, R. Sawicki, Elk 2022, s. 531-558.
- Sieńkowski M., *Prezbiterzy (absolwenci) Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej w latach 1992-2021*, w: *Ex Vita vivit! 30. rocznica diecezji elckiej 1992-2022*, red. M. Sięnkowski, R. Sawicki, Elk 2022, s. 559-576.
- Sieńkowski M., *Sprawozdanie z sympozjum naukowego „Przepowiadanie. Od starożytności do współczesności”* – Elk, 30 stycznia 2013 r., „Studia Elckie” 15(2013) nr 2, s. 269-272.
- Sieńkowski M., *Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Apologia Eucharystii”*, Elk, 28 stycznia 2020 r., „Studia Elckie” 22(2020), nr 1, s. 125-127.
- Sieńkowski M., *Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Człowiek młody w rodzinie, szkole i Kościele”*, WSD w Elku, 28 stycznia 2019 r., „Civitas et Lex” 2019, nr 1, s. 109-112.
- Sieńkowski M., *Trzydziesty rok funkcjonowania i działalności Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej (2021/2022)*, „Studia Elckie” 24(2022), nr 3, s. 385-408.
- Skowroński A., *Analiza współczesnego i poszukiwanie przyszłego modelu formacji do kapłaństwa w WSD w Elku*, „Studia Elckie” 19(2017), nr specjalny, s. 603-626.
- Statut Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej*, Elk, 4 lutego 2015 r.

MISCELLANEA

WERONIKA JUROSZEK*

Dojrzałość synowej w świetle koncepcji ks. prof. Zdzisława Chlewińskiego

W sytuacji postępującego zagrożenia wojną znaczenie rodziny dla przetrwania jednostki nabiera nowego kontekstu. W sytuacjach trudnych, kryzysowych, wojennych, człowiek szuka ochrony i wsparcia wśród najbliższych.

Rodzina musi zgodnie i harmonijnie funkcjonować, aby jej członkowie mogli znaleźć otuchę, wsparcie i ukojenie w trudnych chwilach. Co można zrobić, jakie działania podjąć, by się nie skłócić i nawzajem wspierać? Z pewnością najlepiej zacząć od pracy nad sobą. Zdzisław Chlewiński opracował koncepcję dojrzałości osobowości i wyszczególnił jej trzy kryteria: osobowy stosunek do drugiego, autonomię i wgląd w siebie¹. Im bardziej człowiek wychowuje samego siebie ku dojrzałości kierując się tymi wyznacznikami, tym większa szansa na rodzinną zgodę. Pracę nad sobą najlepiej jest opisać na określonym przykładzie. W niniejszym opracowaniu skoncentrowano się na relacji małżonkowie-teściowie.

Rodzina wielopokoleniowa składa się z więcej niż dwóch pokoleń ludzi spokrewnionych więzami krwi lub powinowactwa. Do tej drugiej grupy należą teściowie oraz ich zięciowie (synowe). W literaturze przedmiotu podkreśla się, że relacja małżonków z teściami często przebiega burzliwie, konfliktowo². Wyniki badań Weroniki Juroszek wykazały, że wśród par małżeńskich, które po złożeniu pozwu rozwodowego zostały skierowane przez sąd na mediację, aż 22% jako główną przyczynę pogorszenia się jakości związku przytoczyło ingerencję teściowej³. Z tego względu relację małżonkowie-teściowie poddano analizie.

* Weronika Juroszek – Uniwersytet Śląski w Katowicach
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1266-6091>; e-mail: weronika.juroszek@us.edu.pl

¹ Z. Chlewiński, *Dojrzałość. Osobowość, sumienie, religijność*, Poznań 1991.

² E. Mandal, *Podmiotowe i interpersonalne konsekwencje stereotypów związanych z płcią*, Katowice 2004, s. 83; M. Ryś, *Konflikty w rodzinie. Niszczą czy budują?*, Warszawa 1994, s. 8.

³ W. Juroszek, *Psychopedagogiczne uwarunkowania odroczenia decyzji o rozwodzie. Porównanie małżonków rozwodzących się i zawieszających postępowanie rozwodowe*, Katowice 2019.

Relacja małżonkowie-teściowie na tle rodziny wielopokoleniowej

Przez całe wieki rodzina wielopokoleniowa była ogromną wartością, gdyż zapewniała przetrwanie swoim członkom. Dopiero w okresie rewolucji przemysłowej jej wartość zaczęła stopniowo się zmniejszać, tak, aby w epoce nowoczesności zostać zupełnie zmarginalizowana.

W nurt badań nad znaczeniem rodziny wielopokoleniowej dla przetrwania jednostki wpisują się wyniki analizy przeprowadzonej przez Rachel Caspari, profesora antropologii w Central Michigan University. Zainteresowania naukowe Caspari koncentrują się wokół ewolucji długowieczności oraz początków człowieka współczesnego. Wyniki jej badań potwierdzają, że pojawienie się dziadków w rodzinie, mające miejsce około 30 tysięcy lat temu, zbiegło się w czasie z ogromnymi zmianami kulturowymi oraz zwiększeniem liczby wnuków i ich szans na przeżycie. Postulat naukowy Caspari jest jasny: Obecność trzeciego pokolenia w rodzinie przyczyniła się do wykształcenia silnych więzi, które gwarantują pomoc, szczególnie w trudnych chwilach⁴.

To, co podkreśla Caspari na gruncie antropologii, potwierdzają też inni naukowcy, np. z dziedziny finansów. Wiesław Gumuła z Narodowego Banku Polskiego od lat argumentuje, że w dobie różnego rodzaju kryzysów rodzina wielopokoleniowa jest najlepszym kapitałem i zapewnia najbardziej efektywną pomoc⁵. Takie podejście wpisuje się w szeroki nurt badań o charakterze aksjologicznym, gdzie rodzina wielopokoleniowa jest traktowana jako coś cennego⁶.

W pracy tej przyjęto, że rodzina wielopokoleniowa jest wartością, a więc czymś cennym, zaś to, co cenne, wymaga wysiłku i zachodu. Poddano więc analizie wybrane, wymagające pracy własnej czynniki warunkujące zgodną współpracę.

Członkowie rodziny wielopokoleniowej powiązani są ze sobą więzami krwi (pokrewieństwo biologiczne) lub powinowactwa. Ten drugi rodzaj więzów jest charakterystyczny dla relacji małżonkowie-teściowie.

Relacja ta coraz częściej poddawana jest naukowej analizie. Przybywa badań koncentrujących się na zagadnieniu funkcjonowania rodziny wielopokoleniowej i uwzględniających jako punkt odniesienia perspektywę teściów oraz zięciów i synowych. Jeszcze kilkanaście lat temu prowadzone badania

⁴ R. Caspari, *Jak wydłużyło się życie*, „Świat Nauki” 9(2011a), s. 27-31; tenże, *The evolution of grandparents*, „Scientific American” 305(2011b), s. 44-49.

⁵ W. Gumuła, *Światowy kryzys finansowy z perspektywy rodziny, miasta, kraju*, w: *Dom, w którym rodzi się wspólnota. Rodzina, społeczeństwo, kościół*, red. M. Kozubek, Katowice 2012, s. 150-167.

⁶ A. Błasiak, *Między (nie)obecnością a zaangażowaniem. Rodzicielstwo rekonstruowane w nowoczesności*, Kraków 2019; M. Kozubek, *Starość – (nie) radość? Aktywność osób starszych i solidarność międzypokoleniowa*, Katowice 2013; H. Krzysteczko, *Z rodziny do rodziny*, Katowice 2013; M. Wójtowicz, *Problematyka filozoficzna w 50 letniej historii Śląskich Studiów Historyczno-Filozoficznych*, „Śląskie Studia Historyczno-Filozoficzne” 50(2017), nr 2, s. 348-357.

dotyczyły głównie działań opiekuńczych podejmowanych przez młodsze pokolenie w stosunku do starzejących się rodziców i teściów⁷, ewentualnie psychospołecznych uwarunkowań konfliktu z młodszym pokoleniem w kontekście wyboru współmałżonka. W tym ostatnim obszarze wyróżniały się ilością i zasięgiem badania Menelaosa Apostolou⁸, który analizował konflikt dorosłych dzieci z rodzicami (i przyszłymi teściami) w kwestii wyborów matrymonialnych z perspektywy ewolucjonistycznej. Obecnie coraz częściej prowadzone są badania, które wykraczają poza przytoczoną tematykę. W badaniach tych podejmowane są zagadnienia jakości relacji teściów z młodszym pokoleniem⁹ oraz wyzwań stojących przed rodzicami i teściami w rodzinie wielopokoleniowej¹⁰.

Praca ta wpisuje się w ten nurt. Poddano w niej analizie znaczenie dojrzałości w relacji małżonków z teściami, gdyż, jak potwierdzają rezultaty badań, relacja ta jest szczególnie konfliktogenna. Skoncentrowano się na stosunku synowa-teściowa. Jako wyzwanie potraktowano zadanie stojące przed tymi obiema, obcymi w sensie więzów krwi, kobietami: budowania zgodnej, wspierającej się rodziny wielopokoleniowej. W analizie tego zagadnienia wykorzystano koncepcję dojrzałej osobowości autorstwa ks. prof. Zdzisława Chlewińskiego (1991)¹¹, który dużą wagę przykładał do pracy nad sobą i świadomie podejmowanego wysiłku w kształtowaniu dojrzałości.

Ks. Zdzisław Chlewiński (1929-2021) był psychologiem, wieloletnim wykładowcą Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Jego zainteresowania badawcze koncentrowały się głównie wokół procesów poznawczych, psychologii eksperymentalnej i osobowości (ze szczególnym uwzględnieniem dojrzałości osobowości). Reprezentował orientację personalistyczną w ujęciu psychologii poznawczej.

⁷ U. Henz, *Couples' provision of informal care for parents and parents-in-law: Far from sharing equally*, „Ageing and Society” 29(2009), nr 3, s. 369-395; E. Lee, G. Spitze, L. Logan, *Social support to parents-in-law: The interplay of gender and kin hierarchies*, „Journal of Marriage and Family” 65(2003), nr 2, s. 396-403; C. Rosenthal, L. Hayward, *Help to older parents and parents-in-law: Does paid employment constrain women's helping behaviour?*, „Canadian Journal of Aging” 23(2004), s. 115-123; K. Shuey, M. Hardy, *Assistance to aging parents and parents-in-law: Does lineage affect family allocation decisions?*, „Journal of Marriage and Family” 65(2003), nr 2, s. 418-431.

⁸ M. Apostolou, *Sexual selection under parental choice: The evolution of human mating behavior*, Hove 2014.

⁹ D. Ruszkiewicz, *Relacje z teściami w związkach uczuciowych zawieranych w okresie średniej dorosłości w narracji kobiet*, „Pedagogika Rodziny” 2018, nr 3, s. 77-88.

¹⁰ W. Jurosek, *Parents as parents-in-law in the light of Erik Erikson's theory*, „The Person and the Challenges” 5(2015), nr 2, s. 123-135; A. Kwak, *Rodzina ma wiele wariantów, ale czy z mniejszym zakresem solidarności?*, „Studia Socjologiczne” 2017, nr 2, s. 145-166; A. Śniegulska, *Przemiany roli matki w percepcji młodzieży akademickiej*, „Wychowanie w Rodzinie” 2017, nr 1, s. 305-322; J. Wawrzyniak, *Relacje międzygeneracyjne na przykładzie kontaktów dziadków z wnukami*, „Pedagogika Rodziny” 2012, nr 2, s. 147-154.

¹¹ Z. Chlewiński, *Dojrzałość...*, dz. cyt.

Koncepcja dojrzałości osobowości w kontekście pracy nad sobą

Osobowość to dynamiczna, względnie trwała struktura. Obejmuje ściśle ze sobą współpracujące poznawcze i motywacyjno-emocjonalne podstruktury integrowane przez ośrodek własnych aktów psychicznych zwany *Ja*¹². Osobowość odpowiada za typowe, charakterystyczne dla danego człowieka zachowania, postawy, myśli, uczucia i sposoby radzenia sobie w sytuacjach trudnych¹³.

Chlewiński poddał analizie zagadnienie dojrzałości osobowości. Dobitnie podkreślał, że dojrzałość nie jest dana, tylko zadana i trzeba nad nią pracować. W takim też duchu – woli pracy nad sobą – stworzył swoją koncepcję. Jak pisał na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku: „Dawna koncepcja pracy nad sobą jest w dalszym ciągu ważna i nie należy z niej rezygnować, chociaż wymagane jest właściwe jej rozumienie. Niewątpliwie praca nad sobą czyli samowychowanie jest specyficzną pracą, innego typu aktywnością niż praca fizyczna czy nawet samokształceniowa (...). Bardzo trudno odkryć jakieś jednoznaczne techniki pracy nad sobą” (Chlewiński, 1991, s. 7)¹⁴. Chlewiński podkreślał, że jego celem było, przynajmniej w pewnym zakresie, stworzenie kryteriów, wyznaczników tego, w jakim kierunku praca nad sobą powinna podążać.

W formułowaniu swojej koncepcji autor przyjął zaczerpnięte z personalizmu założenie, że człowiek jest osobą, szczytowym przejawem bytu. Zgodnie z tym ujęciem człowiekowi nadaje się bezwzględną wartość ze względu na niego samego i nie może być on traktowany narzędziowo, instrumentalnie¹⁵. Innymi słowy, drugi człowiek z założenia powinien być celem działania, nigdy zaś narzędziem. Z tego względu, jak podkreśla Chlewiński, kryterium osobowego podejścia do drugiego jawi się jako jedno z trzech najważniejszych¹⁶. W odniesieniu do niniejszego opracowania, w relacjach synowa-teściowie, również i to kryterium będzie wyznaczać kształt wzajemnych odniesień. Dobra synowa to taka, która charakteryzuje się osobowym stosunkiem do teściów, a więc jest empatyczna, potrafi wczuć się w ich potrzeby i wykazuje wolę pomocy. Dobra synowa, zgodnie z wytycznymi charakterystycznymi dla samowychowania, podejmuje świadomy wysiłek w celu pracy nad sobą.

Kolejnym kryterium dojrzałości wyszczególnionym przez Chlewińskiego jest autonomia. Jednostka autonomiczna potrafi tworzyć perspektywiczne, życiowe plany i wyznaczać realistyczne cele. Potrafi poradzić sobie z negatywnymi emocjami, stanami (np. strachem, frustracją) utrudniającymi realizację tych planów. Warto podkreślić, że synową można nazwać prawdziwie auto-

¹² Tamże, s. 12.

¹³ Tamże, s. 13-14; J. Oldham, L. Morris, *Twój psychologiczny autoportret. Dlaczego czujesz, kochasz, myślisz, postępujesz właśnie tak*, Warszawa 2014, s. 28.

¹⁴ Cyt. za: Z. Chlewiński, *Dojrzałość...*, dz. cyt., s. 7.

¹⁵ M. Nowak, *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 1999.

¹⁶ Z. Chlewiński, *Dojrzałość...*, dz. cyt., s. 11.

miczną, jeśli jest ona w stanie stworzyć plan budowania zgody w rodzinie, umiejętnie wdrażać go w życie i wytrwać w tym w działaniu, niezależnie od okoliczności (np. braku pochwał, zniechęcających działań pozostałych członków rodziny, itp.).

Jako trzeci wyznacznik dojrzałości osobowości Chlewiński wyszczególnił wgląd w siebie, czyli zdolność do rozpoznania swojej prawdziwej motywacji, w szczególności w odniesieniu do życiowych decyzji i wyborów. Synowa charakteryzująca się rzetelnym wglądem w siebie potrafi odpowiedzieć na pytanie, dlaczego jest taką, a nie inną osobą oraz jakimi motywami i wartościami kieruje się w swoim życiu.

W analizie zagadnienia pracy nad własną dojrzałością nie da się pominąć kwestii wysiłku. „Z dojrzałością łączy się dążenie do przyjmowania realistycznej postawy wobec pojawiających się trudności, czyli do rozwiązywania ich na poziomie świadomego, osobistego wysiłku”¹⁷. Postawa ta wiąże się z aktywacją sił, psychicznych i często również fizycznych, w celu realizacji swoich zamierzeń. Jeśli przyjmiemy założenie, że celem synowej jest zgodne pożycie rodziny wielopokoleniowej, to będzie ona stała przed zadaniem ciągłej mobilizacji samej siebie do rozwiązywania rodzinnych konfliktów.

Mobilizacja ta będzie tym łatwiej przebiegała, im w większym stopniu synowa charakteryzuje się przytoczonymi wcześniej cechami: autonomią, rzetelnym wglądem w siebie i osobowym stosunkiem do członków rodziny (w tym teściów, szwagrów, bratowych itp.). W dalszej części tekstu cechy te zostaną bardziej szczegółowo opisane.

Osobowy stosunek do członków rodziny jako wyznacznik dojrzałości synowej

Osobowy stosunek do drugiego wiąże się z przyjęciem wobec niego postawy rozumiejącej, empatycznej. „Dojrzałość osobowości osiąga się (...) przez stałe próby wytworzenia zobiektywizowanego i jednocześnie spontanicznego, empatycznego kontaktu z ludźmi, który z reguły zakłada umiejętność ich słuchania, nawiązywania w nimi rozmowy, rozumienia ich problemów, a przede wszystkim akceptowania ich takimi, jakimi są”¹⁸. Warto przyjrzeć się dokładnie przytoczonemu tekstowi. Zawarte są w nim bowiem wskazówki, jak osobowy stosunek do drugiego kształtować. Po pierwsze, kształtowanie to powinno mieć charakter stały, co oznacza, że w swojej pracy nad relacją z teściową synowa musi być ciągle aktywna, nie może w tej pracy ustać. W tym sensie każde kolejne rodzinne spotkanie może być próbą nawiązania (podtrzymania) kontaktu. Synowa nie może powiedzieć, że jest już na swojej drodze do budowania zgody w rodzinie wielopokoleniowej absolutnie dojrzała, gdyż pro-

¹⁷ Cyt. za: tamże, s. 33.

¹⁸ Cyt. za: tamże, s. 34.

ces ten wymaga ciągłych wznowień, np. w kwestii łagodzenia sporów, rozwiązywania konfliktów.

Po drugie, kontakt ten powinien być zobiektywizowany, co wiąże się z podstawową zgodą na te aspekty życia w rodzinie wielopokoleniowej, których mimo wysiłku nie da się zmienić. Wyklucza to postawę pretensji i użalania się na sobą przejawiającą się w ciągłym zastanawianiu się 'jaka byłabym wspaiała, gdyby tylko moi teściowie byli inni'. Chodzi tu o wypracowanie postawy akceptacji wobec tych ludzi w rodzinie, z którymi trzeba żyć i pracować, a których nie da się zmienić.

Po trzecie, osobowy stosunek do drugiego człowieka powinien być empatyczny. Empatyczna synowa to taka, która potrafi wczuć się w potrzeby (choćaby zdrowotne) starszego pokolenia oraz zrozumieć ich perspektywę postrzegania rzeczywistości. Empatia wyklucza stosowanie manipulacji, czyli takiej formy wywierania wpływu na drugiego człowieka, w której zaczyna on działać (zazwyczaj nieświadomie) na swoją niekorzyść.

Wiele wskazuje na to, że w relacji młodych małżonków z teściami, jako z osobami tylko spowinowaconymi, a nie powiązanymi więzami krwi, zachowania manipulacyjne są częściej stosowane. Zagadnienie związane ze stosowaniem technik manipulacyjnych w relacjach z potencjalnym zięciem (synową) zostało poddane analizie przez greckiego psychologa, Menelaosa Apostolou.

Apostolou od kilkunastu lat prowadzi badania naukowe nad psychopedagogicznymi uwarunkowaniami łączenia się ludzi w pary, romantyczne i doelowo małżeńskie¹⁹. Jednym z takich uwarunkowań, dogłębnie przez niego analizowanych, jest wpływ rodziców. Apostolou podkreśla, że wybór małżeński dorosłego potomstwa często nie jest przez rodziców akceptowany. Co więcej, w celu jego kontroli stosują oni określone techniki manipulacyjne. W przypadku córek techniki te służą temu, by ich decyzja wiązała się z wyborem mężczyzny zaradnego, dobrze sytuowanego, posiadającego dobrą pracę. Natomiast w przypadku synów koncentrują się na łagodności charakteru potencjalnej kandydatki²⁰. Istotną rolę odgrywa płeć rodzica: matki, w porównaniu z ojcami, częściej stosują techniki manipulacyjne w kwestii matrymonialnych decyzji dorosłych dzieci²¹.

W relacji z teściami istotne znaczenie odgrywa stałe, świadome odżegnywanie się od manipulacji. Zarówno teściów, zięcia, jak i synową, takie podejście może kosztować dużo wysiłku. Niemniej jednak właśnie postawa przepelniona wolą znoszenia trudności jest wyzwaniem dla osobistego rozwoju. Osobowość rozwija się najbardziej wówczas, gdy człowiek stawia przed sobą trud-

¹⁹ M. Apostolou, S. Tsangari, *Why people are single: The big five as predictors of involuntary singlehood*, „Personality and Individual Differences” 186(2022), s. 111-137.

²⁰ M. Apostolou, *Parent-offspring conflict over mating: The case of family background*, „Evolutionary Psychology” 6(2008), nr 3, s. 456-468.

²¹ M. Apostolou, I. Papageorgi, *Parental mate choice manipulation tactics: Exploring prevalence, sex and personality effects*, „Evolutionary Psychology” 12(2014), nr 3, s. 588-620.

ne zadania, takie, które przekraczają jego własne potrzeby. Czasem synowa wie, że zastosowanie technik manipulacji (np. nieszczerzego komplementowania, nadmiernego uzalania się nad sobą w celu ukrycia lenistwa i uzyskania współczucia) może doraźnie przynieść jej korzyści, ale prawdziwie osobowy stosunek do drugiego wyklucza taką inicjatywę. Wiele kosztuje już samo powstrzymanie się od manipulacji jako zadania moralnie nagannego. Postawę taką warto kontynuować nawiązując w miarę możliwości empatyczny, ciepły kontakt z drugim człowiekiem oraz realizując plan budowania zgody w rodzinie wielopokoleniowej. Umiejętność tworzenia takich planów i ich realizacja jest przejawem autonomii, która jest kolejnym, wyszczególnionym przez Chlewińskiego, wyznacznikiem dojrzałości.

Autonomia jako wyznacznik dojrzałości synowej

Autonomia odnosi się do umiejętności tworzenia doniosłych, perspektywicznych planów. „Rzeczywista autonomia sprawia, że człowiek nie potrzebuje stałego wzmocnienia, aby zdołał kontynuować i realizować swoje plany życiowe mimo nawet niepowodzeń i przeszkód. Właściwa autonomia (...) wyraża się w dążeniach człowieka do celów i wartości oraz w poczuciu odpowiedzialności za nie”²². Warto podkreślić, że przedstawione kryterium wyznacza członkom rodziny wielopokoleniowej kierunek pracy nad sobą. Prawdziwie autonomiczna synowa nie potrzebuje ciągłych pochwał, doceniania i podziwu. Jej zdolność do samostanowienia jest na tyle ukształtowana, by w sposób wolny i suwerenny kształtować wspólnotę w rodzinie wielopokoleniowej i wytrwać w tym zadaniu, co wymaga umiejętności radzenia sobie z frustracją.

Frustracja powstaje wówczas, gdy na drodze do osiągnięcia celu pojawia się przeszkoda. Dojrzałość polega na tym, aby świadomie uczyć się znoszenia stanów frustracyjnych, zniecierpliwienia i agresji.

Życie w rodzinie wielopokoleniowej wiąże się z funkcjonowaniem w wielu rodzinnych konfiguracjach, co stwarza duże możliwości powstawania konfliktów. Każdy członek rodziny, w tym synowa, staje przed wyzwaniem, aby temu sprostać. Spotkanie przy rodzinnym stole, np. z okazji Świąt Wielkanocnych, wiąże się z dostosowaniem do oczekiwań innych członków rodziny.

Umiejętność znoszenia stanów frustracyjnych, wynikających z tego, że pozostali członkowie rodziny wielopokoleniowej mają inne oczekiwania, będzie stale weryfikowana. Zdolność do powstrzymywania się od dogadzania sobie oraz umiar w zaspokajaniu swoich potrzeb, mają istotne znaczenie dla radzenia sobie z frustracją i tym samym zgodnego pożycia w rodzinie wielopokoleniowej. Praca nad kształtowaniem w sobie wymienionych cech, nawet w przypadku niektórych tylko członków rodziny, zwiększa prawdopodobieństwo organizacji wspólnych spotkań i pomagania sobie nawzajem.

²² Cyt. za: Z. Chlewiński, *Dojrzałość...*, dz. cyt., s. 19-20.

Dla synowej sytuacją frustracyjną może być nadmierna więź męża z matką. To, co przez wielu teoretyków rozwoju psychicznego traktowane jest jako wyznacznik dorosłości, czyli autonomia w relacjach z rodzicami (przy równoczesnym zapewnieniu im ciepła i wsparcia), w pewnej liczbie małżeństw może okazać się nierozwiązanym i trudnym do przezwyciężenia problemem mężczyzny. W szczególności, gdy jego matka nie znajduje wystarczającego wsparcia we własnym małżeństwie i poszukuje go w relacji z dorosłym, żonatym synem. Dla wielu synowych sytuacja taka może być frustrująca i prowadzić do agresji. Wyzwaniem dla synowej będzie więc takie podejście do problemu, aby nie poddać się stanom agresywnym. Zrozumienie mechanizmów działania frustracji i agresji jest pierwszym krokiem w poradzeniu sobie z problemem. Drugi krok to spojrzenie na konflikt z mężowskiej perspektywy, co może pomóc w zrozumieniu jego, czasem nie najłatwiejszej, relacji z matką. Na każdym z tych kroków będzie ważny, istotny z punktu widzenia pracy nad sobą (samo-wychowania), stale podejmowany wysiłek. Woli podjęcia tego wysiłku powinna przyświecać właściwa internalizacja wartości i chroniących je norm moralnych.

Rzetelny wgląd w siebie jako wyznacznik dojrzałości synowej

„Miarą dojrzałości osobowości jest stopień, w jakim człowiek rozumie swoją własną motywację. Osoba niedojrzała, infantylna nie zdaje sobie sprawy ze stosowanych przez siebie, czasami dość prymitywnych mechanizmów samooszukiwania się, natomiast jednostka dojrzała ma wgląd we własne motyw”²³.

Od starszego pokolenia wymaga się życiowej mądrości. Zgodnie z teorią Erika Eriksona życiowa mądrość jest cnotą, która w okresie starości jest wskaźnikiem rozwiązania kryzysu między integralnością *ego* a rozpaczą. Pojawia się zasadnicze pytanie, co można zrobić, gdy teściowa nie rozwiązała pozytywnie tego kryzysu. Jako remedium chroniącym przed rozpaczą, nierzadko sięga po różnego rodzaju „środki zaradcze”, jakimi są nadmiernie, sztywno stosowane mechanizmy obronne. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że mechanizmy te zniekształcając rzeczywistość lub jej zaprzeczając, pomagają w poradzeniu sobie z negatywnymi stanami emocjonalnymi (takimi, jak np. lęk, zazdrość). Nie służą natomiast realistycznemu rozwiązaniu problemu²⁴.

Osoby stale stosujące mechanizmy obronne mają nieprawidłowy, zafałszowany obraz siebie i nie przyjmują do wiadomości niewygodnych informacji. Inwestują bardzo wiele sił w utrzymanie takiego obrazu. Jako przykład warto przytoczyć postawę życiową teściowej, która twierdzi, że całe swoje

²³ Cyt. za: tamże, s. 30.

²⁴ K. Drat-Ruszcza, *Teorie osobowości – podejście psychodynamiczne i humanistyczne*, w: *Psychologia. Podręcznik akademicki. Psychologia ogólna*, red. J. Strelau, Gdańsk 2006, s. 615.

życie i zdrowie poświęciła dla dzieci. Czuje się absolutnie wyjątkowa w roli matki i w związku z tym żąda dla siebie nieustannej uwagi.

Problemem dla rodziny wielopokoleniowej jest to, gdy przytoczona teściowa narzuca innym swój nieprawdziwy, wygładzony obraz. Doświadczy stanu niezrozumienia, żalu i złości, szczególnie wtedy, gdy członkowie rodziny nie przyjmą jej wyidealizowanego, zniekształconego obrazu samej siebie. Jedną z takich osób może być synowa, która tym bardziej będzie kontestować ten obraz, im bardziej będzie mieć przed oczami swoją własną matkę i jej rzeczywiste poświęcenie dla innych. Jeśli przyjmiemy, że poświęcenie jej matki rzeczywiście miało miejsce, to będą widoczne określone tego wyznaczniki: brak podkreślania własnych zasług i koncentracja bardziej na potrzebach innych członków rodziny, niż swoich własnych. Wtedy też synowa dostrzeże ten kontrast i postawa teściowej będzie wywoływać w niej bunt.

Nie wchodząc dalej w zasadność opisanego wyżej sporu warto podkreślić, że wyzwaniem dla rodziny wielopokoleniowej, w tym dla relacji synowa-teściowa, będzie umiejętność przyjęcia z pomocą temu, kto nie jest w stanie przyjąć prawdy o sobie. Empatia i chęć udzielania wsparcia to cechy, których kształtowanie ułatwia poradzenie sobie z egoizmem innych. Temat tej pracy ma charakter pedagogiczny, niemniej jednak wychodząc poza ramy takiego ujęcia i przechodząc na teologiczny poziom analizy można powiedzieć, że warto kształtować w sobie, również w odniesieniu do członków rodziny wielopokoleniowej, postawę zgodną z chrześcijańskim przesłaniem 'Nie sądzicie, byście nie byli sądzeni'. Nie do nas należy bowiem ostateczny sąd o drugiej osobie. To Bóg go dokona, biorąc pod uwagę wszystkie uwarunkowania życia tej osoby, również te, z których postronny obserwator nie zdaje sobie sprawy.

W rodzinie człowiek na dłuższą metę nie jest w stanie grać, przyjmować udawanych, nieprawdziwych póz. Życie w rodzinie obfituje w tak dużą liczbę trudnych, zaskakujących sytuacji, że w pewnym momencie nieuniknionym jest dostrzeżenie tego, jaki kto naprawdę jest, w szczególności w sytuacji zależności od drugiego człowieka, a dokładnie od jego pomocy i wsparcia. Synowa, która potrzebuje pomocy w opiece nad dziećmi, po kolejnej odmowie ze strony teściów zacznie się zastanawiać nad ich rzeczywistym, powszechnie deklarowanym altruizmem i prorodzinnym nastawieniem. To samo dotyczy teściów – gdy w sytuacji dla siebie trudnej pozostawać będą samotni, doświadczą, że nie mogą na swojego syna i synową liczyć. Przeżyją ból samotności. Tym boleśniejszy, im trudniejszy do nazwania, gdyż druga strona, sięgając po mechanizmy obronne, przeinacza motywy swojego postępowania i nie widzi w nim nic niestosownego.

Środkiem zaradczym, pozwalającym zapobiec szkodliwemu stosowaniu mechanizmów obronnych, jest umiejętność akceptowania swojej osoby, szczególnie własnych ułomności. Jak podkreśla Chlewiński, dojrzały człowiek potrafi pogodzić się z własnymi brakami. „Jednostka dojrzała jest zdolna do wglądu we własną motywację, potrafi dostrzec swoje słabe strony, a nawet

traktować siebie z dystansem”²⁵. Praca nad sobą w rodzinie wielopokoleniowej również powinna podążać w tym kierunku: uznania prawdy o własnych brakach i traktowania siebie bez zarozumiałości. „Z tym zrozumieniem siebie łączyć się może pewnego rodzaju autoironia, umiejętność zauważania u siebie niekorzystnych cech, nieujawnionych myśli, własnych śmieszności, które potraktować można z humorem”²⁶.

Chlewiński zwraca więc uwagę na zdolność do spojrzenia na siebie z dystansem, co jest niewątpliwym wskaźnikiem dojrzałości, gdyż wyłącznie osoby rzeczywiście dojrzałe umieją traktować siebie w ten sposób.

Podsumowanie

Rodzina jest podstawową komórką społeczną, miejscem, w którym można uzyskać najlepszą ochronę i wsparcie. Z tego względu warto badać te czynniki, które przyczyniają się do jej prawidłowego funkcjonowania. W niniejszym artykule skoncentrowano się na czynnikach o charakterze osobowościowym. Wykorzystano ważną, ciekawą, ale też niestety, nieco zapomnianą, koncepcję dojrzałości osobowości autorstwa ks. prof. Zdzisława Chlewińskiego, w której duży nacisk kładziony jest na pracę własną. Koncepcja ta została zastosowana do relacji małżonkowie-teściowie, która w świetle badań empirycznych opisywana jest jako trudna do kształtowania.

Z przedstawionych rozważań wynika, że warunkiem zgodnego współżycia w rodzinie wielopokoleniowej jest dojrzałość jej członków rozumiana jako autonomia, osobowy stosunek do członków rodziny i rzetelny wgląd w siebie. Dotyczy to również teściów, zięcia i synowej. Dojrzałość wymaga dużego wysiłku. Oznacza to, że ciepło, zgoda i szczęście w rodzinie wielopokoleniowej, są wynikiem ciężkiej pracy. Jest to wskazówką dla wszystkich tych, którzy zastanawiają się, co mogą zrobić, by rodzina wielopokoleniowa mogła zgodnie funkcjonować.

W przyszłości warto też zastanowić się nad propozycją wykorzystania koncepcji Zdzisława Chlewińskiego w celu budowania świadomości pastoralnej dotyczącej relacji synowych i zięciów z teściami.

* * *

Daughter-in-Law Maturity from the Perspective of Zdzisław Chlewiński's Concept

Summary

The purpose of this paper is to analyze the personal maturity significance for the relation between the daughter-in-law and the parents-in-law. The analy-

²⁵ Cyt. za: Z. Chlewiński, *Dojrzałość...*, dz. cyt., s. 31.

²⁶ Cyt. za: tamże.

sis allows us to show what criteria a good daughter-in-law should fulfill. The author applies the analytic-synthetic method to analyze the available literature.

The work resolves to investigate the relations between the children-in-law and the parents-in-law as these relations are essential for the intergenerational family's functioning. As a framework for the research, the author uses the Zdzisław Chlewiński's personal maturity theory (1991), which emphasizes the significance of constant self-improvement. Chlewiński specifies three criteria for personal maturity: having a personal attitude towards the other man, autonomy, and an insight into oneself.

Research results: the more the daughter-in-law is characterized by her personal attitudes towards other people, her own autonomy, and her good insight into herself, the better and more mature she will be, and the more she will contribute to the good relations within an intergenerational family.

Keywords: maturity, intergenerational family, parents-in-law, son-in-law, daughter-in-law.

Bibliografia

- Apostolou M., Papageorgi I., *Parental mate choice manipulation tactics: Exploring prevalence, sex and personality effects*, „Evolutionary Psychology” 12(2014), nr 3, s. 588-620.
- Apostolou M., *Parent-offspring conflict over mating: The case of family background*, „Evolutionary Psychology” 6(2008), nr 3, s. 456-468.
- Apostolou M., *Sexual selection under parental choice: The evolution of human mating behavior*, Hove 2014.
- Apostolou M., Tsangari S., *Why people are single: The big five as predictors of involuntary singlehood*, „Personality and Individual Differences” 186(2022), s. 111-137.
- Błasiak A., *Między (nie)obecnością a zaangażowaniem. Rodzicielstwo rekonstruowane w ponowoczesności*, Kraków 2019.
- Caspari R., *Jak wydłużyło się życie*, „Świat Nauki” 9(2011a), s. 27-31.
- Caspari R., *The evolution of grandparents*, „Scientific American” 305(2011b), s. 44-49.
- Chlewiński Z., *Dojrzałość. Osobowość, sumienie, religijność*, Poznań 1991.
- Drat-Ruszczak K., *Teorie osobowości – podejście psychodynamiczne i humanistyczne*, w: *Psychologia. Podręcznik akademicki. Psychologia ogólna*, red. J. Strelau, Gdańsk 2006, s. 601-652.
- Gumuła W., *Światowy kryzys finansowy z perspektywy rodziny, miasta, kraju*, w: *Dom, w którym rodzi się wspólnota. Rodzina, społeczeństwo, kościół*, red. M. Kozubek, Katowice 2012, s. 150-167.
- Henz U., *Couples' provision of informal care for parents and parents-in-law: Far from sharing equally*, „Ageing and Society” 29(2009), nr 3, s. 369-395.
- Juroszek W., *Parents as parents-in-law in the light of Erik Erikson's theory*, „The Person and the Challenges” 5(2015), nr 2, s. 123-135.
- Juroszek W., *Psychopedagogiczne uwarunkowania odroczenia decyzji o rozwodzie. Porównanie małżonków rozwodzących się i zawieszających postępowanie rozwodowe*, Katowice 2019.
- Kozubek M., *Starość – (nie) radość? Aktywność osób starszych i solidarność międzypokoleniowa*, Katowice 2013.
- Krzysteczko H., *Z rodziny do rodziny*, Katowice 2013.
- Kwak A., *Rodzina ma wiele wariantów, ale czy z mniejszym zakresem solidarności?*, „Studia Socjologiczne” 2017, nr 2, s. 145-166.

- Lee E., Spitze G., Logan J., *Social support to parents-in-law: The interplay of gender and kin hierarchies*, „Journal of Marriage and Family” 65(2003), nr 2, s. 396-403.
- Mandal E., *Podmiotowe i interpersonalne konsekwencje stereotypów związanych z płcią*, Katowice 2004.
- Nowak M., *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 1999.
- Oldham J., Morris L., *Twój psychologiczny autoportret. Dlaczego czujesz, kochasz, myślisz, postępujesz właśnie tak*, Warszawa 2014.
- Rosenthal C., Hayward L., *Help to older parents and parents-in-law: Does paid employment constrain women's helping behaviour?*, „Canadian Journal of Aging” 23(2004), s. 115-123.
- Ruszkiewicz D., *Relacje z teściami w związkach uczuciowych zawieranych w okresie średniej dorosłości w narracji kobiet*, „Pedagogika Rodziny” 2018, nr 3, s. 77-88.
- Ryś M., *Konflikty w rodzinie. Niszczą czy budują?*, Warszawa 1994.
- Shuey K., Hardy M., *Assistance to aging parents and parents-in-law: Does lineage affect family allocation decisions?*, „Journal of Marriage and Family” 65(2003), nr 2, s. 418-431.
- Śniegulska A., *Przemiany roli matki w percepcji młodzieży akademickiej*, „Wychowanie w Rodzinie” 2017, nr 1, s. 305-322.
- Wawrzyniak J., *Relacje międzygeneracyjne na przykładzie kontaktów dziadków z wnukami*, „Pedagogika Rodziny” 2012, nr 2, s. 147-154.
- Wójtowicz M., *Problematyka filozoficzna w 50 letniej historii Śląskich Studiów Historyczno-Filozoficznych*, „Śląskie Studia Historyczno-Filozoficzne” 50(2017), nr 2, s. 348-357.

ALGIMANTAS KATILIUS*

Conflicts over the Language of Additional Services in the Diocese of Sejny or Augustów in the Second Half of the Nineteenth and Early Twentieth Centuries

From the ecclesiastical point of view, the conflicts over the language of the additional service were of a pastoral nature, while looking at it from the societal point of view, one has to search for a connection with the tasks that the formation of the modern nation posed to the Church. The processes in the parishes of the diocese of Sejny or Augustów were no exception. The introduction of the Lithuanian language in some parishes in additional services, especially in hymn-singing, and the reluctance of the Polish parishioners to change the situation was a pressing issue.

As we know, the diocese of Sejny or Augustów seemingly consisted of two equal parts. One of them was densely populated by Lithuanians and the other by Poles. There were, however, mixed parishes, especially in the periphery, where Lithuanians and Poles lived together. In the Lithuanian part of the diocese, there were also parishes where both peoples mixed. In such parishes, the townspeople mainly identified themselves as Poles, while those living in villages mostly perceived themselves as Lithuanians. Naturally, there were no linguistic problems in the parishes inhabited by Poles and Polish was used for the additional service. For various reasons, the Polish language was prevalent in Lithuanian parishes, although, of course, religious services were also conducted in Lithuanian. The rights of the Lithuanian language in the churches became a matter of concern after the suppression of the uprising of 1863-1864. This concern should be linked to the emergence of the Lithuanian national movement. Another circumstance was that in the diocese of Sejny or Augustów, the majority of the priests were Lithuanians who had graduated from the Sejny Theological Seminary. Their Lithuanian origin had a significant impact on the national consciousness of the clergy themselves and on the spread

* Algimantas Katilius – The Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4942-5053>; e-mail: katilius1@gmail.com

of national awareness among the parishioners. The spread of national consciousness, or, in other words, Lithuanian nationalism, placed new demands on the Church to adapt to the changed situation. Here, too, it was pointed out that it was abnormal that Lithuanians, who made up the majority of parishioners, had to listen to sermons in Polish or sing in Polish in church. In most of the purely Lithuanian parishes of the diocese of Sejny or Augustów, the parishioners regained their rights without much effort. The process of the Lithuanisation of additional services continued until the early twentieth century. However, there were also some parishes where conflict situations arose. The parishes of Lazdijai, Simnas, Smalėnai, Seirijai, Meteliai, Veisiejai, Alytus, Vištytis, Kalvarija, Berznykas (Berzniki), Liubavas, and Rumbonys could be seen as such. In all these parishes, conflict situations arose, but to varying degrees. In some of them the issues were resolved peacefully, but there were also parishes where fists and stones were unleashed and even blood was shed.

The issue of the language of the additional services was discussed by Pranciškus Augustaitis, a long-standing professor at the Seminary of Sejny¹. The facts provided by him are important because they are a testimony by a contemporary of these events to the processes in the parishes. The article by Witold Jemielity, a professor at the Łomża diocesan theological seminary, is relevant to the topic discussed². In this work, the author relied on the documents kept in the archives of the Łomża diocese. Among other documents, he uses the answers to the questions from a questionnaire that Bishop Antanas Baranauskas distributed in parishes in 1898. The article discusses disputes between Lithuanians and Poles in the parishes of Alytus, Berznykas, Kalvarija, Liubavas, Smalėnai, and Vištytis over the language of additional services. However, petitions of parishioners written in Lithuanian were not used. The author of this article has published an article specifically on the use of the Lithuanian language and the conflicts that had occurred³. In another article, he also discussed the situation regarding the language of the additional service in the dioceses of Sejny, Samogitia, and Vilnius at the turn of the twentieth century⁴. Biographers of Bishop Antanas Baranauskas discussed the issues of the

¹ P. A. (Pranciškus Augustaitis), *Seinų dijecezijos bažnyčių monografija*, „Vadovas” 1911, no. 32, p. 371-377, no. 34, p. 152-166, no. 35, p. 267-278, no. 36, p. 382-395, no. 37, p. 64-70, no. 38, p. 175-180, no. 39, p. 279-283, no. 40, p. 386-387; 1912, no. 41, p. 74-78, no. 42, p. 176-179, no. 43, p. 281-284, no. 44, p. 380-383, no. 45, p. 70-80, no. 46, p. 178-180, no. 47, p. 275-281, no. 48, p. 385-389, no. 49, p. 75-82, n. 50, p. 168-172.

² W. Jemielity, *Język nabożeństw w parafiach mieszanych polsko-litewskich przed I Wojną Światową*, in: *Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości*, ed. K. Brzostek, Elk 1996, p. 260-282.

³ A. Katilius, *Pridėtinių pamaldų kalba Seinų vyskupijos bažnyčiose: XIX a.–XX a. pradžia*, in: *Vyskupo Antano Baranausko anketa dvasininkams (1898 m.)*, ed. A. Katilius, Vilnius 2012, p. 11-58.

⁴ A. Katilius, *Konflikty polsko-litewskie o język nabożeństw w mieszanych (polsko-litewskich) parafiach na przełomie XIX i XX wieku*, in: *Pozostawione historie. Litwini o Polsce i Polakach*, ed. K. Korzeniewska, V. Sirutavičius, Kraków 1999, p. 109-120.

introduction of additional services in Lithuanian and ethnic relations in the parishes. Resorting to the documents from the archives of the Łomża diocese, Regina Mikšytė wrote about the introduction of Lithuanian hymns in the churches of Simnas, Seirijai, Liubavas, Veisiejai, and Alytus⁵. Egidijus Aleksandravičius paid more attention to ethnic relations in Vištytis parish⁶.

This article is focused on four issues. First of all, the situation of the Lithuanian language in the parishes at the end of the nineteenth century is discussed, which will allow us to identify the extent of the problem of the use of languages in additional services. Another issue is the ways in which the conflicts manifested themselves. The main focus will be on the petitions that the Lithuanian and Polish parishioners wrote to the clergy and the authorities. These appeals make it possible to identify the arguments used by the representatives of each ethnic group and to see the specific demands of the parishioners. The most violent conflicts in the parishes are discussed in the section on bloody confrontations. The article concludes with a discussion of the efforts of the clergy of the diocese of Sejny or Augustów in resolving linguistic issues in conflict-ridden parishes.

The situation of the Lithuanian language in churches at the end of the nineteenth century

As far as the situation of the Lithuanian language in the diocese of Sejny or Augustów is concerned, we will refer to the clergy's answers to a questionnaire distributed by Bishop Antanas Baranauskas in 1898, in which, along with various liturgical matters, the clergy were also asked to name the languages used in church practice. The answers to the questionnaire were written in Polish; they are now published with a translation into Lithuanian⁷. The originals of the answers are kept in the archives of the diocese of Łomża.

Firstly, the questionnaire asks which language, Lithuanian or Polish, the majority and minority parishioners spoke. The questionnaire requests data on languages in more than one place. It asks which language – Latin, Polish or Lithuanian – is used for teaching, public prayers, and hymn-singing. What is sung, and in which language, with the Display of the Blessed Sacrament in the octave of the Corpus Christi, at the beginning and at the end of the 40-hour rite, and during ceremonial feast days? What, apart from the Display of the Blessed Sacrament, and in which language, is sung on ordinary Sundays and feast days, on St Mark's Day and the Days of the Cross, All Souls' Day, Shrove Tuesday, Palm Sunday, and thanksgiving days (for example, 10 October)? What language is sung at the exposition of the relics? What is a solemn, modest, or pri-

⁵ R. Mikšytė, *Antanas Baranauskas*, Vilnius 1993, p. 245-250.

⁶ E. Aleksandravičius, *Giesmininko kelias*, Vilnius 2003, p. 241-244; cf. E. Aleksandravičius, *Antanas Baranauskas: szlak wieszczcia*, tr. J. Rogoza, T. Błaszczak, Sejny 2014.

⁷ *Vyskupo Antano Baranausko anketa dvasininkams (1898 m.)*, ed. A. Katilius, Vilnius 2012.

vate funeral procession, what is sung during it, and in which language? Which is the language of the public worship of the faithful: when and what do the people themselves say or sing, with the choir, with the priest, with the priest and the choir? Which is the language of the Rosary, chaplet, novenas, and litanies? Which language is used for the Stations of the Cross, the mournful lamentations, the May, June, and October services? Also, which are the languages of sermons, homilies, and the systematic teaching of the catechism? Which language is used to prepare children for First Confession and Holy Communion?⁸ As we can see, the field of the use of national languages in ecclesiastical rites and practice is quite wide.

The archive file contains a total of 67 replies from 65 parishes, as a couple of replies are attributed to the same parish and in one reply the parish is not given. This is a little more than half of the parishes that used to be in the diocese of Sejny or Augustów. The responses from Lithuanian and Polish parishes are almost evenly divided. However, of the Lithuanian deaneries, there were no answers from the deanery of Naumiestis (Vladislavovas). No answers came from the Polish deaneries of Łomża and Mazovia⁹.

It is immediately apparent that either Polish or Latin was unequivocally used in church rites in the parishes of the Polish part of the diocese. In Lithuanian parishes or in parishes that were more or less mixed, the use of languages was less clear-cut and more varied. Now we will take a look at the languages used in church services in Lithuanian and mixed parishes. The overview is based on the responses to the above-mentioned questionnaire.

In the church of Prienai, the Gospel was read in Polish and Lithuanian and the sermon was delivered in Lithuanian. The language of the parish was Lithuanian. There were several Poles, temporary residents, who understood Lithuanian well. A number of the townspeople who considered themselves Poles spoke Lithuanian better than Polish. The Lithuanian language was used exclusively in public prayers. Church hymns were sung in Lithuanian or Latin. Instruction was in Lithuanian.

In the parish of Garliava, the language of the majority was Lithuanian. The language of the hymns and all prayers was Lithuanian and Latin. The language of religious instruction was Lithuanian. During processions, hymns were sung in Latin. Hymn-singing on Palm Sunday was in Lithuanian and Latin.

In Pakuonis parish, the language of the believers was homogeneous, Lithuanian. The language of instruction, hymns, and public prayers was Lithuanian, except for the prayers for the ruler's family, which were held in Polish.

The opening answers are missing in the questionnaire sent by the parish of Ūdrija, but even without them it is clear that hymns were sung in Lithuanian and Latin.

⁸ Ibid., p. 429-434.

⁹ Ibid., p. 8.

In the parish of Garliava, the language of the majority is Lithuanian and that of the minority Polish. Almost all men understand and speak Polish; women and children do not understand it. Among the Poles, very few speak Lithuanian. Since long, Polish had been the language of hymn-singing and praying. Religious teaching is done either in Polish or in Lithuanian, depending on people's needs.

In the parish of Kriokalauskis, people speak Lithuanian. Teaching, hymn-singing, and praying are also in Lithuanian.

Lithuanian is the language of the community in Rudamina parish. Public hymns are sung and prayers are offered in Lithuanian. Lithuanian is used in teaching, with the exception of the Polish gospel.

The answer from Simnas parish reads: „Lithuanian is the predominant language in the parish, and Polish is used by a small minority. Regardless of the difference in numbers, by the power of a decree of His Excellency of 2 April of this year, Lithuanians and Poles have assigned times to hold their public service on Sundays and on feast days, as follows: Lithuanians before noon and Poles after noon”.

In the parish of Alytus, the language of the majority is Lithuanian and that of the minority Polish. The Gospel is preached in Lithuanian and Polish, public singing is in Polish, public prayers in Lithuanian and Polish, teaching in Lithuanian and Polish.

In the parish of Rumbonys, the language of the majority is Lithuanian and that of the minority Polish. Languages of hymns and public prayers: Latin, Polish, Lithuanian. Sermons are delivered in Lithuanian and Polish.

In the parish of Daukšiai, the Rosary is recited, hymns are sung, and prayers said in Lithuanian, and the hours of Mary in Polish. Mournful lamentations, May and October services are in Lithuanian.

In Liudvinavas parish, all parishioners speak Lithuanian, with the exception of two people. Hymn-singing, praying, and sermons are also in Lithuanian.

The answers about the linguistic situation in Seirijai read: ‘It should also be noted that all those who speak Polish speak Lithuanian as well as those who speak only Lithuanian. The language of hymns, public prayers and teaching: (a) Latin. Latin is for everything from the Missal, the Breviary, the Ritual, and the hymnal. (b) Polish. The Hours of Mary are sung in Polish, as are all the hymns in the choir during the High Mass, except ‘Pulkim and keliq’ (On Our Knees). Only some children are prepared in Polish for their First Confession and Holy Communion. (c) Lithuanian. Lithuanian is used for the Rosary, hymns during the procession, both with the Blessed Sacrament and without, litanies, lamentations, ‘On Our Knees’ at the beginning of the high mass, and supplications. The Lithuanian language is used for May and October services, the Stations of the Cross, the sermon, [the catechism] teaching; prayers, morning and evening prayers, children are prepared for their First Confession for Holy Communion’.

In the parish of Leipalingis, the majority of the parishioners speak Lithuanian. The language of hymns, public service, and teaching is Lithuanian.

In Liškiava parish, the parishioners speak Lithuanian. Teaching, hymn-singing, and praying are also in Lithuanian.

In the parish of Šventežeris, Lithuanian is the language of the majority and Polish of the tiny minority. The language of instruction is Lithuanian.

In Veisiejai parish, hymns are sung in Polish, the language of prayers and teaching is Lithuanian and, to some extent, Polish.

In the parish of Kapčiamiestis, the language of the majority is Lithuanian and that of the minority Polish. Polish and Lithuanian are used in hymn-singing, public mass, and teaching.

The answer of Berznykas parish reads: 'It seems to me that Lithuanian is spoken by the majority of the parishioners, but among them, especially among the men, there are very few who would not understand, and at the same time would not speak Polish, while, on the contrary, among those who speak Polish, there are relatively few who would understand and speak Lithuanian. Polish is used exclusively in hymns and public prayers, while Latin is used when the liturgy requires it'.

In the parish of Miroslavas, the language of the majority is Lithuanian and that of the minority Polish. As the majority language, Lithuanian is used in hymns, public prayers, and teaching.

In the parish of Meteliai, the language of the majority is Lithuanian and that of the minority Polish. Poles have a better command of Lithuanian. Hymns are sung in Lithuanian and Latin, public prayers, sermons and teaching of religious truths are held only in Lithuanian.

In the parish of Punksk, the language of the majority is Lithuanian. On one Sunday or feast day, religious instruction is in Polish, and on another in Lithuanian. Hymn-singing is in Lithuanian and Polish. The Gospel is preached in both languages.

In the filial parish of Smalėnai, church services are held in Polish and Lithuanian.

In the filial parish of Gudeliai, Lithuanian is the language of all parishioners. The language of hymns, public services, and teaching is Lithuanian.

The questionnaire from the filial parish of Plutiškės reads: 'Since the population of this parish is entirely Lithuanian, the hymns and public prayers are sung only in Lithuanian, since there is not a single Pole in the true sense of the word'.

The language of the believers in the parish of Skriaudžiai is Lithuanian. It is the language used for hymn-singing, public prayer, and teaching.

The answer from Vištytis parish reads: 'The language of the majority of the parishioners is Lithuanian, the language of the minority is Polish; for hymns and public prayers, the parishioners use Polish, except for the Stations of the Cross and lamentations, which are sung in Lithuanian, the supplications,

the alternating chanting of verses in Polish, and the same verses in Lithuanian; for public prayers, Polish is used. Latin is not used at all in teaching; Polish is used for sermons and for catechising the children of the townspeople. Lithuanian: sermons are preached and children are taught the prayers, the Commandments, the Holy Sacraments, and the truths of the Holy Faith’.

The reply from Marijampolė parish reads: ‘The language of most of the parishioners is Lithuanian, while Polish is spoken and prayed in only by those who live in the city, but almost all of them understand Lithuanian. The language of hymns, public prayers, and teaching is mainly Lithuanian, except for May services, which are held in Polish, and on major occasions the sermons are also in Polish’.

In the filial parish of Pilviškiai, Lithuanian is the language of all parishioners, and only very few of them speak Polish. The language of hymns, public services, and teaching is Lithuanian.

The filial parish of Šunskai is entirely Lithuanian. The Rosary, the chaplet, the litany, and various hymns are sung in Lithuanian. Teaching is done in Lithuanian.

The residents of the filial parish of Višakio Rūda are Lithuanians. Therefore, the Rosary, the litany, and other hymns are sung in Lithuanian. Teaching of all kinds is also done in Lithuanian.

In the filial parish of Veiveriai, the language of the parishioners is Lithuanian. The languages of hymns, public prayer, and teaching are Latin and Lithuanian.

In his answer, the dean of Zapyškis parish wrote: ‘The language of most of the parishioners is Lithuanian, with the exception of a few who speak Polish. Prayers are in Lithuanian. Hymns: at the time of High Mass, the choir and people sing ‘O salutaris’, ‘Te Deum’, ‘Rex Christe’, ‘Salvum fac’ in Latin; Polish is for the Hours, the Solemn Service, and the reading of the Gospel after the High Mass, and Lithuanian for everything else. The language of instruction is Lithuanian; if a Polish child turns up for First Confession, he is catechised in Polish’.

With the exception of a few people, the language of all the parishioners is Lithuanian in the filial parish of Igliauka. There is no minority to speak of. The language of hymns, public service, and teaching is Lithuanian.

In the parish of Aukštoji Panemunė, not many people speak Polish, unless they come from the cities, so it is used less. The Gospel, teaching, sermons, prayers, the catechism, and hymns are in Lithuanian. Polish is only used for the Gospel.

In the parish of Balbieriškis, the parishioners generally speak Lithuanian; there are very few people who speak Polish well; there are only a hundred or so courtiers and townspeople who speak broken Polish. The language of hymns, public prayer, and teaching is in Lithuanian. Polish is not practised in public.

The Lithuanian language prevails in the filial parish of Šilavotas. Hymns are sung and teaching is conducted in Lithuanian. During High Mass, hymns are sung in Latin.

As we can see from this overview, there were not many potential parishes where conflicts over the use of languages in overflow services could arise in the diocese of Sejny or Augustów at the end of the nineteenth century. The Lithuanian language was established in those parishes where the parishioners were Lithuanians and in those parishes where there were few Polish believers. That was why Polish was still only occasionally used in church services in these parishes. The Gospel was more often read in Polish. Latin was used in liturgical singing. Even in a parish like Marijampolė, the predominant language was Lithuanian. The problem parishes were those where the majority of the population was Lithuanian and the minority was Polish, but Polish was used in the additional services and especially in hymn-singing. In such parishes, people of Polish nationality spoke out against the introduction of the Lithuanian language. In Polish parishes, no problems arose with the use of the language in additional services.

Petitions of Lithuanian and Polish parishioners

Most often, a dispute or a conflict over the use of a particular language in additional services began with parishioners' petition to the spiritual superiors. It should be noted that the petitions were addressed not only to the bishops and diocesan administrators of Sejny, but also to the Archbishop of Warsaw, and even to the officials of civil authorities: the governor of Suwałki, the governor-general of Warsaw, and even the emperor. Petitions include demands of one side or the other, an explanation of the situation, and a request for a change in the situation regarding one language or the other. Thus the parishioners' requests reveal the essence and the meaning of the conflict situation, and now we will discuss them.

In the petitions of the Lithuanian believers, the justification of the introduction of the Lithuanian language in additional services was that the majority of the believers in the parish were of Lithuanian nationality and that most of the parishioners did not understand Polish. The reason given by the Polish believers in their petitions was the tradition, i.e., that the Polish language had been around for a long time or that their ancestors built the church. In a sense, the Lithuanian petitions can be seen as an expression of Lithuanian nationalism towards the Church, when the public use of the Lithuanian language in churches became an important tool to meet the needs of the revived nation. A nation with growing self-awareness could not be indifferent to the religious needs of its people. Polish nationalism tried not to lose the positions it had held and to maintain the established use of Polish in churches.

In the archival files, the first petition regarding the use of the language was written by the Polish believers of Vištytis parish to Piotr Paweł Wierzbowski,

Bishop of Sejny, in 1881, in which they asked for the restoration of the order in which the sermons were delivered in both languages: Polish and Lithuanian on alternate Sundays¹⁰. The motif of their petition was that the inhabitants of Vištytis spoke exclusively Polish and did not understand Lithuanian. The villagers spoke Lithuanian, but most of them knew Polish. Another argument was that since old times, priests used to deliver the sermon in Polish and in Lithuanian on alternate Sundays. However, parish priest Adomas Šukvietis stopped giving the sermon in Polish and preached only in Lithuanian. In his explanation to the bishop, the parish priest wrote that the sermons were delivered in Lithuanian because otherwise all the Lithuanians would leave the church on the Sundays when the sermon was delivered in Polish. The previous parish priests did not preach in Polish either, and it was only in 1879 that the transferred Vicar Liudvikas Adomavičius started delivering sermons in Polish¹¹. According to the dean of Vilkaviškis, priest Antanas Lesnevskis, the dissatisfaction with the parish priest Šukvitis was fuelled by Vicar Adomavičius, who himself wanted to become the parish priest of Vištytis. He needed to be moved from the Vištytis parish and all would be quiet¹². Indeed, the bishop transferred Adomavičius to another parish. After priest Liudvikas Adamavičius was transferred, the Polish parishioners wrote to the bishop asking for his reinstatement in the parish of Vištytis¹³. The ensuing conflict lasted until 1909. At first, it was the Polish parishioners who sought their rights, and later the Lithuanians became concerned about their own rights.

In the archive file, other petitions by the Polish parishioners are dated 1896, and we have no information on whether there were any more appeals to any other institution between 1881 and 1896. In 1896, the Polish parishioners of Vištytis wrote two petitions, one to the Archbishop of Warsaw and one to the governor-general of Warsaw. We have no record of the appeal to the Archbishop of Warsaw, but in the appeal to the governor-general of Warsaw, the request was for the sermons to be held in Polish and Lithuanian on alternate Sundays¹⁴. On the basis of the data provided by the governor of Suwałki, to the effect that the majority of the inhabitants of the parish of Vištytis were Lithuanians and not Poles, as stated in the request, and that the Poles had a good command of the Lithuanian lan-

¹⁰ Complaint of the Polish parishioners of Vištytis parish to Piotr Paweł Wierzbowski, Bishop of Sejny, 26 December 1881, Archiwum Diecezjalne w Łomży (Diocesan Archive in Łomża, hereinafter *ArŁm*), sign. I 596, l. 167.

¹¹ Letter of Adomas Šukvietis, administrator of Vištytis parish, to Piotr Paweł Wierzbowski, Bishop of Sejny, 9 January 1882, *ibid.*, l. 163.

¹² Report of Antanas Lesnevskis, Dean of Vilkaviškis, to Piotr Paweł Wierzbowski, Bishop of Sejny, 27 January 1882, *ibid.*, l. 165-166.

¹³ Petition by the Polish parishioners of Vištytis parish to Piotr Paweł Wierzbowski, Bishop of Sejny, 20 March 1882, *ibid.*, l. 170, 179. The inscription on this petition reads that due to a shortage of priests the request cannot be granted.

¹⁴ Letter by the governor-general of Warsaw to the diocesan administrator of Sejny, no. 2233, 21 November 1896, *ibid.*, l. 203.

guage, the governor-general of Warsaw ruled that the sermons should continue to be delivered only in the Lithuanian language and that the request of the Polish parishioners was therefore unfounded¹⁵.

The next step by the Polish parishioners took place two years later. On 28 March 1898, they submitted a petition to Bishop Antanas Baranauskas. They wrote in it that Poles had not heard sermons in their own language for sixteen years. It is true that they understand Lithuanian, but not enough to understand the content and every thought of the sermons. The children speak only Polish, the instruction in school is in Russian, so where can they hear the truths of the faith? They are therefore asking the bishop to give at least seven sermons in Polish a year: on feast days and twice during Lent¹⁶. We have no information on Bishop Baranauskas's reply.

In 1898, the chanting of the Stations of the Cross and the mournful lamentations in Lithuanian was introduced in the church in Vištytis, while the supplications were sung alternately, that is, one verse in Polish and the other verse in Lithuanian¹⁷. However, hymn-singing in additional services remained in Polish. Then the Lithuanian parishioners demanded their rights. On 31 January 1899, they sent their appeal to Bishop Baranauskas¹⁸. First of all, they complained that the singing of supplications was 'very hard on us and very much hurtful to us'. The reasons given for this injustice were the following: out of 3000 parishioners, there were only about 300 who wanted to sing in Polish; the villages were far away from the church; the roads were bad. Because, 'due to two sermons, one in Polish before High Mass and the Lithuanian after High Mass, also due to the singing of supplications in two languages, the mass was very long, almost until three o'clock every Sunday. To return home when the days are so short and the roads are so bad is too late for those on wheels and especially for those who have to walk, because each Sunday night falls on the way from Holy Church'¹⁹. Lithuanian parishioners asked for the processions, Holy Mass, and supplications to be sung in Lithuanian on three Sundays and in Polish on one Sunday a month. The bishop's response to this request of the Lithuanian parishioners is not available in the archival file, but singing in Lithuanian was not introduced in the additional service. In 1903, Lithuanian parishioners appealed to Prelate Juozapas Antanavičius, the administrator of the Sejny diocese, with a request written in Russian, to introduce singing in Lithuanian during the additional services²⁰. The petition refers to the decision of 21 November 1896 of

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Petition by the Polish parishioners of Vištytis parish to Bishop Antanas Baranauskas, 28 March 1898, *ibid.*, l. 205.

¹⁷ W. Jemielity, *op. cit.*, p. 276.

¹⁸ Petition by the Lithuanians of Vištytis parish to Bishop Antanas Baranauskas, 31 January 1899, *ArLm*, sygn. I 596, l. 214.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Petition by the Lithuanian parishioners of Vištytis parish to Prelate Juozapas Antanavičius, diocesan administrator of Sejny, 3 March 1903, *ibid.*, l. 220-221.

the governor-general of Warsaw, although the decision does not refer to singing but only to sermons. There were more petitions from parishioners regarding hymn-singing. Late in 1908, the Lithuanian parishioners of Vištytis parish appealed to the administrator of the Sejny diocese²¹. After the request of the parishioners, Jurgis Krokininkas, the parish priest of Vištytis, sent a letter to the diocesan administrator, in which he noted: 'There are about 600 Poles and about 1900 Lithuanians, so proportionally every fourth Sunday there are hymns and a sermon for the Poles (besides the sermon in Lithuanian)'²². On 31 January 1909, the Lithuanian parishioners of Vištytis wrote a petition to the governor of Suwałki requesting that singing in Lithuanian be introduced in the church of Vištytis in accordance with the order of the governor-general of Warsaw of 21 November/4 December 1896²³, but this order, as the governor noted, did not concern hymn-singing²⁴. In 1909, Lithuanians and Poles wrote petitions to the Archbishop of Warsaw, who forwarded them to the administrator of the diocese of Sejny²⁵. Bishop Antanas Karosas, the newly appointed pastor of the diocese of Sejny or Augustów, received two more petitions, one from Poles and one from Lithuanians. The petition written by the Poles reads that 'we Poles have our own Polish church built by our ancestors'. That is why they do not know why Lithuanians not only kick them out of the church but also beat them. The previous year, one person was killed, and this year, Polish blood was shed in the church. Therefore they ask the bishop to restore their right to pray in Polish and not in Lithuanian, as is the case now²⁶. In 1911, during the visitation of Bishop Antanas Karosas on 19-20 June, the Polish and Lithuanian parishioners of Vištytis united and gave the bishop a warm welcome²⁷.

On 1 May 1898, the Polish parishioners of Alytus submitted a petition, signed by 29 persons, to Antanas Baranauskas, Bishop of Sejny. In their appeal, they pointed out that since ancient times hymn-singing in the parish church in Alytus was in Polish and the sermons in Polish and Lithuanian. In recent years, priests refused to deliver sermons in Polish, even on feast days. At Easter that year, the parish priest announced that, according to the bishop's will, supplications and other hymn-singing would be in Lithuanian. The Polish

²¹ Petition by the Lithuanian parishioners of Vištytis parish to Prelate Juozapas Antanavičius, diocesan administrator of Sejny, [December 1908], *ibid.*, l. 224.

²² Letter by Jurgis Krokininkas, parish priest of Vištytis parish, to Prelate Juozapas Antanavičius, diocesan administrator of Sejny, 10 December 1908, *ibid.*, l. 226.

²³ Petition by the authorised representatives of the Lithuanian parishioners of Vištytis parish to the governor of Suwałki, 31 January 1909, *ibid.*, l. 229.

²⁴ Letter by the governor of Suwałki to the diocesan administrator of Sejny, no. 1437, 6 February 1909, *ibid.*, l. 228.

²⁵ Letter by the Archbishop of Warsaw to the diocesan administrator of Sejny, no. 1348, 27 February 1909, *ibid.*, l. 230.

²⁶ Petition by Anton Koronowski, Jan Wiktorowicz, Jan Narwicz, Michał Szmydt, and Jan Wiza to Antanas Karosas, Bishop of Sejny, 4 October 1910, *ibid.*, l. 264.

²⁷ Kun. J. Krokininkas, *Vištytis*, „Šaltinis” 1911, no. 28 (5/18 July), p. 331.

parishioners went on to try to persuade the bishop not to announce such a decision and to make sure that local priests did not make arbitrary decisions about the Polish language²⁸.

In 1900, the Lithuanian parishioners of the Alytus parish wrote two petitions to Antanas Baranauskas, Bishop of Sejny. The first petition was written in July and signed by around 524 people²⁹. The other appeal was written on 27 October 1900 and was signed by about 352 people³⁰. The Lithuanian parishioners wrote:

It hurts our hearts that almost an entire parish in Lithuania is not allowed to sing the Rosary in its church, and that our neighbours laugh at us because we are so good-for-nothing. If our language is not sung in church, there is no place for our children to learn. We, Lithuanians, submit ourselves to your spiritual judgement and seek justice from you. We ask for permission to worship God in our own language in a way that is understandable, as you have allowed the parishes of Rumbonys, Slabada, Simnas and others to do³¹.

On 11 December 1901, the Polish parishioners submitted an additional petition signed by 81 people to the bishop. In it, they asked for every first Sunday of the month to be Polish from morning to evening, including the sermon; Polish should also be the language of Maundy Thursday, Good Friday, Holy Saturday, and the first day of Easter. The petitioners recalled that previously all hymn-singing was in Polish and only a year ago, due to the larger number of Lithuanian parishioners, singing in Lithuanian was introduced³². A dean was sent to clarify the situation. The Poles then made a new demand: every second Sunday had to be Polish. The Lithuanians were in favour of keeping the previous order; the dean and the parish priest shared a similar opinion³³.

In 1906, the Lithuanian parishioners of Liubavas parish submitted a petition to the diocesan administrator³⁴. According to its authors, the inhabitants of the parish were 'Polonised Lithuanians, who call themselves Poles and Lithuanians'³⁵. Lithuanians outnumbered Poles in this parish. In that petition, the Lithuanian parishioners of Liubavas described their linguistic situation in the following words:

²⁸ Petition by the Polish parishioners of Alytus parish to Antanas Baranauskas, Bishop of Sejny, 1 May 1898, *ArLm*, sign. I 346, l. 141.

²⁹ Petition by the Lithuanian parishioners of Alytus parish to Antanas Baranauskas, Bishop of Sejny, July 1900, *ibid.*, l. 142.

³⁰ Petition by the Lithuanian parishioners of Alytus parish to Antanas Baranauskas, Bishop of Sejny, 27 October 1900, *ibid.*, l. 146.

³¹ *Ibid.*

³² Petition by the Polish parishioners of Alytus parish to Antanas Baranauskas, Bishop of Sejny, 11 December 1901, *ibid.*, l. 158.

³³ W. Jemielity, *op. cit.*, p. 274.

³⁴ Petition by the parishioners of Liubavas parish to Prelate Juozapas Antanavičius, diocesan administrator of Sejny, [1906], *ArLm*, sign. I 245, l. 173.

³⁵ *Ibid.*

We had to learn the prayers in Polish[,] to listen to the sermon in Polish without understanding it[;] our children were learning the catechism in Polish[,] and all other services and hymns were performed not in our mother tongue, but in the Polish language³⁶.

We further learn from the petition written by Lithuanian parishioners that it was already two years since the young priests had introduced the Lithuanian language into the church in Liubavas, that is, every other week the hymn-singing is in Lithuanian. However, 'the Poles, incited by a few wicked persons, tried to interfere during the procession and during hymn-singing in Lithuanian, by moaning and groaning in inhuman animal voices, wanting to spark fighting in the church and to deprive us of the services in our native Lithuanian language'³⁷. These reasons forced the Lithuanians to ask the administrator of the diocese of Sejny to write to the Lithuanians confirming the services every other week.

The Polish parishioners also filed an appeal to the administrator of the diocese of Sejny. First of all, they pointed out in their petition that since ancient times, hymns had been sung in Polish in the church of Liubavas, and only now the priests introduced singing in Lithuanian. There are no Lithuanian hymn singers in the whole parish, and the priests invited them from other parishes in order to 'banish the Polish language from our national church and to push [the language] out to the tavern'³⁸. The Polish parishioners further requested that only Polish services be held in the church of Liubavas on all Sundays and holidays, that is, that the old order be restored. For Lithuanians, if some parishioners so desire, sermons may delivered in Lithuanian. They also asked for a Polish priest to be appointed to the parish to lift their spirit.

After the arrangement of the additional service, in 1907, the Polish parishioners of Liubavas petitioned the governor of Suwałki about restrictions on their language in church. The governor forwarded the petition to Prelate Antanavičius, the administrator of the diocese of Sejny. In his reply to the governor, Prelate Antanavičius pointed out that the Poles were to blame for the disorder in the church of Liubavas. They want to remove the Lithuanian language from the church altogether. Lithuanians do not do this and are satisfied with the order of worship established by the administrator³⁹.

The Polish parishioners of Simnas parish could not reconcile themselves to hymn-singing in Lithuanian. They filed as many as three petitions: to the governor of Suwałki, the governor-general of Warsaw, and even to the emperor. In these petitions, they asked to restore hymn-singing in Polish. The text of the peti-

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid., I. 173v.

³⁸ Petition by the Polish parishioners of the Liubavas parish to Prelate Juozapas Antanavičius, diocesan administrator of Sejny, [1906], *ibid.*, I. 175-175v.

³⁹ Letter by Prelate Juozapas Antanavičius, diocesan administrator of Sejny, to Piotr Stremoukhov, governor of Suwałki, no. 884, 04/17 May 1907, *ibid.*, I. 184.

tion addressed to the governor of Suwałki is extant⁴⁰. We learn about the fate of the petitions from the reply of the emperor's chancellery: the petition of the parishioners of Simnas of 12 December 1896 'does not qualify to be satisfied'⁴¹.

Bloody conflicts

As far as can be ascertained, the most notable bloody conflicts took place in two parishes of the diocese of Sejny or Augustów. These were the parishes of Berznykas and Kalvarija, although fights also occurred in other parishes: for example, on 16 February 1896, there was a fight between Lithuanians and Poles in Lazdijai parish when the Poles even broke the windows in the house of the parish priest. After this event, the parish priest fled from Lazdijai to Sejny. Fighting could not be avoided in the parish of Veisiejai in 1899. When Lithuanian hymns were introduced, Poles broke the windows of Lithuanian hymn singers in Vištytis parish⁴². There were also fights in the parishes of Vištytis and Liubavas.

The concrete steps taken by the Lithuanians of the parish of Berznykas regarding the introduction of the Lithuanian language in additional services can be traced back to the actions of Vicar Antanas Staniukynas, who stayed in this position for only three months in 1903⁴³. Priest Staniukynas attempted to say the Rosary in the church in Lithuanian, but this caused great dissatisfaction among the Poles⁴⁴. For this reason, priest Stasiukynas was transferred to another parish. This fact was even included in the report by Colonel Fyodor Ivanovich Leontyev, chief of the Gendarmerie board of the Suvalki gubernia, to the police department. The report reads: 'The Polish parishioners prevented this priest [Staniukynas] from introducing the singing of some prayers in the Lithuanian language during the service and opposed this action so vigorously that the priest was transferred to another parish on their initiative'⁴⁵.

In the church of Berznykas, hymn-singing in Lithuanian was introduced on 21 August 1904, following the instructions of the diocesan administrator An-

⁴⁰ Letter by the parishioners of Simnas parish to the governor of Suwalki, 6 November 1896, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (Lithuanian State History Archives, hereinafter LVIA), f. 1010, ap. 1, b. 1512, l. 6-7.

⁴¹ Letter by the Chancellery of His Imperial Majesty to the governor of Suwalki, no. 30833, 23 May 1897, *ibid.*, l. 19.

⁴² For more on this, see: A. Katilius, *Pridėtinių pamaldų kalba Seinų vyskupijos bažnyčiose: XIX a.–XX a. pradžia*, p. 34, 46, 55.

⁴³ Cf. A. Kučas, *Kunigas Antanas Staniukynas. 100 metų sukakčiai nuo jo gimimo paminėti*, Roma 1965, p. 67-68.

⁴⁴ P. Maksimavičius, *Karališkasis miestas*, „Aušra“ 1997, no. 15, p. 17.

⁴⁵ Political review of Colonel Fyodor Ivanovich Leontiev, head of the Gendarmerie Board of the Suvalki Gubernia, to the Police Department for 1903, mo. 31, 23 March 1904, *Gosudarstvennyi Arkhiv Rossiiskoi Federatsii* (State Archive of the Russian Federation, hereinafter GARF), f. 102, ap. 3-делопроизводство, 1904, b. 1 ч. 47 л. А, л. 3; cf. *Политический обзор по Сувалкской губ. за 1903-1904 г.г. (Жандармские архивы, № 62)*, Воронеж 1918, p. 45.

tanavičius⁴⁶. The Poles resisted and interfered with singing in Lithuanian. When the Poles were singing, the Lithuanians did not interfere, but when the singing was in Lithuanian, the Poles would start singing as well, and this led to various incidents in the church. We learn about a couple of such incidents from secret reports of Sergeant Nikolai Vasilyevich Mikhailov, chief of the Gendarmerie board of the Suwałki, Augustów and Sejny districts, to the police department. One of them refers to the events of 29 August 1904. On that day, hymn-singing in the church in Berznykas was supposed to be in Lithuanian. When the Lithuanians parishioners were singing hymns in Lithuanian in the church, the Poles who were there started singing in Polish to drown out the Lithuanians. After leaving the church, the Poles walked away from the Lithuanians and started throwing stones at them. They wanted to start a fight, but the riot was prevented by the police chief of Sejny district and four policemen, who came to the town to maintain order. The policemen were also hit by stones thrown by the Poles. The police chief himself and one policeman were slightly injured. Another incident took place on 26 September 1904. In the service of that day, hymns were sung in Lithuanian, but on the way out of the church, a fight broke out between Lithuanians and Poles. We learn from the report that on that Sunday, the district police chief and eight policemen were present in the town to maintain order. The gendarme chief states the painful fact that most of the Lithuanians were beaten and fled to their homes, while a dozen or so people hid in the church. Moreover, the Poles were waiting for the Lithuanians to leave the church, threatened to attack them, and wanted to beat Vicar Antanas Kudirka, who was still in the church. The policemen outside the church tried to persuade the Poles to disperse, but the persuasion of the police chief did not have any effect and they stayed. Only upon the arrival of the governor of the Sejny district the Poles were persuaded to move away from the church⁴⁷. The correspondent of the newspaper *Vilniaus žinios* thus summarised the results of all the fights in the Berznykas church: ‘Eighteen wounded and scarred *dzūkai* and *dzūkės* have been counted so far, of which four persons with holes in the backs of their heads barely survived’⁴⁸. On the day following the events of 26 September, the administrator of the Sejny diocese appealed to

⁴⁶ Valentas, *Kodėl uždarė Beržininko bažnyčią*, „Vilniaus žinios“ 1905, no. 81 (30 March/12 April), p. 1.

⁴⁷ Secret reports to the police department by Nikolai Vasilyevich Mikhailov, chief of the Gendarmerie Board of the Suwałki, Augustów, and Sejny districts, no. 1332 and 1530, 2 September 1904 and 1 October 1904, GARF, f. 102, ap. 3-делопроизводство, 1904, b. 1 ч. 47 л. Б, l. 13, 14; cf. *Политический обзор по Сувальской губ. за 1903-1904 г.г. (Жандармские архивы, № 62)*, Воронеж 1918, p. 52; W. Jemielity, op. cit., p. 267; M. Gustaitis, *Kunigas Juozapas Galeckas. Dzūkijos darbuotojas*, [b. v.], 1924, p. 7-8; B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, vol. 2: *Vilkaviškio vyskupija*, Chicago 1982, p. 397-398.

⁴⁸ Valentas, *Kodėl uždarė Beržininko bažnyčią*, „Vilniaus žinios“ 1905, no. 81 (30 March/12 April), p. 1.

the governor-general of Warsaw⁴⁹ and received his agreement to close the church in Berznyk indefinitely⁵⁰. Thus, on 1 November 1904, the administrator of the diocese of Sejny, Prelate Juozapas Antanavičius, closed the church in Berznykas for an indefinite period of time. The priests were transferred to the deanery centre in Sejny⁵¹. Despite this, the Polish parishioners continued to oppose hymn-singing in Lithuanian in the Berznykas church.

The decision of the clergy of the diocese of Sejny to introduce Lithuanian hymns in the Kalvarija church was adopted on 5 May 1906⁵², and the dean announced it on 6 May⁵³. According to this decision, the Rosary, mournful lamentations, and all religious hymns were to be sung in Lithuanian. The Poles living in the town could sing in their own language on Sundays and on feast days after vespers⁵⁴.

After the announcement of the introduction of additional service in Lithuanian, the residents of Kalvarija raised a lot of noise in the church; upon leaving the church, they shouted for a long time and even swore in the churchyard.⁵⁵ The following Sunday, 13 May 1906, the Poles obstructed hymn-singing in Lithuanian⁵⁶. The Poles of Kalvarija then appealed to the governor-general of Warsaw and sent a petition to Sejny for the diocesan administrator to revoke his decision on Lithuanian services⁵⁷. The diocesan administrator did

⁴⁹ Letter by the diocesan administrator of Sejny to the governor-general of Warsaw, no. 1444, 27 September/10 October 1904, *ArLm*, sign. I 28, l. 425.

⁵⁰ Letter by the governor-general of Warsaw to the diocesan administrator of Sejny, no. 21566, 15 October 1904, *ibid.*, l. 429.

⁵¹ An order of the diocesan administrator of Sejny, 1 November 1904, *ibid.*, l. 503. This is what it reads: „For the failure of the parishioners to comply with the orders of the spiritual authorities concerning the singing of hymns and for the resulting disturbance inside the House of God, with the shedding of blood, the Administrator of the Diocese of Sejny withholds the celebration of services or vigils in this holy church of Beržininkas, for an undefined period of time”.

⁵² W. Jemielity, *op. cit.*, p. 268.

⁵³ Žinnešys, *Kalvarija*, „Šaltinis” 1906, no. 7 (3/16 May), p. 110.

⁵⁴ W. Jemielity, *op. cit.*, p. 268.

⁵⁵ Žinnešys, *Kalvarija*, „Šaltinis” 1906, no. 7 (3/16 May), p. 110.

⁵⁶ *Ibid.* The newspaper's correspondent concludes: „The townspeople are being incited by the local intelligentsia. In their opinion, Kalvarija is a purely Polish town (*zasadniczo polskie miasto*). But our Polish people are mistaken. Kalvarija is a Lithuanian town, because it stands on Lithuanian land, Lithuanians live around it, and there are more Lithuanians in the town than the so-called “Poles”. After all, the elections to the Duma showed this clearly.,”

⁵⁷ Petition by the Polish parishioners of Kalvarija parish to the diocesan administrator of Sejny, 7 May 1906, *ArLm*, sign. I 184, l. 202-203. In their petition, they pointed out that „since olden times, in the church of Kalvarija hymns were sung and sermons in Polish. Some fifteen years ago, the local priests instructed that supplications be sung in Lithuanian and the Word of God from the pulpit be proclaimed in Lithuanian as well. All we have left is the singing of the rosary early in the morning and hymn-singing in Polish during the early prayers and the vespers in May, when intellectuals and urban Poles gather together. On 6 May 1906, priest Jonas Žaliauskas, the dean and the parish priest, forbade the singing of the rosary and the May service in Polish, on the basis of your order of 5 May, the original of which he showed

not rescind additional services in Lithuanian but arranged the time of hymn-singing: the Poles sang until 8:30 pm, and the Lithuanians from 9 to 11 o'clock; he also promised the Poles that there would be sermons on every Sunday and on holidays. The reply from the governor-general of Warsaw instructed him to contact his spiritual superiors. The new order was supposed to be introduced on Pentecost, but the Poles prevented the Lithuanians from singing by their shouting. As if that was not enough, several Lithuanians were attacked and even beaten that day⁵⁸.

Blood was shed in the church of Kalvarija. It happened on 27 August (9 September) 1906, during the vespers of the Feast of the Holy Name of Mary, when the church was still full of people. The *Šaltinis* newspaper reported extensively on the events in the Kalvarija church:

And then, as usual, the hymn-singing townspeople and Lithuanians were gathered around God's table at the high altar. When the organist was singing the first psalm of the Vespers, when all the people were praying quietly and adoring the Saviour who had been displayed on the altar, it seemed that the hymn singers at the altar jostled one another. Radkevičius, a well-known leader of the townspeople, said *juž czas* [it's about time], raised his stick and hit the Lithuanians standing next to him. The hymn-singing townswomen broke into screaming, the whole church was in a hustle, the people were frightened, they hid wherever they could, shrieking... Meanwhile, several armed soldiers entered the church... With their hats on, their guns up, as if they were aiming to shoot, they went straight to the table of God... and the Holiest One was displayed. The townspeople passed one Lithuanian, Kajauskas, who had already covered in blood, over to them. The soldiers took him outside, fired several shots into the air, and were about to go back into the church, some even with their swords drawn out, but priest Naujokaitis, the local vicar, stopped them and told them to leave, because it was not for them to set the church in order. When the soldiers left, the priests succeeded in calming down the frightened and excited people in the church... The people spilled out into the churchyard. Taking advantage of the confusion, the unarmed soldiers, who were bribed by the townspeople and had no right to interfere in any way, began to hurl stones at the people; the armed ones resorted to the stocks of

to the parish meeting held on 6 May in the magistrate's office. In the aforementioned resolution, the motive we discerned was that there are only 400 Poles in the parish. Meanwhile, in the town of Kalvarija alone, not counting the parish, there are 1500 Poles who desire God's word in their native language. Dean Žaliauskas, who came to the parish meeting with the prison chaplain, priest Adomas Tomas Žilinskas, offered the Poles sermons in Polish every first Sunday of the month in exchange for a Polish rosary. We cannot accept this because the Word of God, depending on hymn-singing, must be proclaimed in a language that is understandable to the believers, i.e., in Polish and Lithuanian, every Sunday and holiday.

Our fathers built this House of God where we are now forbidden to sing in Polish. The statue of Our Lady between the church towers and the statue of Jesus Christ on the pediment of the church were built exclusively with our Polish funds. We, Polish Catholics, show our traditional attachment to the Catholic Church at every turn... Finally, the diocesan administrator is asked to reverse his decision of 5 May regarding the abolition of the singing of the rosary in Polish and to leave the situation as it was under the rule of Bishop Antanas Baranauskas.

⁵⁸ Žinnešys, *Kalvarija*, „Šaltinis” 1906, no. 12 (7/20 June), p. 188.

their rifles to hit people's backs, and the dragoons, who had rushed to help, started stomping the churchyard. As the soldiers were beating the Lithuanians on their backs, the townspeople were singing peacefully in the church!... And then, guarded and accompanied by the soldiers, they went home... There were no deaths but a dozen or so injured. Even a couple of townspeople were hit, because the soldiers did not know whether they were townspeople or Lithuanians. This is how the incident seemed to be according to the report of the Lithuanian witnesses⁵⁹.

After the bloodshed, the Kalvarija church was closed, but at the request of Vicar Pranciškus Naujokaitis, and with the permission of the diocesan administrator, it was reopened the following day, and Holy Mass was celebrated after the consecration. Even the minister of the interior was informed of the incident and the diocesan administrator was asked to investigate it. Vespers were suspended for almost a couple of months after this bloodshed⁶⁰. In response to the events of 27 August (9 September) 1906 in the church, at the end of 1906, the Lithuanians of Kalvarija parish declared a boycott of Polish craftspeople and merchants⁶¹, but the results of this boycott were insignificant⁶².

A bloody conflict took place in the parish of Vištytis. During the time reserved for singing in Lithuanian, the Poles would start singing in Polish. On 21 March 1910, Lithuanians decided not to let the Poles sing. When the Poles started singing, the Lithuanians demanded that the Poles stop as that particular time was reserved for the Lithuanians. The Poles did not stop singing and the Lithuanians started pulling them out of their pews. Then fighting broke out. Sticks, the stems of two broken flags, knives, and crosses were used. It was only the border guards who managed to stop the fighting. On 10 May 1912, a trial was held in Virbalis: ten Lithuanians and three Poles were accused of fighting. All were sentenced to two and three months in prison⁶³.

The stand of the spiritual superiors

Conflicts over the language of additional services were primarily pastoral in nature, since the use of one language or another determined the religious awareness of the faithful. In their answers to the questionnaire of 1898, a number of clergymen emphasised the harm of the use of the Polish language in Lithuanian parishes, as the majority of parishioners did not understand it⁶⁴. As

⁵⁹ Skrebenius, *Kalvarija*, „Šaltinis“ 1906, no. 25 (6/19 September), p. 394; cf. Sermėgius [J. Sabiška], *Kalvarija*, „Šaltinis“ 1906, no. 31 (18/31 October), p. 491-492.

⁶⁰ Cf. Sermėgius [J. Sabiška], *Kalvarija*, „Šaltinis“ 1906, no. 35 (15/28 November), p. 554-555.

⁶¹ [Author not given], *Kalvarija*, „Šaltinis“ 1907, no. 1 (20 December 1906/2 January 1907), p. 12.

⁶² J-is, *Kalvarija*, „Šaltinis“ 1907, no. 14 (21 March/3 April), p. 220.

⁶³ [Author not given], *Vištytis*, „Šaltinis“ 1912, no. 23 (29 May/11 June), p. 366.

⁶⁴ As an example, we provide an excerpt from the answer of the parish priest of Liškiava parish to the questionnaire of 1898: „Generally, the parishioners understand the fundamentals of faith very poorly, due to the fact that for about ten years, almost up to the present day, they

a result, the diocesan hierarchy had to take linguistic problems seriously and make appropriate decisions. Linguistic conflicts in parishes should be seen as a kind of recording of the situation and the necessity to take measures to eliminate the causes that had given rise to them. The diocesan hierarchy had to take into account both the demands of the Lithuanian parishioners and the needs of the Polish parishioners. As we have seen, tensions over the use of languages began in the time of Bishop Piotr Paweł Wierzbowski and continued under the episcopate of Antanas Baranauskas and under the administration of prelate Juozaps Antanavičius⁶⁵. By the time Antanas Karosas became bishop of Sejny, the linguistic conflicts had already taken on softer forms.

When dealing with linguistic issues in conflict-ridden parishes, bishops and diocesan administrators tried to take into account the demands of one group of parishioners or the other. Addressing the request of the Polish parishioners of Vištytis parish for a Polish pastor to preach in Polish, Bishop Wierzbowski wrote that there was an old rule: it is not the people for the sake of the priest but the priest for the sake of the people. As a priest, he was sent to the people of the two nations to become an angel of peace, to bring them together in unity and fraternal harmony, and to avoid strife and hatred. Otherwise you will collect only thorns and thistles out of your work⁶⁶. In the same letter, the bishop instructed the parish priest of Vištytis, Adomas Šukvietis, that two sermons should be delivered on Sundays: in Lithuanian and in Polish. Hymn-singing should not change, that is, it should be in Polish⁶⁷. After all this correspondence, only one sermon in Lithuanian was preached in the church of Vištytis, while hymn-singing remained in Polish⁶⁸.

At the beginning of the twentieth century, the problem of hymn-singing in the parishes of Vištytis was solved by the diocesan administrator, Prelate Juo-

have been largely neglected by the clergy who have ruled here; the same is true of the way the believers had been taught. Since the entire parish is Lithuanian, and the education was in Polish, even the prayers were taught in Polish, which is why older people, who did not understand the language, did not have the slightest understanding of the truths of the faith, have a weak grasp of the truths of the faith, and that is why all sorts of superstitions, magic, and incantations thrived, and even to this day it is impossible to radically eradicate them despite the efforts of the clergy. It was for the last 10-15 years, when the Lithuanian language was introduced, when teaching, catechising, and preaching began in the Lithuanian language, understandable to all the parishioners, that the moral situation gradually began to improve, especially the younger generation, who have an entirely different spirit, greater religiosity, a more diligent attendance of the church, they are more eager to read the books and they go to confession quite often". See: *Vyskupo Antano Baranausko anketa dvasininkams (1898 m.)*, p. 512-513.

⁶⁵ The Poles were dissatisfied with Prelate Juozaps Antanavičius, as they sent a telegram against him to Pope Pius X. See: A. Jakštas, *Lenkų ir rusų spauda apie Lietuvą*, „Draugija” 1907, no. 8, p. 374-375.

⁶⁶ Letter by Piotr Paweł Wierzbowski, Bishop of Sejny, to Adomas Šukvietis, administrator of Vištytis parish, 17 January 1882, *ArLm*, sign. I 596, leaf not given.

⁶⁷ *Ibid.*, leaf not given.

⁶⁸ W. Jemielity, op. cit., p. 276.

zapas Antanavičius. The administrator of the Sejny diocese wanted the parishioners of Vištytis parish of both nationalities to reach an agreement on hymn-singing. On 10 February 1909, following the order of the administrator of the Sejny diocese of 17 December 1908, the dean of Vilkaviškis arrived in Vištytis. Polish and Lithuanian authorised representatives gathered there. The dean began to negotiate with the representatives on both sides about the language of the non-liturgical singing in the Vištytis church. However, the Polish representatives 'refused to make any concessions' and wanted everything to remain as it was, i.e., sung in Polish. For their part, the Lithuanians, who constituted the majority of the parish population, were keen to have singing in Lithuanian on most Sundays and holidays: the Rosary, mournful lamentations, and during processions⁶⁹. When the authorised representatives failed to reach an agreement, the dean and the parish priest, who was also the vice-dean, arranged the order of the additional service in the Vištytis church according to the ethnic composition of the parish. This order consisted of six points and was signed by the diocesan administrator. However, the Polish parishioners objected to this arrangement. On 16 April 1909, Prelate Antanavičius, the diocesan administrator of Sejny, passed the second resolution, which was written in Lithuanian and Polish and consisted of 21 points⁷⁰. After this arrangement, too, the Poles protested, and various incidents took place.

Bishop Baranauskas took into account the petitions of the parishioners of Alytus parish. In November 1900, the bishop established the order of services in the Alytus church. In Lithuanian: the Rosary on Sundays and holidays before High Mass; hymn-singing on these days, without the Blessed Sacrament; the 'Angel of God' after the sermon in Lithuanian; singing 'Before the Blessed Sacrament' after the exposition of the Blessed Sacrament; May, June, and October services; hymn-singing on the night of Holy Saturday; the novena before the sending of the Holy Spirit; the mournful lamentations on Lenten Sundays. In Polish: the Rosary in the afternoon before or after the vespers, except during Lent; 'May God be praised' during the exposition before the vespers; 'Angel of God' after the vespers, and after the mournful lamentations during Lent; after the lamentations; Litany of All Saints at St. Mark's procession and the three days of prayer; during the processions of Easter, Ascension, the sending of the Holy Spirit, and All Saints' Day; during the Stations of the Cross in Lent following the mournful lamentations. In Lithuanian and in Polish alternately: supplications on Sundays and holidays; 'Let Him be adored' through adoration of the Blessed Sacrament⁷¹.

⁶⁹ Minutes of the meeting of the authorised representatives of Vištytis parish, 10 February 1909, *ArLm*, sign. I 596, l. 244.

⁷⁰ Decree for the arrangement of non-liturgical church singing in the parish church of Vištytis, 03/16 April 1909, *ibid.*, l. 236, 242.

⁷¹ W. Jemielity, *op. cit.*, p. 273.

Additional services in the Liubavas church were arranged according to the letter of 7 June 1906 by Prelate Juozapas Antanavičius, the diocesan administrator of Sejny. The first point instructs that the Rosary, supplications, the singing during the processions, the Angel of God, as well as the sermons and the evening prayers will be conducted alternately, i.e., in Polish on one Sunday and in Lithuanian on another. The second point states that the morning prayers, when hymn-singing happened to be in Polish, would be read from the pulpit in Lithuanian, and the other way round, when singing is in Lithuanian, the prayers would be read in Polish. The third point notes that when the hymns are sung in Lithuanian, May service immediately after the High Mass would also be in Lithuanian. On the same day, after the vespers, the service would be held in Polish, and always in Polish on ordinary days. The fourth point reads that the novena to the Holy Spirit, when sung in Lithuanian, is prayed after the High Mass in the same language, and in Polish during the morning mass. It is prayed only in Polish on other days. The fifth point specifies that the singing in the processions of the vespers and during the exposition of the Blessed Sacrament must be in the same language as the Rosary sung that day. In case of misunderstandings, the decision should be taken in consultation with the parish priest. The sixth point confirms that neither the parish priest nor the vicar can change this decision without informing the diocesan superiors. The seventh point states that any uncertainties are to be resolved by the local parish priest⁷². However, disagreements over the language of service in Liubavas parish continued for several years, and on 5 May 1907, a fight broke out not inside the church itself, but in the alms-house, and the parish priest blamed the Poles for it⁷³.

The establishment of new parishes was also a form of action used to solve national problems. Due to the fighting between the Poles and Lithuanians of the Berznykas parish and the unwillingness to allow the Lithuanian language into the Berznykas church, a decision was made to establish a new parish of Kučiūnai for the Lithuanians. Thanks to the efforts of Juozapas Galeckas, a church was built in Kučiūnai in 1907. Motiejus Simonaitis, the parish priest of Punks, supported the wish of the Polish parishioners to establish a parish separate from Punks. Such a parish was established in the village of Beceiliai (Becejly) in 1908.

Conclusions

In 1898, a questionnaire was sent on behalf of Antanas Baranauskas, Bishop of Sejny, in which, among other things, parish clergy was asked about the local languages used in church practice. An analysis of the clergy's answers

⁷² Instructions from Juozapas Antanavičius, diocesan administrator of Sejny, to the parish priest of Liubavas, 7 June 1906, *ArĖm*, sign. I 245, l. 180, 228; cf. W. Jemielity, op. cit., p. 271-272.

⁷³ Report of Jurgis Narkevičius, parish priest of Liubavas, to Prelate Juozapas Antanavičius, diocesan administrator of Sejny, no. 48, 14 May 1907, *ArĖm*, sign. I 245, l. 186, 237.

shows that at the end of the nineteenth century, there were not many potential parishes in the diocese of Sejny or Augustów where conflicts over the use of languages in the additional services could arise. The Lithuanian language was well established in most Lithuanian parishes or in those with few Polish believers. The problem parishes were those where the majority of the population was Lithuanian and the minority Polish, but Polish was used in the additional service and especially in hymn-singing. In such parishes, people of Polish nationality spoke out against the introduction of the Lithuanian language.

The most important source for studying the causes and development of linguistic conflicts in parishes is the parishioners' petitions written to their spiritual superiors and to the civil authorities. These petitions include demands of one side or the other, explain the situation, and ask for a change in the situation with regard to one language or the other. In the appeals written by the Lithuanian believers, the justification of the introduction of the Lithuanian language in the additional services was that the majority of the believers in the parish were of Lithuanian nationality and that most of the parishioners did not understand Polish. The reason given by the Polish believers in their petitions was the tradition, i.e., that the Polish language had been around for a long time or that their ancestors built the church. Linguistic conflicts can be seen as a manifestation of the national identity of persons of one or another nationality, or even as claims on the Catholic Church arising from Lithuanian or Polish nationalism.

The reaction of the hierarchs of the diocese of Sejny or Augustów to linguistic conflicts in the parishes depended on the number of believers of one nationality or another in a parish. This was to maintain the principle of fairness, so that neither side would be disadvantaged. In the parishes discussed, the majority of the believers were Lithuanian parishioners, and this was taken into account in determining the proportions of sermons, hymn-singing, and other liturgical rites. The use of Polish in additional services was thus given its proper place. In general, the actions of the clergy can be seen as a desire to preserve peace in churches and to maintain harmony among believers of one nationality or another. On the other hand, the hierarchs had to take into account the challenges of the times, whether they were the demands of modernity or the aspirations of the emerging modern nation with regard to the Church.

Translated from the Lithuanian by Diana Bartkutė Barnard

* * *

Conflicts over the Language of Additional Services in the Diocese of Sejny or Augustów in the Second Half of the Nineteenth and Early Twentieth Centuries

Summary

In 1898, a questionnaire was sent the parish clergy on behalf of Antanas Baranauskas, Bishop of Sejny, in which, among other things, they were asked about the local languages used in church practice. An analysis of the clergy's answers shows that at the end of the nineteenth century, there were not many potential parishes in the diocese of Sejny or Augustów where conflicts over the use of languages in the additional services could arise. The Lithuanian language was well established in most Lithuanian parishes or in those with few Polish believers. The most important source for studying the causes and development of linguistic conflicts in parishes is the parishioners' petitions written to their spiritual superiors and to the civil authorities. These petitions include demands of each side, explain the situation, and ask for a change in the situation with regard to one language or the other. In the appeals written by the Lithuanian believers, the justification of the introduction of the Lithuanian language in additional services was that the majority of the believers in the parish were of Lithuanian nationality and that most of the parishioners did not understand Polish. The reason given by the Polish believers in their petitions was the tradition, i.e., that the Polish language had been around for a long time or that their ancestors built a particular church. The reactions of the hierarchs of the diocese of Sejny or Augustów to linguistic conflicts in the parishes depended on the number of believers of one nationality or the other in a parish. This was to maintain the principle of fairness, so that neither side would be disadvantaged. In the parishes discussed, the majority of the believers were Lithuanian parishioners, and this was taken into account in determining the proportions of sermons, hymn-singing, and other liturgical rites. The use of Polish in additional services was thus given its proper place.

Keywords: Diocese of Sejny or Augustów, Language, Poland, Lithuania.

Bibliography

- Aleksandravičius E., *Antanas Baranauskas: szlak wieszcza*, tr. J. Rogoza, T. Błaszczak, Sejny 2014.
- Aleksandravičius E., *Giesmininko kelias*, Vilnius 2003.
- Gustaitis M., *Kunigas Juozapas Galeckas. Džūkijos darbuotojas*, [b. v.], 1924.
- Jakštas A., *Lenkų ir rusų spauda apie Lietuvą*, „Draugija” 1907, no. 8, p. 374-375.
- Jemielity W., *Język nabożeństw w parafiach mieszanych polsko-litewskich przed I Wojną Światową*, in: *Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości*, ed. K. Brzostek, Elk 1996, p. 260-282.
- J-is, *Kalvarija*, „Šaltinis” 1907, no. 14 (kovo 21/balandžio 3), p. 220.
- Kalvarija*, „Šaltinis” 1907, no. 1 (1906 m. gruodžio 20/1907 m. sausio 2), p. 12.
- Katilius A., *Konflikty polsko-litewskie o język nabożeństw w mieszanych (polsko-litewskich) parafiach na przełomie XIX i XX wieku*, in: *Pozostawione historii. Litwini o Polsce i Polakach*, ed. K. Korzeniewska, V. Sirutavičius, Kraków 1999, p. 109-120.
- Katilius A., *Pridėtinų pamaldų kalba Seinų vyskupijos bažnyčiose: XIX a.–XX a. pradžia*, in: *Vyskupo Antano Baranausko anketa dvasininkams (1898 m.)*, ed. A. Katilius, Vilnius 2012, p. 11-58.

- Kučas A., *Kunigas Antanas Staniukynas. 100 metų sukakčiai nuo jo gimimo paminėti*, Roma 1965.
- Kun. J. Krokininkas, *Vištytis*, „Šaltinis“ 1911, no. 28 (liepos 5/18), p. 331.
- Kviklys B., *Lietuvos bažnyčios*, vol. 2: *Vilkaviškio vyskupija*, Chicago 1982.
- Maksimavičius P., *Karališkasis miestas*, „Aušra“ 1997, no. 15, p. 16-19.
- Mikšytė R., *Antanas Baranauskas*, Vilnius 1993.
- P. A. (Pranciškus Augustaitis), *Seinų diecezijos bažnyčių monografija*, „Vadovas“ 1911, no. 32, p. 371-377, no. 34, p. 152-166, no. 35, p. 267-278, no. 36, p. 382-395, no. 37, p. 64-70, no. 38, p. 175-180, no. 39, p. 279-283, no. 40, p. 386-387; 1912, no. 41, p. 74-78, no. 42, p. 176-179, no. 43, p. 281-284, no. 44, p. 380-383, no. 45, p. 70-80, no. 46, p. 178-180, no. 47, p. 275-281, no. 48, p. 385-389, no. 49, p. 75-82, n. 50, p. 168-172.
- Sermėgius [J. Sabiška], *Kalvarija*, „Šaltinis“ 1906, no. 31 (spalio 18/31), p. 491-492.
- Sermėgius [J. Sabiška], *Kalvarija*, „Šaltinis“ 1906, no. 35 (lapkričio 15/28), p. 554-555.
- Skrebenius, *Kalvarija*, „Šaltinis“ 1906, no. 25 (rugsėjo 6/19), p. 394.
- Žinnešys, *Kalvarija*, „Šaltinis“ 1906, no. 7 (gegužės 3/16), p. 110.
- Žinnešys, *Kalvarija*, „Šaltinis“ 1906, no. 12 (birželio 7/20), p. 188.
- Valentas, *Kodėl uždarė Beržininko bažnyčią*, „Vilniaus žinios“ 1905, no. 81 (kovo 30/balandžio 12 d.), p. 1.
- Vyskupo Antano Baranausko anketa dvasininkams (1898 m.)*, ed. A. Katilius, Vilnius 2012.
- Политический обзор по Сувалкской губ. за 1903–1904 г.г. (Жандармские архивы, № 62)*, Воронеж 1918.

KS. ROMAN SZEWCZYK*

Bezstronność światopoglądowa a obecność symboli religijnych w instytucjach publicznych

Gdy kilkanaście lat temu przez Europę przetoczyła się fala dyskusji po orzeczeniu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka – w większości był to zachwyt – nad wyrokiem nakazującym usunięcie krzyża z sal włoskich szkół. A następnie w wyniku odwołania się Republiki Włoskiej od wyroku, Wielka Izba wydała wyrok wprost przeciwny; podkreślając istotę i znaczenie symbolu krzyża w życiu współczesnych państw demokratycznych. Krzyż został przedstawiony jak znak uniwersalny tradycji Europy, jako symbol tożsamości narodowej i jako symbol religijny i kulturowy¹. Wyrok przyjęto z wielką obojętnością i nie organizowano paneli dyskusyjnych, lecz zaczęły pojawiać się żądania usunięcia krzyża z przestrzeni publicznej powołując się na zasadę bezstronności władz publicznych. Pisano wiele wniosków i petycji, wśród których najgłośniejsza dotyczyła żądania usunięcia krzyża z sali sejmowej. „(...) we wniosku słusznie napisano, iż Rzeczpospolita Polska jest państwem świeckim, którego władze publiczne, w tym władza ustawodawcza, powinny zachowywać bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych. Wnioskodawca, analizujący konstytucyjną zasadę bezstronności władz publicznych, przedstawił w uzasadnieniu różne stanowiska przedstawicieli doktryny. Trudno jednak podzielić wnioski, do jakich doszedł na podstawie art. 25 ust. 2 Konstytucji, a zwłaszcza stwierdzenie, iż „obecność krzyża łacińskiego zwisającego ponad głowami posłów stanowi permanentne naruszenie gwarancji bezstronności władzy publicznej w sprawach religii, a zatem oznacza stan permanentnego bezprawia, trwający już 14 lat”².

* ks. Roman Szewczyk – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3366-835X>; e-mail: r.szewczyk@diecezja.elk.pl

¹ R. Szewczyk, *Symbole religijne w przestrzeni publicznej*, Olsztyn 2016, s. 188-198.

² P. Sobczyk, *Kilka uwag o bezstronności władz publicznych na kanwie wniosku o usunięcie krzyża z sali posiedzeń Sejmu RP*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 15(2012), s. 137-139.

1. Konstytucyjna zasada bezstronności

W Konstytucjach wielu państw znajdujemy normy prawne regulujące stosunki pomiędzy państwem a kościołami i związkami wyznaniowymi. W niniejszym artykule przedstawię jedną z zasad regulujących te stosunki na przykładzie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, wspominając również o podobne przepisy w innych krajach. Ułożenie relacji między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi był jednym z poważniejszych problemów dyskutowanych w trakcie debaty nad przygotowywaną Konstytucją III Rzeczypospolitej. W przedstawionych projektach ustawy zasadniczej dominowały propozycje ustanowienia państwa świeckiego, którego założenia są efektem trwającego od kilku wieków w Europie procesu laicyzacji prawa, co nie oznacza jednak, że prawo winno być całkowicie pozbawione inspiracji religijnej³. Obecnie obowiązująca Konstytucja RP z 1997 r. 3 najważniejsze przepisy z zakresu prawa wyznaniowego grupuje w dwóch obszernych artykułach – art. 25 i 53. Pierwszy z nich zawiera unormowania dotyczące sytuacji prawnej związków wyznaniowych oraz ich relacji z państwem (...) drugi, poświęcony głównie wolności sumienia i religii w wymiarze indywidualnym, umieszczono w Rozdziale II Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela, obok innych wolności i praw osobistych. Umieszczenie przepisów dotyczących relacji między państwem a związkami wyznaniowymi w Rozdziale I ustawy zasadniczej odpowiednio je eksponuje, podkreślając ich znaczenie dla określenia charakteru państwa⁴.

„Bezstronność wobec przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych jest niewątpliwie fundamentalną cechą państwa neutralnego światopoglądowo. Pojęcie bezstronności należy rozumieć, zgodnie z zamysłem twórców Konstytucji, jako synonim słowa „neutralność”. Zostało ono użyte, ponieważ ten ostatni termin był wiązany z postulatami nadmiernej, a nawet całkowitej, eliminacji pierwiastków sacrum z życia publicznego. Bezstronność oznacza postawę zobiektywizowaną, wolną od uprzedzeń, zakładającą jednakowe odniesienie do wszystkich przekonań, szanującą wartości leżące u podstaw polskiego systemu”⁵. Władza publiczna została zobowiązana do zachowania bezstronności w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych. Tak ujęte sformułowanie wskazuje na szeroki zakres bezstronności i brak ograniczenia jej wyłącznie do spraw związanych bezpośrednio z praktykowaniem religii czy szerzeniem wiary lub zakazem oddziaływania władz publicznych na religijne, światopoglądowe i filozoficzne poglądy jednostki. Zasada ta obejmuje ponadto zakaz angażowania się organów państwowych w spory dok-

³ Por. A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 75.

⁴ Por. A. Tabak, *Fundamentalne zasady instytucjonalnych relacji państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w świetle art. 25 Konstytucji RP z 1997r.*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 65(2018), nr 2, s. 265-266.

⁵ Tamże, s. 270.

trynalne pomiędzy poszczególnymi wyznaniem czyli chodzi tutaj o neutralność światopoglądową państwa⁶.

Używanie przez prawodawcę terminu bezstronności, a nie jak niektórzy woleliby termin neutralności światopoglądowej wskazuje że dopuszcza ono aktywne działanie państwa w celu umożliwienia jednostce korzystania z wolności sumienia i religii, przy założeniu że władze publiczne winny przestrzegać zasad obiektywizmu i i jednakowego traktowania wspólnot religijnych⁷. Pogląd przedstawiony powyżej podziela również Trybunał Konstytucyjny w Polsce argumentując, że „zasada bezstronności władz publicznych w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych nie wyklucza pozytywnego zaangażowania się państwa na rzecz urzeczywistniania wolności sumienia i religii oraz umożliwienia obywatelom zaspokajania ich potrzeb w sferze religijnej. Podejmując takie działania, władze publiczne powinny przestrzegać zasad obiektywizmu i jednakowego traktowania wspólnot religijnych. Pojęcie bezstronności jest uznawane z reguły w piśmiennictwie za bardziej przychylne dla religii i dopuszczające szerszy zakres działalności władz publicznych (...). Bezstronność państwa nie może być utożsamiana z jego bierną postawą. Dopuszcza ona pozytywne zaangażowanie na rzecz zapewnienia możliwie najszerszej wolności sumienia i religii wszystkim osobom w warunkach demokratycznego i pluralistycznego społeczeństwa(...) bezstronność władz publicznych jest środkiem zapewniającym harmonijne stosunki między ludźmi o różnych przekonaniach oraz między grupami społecznymi wyznającymi odmienne przekonania(...) Zasada bezstronności władz publicznych w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych wyznacza granice działania władzy”⁸.

W innym wyjaśnieniu zagadnienia czytamy: jak stanowi Konstytucja RP, Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, przestrzegającym zasady legalizmu (art. 2 i art. 7), zgodnie z którą organy i instytucje publiczne, w tym szkoły czy przedszkola, mają obowiązek przestrzegania obowiązującego porządku prawnego, a więc zobowiązane są do działania na podstawie i w granicach prawa. Nie mają zaś obowiązku przestrzegania norm i zasad, których prawo nie przewiduje. Zarówno prawo polskie, jak i międzynarodowe nie znają przepisu, który stanowiłby o świeckości szkoły czy laickości państwa polskiego. Wręcz przeciwnie. Trybunał Konstytucyjny wprost zasygnalizował iż zasada świeckości szkoły jest niespójna z systemem prawnym Rzeczypospolitej Polskiej, którego podstawową zasadą jest zasada demokratycznego państwa prawnego⁹. Warto zaznaczyć również, że Konstytucja RP

⁶ Por. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 1999, s. 262-263.

⁷ Por. J. Szymanek, *Stosunki wyznaniowe we współczesnej Polsce*, w: C. Janik, *Polska w Unii Europejskiej a stosunki wyznaniowe*, Toruń 2005, s. 89.

⁸ Trybunał Konstytucyjny, wyrok z dnia 8 czerwca 2011r., K 3/09, OTK-A 2011, Nr 5, poz. 39.

⁹ Trybunał Konstytucyjny, *Postanowienie sygnalizacyjne TK z 13 lutego 1991 r.*, sygn. akt S 1/91.

w art. 25 ust. 2 nie posługuje się pojęciem „neutralności” światopoglądowej, lecz „bezstronności” światopoglądowej, która, jak podkreślił Sąd Apelacyjny w Szczecinie, oznacza „życzliwe zainteresowanie” i „życzliwe podejście” do religijności. W powyższym przypadku słów tych nie można stosować wymienienie, uznając je za synonimiczne. Co więcej, Konstytucja RP zapewnia każdemu wolność sumienia i religii, która realizuje się między innymi w prawie do publicznego manifestowania swojej religii (art. 53 ust. 1-2), a jej ograniczenie dopuszczalne jest tylko w drodze ustawy, i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób (art. 53 ust. 5)¹⁰.

2. Symbole religijne

We wszystkich kulturach religia zajmowała zasadnicze i naczelne miejsce. Przepelniona była ona symboliką. Ludzie różnych kultur i epok żyli w świecie symboli, co wskazuje na ich życie religijne¹¹. Forma symboli religijnych pochodzi od plemiennych rytów, od gestów, słów, śpiewu. Pośród nich znajdujemy dzieła sztuki, gesty, zjawiska naturalne, ludzi lub rzeczy. Stawały się one symbolami religijnymi, gdyż przypisywano im znaczenie mistyczne, nadprzyrodzone i metafizyczne. „Sztuka symboliczna uwydatnia w swoim obrazie zaczerpniętym z przyrody tylko to, co jest konieczne do wskazania na treść duchową. Dzięki tej stylizacji chce ukazać, że rzeczy zostały oderwane od przyrody, aby wyrazić to co wyższe. Mimo całego kamuflażu, który jest właściwy dla symbolu, sens symbolu musi być zrozumiały dla wtajemniczonego i możliwy do określenia dzięki miejscu i otoczeniu, w którym się pojawia dany motyw, bądź dzięki porównaniu go z innymi symbolami”¹².

W wielu religiach wyznawcy znali bardzo dobrze symbole, tak jak dzisiaj każdy zna alfabet, a wówczas nie umiano czytać. W chrześcijaństwie Ojcowie Kościoła w swoich kazaniach odwoływali się do świata symboli. Symbole były mową obrazów, które my dzisiaj na nowo poznajemy¹³. Symbol religijny po-

¹⁰ Sąd Administracyjny w Szczecinie, Wyrok SA w Szczecinie z 25 listopada 2010 r., sygn. akt I ACa 363/10).

¹¹ Por. A. J. Nowak, *Symbol, znak, sygnał*, Lublin 1994, s. 15-16. Czytamy tutaj: „(...) człowiek właśnie dzięki tylko jemu właściwej dyspozycji religijnej sięga poza i ponad świat, w którym bytuje. Zwierzę natomiast żyje w „więzieniu” świata przyrody. Nie poznaje ono granicy swego bytowania i dlatego też nie pyta, co znajduje się poza granicą (...). Zapotrzebowania na świat symboli nie można człowiekowi po prostu dać, z taką bowiem potrzebą człowiek się rodzi. Środowisko daje mu tylko określony model, w którym to zapotrzebowanie się wyraża (...). Świat symboli, zdolność do symbolizowania jest zasadniczym wyrazem religijnej natury człowieka. Symbol bowiem sięga poza i ponad doświadczenia czysto zmysłowe. Cały świat symboli u człowieka pierwotnego nie jest wyrazem lęku, a raczej wyrazem szacunku, wyrazem sacrum. Kto twierdzi, że człowiek jest z natury swej niereligijny, ten zaprzecza faktom, ten twierdzi, że człowiek nie posiada zapotrzebowania na świat symboli. A przecież symbol jest językiem duszy i dlatego w nim wyraża się kult i kultura”.

¹² D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990, s. 11.

¹³ Por. tamże.

wstaje wtedy, gdy jakaś rzecz, sama w sobie *profanum*, pozwala zetknąć się człowiekowi z rzeczywistością boską *sacrum*. Zatem symbole stają się sposobem kontaktu człowieka z rzeczywistością świętą.

Wśród wielu rodzajów symboli religijnych można rozróżnić ich rozmaitość: formalną i rzeczową. Pośród symboli formalnych znajdujemy: 1. Symbole mowy; mity i opowieści o wydarzeniach z zamierchłej przeszłości; słowa, które w religii pełnią funkcję symboliczną (ojciec, matka); wyznania wiary, które są formułami prawd dogmatycznych o specjalnym znaczeniu. 2. Kult religijny jako całość znaków i czynności symbolicznych. Obrzędowość jest przesyciona symbolami i same obrzędy pełnią rolę symboli. 3. Symbole sztuczne stworzone, aby reprezentować świętość w skróconej formie. Znajdujemy tu krzyż w chrześcijaństwie, gwiazdę Dawida w judaizmie czy półksiężyc w religii islamskiej. Jeżeli chodzi o rozmaitość rzeczową symboli, to występuje tutaj: 1. Symbolika niebiańska; wszystko to co jest w górze, słońce, księżyc, gwiazdy a nawet góry są uważane za miejsca święte. 2. Symbolika lunarna; księżyc, który powstaje, wzrasta, maleje i znika jest symbolem życia. 3. Symbolika akwastyczna, mówiąca o wyjątkowym znaczeniu wody we wszystkich religiach, zaś symbol zanurzenia w wodzie jest środkiem oczyszczenia i odrodzenia. 4. Symbolika ziemi, rolnictwa i płodności; ziemia jako symbol rodzenia i płodności¹⁴.

Symbol religijny w odróżnieniu od znaku wskazuje i sięga do wewnętrznej treści tego, co oznaczone. Funkcja poznawcza symbolu nie ma charakteru wyjaśniania rzeczywistości symbolizowanej, lecz ma wyzwolić intuicje, dostarczając analogicznych znaczeń powstających w umyśle człowieka i przynoszących mu bezpośrednie uchwycenie rzeczywistości¹⁵. Symbol religijny posiada funkcję uchwycenia takiego poziomu rzeczywistości, który bez niego pozostałby ukryty. Poziom ten to głęboki wymiar rzeczywistości ludzkiego „ja”, w którym ten wymiar rzeczywistości jest fundamentem każdego innego wymiaru¹⁶.

¹⁴ Por. J. Keller, *Zwyczaj, obrzędy i symbole religijne w chrześcijaństwie*, w: J. Keller, W. Kotański, W. Szafranski, E. Szymański, W. Tyloch, T. Żbikowski, *Zwyczaj, obrzędy i symbole religijne*, Warszawa 1974, s. 9-19.

¹⁵ T. Dajczer, w: *Katolicyzm A-Z*, red. Z. Pawlak, Poznań 1989, s. 360. Autor pisze: „Znak ma tylko czysto zewnętrzną funkcję wskazywania lub rozpoznawania – symbol sięga do wewnętrznej treści tego, co oznaczone. Funkcja poznawcza symbolu nie odbywa się na płaszczyźnie pojęciowej, nie ma charakteru wyjaśniania rzeczywistości symbolizowanej; poznanie symboliczne nie tylko wyprzedza refleksję czy procesy konceptualizacji, ale wyzwala intuicję, dostarczając analogicznych znaczeń powstających mniej lub bardziej spontanicznie w umyśle człowieka i przynoszących mu bezpośrednie uchwycenie rzeczywistości. Funkcja poznawcza symbolu nie zacieśnia się do sfery świadomości, ale obejmuje totalność psychiki łącznie z głębinami życia nieuświadomionego; symbol może przekazywać swoją „informację” i spełniać swoją funkcję poznawczą nawet wtedy, kiedy jego sens wymyka się świadomości”.

¹⁶ P. Tillich, *Pytanie o Nieuwarunkowane*, Kraków 1994, s. 161. Zob. także: „Symbol jest (...) fenomenem nieredukowalnym, będącym ekspresją świata duchowego; pośrednim lub bezpo-

2.1. Krzyż¹⁷

Przed rozpoczęciem omawiania symbolu *krzyża* trzeba powiedzieć iż pierwszym symbolem chrześcijan była *ryba*. Symbol ten był znakiem rozpoznawczym podczas wieków prześladowań chrześcijan. Obok symbolu *ryby* pojawił się drugi symbol w chrześcijaństwie, również jako znak rozpoznawczy i identyfikacyjny, a mianowicie *credo*. Symbole te powstały jako odpowiedź na potrzeby wspólnoty i były niejednokrotnie źródłem ich konstytuowania¹⁸.

Krzyż, symbolizowany przez liczbę cztery, oznacza ideę łączenia przeciwstawieństw. U Sumerów, w starożytnych Indiach czy też u ludów zamieszkujących wzdłuż Dunaju, w epoce neolitycznej był znakiem kosmicznym, odnoszącym się do samego słońca lub jego pozornej wędrówki albo do czterech stron świata. W starożytności był znakiem przynoszącym zdrowie i chroniącym przed nieszczęściami, widniał na amuletach i pieczęciach¹⁹.

Dzisiaj krzyż wiąże się prawie wyłącznie z chrześcijaństwem. Początki krzyża na Zachodzie znajdujemy w rzymskich twierdzach, w których ulice krzyżowały się pod kątem prostym. Jedna linia, określana jest *cardo* i rozumiana jako oś świata, biegła z południa na północ, druga *decumanus*, rozumiana jako główna linia, biegła ze wschodu na zachód. Ten schemat oznaczano krzyżem²⁰.

Termin „krzyż” oznaczał pal, do którego przywiązywano skazańców. W Starym Testamencie nieznane jest krzyżowanie, chociaż odnajdujemy przykłady, gdy dla większej hańby wieszano ciała złoczyńców na drzewie (Pwt 21, 21nn; Rdz 40, 19). Krzyż był narzędziem służącym do wykonywania kary śmierci według prawa rzymskiego, a w Piśmie św. uznano to za karę najbardziej hańbiącą. Ukrzyżowanie jako haniebna kara śmierci było znane i stosowane

średnim unaocznieniem Nieuwarunkowanego Transcendensu; koniecznym i wystarczającym warunkiem wewnętrznego aktu człowieka, próbującego osiągnąć to, co symbolizowane. Symbol religijny – zdaniem Tillicha – posiada w sobie moc, w odróżnieniu od pozbawionego mocy znaku, do wskazywania na inną, głębszą rzeczywistość; sprawia, że coś ze swej istoty nieuunaocznione (idealne) zostaje w symbolu uprzedmiotowione; posiada solidne społeczne osadzenie; ostateczną instancją mogącą zmienić symbol bądź go nawet usunąć jest zbiorowa podświadomość grupy, która go akceptuje lub odrzuca; nie jest projektem woli człowieka, symbol nie pojawia się dlatego, że ludzie go usilnie pragną, i nie umiera z powodu krytyki naukowej bądź praktycznej. Dla Tillicha każdy symbol odsłania taki poziom rzeczywistości, o którym, w sposób niesymboliczny, nie można się adekwatnie wypowiadać. Tutaj rozumienie symbolu zbliża się do wyjaśnienia i interpretacji symbolu wyrażonego w pojęciach liturgicznych, poetycznych czy nawet artystycznych (malarstwo, muzyka, rzeźba)”. M. Bogdańczyk, *Symbol w filozofii religii Paula Tillicha*, „Racjonalia” 2(2012), s. 107.

¹⁷ Pojęcia „krzyż” i „krucyfiks” odnoszą się i są symbolem tej samej rzeczywistości, dlatego w mojej pracy będę używał pojęcia „krzyż”. Należy zauważyć, że w aktach prawnych niektórych państw europejskich jak też w orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu (orzeczenie Lautsi przeciwko Włochom) używa się właśnie pojęcia „krucyfiks”.

¹⁸ Szerzej na temat pierwszych symboli chrześcijaństwa: S. Langer, *Sentimento e forma*, Milano 1965; *Bibliographie zur Symbolik, Ikonographie und Mythologie*, red. M. Lurker, Baden Baden 1968; D. Sperber, *Le symbolisme en général*, Paris 1974.

¹⁹ M. Lurker, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989, s. 101.

²⁰ B. Nadolski, *Leksykon symboli liturgicznych. Per visibilia ad invisibilia*, Kraków 2010, s. 167.

wane przez Rzymian w stosunku do niewolników i przestępców, nigdy w stosunku do swoich obywateli. Dopiero gdy Chrystus poniósł śmierć na krzyżu, stał się on największym symbolem dla Jego naśladowców. Uważa się, że do ukrzyżowania Chrystusa posłużył tzw. *crux immissa*, który posiadał ponad głową belkę poprzeczną z wypisanym powodem skazania. Od tej pory krzyżowi nadawano różne znaczenia, cztery wymiary krzyża obejmują jego powszechność i całość. Krzyż jest przede wszystkim symbolem śmierci Jezusa (por. 2 Kor 5, 14; Rz 6, 6), symbolem zbawienia i życia (por. Kol 1, 20; Rz 6, 8), jest symbolem mocy Bożej (por. 1 Kor 1, 18) oraz znakiem ostatecznego i pełnego zwycięstwa (por. Ga 6, 14). Takie rozumienie krzyża wśród chrześcijan prowadziło do gotowości naśladowania Jezusa aż do śmierci krzyżowej²¹.

Wcześniej niż stał się symbolem dla chrześcijan, krzyż był konkretną rzeczywistością. Był narzędziem okrutnych tortur, męki, szubienicą, na której umarł Chrystus. Hańbą tej śmierci miał również podkreślać fakt ukrzyżowania poza miastem. W pierwszych trzech wiekach posługiwano się tym znakiem tylko w pojedynczych przypadkach i w tajemnicy, ale już od pierwszych wieków krzyż jest symbolem chrześcijaństwa, mającego swoje korzenie i swój początek na Golgocie²².

Formy znaku krzyża, które jako tajemne symbole zostały przejęte przez chrześcijan to: czteroramienny krzyż wpisany w koło, krzyż w kształcie greckiej litery *Tau*, krzyż z uchwytem, nazywany błędnie kluczem Nilu oraz swastyka. Tym symbolom krzyża chrześcijaństwo nadało nowe znaczenie. Po zwycięstwie chrześcijan zaczęto jawnie posługiwać się krzyżem jako symbolem nowej religii. Na przestrzeni wieków widzimy krzyż w następujących formach: krzyż równoramienny albo grecki, pochodzący z czasów przedchrześcijańskich; krzyż łaciński, wyższy i szerszy, który wiernie odzwierciedlał sylwetkę Ukrzyżowanego; krzyż św. Andrzeja, w kształcie litery X, przypomina kształtem drzewo męki, na którym śmierć poniósł św. Andrzej Apostoł; krzyż św. Piotra jest krzyżem łacińskim, odwróconym, przypominającym wolę Apostoła, by przez cześć dla śmierci Pana doświadczyć tego samego męczeństwa. Dalej znany jest krzyż grecki, w kształcie litery *Tau*, nazywany krzyżem św. Antoniego; krzyż z dwiema poprzecznymi belkami, zwany krzyżem lotaryńskim, arcybiskupim lub patriarchalnym, w odróżnieniu od papieskiego, do którego dodano trzecią belkę; krzyż ruski lub prawosławny, charakteryzujący się ukośną belką, przypominającą wsparcie, na którym ukrzyżowany mógł pozostać wyprostowany, twarzą do swoich oprawców. Znany jest również krzyż jerozolimski, który zawiera jeszcze cztery małe krzyże umieszczone między ramionami oraz krzyż maltański, którego końce rozszerzają się, oznacza on osiem błogosławieństw²³.

²¹ W. Michaelis, *Zeichen, Siegel, Kreuz*, „Teologische Zeitschrift” 12(1956), s. 505-526; M. Sulzberger, *Le symbol de la croix*, „Byzantion” 2(1925), s. 337-448.

²² M. Feuillet, *Leksykon symboli chrześcijańskich*, Poznań 2006, s. 65.

²³ Tamże, s. 65-67; D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, dz. cyt., s. 13-15.

Współcześnie krzyż jest znakiem rozpoznawczym chrześcijan. Symbol krzyża obecny jest w liturgii i w życiu Kościoła, wspólnot i społeczności chrześcijańskich. W kościołach protestanckich krzyż jest centralną kategorią teologicznych wypowiedzi. Zgodnie z tradycją znak ten zaczyna i kończy modlitwę, dzień i każdą ważniejszą czynność. Używany jest przy wszystkich błogosławieństwach²⁴. Obecność krzyża chrześcijanie, w sposób szczególny katolicy, postrzegają jako uświęcenie przestrzeni i osób, stąd też jego obecność w mieszkaniach, kościołach i przy drogach. Krzyż stawiany na grobach zmarłych jest znakiem Zmartwychwstania. Tak wielka rola i znaczenie, jakie nadają chrześcijanie krzyżowi, powoduje, że jest on otaczany szczególnym kultem²⁵.

3. Interpretacja zasady bezstronności a problem obecności symboli religijnych

Obecność symboli religijnych w budynkach publicznych w naszej Ojczyźnie miało charakter działań spontanicznych wynikających z woli obywateli, najczęściej w reakcji na zmianę ustroju i tym samym stosunków wyznaniowych, z opartych na prymacie światopoglądu ateistycznego na bardziej przyjazne. Nie zawsze spotykało się to jednak z akceptacją całego społeczeństwa i dlatego stawało się przedmiotem analiz sądowych oraz przedsądowych, w których rozważano zgodność zawieszenia, obecności, czy wreszcie zdjęcia krzyża z prawną regulacją stosunków państwa wobec Kościoła²⁶. „Pojęcie bezstronności pojawiło się w praktycznych rozważaniach nad wolnością religijną w Polsce już krótko po wprowadzeniu go do katalogu zasad ustrojowych Konstytucji RP. W 1998 r. Sąd Apelacyjny w Łodzi wypowiedział się w kwestii dopuszczalności umieszczenia krzyża w sali obrad Rady Miejskiej w Łodzi, przyjmując za swój pogląd wyrażony przez sąd I instancji o tym, że: „bezstronność światopoglądowa, religijna i filozoficzna władzy publicznej odnosi się do wykonywania funkcji władczej poprzez stanowienie i stosowanie prawa w ramach swego imperium. Nie odnosi się do wystroju wnętrza pomieszczeń organów kolegialnych.

Umieszczenia krzyża nie zakazuje ani Konstytucja Rzeczypospolitej odwołująca się w swej preambule także do Boga, ani ustawy zwykłe (...)”. Leszek Wiśniewski uznał za trafne rozróżnienie funkcji władczej organu opartej na zasadzie legalizmu oraz zasady wolności administrujących gmachem w wykonywaniu prawa własności. Ci z kolei mogą działać, dopóki nie naruszają prawa”²⁷. Jednak inni prawnicy odmiennie wskazali, że bezstronność powinna

²⁴ K. Barth, *L'Epistola ai Romani*, Mediolan 1962, s. 172-173.

²⁵ J. Salij, w: *Katolicyzm A-Z*, dz. cyt., s. 224-225.

²⁶ R. Piotrowski, *Opinia na temat wniosku dotyczącego wydania zarządzenia nakazującego usunięcie krzyża łacińskiego, znajdującego się w sali posiedzeń Sejmu RP*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 32(2011), nr 4.

²⁷ W. Bańczyk, *Prawo do publicznego eksponowania symbolu religijnego w świetle zasad neutralności i bezstronności w stosunkach państwo-Kościół na przykładzie Stanów Zjedno-*

cechować każde działanie władzy. Z zasady z art. 25 ust. 2 Konstytucji RP wyinterpretowywano ponadto zakaz wieszania krzyża w takim miejscu publicznym. Podobne orzeczenie o zbliżonej treści i argumentacji zapadło także w sądzie apelacyjnym a skomentowano je jako niezgodne z prawem. Ekspozowanie krzyży w państwowym urzędzie ma bowiem przeczyć zasadzie neutralności państwa i stanowić dyskryminację niekatolików²⁸.

Pomocnym do zrozumienia relacji pomiędzy zasadą bezstronności światopoglądowej a obecnością symbolu religijnego miało orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w orzeczeniu w sprawie Lautsi przeciwko Włochom, który rozstrzygał, na ile rządowy nakaz wieszania krzyża w szkołach narusza zasadę wolności wyznania. W wyroku z dnia 3.09.2009 r., stwierdził, że „państwowy obowiązek [zachowania] neutralności i bezstronności (neutrality and impartiality) jest niespójny (incompatible) z jego prawem do oceny dopuszczalności religijnych przekonań (convictions) albo sposobów wyrażania tych przekonań. W kontekście nauczania, neutralność powinna bowiem gwarantować pluralizm (pluralism)”. Na kanwie tego orzeczenia, odrzucono argument, że „krzyż jest neutralnym i świeckim symbolem oddziaływującym na historię i tradycję Włoch, które są ściśle powiązane z chrześcijaństwem”. W doktrynie z jednej strony uznano, że wyrok trafnie opisuje współczesny standard państwa neutralnego, które jest niejako niekompetentne w sprawach religijnych, areligijne, ale, przez sam brak promocji symbolu religijnego, niekoniecznie od razu mu wrogie. Z drugiej, zwrócono uwagę na wielość modelowych rozwiązań stosunków wyznaniowych w państwach europejskich – począwszy od antywyznaniowości (utożsamianej z laïcité), przez neutralność, do bezstronności – których odmienność powinna zostać wzięte pod uwagę w tego rodzaju ocenach²⁹. Dyskusja jako rozgorzała po orzeczeniu ETPCz doprowadziła do odwołania się rządu włoskiego i zaskarżeniu orzeczenia Trybunału. W dwa lata później, w 2011 roku Wielka Izba ponownie podjęła sprawę i zmieniła poprzednie orzeczenie, twierdząc między innymi, że kwestia obecności krzyża jest sprawą wewnętrzną państwa, które podejmuje odpowiedzialność za „umożliwianie, neutralnie i bezstronnie, praktykowania wyznań; których rolą jest pomoc w utrzymywaniu porządku publicznego, harmonii religii i tolerancji w społeczeństwie demokratycznym”. Oceniał też, że „krzyż na ścianie nie jest symbolem biernym, co ma znaczenie dla zdania sądu, zwłaszcza w odniesieniu do zasady neutralności”, odróżniając go od aktywnej co do charakteru dydaktyki religijnej lub uczestnictwa w uroczystościach religijnych. Nie zaprzeczył ponadto religijnej treści krzyża, wskazując, że samo nakazywanie jego zawieszenia nie jest wystarczającym przejawem indoktrynacji religij-

czonych Ameryki oraz Rzeczypospolitej Polskiej, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2017, nr 4, s. 62.

²⁸ M. Pietrzak, *Glosa do wyroku SA w Łodzi o sygn. I Aca 612/98*, „Przegląd Sejmowy” 2000, nr 3, s. 110.

²⁹ W. Bańczyk, *Prawo do publicznego...*, dz. cyt., s. 63.

nej. Także w zdaniach zbieżnych sędziowie podali znane i powtarzane argumenty, że „w świetle historii obecności krzyża na ścianach włoskich szkół, usunięcie go nie byłoby manifestacją neutralności państwa”, ale „narzuceniem na wniosek jednego z rodziców filozofii wrogości do krzyża na uznającą obecność symbolu filozofię pozostałych dwadzieścioro dziewięciu”. Dodali, że „preferowanie świeckości ponad innymi światopoglądami religijnymi, filozoficznymi, czy innymi – nie jest wyborem neutralnym”³⁰.

„Wyrok Wielkiej Izby uwzględnia i przedstawia obszernie głosy interwenującej strony trzeciej. Na początek przedstawia argumenty państw członkowskich Rady Europy, gdzie czytamy; „rozumowanie Izby opierało się na błędnym pojmowaniu koncepcji „neutralności”, którą Izba utożsamiała z „sekularyzmem”. Podkreśliły one, że w krajach Europy panuje ogromna różnorodność relacji państwo-kościół, a ponad połowa ludności Europy żyje w krajach nie będących państwami świeckimi. Dodały następnie, iż symbole państwowe są nieodłącznym elementem systemu edukacji państwowej i wiele z nich ma charakter religijny, czego najbardziej widocznym przykładem jest Krzyż, będący równocześnie symbolem narodowym i religijnym. Zdaniem Rządów wymienionych Państw, obecność symboli religijnych w przestrzeni publicznej jest powszechnie akceptowana przez świeckie społeczeństwa jako część tożsamości narodowej. Państwa nie powinny być zmuszane do wyzbywania się części ich tożsamości kulturowej wyłącznie ze względu na jej religijne źródła. Stanowisko przyjęte przez Izbę nie jest wyrazem pluralizmu manifestowanego w systemie konwencyjnym, ale wyrazem wartości państwa świeckiego”³¹.

Wydawać by się mogło, że wyrok Wielkiej Izby wyjaśnia dostatecznie zagadnienie obecności symbolu religijnego w przestrzeni publicznej i zamyka toczącą się dyskusję. I rzeczywiście w wielu państwach europejskich nastąpił taki stan rzeczy. W Polsce jednak co jakiś czas problem powraca, nie jako dyskusja nad zagadnieniem, ale pojedyncze przypadki usunięcia krzyża z przestrzeni publicznej mówią o tym, że nie wszyscy przyjęli do wiadomości ogólnoeuropejskie orzeczenia. Negowany nadal jest fakt, że polskie prawo dopuszcza obecność krzyża w placówkach edukacyjnych. Jeśli chodzi o możliwość umieszczania krzyża w budynkach publicznych, w tym w szpitalu, szkole czy w przedszkolu przyjmuje się, że uzewnętrznianie religii obejmuje także ekspozycję symboli religijnych w przestrzeni publicznej. Jest to konsekwencją zapisanej w art. 25 ust. 2 Konstytucji RP swobody wyrażania poglądów religijnych w życiu publicznym, która dotyczy przestrzeni instytucji publicznych, w tym wystroju budynków publicznych, do których zaliczają się szkoły czy przedszkola. Usunięcie krzyża w placówce oświatowej stanowi naruszenie istniejącego prawa³².

³⁰ Wyrok Wielkiej Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, *Lautsi przeciwko Włochom*, z dnia 18.03.2009 r., sygn. 30814/06.

³¹ R. Szewczyk, *Symbole religijne w przestrzeni publicznej*, dz. cyt., s. 151.

³² Wolność zawieszania krzyży w szkołach oraz innych budynkach publicznych potwierdza Konstytucja RP, Europejska Konwencja Praw Człowieka i inne akty prawa powszechnie

Bezstronność nie może być posunięta tak daleko, aby prowadzić do eliminacji symboli religijnych z życia publicznego i zakazywać nauczania religii w szkołach publicznych, czy też zakładać nieidentyfikowanie się państwa z żadnym systemem wartości, obojętnie czy występującym w jakiejś religii czy nie. Mie można odrzucać konkretnych wartości tylko dlatego, że opowiada się za nimi religia. Przecież sama Konstytucja oparta jest na określonej aksjologii. Jest to niejako czynnik integracyjny i bez niego trudno wyobrazić sobie istnienie w dłuższej perspektywie czasowej jakiegokolwiek zorganizowanego społeczeństwa³³. Należy także podkreślić, że przy realizacji praw osób wierzących nie może być stosowane demokratyczne kryterium „głosu większości”. Ponieważ sądowa ochrona naruszanych praw przysługuje każdemu, każda więc osoba, której swoboda religijna została bezprawnie ograniczona może wytoczyć powództwo o ochronę dóbr osobistych. Odmowa wyeksponowania symboli religijnych w widocznych miejscach na wniosek niewielkiej grupy nauczycieli, uczniów lub rodziców może stanowić naruszenie ich dóbr osobistych, dlatego praw tych osób oraz ich wniosku nie można lekceważyć.

Podsumowanie

W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z roku 1997 r. została sformułowana zasada bezstronności religijnej, światopoglądowej i filozoficznej organów władzy publicznej, która obok zasady równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych; autonomii i niezależności państwa i Kościoła każdego w swoim zakresie; współdziałania państwa i Kościoła na rzecz dobra człowieka i dobra wspólnego oraz form regulacji stosunków między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi stanowi o polskim modelu relacji państwo-Kościół. Bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych dotyczy organów władzy publicznej, a nie państwa jako struktury politycznej narodu. Organy władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej zarówno indywidualne, jak i kolegialne, są tworzone przez osoby posiadające określone przekonania religijne, światopoglądowe i filozoficzne. Dlatego też mając na względzie poszanowanie wolności sumienia i religii osób pełniących funkcje organów, jak i zasadę bezstronności organów władzy publicznej, w demokratycznym państwie prawa powinna być zachowana formuła neutralności otwartej, w myśl której organy władzy publicznej są zobowiązane do jednakowego traktowania wszystkich ludzi, niezależnie od ich przekonań, z drugiej natomiast strony wstrzymują się przed ak-

obowiązującego. Stanowisko takie podzielają m.in. Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu, polski Trybunał Konstytucyjny oraz Sąd Najwyższy. W tym kontekście usunięcie krzyży z sal Publicznego Przedszkola nr 75 w Szczecinie trzeba uznać za sprzeczne z obowiązującym prawem.

³³ Por. W. Łączkowski, *Dylematy etyczne i światopoglądowe jako przedmiot kontroli konstytucyjnej*, w: *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. M. Zubik, Warszawa 2006, s. 396-397.

ceptacją zasad jednej religii, światopoglądu czy filozofii, także o charakterze ateistycznym czy agnostycznym. Należy podkreślić fakt, iż wbrew żądaniom różnych grup o usunięcie krzyża z przestrzeni publicznej, jego obecność nie jest zaprzeczeniem czy też złamaniem konstytucyjnej zasady bezstronności władz publicznych w sprawach przekonań religijnych.

* * *

Worldview Impartiality and the Presence of Religious Symbols in Public Institutions

Summary

The Constitution of the Republic of Poland of 1997 formulated the principle of religious, ideological and philosophical impartiality of public authorities, which, apart from the principle of equal rights for churches and other religious associations, determines the Polish model of state-church relations. Impartiality in matters of religious, ideological and philosophical beliefs concerns public authorities, not the state as the political structure of the nation. Public authorities in the Republic of Poland, both individual and collective, are created by persons with specific religious, ideological and philosophical beliefs. Therefore, taking into account the respect for the freedom of conscience and religion of persons performing the functions of authorities, as well as the principle of impartiality of public authorities, the formula of open neutrality should be preserved in a democratic state of law, according to which public authorities are obliged to equal treatment of all people, regardless of their beliefs, on the other hand, they refrain from accepting the principles of one religion, worldview or philosophy, also those of an atheistic or agnostic nature. It should be emphasized that, contrary to the demands of various groups to remove the cross from public space, its presence is not a contradiction or a violation of the constitutional principle of impartiality of public authorities in matters of religious beliefs.

Keywords: impartiality of public authorities, religious symbols, neutrality, public authority.

Bibliografia

- Bańczyk W., *Prawo do publicznego eksponowania symbolu religijnego w świetle zasad neutralności i bezstronności w stosunkach państwo-Kościół na przykładzie Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz Rzeczypospolitej Polskiej*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2017, nr 4, s. 50-72.
- Barth K., *L'Epistola ai Romani*, Mediolan 1962.
- Dajczer T., w: *Katolicyzm A-Z*, red. Z. Pawlak, Poznań 1989.
- Feuillet M., *Leksykon symboli chrześcijańskich*, Poznań 2006.
- Forstner D., *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990.

- Keller J., *Zwyczaj, obrzędy i symbole religijne w chrześcijaństwie*, w: J. Keller, W. Kotański, W. Szafranski, E. Szymański, W. Tyloch, T. Żbikowski, *Zwyczaj, obrzędy i symbole religijne*, Warszawa 1974, s. 405-472.
- Langer S., *Sentimento e forma*, Milano 1965.
- Łączkowski W., *Dylematy etyczne i światopoglądowe jako przedmiot kontroli konstytucyjnej*, w: *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. M. Zubik, Warszawa 2006.
- Bibliographie zur Symbolik, Ikonographie und Mythologie*, red. M. Lurker, Baden Baden 1968.
- Lurker M., *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989.
- Michaelis W., *Zeichen, Siegel, Kreuz*, „*Teologische Zeitschrift*” 12(1956).
- Mezglewski A., Misztal H., Stanisław P., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011.
- Nadolski B., *Leksykon symboli liturgicznych. Per visibilia ad invisibilia*, Kraków 2010.
- Nowak A. J., *Symbol, znak, sygnał*, Lublin 1994.
- Pietrzak M., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 1999.
- Pietrzak M., *Glosa do wyroku SA w Łodzi o sygn. I Aca 612/98*, „*Przegląd Sejmowy*” 2000, nr 3.
- Piotrowski R., *Opinia na temat wniosku dotyczącego wydania zarządzenia nakazującego usunięcie krzyża łacińskiego, znajdującego się w sali posiedzeń Sejmu RP*, „*Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych*” 32(2011), nr 4, s. 55-77.
- Salij J., w: *Katolicyzm A-Z*, red. Z. Pawlak, Poznań 1989.
- Sobczyk P., *Kilka uwag o bezstronności władz publicznych na kanwie wniosku o usunięcie krzyża z sali posiedzeń Sejmu RP*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 15(2012).
- Sperber D., *Le symbolisme en général*, Paris 1974.
- Sulzberger M., *Le symbol de la croix*, „*Byzantion*” 2(1925).
- Szymanek J., *Stosunki wyznaniowe we współczesnej Polsce*, w: C. Janik, *Polska w Unii Europejskiej a stosunki wyznaniowe*, Toruń 2005.
- Szewczyk R., *Symbole religijne w przestrzeni publicznej*, Olsztyn 2016.
- Tabak A., *Fundamentalne zasady instytucjonalnych relacji państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w świetle art. 25 Konstytucji RP z 1997r.*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*” 65(2018), nr 2, s. 265-281.
- Tillich P., *Pytanie o Nieuwarunkowane*, Kraków 1994.
- Trybunał Konstytucyjny, wyrok z dnia 8 czerwca 2011r., K 3/09, OTK-A 2011, Nr 5, poz. 39.
- Trybunał Konstytucyjny, *Postanowienie sygnalizacyjne TK z 13 lutego 1991 r.*, sygn. akt S 1/91.
- Wyrok Wielkiej Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, *Lautsi przeciwko Włochom*, z dnia 18.03.2009 r., sygn. 30814/06.
- Sąd Administracyjny w Szczecinie, Wyrok SA w Szczecinie z 25 listopada 2010 r., sygn. akt I Aca 363/10).

KATARZYNA FLADER-RZESZOWSKA *

Rzetelność dziennikarska. Postać dziennikarza we współczesnych tekstach teatralnych

Dziennikarstwo jest podstawą demokratycznego społeczeństwa. Informuje i upublicznia to, co mogłoby nie przebić się ze sfery prywatnej. Jako zawód może cieszyć się zaufaniem społecznym, wymaga jednak od uprawiających go osób odpowiednich kompetencji, które obejmują zarówno warsztat, merytoryczność, jak i etykę. Odpowiedzialność związana z wyborem i przekazywaniem informacji, wpływaniem na postawy i przekonania odbiorców jest tak duża, że profesję tę łączy się z misją¹. Jeśli uwzględnimy, że media stoją na straży przestrzegania zasad demokracji, kontrolują działalność elit politycznych i ekonomicznych, to nie dziwi fakt, że i od nich wymaga się przejrzystości i etyczności działania.

Zawód dziennikarza realizuje się w wypełnianiu różnych funkcji, które nieraz zazębiają się i wzajemnie uzupełniają. Dziennikarz ma przede wszystkim: informować, by odbiorcy komunikatów lepiej funkcjonowali w społeczeństwie i podejmowali świadome decyzje; artykułować, czyli podawać do publicznej wiadomości pewne zagadnienia i dzięki temu ostrzegać społeczeństwo; koncentrować na danym temacie i go przybliżać; krytykować i kontrolować instytucje państwowe; dostarczać rozrywki; edukować, socjalizować; integrować, czyli łączyć osoby z różnych środowisk, kultur, preferujących różne style życia². Dziennikarstwo traktuje się zarazem jako zawód i służbę, bowiem „dziennikarz reprezentuje godność i powinność całego środowiska i pracuje na zawodowy etos. Zawodowy etos środowiska dziennikarskiego to system wartości (aksjologia) i zasad (deontologia) odnoszących się do wartości fundamentalnej, jaką jest służba społeczeństwu”³. Rzetelność wiąże się z uczciwością,

* Katarzyna Flader-Rzeszowska – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4110-9788>; e-mail: katarzyna.flader@wp.pl

¹ Zob. T. Kononiuk, *Rzetelne dziennikarstwo. Aksjologia i deontologia*, Warszawa 2018.

² Por. M. Chyliński, S. Russ-Mohl, *Dziennikarstwo*, Warszawa 2008, s. 18-26.

³ T. Kononiuk, *Rzetelne dziennikarstwo...*, dz. cyt., s. 11.

odpowiedzialnością, krytycyzmem, zbieraniem materiałów z różnych, miarodajnych źródeł. Stanowi też podstawę wszystkich praktyk dziennikarskich.

Rzetelność dziennikarska staje się niejednokrotnie tematem filmowych scenariuszy i tekstów teatralnych. Niemal ikoniczna jest dziś rola Krystyny Jandy jako dociekliwej reżyserki-dziennikarki Agnieszki w *Człowieku z marmuru* Andrzeja Wajdy, a do historii hollywoodzkiego kina przeszły postacie dziennikarzy kreowane przez Meryl Streep i Toma Hanksa w *Czwartej władzy* Stevena Spielberga. Kino zwykle pokazuje dziennikarzy śledczych, którzy z narażeniem własnej pozycji, często życia, dążą do odsłonięcia prawdy i przekazania jej społeczeństwu. Czy tak samo dzieje się na teatralnej scenie? Jeśli teatr to lustro rzeczywistości, warto zobaczyć, jak widzi dziennikarza. Stanisław Wyspiański w *Weselu* pokazał go jako inteligenta, o artystycznej naturze i apatycznym usposobieniu, który nie wziął udziału w chocholim tańcu. A jak współcześni dramatopisarze i dramaturdzy widzą dziennikarza? Czy jego działania wpisują się w zawodowy etos, czy bohater współczesnych tekstów teatralnych wypełnia swój zawód rzetelnie? Czy dąży do obiektywnego przekazania prawdy? Temat ten poruszył już 20 lat temu Andrzej Bugajski w tekście *Niuz*, który pokazuje pracę dziennikarzy telewizyjnych. Autor, dobrze znając świat mediów, odsłonił mechanizmy kreowania rzeczywistości przez telewizję, niszczenia lub tworzenia pozycji społecznej jednostek, dotknął problemu odpowiedzialności etycznej dziennikarzy. Obecnie także możemy wskazać na utwory sceniczne, które zajmują się tą tematyką. Analiza trzech współczesnych polskich tekstów dramatycznych: Jarosława Jakubowskiego, Beniamina Bukowskiego i Ishbel Szatraskiej pozwoli odpowiedzieć na powyższe pytania i wyciągnąć wnioski.

Dziennikarska maska

Tytułowy dramat z tomu *Witaj Barabaszu* Jarosława Jakubowskiego odsłania polską rzeczywistość wiele lat po przemianach ustrojowych 1989 r.⁴ Koncentruje się na dwóch głównych postaciach – niegdyś działających w opozycji przyjaciółach – dziś osobach na różnych szczeblach drabiny społecznej. Jakubowski, nadając biblijne imiona swoim bohaterom, wyraźnie zaznacza stosunek do postaci. Robiący karierę dziennikarz ma na imię Barabasz, zaś Jacek – były opozycjonista, który spędził wiele lat w więzieniu jako niewinna ofiara dawnego systemu politycznego, zwany był przez kolegów Mesjaszem. Barabasz potrafił wykorzystać sytuację, odbić Jackowi żonę – Magdę, zdobyć popularność, zrobić karierę. Świetnie też odnajduje się w obecnym systemie. Przechytrył sąd historii – został wolnym człowiekiem, choć najprawdopodobniej denuncjował. Mesjasz imponował bezkompromisowością i odwagą, wielu

⁴ Zob. J. Jakubowski, *Witaj Barabaszu*, Warszawa 2020, s. 14-57. Na podstawie dramatu program pierwszy Polskiego Radia zrealizował słuchowisko o tym samym tytule w reżyserii Waldemara Modestowicza. Premiera miała miejsce 18 lutego 2018 roku.

kolegów szczerze go podziwiał. Trafił jednak do więzienia, gdzie był wykorzystywany przez współwięźniów. Dziś szuka siły w alkoholu.

Jarosław Jakubowski, który w swoich dramatach często krytycznie ocenia media, czyni Barabasa słynnym dziennikarzem, a część ważnych, poruszających istotne tematy etyczne scen umieszcza w studio telewizyjnym. Barabas jest elegancji, przystojny, energiczny (na nagrania wchodzi sprężystym krokiem), pewny siebie, może nawet zadufany. Jak opisuje go jego kochanka, ma przekonujący ton głosu i dobrze się z tym czuje. Kiedy go poznajemy, podpisuje kontrakt na show na żywo w najlepszym paśmie oglądalności. Program nosi nazwę *Na ostrzu noża*, sugerując, że podejmowane tematy będą kontrowersyjne i dzielące społeczeństwo.

Dramatopisarz, pokazując zaplecze scenograficzne programu telewizyjnego, ośmiesza go i zarazem ironizuje. Przy stoliku dla prowadzącego show stoi napis z tytułem audycji, a pracownik techniczny trzyma tabliczki nakazujące widzom odpowiednio wykazywać zadowolenie lub dezaprobatę. By przyciągnąć widzów, program zaczyna się dynamicznym dżinglem. Podczas pierwszego odcinka poświęconego ocenie polskiej lustracji Barabas pozwala widzom tylko na dwie silne emocje: żywiołowy aplauz lub mocne niezadowolenie. Jego show musi antagonizować, wywoływać skrajne uczucia. Sam nie odpowiada na trudne pytania gościa o własną przeszłość, zagłusza go i ignoruje. Dla niego liczy się przede wszystkim oglądalność – „sprawiedliwy bóg”, z którym wie, jak postępować. Barabas zadaje pytania otwarte i tym samym prowokuje do pełnych odpowiedzi⁵, nie zachowuje jednak potrzebnego obiektywizmu i jasno wyraża swój pogląd na lustrację. To złamanie podstawowej zasady rzetelności dziennikarskiej. Obiektywizm bowiem polega na pokazywaniu różnych, nieraz przeciwstawnych punktów widzenia na dany problem, zbieraniu informacji od różnych rozmówców i nie wypaczaniu ich wypowiedzi oraz – co istotne – powstrzymywaniu się od własnych komentarzy⁶. Barabas nie przestrzega tych zasad świadomie i celowo. Zależy mu na forsowaniu jednego punktu widzenia, media wykorzystuje do własnych rozgrywek z przeszłością. Przyjmując, że prowadzący wywiad dziennikarz powinien być szczery, nie może oszukiwać, schlebiać, czy przytakiwać rozmówcy, gdy ten podaje nieprawdę⁷, to Barabas nie zachowuje zasad dobrego dziennikarstwa. Jest jednak bardzo skuteczny: utrzymuje kontrolę nad tym, w jaki sposób przebiegnie i zostanie przedstawiona rozmowa widzom⁸. Dbą też o wymiar ludyczny

⁵ Jarosław Ściślak przekonuje, że wywiad polega przede wszystkim na odgadnięciu charakteru rozmówcy, sprowokowaniu go do tego, by powiedział rzeczy, których być może nie zamierzał wyjawiać w czasie rozmowy. J. Ściślak, *Dziennikarz – zawód przyszłości*, Wrocław 2014, s. 96.

⁶ Por. T. Harcup, *Dziennikarstwo – teoria i praktyka*, zwłaszcza rozdział *Dziennikarz jako obiektywny reporter*, tłum. E. Rodzeń-Leśnikowska, D. Leśnikowski, Łódź 2010, s. 105-119.

⁷ Por. M. Chyliński, S. Russ-Mohl, *Dziennikarstwo*, dz. cyt., s. 82.

⁸ Por. T. Harcup, *Dziennikarstwo – teoria i praktyka*, dz. cyt., s. 167.

swojego programu. Wie, że obecnie widz oczekuje rozrywki nawet wtedy, kiedy poruszane są tematy ważne politycznie i społecznie⁹.

Po latach dochodzi do ważnego spotkania Barabasa i Jacka. Mężczyźni umawiają się w kościele. To przestrzeń, która w czasach walki z peerelowską władzą była miejscem schronienia dla opozycji i tworzenia solidarnej społeczności. Dziś jest pusta. Funkcję ustanawiania wspólnoty przejęła telewizja. Stała się ona świecką religią. Dowodzi tego ostatnia scena, kiedy „Kościół staje się studiem telewizyjnym, ołtarz – światłem reflektorów, kamer...”. W dramacie Jakubowskiego media nie mają nic wspólnego z prawdą, są symulakrem życia, rodzajem ułudy, teatru, w którym występują aktorzy odgrywający przyznane role, a dziennikarz nie reprezentuje „profesji zobowiązującej do mówienia prawdy”¹⁰. Media mają wywoływać emocje – silne i wyraziste, perswadować i tworzyć rzeczywistość.

JACEK Twój głos

brzmi zupełnie inaczej niż w telewizji

BARABASZ Telewizja zniekształca wiele rzeczy

JACEK Masz rację

zniekształca i zafałszowuje

Barabas cały czas tworzy swoją postać. Przyznaje przed Magdą, że ma wrażenie, iż jego życie to ciągły program telewizyjny. Jakubowski porusza tu nie po raz pierwszy w swojej twórczości problem twarzy i maski, prawdy i fałszu. Barabas przyjmuje na siebie odpowiednie role, zakłada maski, przykleja uśmiech. W studio odgrywa rolę słynnego dziennikarza. Trudno jednak stwierdzić, jaka jest jego twarz. Czy to zatroskany mąż, czy przebiegły kochanek, zdrajca czy ofiara byłego systemu? Jacek-Mesjasz nie ma wątpliwości. Lata więzienia pozwoliły mu poskładać fakty i dostrzec prawdziwe oblicze byłego przyjaciela – koniunkturalisty, karierowicza, zdrajcy. Dziennikarstwo staje się dla Barabasa zarówno sposobem na zdobycie popularności i społecznego uznania, jak i zawodem pozwalającym na kamuflaż, zacieranie niewygodnej biografii. W ostatniej scenie, kiedy kościół zmienia się w studio telewizyjne, czyta dany mu przez Jacka wiersz Herberta *Domysły na temat Barabasa*. Znowu kreuje rzeczywistość, reżyseruje show, nie przyjmuje słów poety wprost, do siebie, na co liczył Jacek. „Widownia klaszcze, pokrzykuje z entuzjazmem. Barabas schodzi z podium i podaje rękę widzom. Wychodzi”¹¹. Wygrywa kolejny raz. Bohater Jakubowskiego nie zadaje pytań o rzetelność,

⁹ Pierre Bourdieu zauważał już pod koniec XX wieku, a tendencje te tylko się nasiliły, że media przekształcają wiadomości na elementy rozrywki, dążą do ogłupiania i tabloidyzacji. Widać to m.in. w praktykach dziennikarzy, którzy wolą konfrontację od debaty, polemikę niż dyskusję, promowanie konfliktów, konfrontowanie postaci a nie ich argumentów, czy fragmentaryczną wersję zdarzeń. P. Bourdieu, *On Television and Journalism*, London 1998, s. 3-7.

¹⁰ T. Harcup. *Dziennikarstwo – teoria i praktyka*, dz. cyt., s. 105.

¹¹ J. Jakubowski, *Witaj Barabasz*, dz. cyt., s. 57.

obiektywizm, prawdę. Dziennikarz to dla niego osoba o kompetencjach manipulatorskich i propagandowych, sprzedawca idei i usług¹².

Dziennikarskie show

Mimo iż żyjemy dziś w czasach mediów społecznościowych, to przekaz telewizyjny wciąż cieszy się zainteresowaniem i wywołuje emocje. Dzieje się tak między innymi z tego powodu, że jest on wielomodalny: łączy tekst, obraz, muzykę, operuje rytmem, różnorodnym natężeniem bodźców¹³. Akcja *Powrotu do Reims* – tekstu napisanego przez Beniamina Bukowskiego, a opartego na książce Didiera Eribona, dzieje się w telewizyjnym studio¹⁴. Do programu o formacie talk show prowadzonego przez dwójkę młodych dziennikarzy został zaproszony profesor Eribon – z zawodu uznany socjolog, wykładowca uniwersytecki, prywatnie – homoseksualista, nie potrafiący – ze względu na swoje preferencje seksualne i niskie pochodzenie społeczne – odnaleźć się w żadnym środowisku. Tematem rozmowy ma być jego książka, w której autor opisuje swój trudny przyjazd do rodzinnej miejscowości po śmierci ojca.

Dziennikarze programu *Aspekt* w przygotowanym scenariuszu mają niewiele miejsca dla gościa i jego odpowiedzi. Po pierwsze muszą zaistnieć oni i forowane przez nich poglądy. W talk show liczy się charyzma, inteligencja i błyskotliwość prowadzącego. Początkowo Eribon nie ma szans, by odpowiedzieć na zadawane niby z ciekawości pytania. Rolę dominującą pełni bowiem dziennikarz, który nie pozwala przebić się przed kamerą nie tylko Profesorowi, ale także współprowadzącej. Robi wszystko, by zaistnieć i przyciągnąć uwagę swoją elokwencją, a tym samym zdobyć uznanie odbiorców.

Oboje dziennikarze zgodnie z regułami talk show starają się, by widz mógł budować osobistą relację z gościem, z jego życiem codziennym¹⁵. Przybliżając sylwetkę Profesora, podają różne, często intymne lub zawstydzające szczegóły z jego życia. Jak przekonuje francuski socjolog Éric Maigret, w mediach „życie prywatne staje się publiczne, a życie publiczne – prywatne, przy czym nie ma tu patologii, bo oba zespoły (prywatne/publiczne) są przede wszystkim konfiguracjami historycznymi, zmieniającymi się i płynnymi, a nie naczyniami połączonymi, i konflikty nie następują po sobie, ale nakładają się na siebie”¹⁶. Eribon ma potwierdzić postawioną przez dziennikarzy tezę na temat jego życia

¹² O różnych koncepcjach dziennikarstwa w modelach komunikowania masowego pisał m.in. Tadeusz Kononiuk. T. Kononiuk, *Rzetelne dziennikarstwo...*, dz. cyt., s. 24-27.

¹³ Por. M. Lisowska-Magdziarz, *Metodologia badań nad mediami – nurty, kierunki, koncepcje, nowe wyzwania*, „Studia Medioznawcze” 53(2013), nr 2, s. 34-35.

¹⁴ Szerzej na temat spektaklu *Powrót do Reims* w reżyserii Katarzyny Kalwat i jego odbioru przez krytyków teatralnych pisałam w nieopublikowanym jeszcze tekście *Wstyd, ośmieszanie i rozdarta tożsamość w „Powrocie do Reims” Katarzyny Kalwat*, który ma się ukazać w książce *Spór o człowieka w mediach* (wydawnictwo naukowe UKSW).

¹⁵ Zob. É. Maigret, *Socjologia komunikacji i mediów*, zwłaszcza rozdział *Talk-show: degradacja czy wzbogacenie?*, przeł. I. Piechnik, Warszawa 2012, s. 348-352.

¹⁶ Tamże, s. 349.

– niczym w *american dream* wybił się ze społecznego dołu, osiągnął sukces, jest człowiekiem spełnionym – oraz pozwolić zabłysnąć ich erudycji. Profesor odsłania jednak snobizm prowadzących, ich walkę o dominację przed kamerą, hipokryzję, a także nieadekwatność ich języka do sytuacji, brak rzetelności w prowadzeniu programu i etycznego namysłu w zadawaniu pytań.

Realizowany przez dziennikarzy styl koncentruje się na sprawianiu satysfakcji i przyjemności odbiorcom. Temu samemu służy stosowana w talk show *Aspekt* praktyka informowania dziennikarzy o aktualnym poziomie emitowanych materiałów. Jakość programu jest monitorowana, a jej spadek sygnalizują dwa różne dźwięki: jeden informuje o niskim poziomie debaty, a drugi o krytyczności dyskursu i konieczności zerwania audycji. Kiedy słysząc pierwszy z nich, wywiad przerywają absurdalne reklamy, które pozwalają oderwać się widzom od poważnych zagadnień, a dziennikarzom przywrócić rozrywkową atmosferę.

Nierzetelna rozmowa w telewizyjnym studio odzwierciedla dwupoziomowy schemat komunikacji w sytuacjach publicznego ośmieszania (*public shaming*). Z jednej strony jej cel to wywołanie wstydu, upokorzenia, strachu w ofierze, z drugiej strony – uzyskanie akceptacji, podziwu obserwatorów dla nadawcy¹⁷. W takim akcie komunikacyjnym na pierwszym poziomie nadawca podaje odbiorcy powód do wstydu, wywołuje w nim zażenowanie, sam siebie ustawia zaś w pozycji osoby lepszej, mającej prawo do oceniania. Z kolei na drugim poziomie kierowanym do widzów podaje powód wstydu ofiary, podkreśla swoją wartość i przynależność do jednej wspólnoty z odbiorcami i apeluje o podziw i sympatię. Dziennikarzom udaje się początkowo wywołać w Eribonie poczucie zawstydzenia, sami zaś dzięki cytatom z modnych książek, czy nawiązaniom do dzieł sztuki budują swój pozytywny wizerunek – ludzi kulturalnych, kompetentnych. W publicznym zawstydzeniu ważna pozostaje reakcja osoby atakowanej, jak ona odpowie na dany akt komunikacyjny. „Najlepiej odbierane jest przyznanie się do błędu i uznanie swojej skazy”¹⁸. Eribon potwierdza, że pochodzi z biednej rodziny, że miał bardzo trudny start i nie posiadał humanistycznego wykształcenia. Jego homoseksualne preferencje także nie ułatwiały mu zdobycia społecznego uznania. Okazanie słabości może być jednak ryzykowne, ponieważ narusza pozytywny wizerunek ofiary.

Dziennikarze, nie traktując gościa jako partnera rozmowy, lecz jej przedmiot, łamią podstawową zasadę integracji – łączenia osób reprezentujących różne środowiska, kultury, światopoglądy. Ich pozornie egalitarne działania zmierzają do pogłębienie podziałów społecznych. Ośmieszany Profesor wyznaje, że jego rodzina nie mogła pogodzić się z tym, że jest nienormalny. Kiedy dziennikarze próbują zamienić słowo „nienormalny” na inne, poprawne politycznie, Eribon daje upust swoim emocjom. Wymienia wulgarne określenia,

¹⁷ Por. A. Chudzik, *Publiczne zawstydzenie w mediach społecznościowych*, w: *W kulturze wstydu?*, red. A. Łebowska, L. Wróblewski, K. Muca, Kraków 2018, s. 183-184.

¹⁸ Tamże, s. 184.

jakimi w młodości był nazywany. Prowadzący program, by utrzymać oglądalność, łamią jeden z ważnych standardów etyki dziennikarskiej: ochronę czci i godności. „Cześć jednostki to (...) zakaz stawiania osobie zarzutów mogących poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania niezbędnego do wykonywania zawodu lub działalności”¹⁹. Dziennikarze prowokują gościa i tym samym poniżają go w oczach opinii publicznej.

Telewizja nie lubi statycznego obrazu, widz czeka na zmiany akcji, tematów, bohaterów. Dlatego w drugiej części wywiadu prowadzący postanawiają zmienić kostium gościa i pokazać, jak sugeruje głos z offu, że wykluczenie jest „seksowne”. Rozbierają Profesora z koszuli, dżinsów i czapki i ubierają w czarny frak, białą koszulę i muchę. Eribon ma uwodzić, olśnić. Format programu to nie tylko rozmowa (talk), ale też, a raczej przede wszystkim show. Zmiana kostiumu obrazuje metamorfozę samego Profesora, który z biednego chłopaka, stał się uznanym naukowcem w eleganckim ubraniu. Eribon, co pokazał w trakcie programu telewizyjnego, komunikuje się jednak dwoma stylami językowymi: kulturalnym dyskursem człowieka wykształconego – językiem przykrywającym wstyd oraz prostą, wulgarną mową ulicy – językiem zaatakowanej ofiary. Zachowanie dziennikarzy powoduje, że gość opuszcza telewizyjne studio. Talk show *Aspekt* osiągnął krytyczny poziom dyskursu, choć można przypuszczać, że, paradoksalnie, niespodziewane i dramatyczne zakończenie podniosło jego oglądalność. „Cechą mediów jest przecież wytwarzanie ciągle to nowych treści, by zainteresować publiczność, która w ostatecznym rachunku pozostaje prawdziwym sędzią programu”²⁰. Niewątpliwie jednak dziennikarze zamiast przeprowadzić rozmowę, doprowadzili do konfrontacji i promowali konflikt.

Dziennikarska hiena

Głównym bohaterem dramatu *Wolny strzelec* Ishbel Szatravskiej²¹, którego akcja dzieje się w Iraku podczas drugiej wojny w Zatoce Perskiej, jest polski fotoreporter Grzegorz²². To mężczyzna impertynencki, popełniający faux pas, patrzący stereotypowo na Irakijczyków, dążący do zdobycia ciekawego

¹⁹ T. Kononiuk, *Rzetelne dziennikarstwo*, dz. cyt., s. 155.

²⁰ É. Maigret, *Socjologia komunikacji i mediów*, dz. cyt., s. 259.

²¹ Zob. I. Szatravska, *Wolny strzelec*, Warszawa 2022. Wszystkie cytaty biorę z wydania elektronicznego.

²² Fotoreporter znajduje się w tej samej grupie zawodowej, co np. reporter radiowy i telewizyjny. Wszyscy zaś należą do zawodu dziennikarz. Zgodnie z podziałem PKD fotoreporter należy do sekcji M – działalność profesjonalna naukowa i techniczna. Zob. J. Taczkowska, *Zawód dziennikarza w Polsce. Między misją a posłannictwem*, Bydgoszcz 2012. Magdalena Stasiak – prawniczka – interpretując obowiązujące przepisy podaje, że „fotoreporterem może nazywać się osoba, która pozostając w stosunku pracy z redakcją lub działając na jej rzecz i z jej upoważnienia, wykona i przekaże do opublikowania w prasie zdjęcie przedstawiające rzeczywiste, budzące choćby minimalne zainteresowanie społeczne zdarzenie, a wykonane w czasie, w którym ono nastąpiło”. M. Stasiak, *Fotoreporter – czyli kto?*, <https://fotoprawo.nikon.pl/2018/03/fotoreporter-czyli-kto/> (dostęp: 30.09.2022).

materiału, wszystko jedno jakim kosztem. Mówi się o nim wolny strzelec, kontrowersyjny fotoreporter²³. Nie u wszystkich kolegów wzbudza szacunek. Mitek, także dziennikarz, ocenia go surowo i jednoznacznie: „Ilekoć cię widzę, wstyd mi, że jestem Polakiem. Wstyd mi, że zdjęcia, na których pokazujesz trupy bez szacunku dla ofiar, na których pokazujesz ludzi tak, że są pozbawieni godności, podpisane są polskim nazwiskiem. Nie będę z tobą rozmawiał. I nie wchodź mi w drogę”²⁴. Krytycy zdjęć Grzegorza twierdzą, że jego materiały nadają się tylko do tabloidów. Fotoreporter nie kieruje się rzetelnością, lecz własnym zyskiem, podważa zarazem zawodowy etos.

„Fotoreportaż mówi może nie więcej niż reportaż, ale mówi krócej i dosadniej. Fotoreportaż skłania do myślenia i do widzenia” – pisał Krzysztof Mroziewicz w *Dziennikarzu w globalnej wiosce*²⁵. Bohater Szatravskiej chce zrobić fotoreportaż o współczesnych Irakijczykach, pokazać ich ocenę rządów Saddama Husajna. Ma jednak prostą i atrakcyjną tezę – mieszkańcy dzielą się na tych opowiadających się za dawnym ustrojem i przeciw niemu. Nie pozostawia miejsca na niejednoznaczność, skomplikowane spojrzenia, trudne ludzkie wybory. Nie chce otwierać pola do myślenia i widzenia. Zależy mu tylko na mocnym materiale. Fotoreporter nie spełnia podstawowych zasad etyki dziennikarskiej – nie słucha uważnie swoich rozmówców, nie pozostaje obiektywny. Jak podaje *Kodeks etyki dziennikarskiej*, informacje powinny być zrównoważone i dokładne, tak by odbiorca mógł odróżnić fakty od przypuszczeń i plotek, oraz powinny być przedstawiane we właściwym kontekście i opierać się na wiarygodnych i możliwie wielostronnych źródłach²⁶. Grzegorz nie kieruje się zasadą równowagi i dokładności. Łamie regułę etyczną mówiącą o tym, że dziennikarz powinien okazywać szacunek osobom, bez względu na ich odmienną ideową, kulturową czy obyczajową, co nie oznacza zgodności z ich poglądami²⁷. Wielokrotnie pokazuje bowiem swoją wyższość i niezrozumienie dla kultury arabskiej. Ignoruje rozmówców.

Współpracujący z nim tłumacz aranżuje spotkania z irakijskimi rodzinami wyznającymi różny światopogląd, mającymi odmienny status majątkowy. Ahmad chce, by Grzegorz jako Europejczyk nie znający dobrze kontekstu politycznego i społecznego tego regionu, w pełni zrozumiał złożoność podejmo-

²³ Tytuł utworu i jego bohater nawiązują do filmu Dana Gilroya, w którym poszukujący pracy Lou Bloom postanawia filmować nocne wypadki i zbrodnie, a następnie sprzedawać materiały telewizji. Wolny strzelec to też tytuł opery Webera. Libretto opowiada o Maksie, który, aby zdobyć ukochaną Agatę, postanawia paktować z diabłem. Ze względu na podróż realną i metaforyczną, jaka odbywa bohater utworu Szatravskiej, może dostrzec, że dramat czerpie także inspirację z *Do Damaszku* Augusta Strindberga.

²⁴ I. Szatravska, *Wolny strzelec*, dz. cyt., s. 11.

²⁵ Por. K. Mroziewicz, *Dziennikarz w globalnej wiosce*, Bydgoszcz-Warszawa 2006, s. 98.

²⁶ Zob. *Kodeks etyki dziennikarskiej Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich*, <https://centruminformacji.tvp.pl/15781058/kodeks-etyki-dziennikarskiej-stowarzyszenia-dziennikarzy-polskich> (dostęp: 14.09.2022).

²⁷ Tamże.

wanego w fotoreportażu tematu. Dziennikarz nie wsłuchuje się jednak w opowieści, lecz wylapuje te zdania, które popierają postawione przez niego założenia. Chce opowiedzieć historię bez głębszego namysłu. A przecież społeczna rola informowania wiąże się ściśle z refleksją. Tony Harcup postulował, by dziennikarz był refleksyjnym zawodowcem o etycznym podejściu do zdarzeń i ludzi²⁸. Grzegorz jest nerwowy, szybki, rozgoryczony, czasem wściekły. Wywiady z miejscową ludnością nie układają się po jego myśli, nic nie odciąga go jednak od przygotowywania tendencyjnego fotoreportażu.

Zwierzają się koleżance – dziennikarce:

GRZEGORZ

A chuj. I tak ich opiszę, jak chcę. Nie chcą gadać, to sam zadecyduję, kto trafi do worka z Saddamem, a kto z Buschem.

YEAL

To jednak grube nadużycie

GRZEGORZ

Jakby ktokolwiek w naszym zawodzie kiedykolwiek się tym przejął.

Yael

Możesz komuś przesrać życie.

GRZEGORZ

Bullshit. Ja stąd wyjadę, oni tu zostaną, nigdy więcej nie wejdziemy sobie w drogę, pewnie nawet nie zobaczą tych zdjęć²⁹.

Kolejny raz dotykamy w tekście napisanym dla teatru problemu dziennikarskiego obiektywizmu i bezstronności. Zdaje się, że to zagadnienie szczególnie aktualne i wymagające krytyki. Zgodnie z etyką zawodu, dziennikarz powinien przedstawiać najbardziej wiarygodną wersję wydarzeń, czyli ma obowiązek obiektywnego relacjonowania zagadnienia. Pisałam już o bezstronności i podawaniu różnych punktów widzenia na badany problem. Trzeba jeszcze dodać konieczność minimalizowania wpływu własnej opinii, unikaniu odchyśleń, złośliwości, czy przebiegłości w realizacji celów³⁰. Tego Grzegorz nie przestrzega. Wydaje się, że bezstronność jest pojęciem, które fotoreportera ogranicza, więc z premedytacją odrzuca je w swoich materiałach. Denis McQuail – brytyjski medioznawca zajmujący się teorią komunikacji – przekonywał, że bezstronność oznacza „równowagę w wyborze i korzystaniu ze źródeł informacji – tak, aby można było odzwierciedlić różne punkty widzenia – jak również neutralność w prezentowaniu newsów, oddzielenie faktów od opinii, unikanie wartościujących sądów czy też emocjonalnego języka lub zdjęć”³¹. Grzegorz odrzuca neutralność w prezentowaniu treści. Jego fotografie zawsze są emocjonalne, wstrząsające i szokujące.

²⁸ Por. T. Harcup, *Dziennikarstwo – teoria i praktyka*, dz. cyt., s. 12, 227.

²⁹ I. Szatrawska, *Wolny strzelec*, dz. cyt., s. 27.

³⁰ Por. T. Harcup, *Dziennikarstwo – teoria i praktyka*, dz. cyt., s. 107.

³¹ D. McQuail, *McQuail's Mass Communication Theory*, Londyn 2000, cyt. za: T. Harcup, *Dziennikarstwo – teoria i praktyka*, dz. cyt., s. 107.

Postawa polskiego fotoreportera nie jest odosobniona. Utwór Szatravskiej rozgrywa się w międzynarodowym środowisku dziennikarskim. Każdy przyjechał tu po to, by przygotować atrakcyjny materiał z wojny, a tym samym zyskać uznanie w swoim kraju i swoim otoczeniu zawodowym. Dziennikarze przyznają, że newsy zdobywa się często w sposób nieetyczny. Najgorzej postrzegani przez środowisko są reporterzy i fotoreporterzy z CNN, ABC, AP, Magnum. To hieny, które nie dopuszczają mniejszych stacji i redakcji do zrobienia materiału. Grzegorz – wolny strzelec też zawsze osiąga cel. Koledzy pytają ironicznie, czy i w tym roku dostanie nagrodę na World Press Photo, czy też jego zdjęcia zostaną uznane za zbyt brutalne³².

Równie mocno co Grzegorz, zdeterminowana jest Yeal – dziennikarka z Izraela, córka generała, która marzy, by przestano nazywać ją „kurwą z telewizji”. Nie zamierza jednak przygotować materiału łamiącego zasady etyki. „Chcę nakręcić dobry dokument. Taki... uczciwy, wiesz? O wojnie. O cywilach, o zniszczeniach, o trudnych wyborach. Wyślę go na Sundance. Może chwyci? Może chwyci na tyle, żeby ktoś go nominował do Oscara? Nie musi nawet niczego wygrać, byle był zauważony”. I tu pojawia się kolejne ważne zagadnienie. We współczesnym dziennikarstwie nie liczy się misja społeczna, ale uwaga społeczna: zauważenie i skomentowanie dziennikarskiego materiału, które wzmacniają pozycję autora.

Szatravska nie pozwala jednak ocenić Grzegorza jednoznacznie negatywnie. Inaczej niż Barabasz Jakubowskiego brnący w świat medialnego i życiowego kłamstwa, czy dziennikarze z show *Aspekt*, którzy do ostatniej minuty programu chcą, by gość wpisał się w ich schemat scenariuszowy, wolny strzelec przechodzi przemianę. Po kilku wizytach w irackich domach Grzegorz trafia do rodziny Umm Muhammad – nauczycielki, która jak się okazuje, staje się dla dziennikarza przewodniczką po życiu i śmierci, przeszłości i przyszłości. Odsłania przed fotoreporterem szerszą perspektywę poznawczą i przestrzega przed jednoznaczną oceną zdarzeń. Szatravska korzystając ze znanych symboli i kulturowych toposów, prowadzi swojego bohatera do krypty – jaskini – to jego droga poznania. Grzegorz musi zejść w dół, do podziemi, do własnego wnętrza, by wreszcie zobaczyć coś więcej niż tylko kadry dla swoich zdjęć. By przyjrzeć się indywidualnym historiom ludzi, którzy giną w konflikcie, tracą bliskich, którzy, jak polski żołnierz z misji stabilizacyjnej, są wykorzystywani do celów politycznych. Tajemnicza wędrówka wiedzie pod więzienie Abu Ghurajb, gdzie siedzą trzy płaczki – oplakują ofiary Saddama, Amerykanów i tych, którzy wejdą tu kiedyś, odkryją kości, opiszą je i powiedzą o tym światu. Symboliczne zstąpienie do piekieł uświadamia Grzegorzowi, że uwiecznienie tragedii, nie zawsze przybliża do prawdy.

Chwila ciszy.

GRZEGORZ

³² Por. I. Szatravska, *Wolny strzelec*, dz. cyt., s. 10.

Kiedy tu przyjechałem, byłem... rozgniewany. Miałem w sobie dużo gniewu. Na to, że nie wszyscy mnie akceptują, że w środowisku o mnie plotkują, że krytykują moje fotografie. Ale gniew mija, wiesz? Nosilem go w sobie przez wiele lat, a tutaj uświadomiłem sobie, że rejestrowanie potworności nie jest żadnym dążeniem do prawdy.

AHMAD

Przecież pokazywałeś mi piękne zdjęcia.

GRZEGORZ

Z domów. Sytuacje prywatne, rodziny. Trupy nie są piękne. Wojna nie jest piękna. Ludzie nie chcą tego oglądać, czują się winni albo urażeni. Ale może mają rację? Bo kim ja właściwie jestem? Rejestruję rzeczywistość? Czy jej nie zakłamuję? Patrzę na migawki z telewizji, przypomina mi się Pustynna Burza i to, jak relacje w mediach prowadzone były na żywo, z wojny. Mam nadzieję, że nie jestem taki, jak telewizyjne gwiazdy, że nie stoję przed zgruzowanym przedszkolem z mikrofonem w ręce, pudrem na twarzy i z gębą pełną frazesów. A potem A potem biorę aparat do ręki, patrzę przez obiektyw i zastanawiam się, kim jestem. Bezstronnym obserwatorem? Czy w ogóle da się być bezstronnym?

AHMAD

Żaden zawód tego nie daje. Nigdy nie da się być bezstronnym³³.

Grzegorz zaczyna zastanawiać się, pozostawia miejsce na refleksję. Jeszcze niedawno fotoreporter nie przejmował się kwestiami bezstronności, a etyka dziennikarska wydawała mu się niepotrzebnym, ograniczającym zawodowym naddatkiem. Dzięki podróży z Umm zaczął pytać o sens medialnych przekazów – czy fotografowanie scen wojny przybliża do prawdy o konflikcie, czy zdjęcie może oddać rzeczywistą grozę, czy raczej staje się elementem dziennikarskiej manipulacji, zafałszowanym retuszem, a może schodami do sukcesu? Punktem zwrotnym w myśleniu nie tylko o zawodzie staje się dla Grzegorza wybuch, który cudem przeżył, ale w którym, jak mu się wydaje, zginęło dziecko. Od tej pory czuje, że żyje w dwóch rzeczywistościach³⁴. Jak się okazuje w finale, dziennikarz musi sam wybrać, czy pójdzie w stronę ciemności czy jasności – czy w wybuchu zginie on, czy chłopiec – syn Umm. Dziennikarstwo przestaje być dla Grzegorza intratnym zawodem, a staje się posłannictwem. Misja jest jednak zawsze poświęceniem i niesie ze sobą realne zagrożenia.

Podsumowanie

W wybranych najnowszych tekstach teatralnych autorzy pokazują postać dziennikarza i tym samym dotykają problemu odpowiedzialności mediów.

³³ Tamże, s. 47.

³⁴ Autorka nawiązuje do mitologii babilońskiej do boskich bliźniąt jasności i ciemności – Szamasz i Isztar. Alter ego Grzegorza jest żołnierz – wolny strzelec, który samotnie broni się na dachu jednego z bagdadzkich wieżowców.

Stawiają pytania o rzetelność w wykonywaniu tego zawodu. Wynika to z nadwątlonej pozycji profesji dziennikarskiej i spadku zaufania wobec mass mediów. Jak wykazuje analiza tekstów, rzetelność dziennikarska jest nadużywana nie z powodu kontrolowania dziennikarzy przez jakąś grupę interesów, nie przez wydawców, czy redaktorów prowadzących, lecz przez samych dziennikarzy. By zdobyć sławę i prestiż w zawodzie, by zapewnić sobie ochronę własnych interesów, utrzymać się w grupie najbardziej popularnych twarzy w mediach, łamią oni standardy zawodowe i zasady etyczne. Prezentowani przez Jakubowskiego, Bukowskiego i Szatrąwską dziennikarze odrzucają zasadę obiektywizmu, bezstronności, integracji, szacunku dla gości czy informatorów. To sprzedawcy idei, pracownicy usługowi. A przecież „służba i posłannictwo są (...) fundamentem dziennikarskiego etosu i mają swoje normatywne zamocowanie zarówno w etyce zawodowej, jak i w systemie prawa prasowego”³⁵. Ani dla Barabasza, ani dla prowadzących program *Aspekt* czy dla fotoreportera Grzegorza dziennikarstwo nie jest służbą. To zawód pozwalający na osiągnięcie sukcesu, manipulowanie opinią społeczną, stwarzanie rzeczywistości. Spośród przedstawionych bohaterów jedynie Grzegorz przechodzi przemianę i sam zaczyna pytać o granice rzetelności dziennikarskiej, o możliwość oddania w przekazie medialnym prawdy zdarzenia. Za tę świadomość płaci najwyższą cenę.

Przedstawione sylwetki dziennikarzy nie są realnymi postaciami, lecz wytworami wyobraźni autorów. Fakt, że teatr zarzuca im nierzetelność w wykonywaniu zawodu nie oznacza, że realna sytuacja jest aż tak niepokojąca, a dziennikarze mają jedynie negatywny odbiór społeczny. Trzeba jednak przyznać, że wiele pracujących dziś w mediach osób przestało być refleksyjnymi zawodowcami, a stało się dostawcami rozrywki. Dlatego odbierani są jako manipulatorzy i celebryci, a prestiż ich zawodu powszechnie się podważa. Zamiast o dziennikarzach mówi się często o media workerach³⁶. Teatr hiperbolizuje tę sytuację, by zwrócić uwagę na problem i skłonić do debaty, krytykuje, by sprowokować do dyskusji o ważnym społecznie zawodzie.

* * *

Journalist's Integrity. The Figure of a Journalist in the Contemporary Drama Scripts

Summary

The article discusses the figure of a journalist presented in the contemporary drama scripts. The author analyzes how consistent journalists are, if they

³⁵ T. Kononiuk, *Rzetelne dziennikarstwo...*, dz. cyt., s. 215.

³⁶ Por. A. Sosnowska, *Dziennikarz – specjalista. Zasady pracy dziennikarza religijnego*, „Kultura – Media – Teologia” 2013, nr 15, s. 73-91.

observe professional ethical standards and if they treat their profession as a calling and mission or only a way of making a living. The analysis of three dramas – *Witaj Barabaszu* by Jarosław Jakubowski, *Powrót do Reims* by Benjamin Bukowski and *Wolny strzelec* by Ishbel Szatrawska – suggests that the journalists featuring in the dramas treat their profession as a way of creating reality, manipulating facts along with their reception, taking advantage of guests and informers to present a subjective account of events. When preparing the materials, they fail to maintain integrity, especially the principle of being unbiased and objective. The descriptions of the journalists indicate a loss of public confidence in media-related professions. Many current journalists have ceased to be thoughtful professionals and turned into being entertainment providers, manipulators or celebrities. The theater seems to hyperbolize this situation to put the problem in the spotlight and encourage a public debate.

Keywords: journalist, integrity, journalist ethics, drama script, drama.

Bibliografia

- Bourdieu P., *On Television and Journalism*, London 1998.
- Bukowski B., *Powrót do Reims*, scenariusz teatralny.
- Chyliński M., Russ-Mohl S., *Dziennikarstwo*, Warszawa 2008.
- Harcup T., *Dziennikarstwo – teoria i praktyka*, tłum. E. Rodzeń-Leśnikowska, D. Leśnikowski, Łódź 2010.
- Jakubowski J., *Witaj Barabaszu*, Warszawa 2020.
- Kodeks etyki dziennikarskiej Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich, <https://centruminformacji.tvp.pl/15781058/kodeks-etyki-dziennikarskiej-stowarzyszenia-dziennikarzy-polskich> (dostęp: 14.09.2022).
- Kononiuk T., *Rzetelne dziennikarstwo. Aksjologia i deontologia*, Warszawa 2018.
- Lisowska-Magdziarz M., *Metodologia badań nad mediami – nurty, kierunki, koncepcje, nowe wyzwania*, „Studia Medioznawcze” 53(2013), nr 2.
- Maigret É., *Socjologia komunikacji i mediów, zwłaszcza rozdział Talk-show: degradacja czy wzbogacenie?*, przeł. I. Piechnik, Warszawa 2012.
- McQuail D., *McQuail's Mass Communication Theory*, Londyn 2000.
- Mroziewicz K., *Dziennikarz w globalnej wiosce*, Bydgoszcz-Warszawa 2006.
- Ściślak J., *Dziennikarz – zawód przyszłości*, Wrocław 2014.
- Sosnowska A., *Dziennikarz – specjalista. Zasady pracy dziennikarza religijnego*, „Kultura – Media – Teologia” 2013, nr 15, s. 73-91.
- Stasiak M., *Fotoreporter – czyli kto?*, <https://fotoprawo.nikon.pl/2018/03/fotoreporter-czyli-kto/> (dostęp: 30.09.2022).
- Szatrawska I., *Wolny strzelec*, Warszawa 2022.
- Taczowska J., *Zawód dziennikarza w Polsce. Między misją a posłannictwem*, Bydgoszcz 2012.
- W kulturze wstydu?*, red. A. Łebowska, Ł. Wróblewski, K. Muca, Kraków 2018.

MATERIAŁY
Historical Resources

KS. WOJCIECH GUZEWICZ*

Kościoły i parafie diecezji elckiej (cz. 4)

W kolejnej części cyklu: *Kościoły i parafie diecezji elckiej* zostaną przedstawione następujące parafie i kościoły diecezji elckiej: pw. Trójcy Przenajświętszej w Budrach, pw. św. Jadwigi Królowej w Bystrym, pw. św. Brata Alberta Chmielowskiego w Chełchach, pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Cichym oraz pw. Matki Bożej Królowej Polski w Cimochach. Parafie te pochodzą z pięciu dekanatów (węgorzewskiego, giżyckiego – św. Krzysztofa, dwóch oleckich i elckiego – Miłosierdzia Bożego). Oprócz parafii w Bystrym wszystkie znajdują się w miejscowościach wiejskich, a liczba katolików sięga w nich od 900 do 1800. Najstarszym kościołem na omawianych terenach jest świątynia w Cichym (z XVI w.), najmłodszym zaś – w Chełchach (wybudowana w obecnych czasach, poświęcona i oddana do kultu w 2021 r.).

Budry (Trójcy Przenajświętszej)

Początek miejscowości sięga drugiej połowy XVI w. Wówczas to książę Albrecht nadał komornikowi zamku węgorzewskiego – Janowi Mixie – pięć włók lasu w powiecie węgorzewskim, przy czym miał on zapłacić za pięć włók. Jan Mixa miał za to na stu włókach założyć dwie wsie na prawie chełmińskim: Budry i Grądy. Obszar Budr ustalono na 51 włók i 2 morgi. Taki sam obszar miała wieś trzysta lat później, według spisu z 1858 r. Na przestrzeni wieków była to wieś królewska.

O utworzeniu w Budrach zboru protestanckiego zdecydowano w 1724 r. W tym samym roku postanowiono również o budowie nowego kościoła. Uplętnęło jednak kilkanaście lat, zanim go wybudowano. Kamień węgielny położono 6 maja 1738 r., a całość ukończono w 1739 r. Początkowo świątynia miała drewnianą wieżę. Ta zawałiła się w 1882 r. i w sześć lat później została zastąpiona murowaną. Do zniszczeń kościoła doszło także podczas I i II wojny światowej. Pierwszym duchownym protestanckim został pastor z Bań Mazur-

* ks. Wojciech Guzewicz – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6759-0856>; e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

skich – Albrecht Rudiger. Po drugiej wojnie światowej wyemigrowali protestanci, a osiedlili się katolicy, którym oddano do użytku świątynię. Parafia została kanonicznie erygowana w 1962 r. Wchodzi w skład dekanatu węgorzewskiego.

Kościół zbudowano z cegły, na zaprawie cementowo-wapiennej, w stylu neogotyckim, o wymiarach: długość 30 m, szerokość 10 m, wysokość do sklepienia 6 m, wysokość wieży ok. 25 m. Kościół może pomieścić blisko 250 wiernych i jest on jednonawowy, orientowany, na planie prostokąta z wieżą od strony zachodniej, nakryty dachem dwuspadowym i czerwoną dachówką.

W centralnej części świątyni znajduje się ołtarz główny z lat 70. XX wieku. Jest on drewniany z dekoracyjnymi uszami. W jego centrum odnaleźć można obraz Trójcy Przenajświętszej. Po obu stronach obrazu znajdują się dwie figury gipsowe: po prawej św. Antoniego Padewskiego, a po lewej św. Józefa Oblubieńca NMP. Poniżej obrazu umieszczono tabernakulum. W kościele znajdują się jeszcze dwa drewniane ołtarze boczne – Miłosierdzia Bożego i Matki Bożej. Naprzeciw prezbiterium znajduje się chór muzyczny. Na chórze organy wykonane przez Ripperta w Insterburgu w 1799 r. Wszystkie okna w kościele posiadają witraże. Na prezbiterium, po obu stronach ołtarza głównego, znajdują się dwa witraże wykonane przez Ludra w 1906 r. (Zmartwychwstanie Jezusa i śmierć Jezusa na Krzyżu).

Na terenie parafii znajduje się kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Dąbrówce Nowej. Sama miejscowość została założona pod koniec XVI w. i była to wieś szlachecka. Około 1607 r. w Dąbrówce Nowej powstał zbór protestancki. Pierwszym pastorem był niejaki Głębowski. Nabożeństwa w kościele odprawiane były zarówno w języku niemieckim, jak i litewskim oraz polskim. Ostatnie nabożeństwo w języku polskim odbyło się tutaj w 1824 roku, a litewskim w 1844 r. Kościół powstał w 1732 r. Po II wojny światowej stał się świątynią katolików i został powierzony opiece proboszcza z parafii Budry.

Kościół w Dąbrówce Nowej jest jednonawowy, w stylu neogotyckim, w kształcie prostokąta z wieżą od strony zachodniej. Kościół nakryty dachem dwuspadowym i czerwoną dachówką. Całkowita długość kościoła wynosi 22 m, szerokość 8 m, wysokość do sklepienia 5 m, wysokość wieży sięga ok. 19 m. Świątynia może pomieścić blisko 150 osób. W centralnej części świątyni znajduje się główny ołtarz, drewniany, z gipsową figurą Najświętszego Serca Pana Jezusa. W prezbiterium, po obu stronach ołtarza, widoczne dwa witraże wykonane przez Ludra w 1906 roku. Witraż ze strony południowej przedstawia prawdopodobnie św. Jana, natomiast ze strony południowej – Jezusa jako Dobrego Pasterza. Przed ołtarzem, na którym sprawuje się Eucharystię znajduje się płyta nagrobkowa z XVII w.

Cmentarz komunalny znajduje się w kierunku południowo-wschodnim i w odległości 1 km od kościoła parafialnego. Zarząd nad nim roztacza Urząd Gminy w Budrach. Cmentarz założono w 1945 r. Całkowita powierzchnia cmentarza wynosi ok. 4 ha.

Plebania usytuowana jest na północ od kościoła, w niedalekim jego sąsiedztwie, zwana dawniej pastorówką. Całkowita powierzchnia użytkowa plebani wynosi ok. 300 m². Budynek pochodzi z początków XX wieku i jest muryrowany.

W 1997 r. do parafii należało 1800 katolików, natomiast w 2017 r. – ok. 1200. W jej skład wchodzi kilkanaście miejscowości: Bogumiły, Brzozówko, Budry, Budzewo, Dąbrówka Nowa, Droglewo, Kaczorowo, Koźlak, Pietrele, Piłaki Małe, Popioły, Sakiely, Skalisko, Więcki, Wola oraz Zabrost Wielki.

W parafii duszpasterstwo prowadzili następujący księża: Nikodem Maśłowski (1950-1959), Władysław Przybyliński – początkowo administrator (1959-1979), Józef Adamczyk (1919-2007). W 2007 r. proboszczem parafii został ks. Jarosław Baluta. Z parafii pochodzą m.in. ks. dr hab. Dariusz Dąbek, ks. Czesław Wasilewski SJ, ks. Mariusz Pawlina oraz s. Jolanta Maciągowska (ZSJM).

M. Szukiel, *Postawy religijne katolików wiejskich na przykładzie parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Budrach*, Olsztyn 2003 [BUWMO]; M. Jasiński, *Misterium Męki Pańskiej*, „Martyria” 2010, nr 5, s. 10; J. Olszewska, *Z wizytą w parafii Budry*, „Martyria” 2010, nr 10, s. 8, 24; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 209-211; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 108; W. Guzewicz, *Węgorzewo i okolice. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu węgorzewskiego*, Elk 2017, s. 11-20.

Bystry (Św. Jadwigi Królowej)

Miejscowość Bystry pierwotnie jako wieś rybacka nosiła nazwę Borowo. W okresie PRL-u wybudowano tu kilkanaście bloków mieszkalnych dla pracowników pobliskich PGR-ów. Całość inwestycji zrealizowano bardzo szybko, budowa bloków trwała zaledwie kilka miesięcy. Można zatem przypuszczać, iż stąd wzięła się nazwa osiedla „Bystry”. W związku z powiększającą się liczbą mieszkańców pod koniec lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia podjęto starania o powołaniu tu parafii. Utworzono ją na mocy dekretu biskupa Edmunda Piszczka 1 lipca 1990 r., a teren jej wydzielono z części parafii pw. św. Brunona w Giżycku.

Pierwsze Msze święte i nabożeństwa w nowo powstałej parafii odbywały się w tymczasowej kaplicy, umiejscowionej w budynku po dawnym zakładzie remontowo-budowlanym w Bystrym. Jednocześnie rozpoczęto starania o budowę kościoła parafialnego. Projekt kościoła wykonała Barbara Bujnowska, a do wznoszenia obiektu użyto cegły sylikatowej. Pierwsze nabożeństwa w nowo wybudowanym kościele odprawiono już w 1999 r., a uroczystego poświęcenia obiektu dokonał bp Edward Samsel 24 czerwca 2001 r.

Kształt kościoła przypomina prostokąt z zaokrąglonymi kątami i ma następujące wymiary: długość – 40 m, a szerokość – 30 m, wysokość (do kalenicy

dachu) – 14 m. Powierzchnia całkowita świątyni sięga 350 m² i może pomieścić przeszło 500 osób. Budowla ma dach jednospadowy.

Kościół ma wnętrze o układzie dwunawowym. Nawę główną od nawy bocznej, od strony wschodniej, oddzielają trzy filary z elementami kamieni. Na filarach tych, poczynając od najbliższego prezbiterium, zawieszono obrazy Jezusa Miłosiernego, Matki Bożej Nieustającej Pomocy oraz Najświętszego Serca Pana Jezusa. W centralnej części świątyni, na ścianie południowej, znajduje się duży granitowy krzyż z figurą Chrystusa. Z lewej strony krzyża, nieco oddalone, znajduje się pancerne tabernakulum na kamiennym podstawie. Ołtarz soborowy – kamienny, zawiera w podstawie scenę z Ostatniej Wieczerzy.

Kościół poprzez łącznik połączony został z domem parafialnym. W łączniku znajduje się sala katechetyczna i kancelaria o łącznej powierzchni 160 m². Dom parafialny ma dwie kondygnacje, a jego powierzchnia całkowita to 250 m². Elewacja domu parafialnego ma kolor zbliżony do elewacji kościoła. Dom ten budowano w latach 1992-1994.

Na terenie parafii znajduje się kaplica filialna pw. Marka Ewangelisty w Upałach Małych. Umiejscowiono ją w budynku po byłej szkole podstawowej, zbudowanej z cegły i suporeksu na rzucie prostokąta o wymiarach 30 m na 12 m i wysokości 10 m. Cały obiekt podzielony został na dwie części, w jednej znajduje się wspomniana kaplica, a w drugiej – zakrystia, sala katechetyczna i kaplica pogrzebowa. Kaplica ma wieżę o wysokości 18 m, zwieńczoną 2-metrowym krzyżem. Wystrój wnętrza świątyni jest prosty, wykonany głównie z drewna. W centrum prezbiterium znajduje się dębowy krzyż stylizowany z figurą Chrystusa, obraz św. Marka Ewangelisty oraz ołtarz i dwie ambonki. Kaplica posiada tabernakulum. Obok ołtarza głównego znajduje się tu jeszcze ołtarz boczny, poświęcony Matce Bożej Nieustającej Pomocy. Kaplicę tę poświęcił bp Edward Samsel 25 grudnia 1998 r.

Kościół poprzez łącznik połączony został z domem parafialnym. W łączniku znajduje się sala katechetyczna i kancelaria o łącznej powierzchni 160 m². Dom parafialny ma dwie kondygnacje, a jego powierzchnia całkowita to 250 m². Był budowany w latach 1992-1994.

W chwili utworzenia parafia liczyła ok. 2 tys. wiernych. W 2017 r. liczbę parafian podawano ok. 1350. W skład parafii wchodzi siedem miejscowości: Bystry, Grajwo, Kąp, Kozuchy, Kruklin, Upałty Duże i Upałty Małe. Od chwili erekcji parafii do 2007 r. funkcję proboszcza spełniał ks. Klemens Litwin. Obecnie jest nim ks. Mirosław Andrzej Sorbaj (od 2007 r.).

Giżycko. Z dziejów miasta i okolic, red. A. Wakara, Olsztyn 1983; G. Białuński, *Osadnictwo regionu Wielkich Jezior Mazurskich od XIV do początku XVIII wieku – starostwo leckie (giżyckie) i ryńskie*, Olsztyn 1996; K. Litwin, *Pobłogosławienie kościoła w Bystrym*, „Martyria” 2002, nr 7-8, s. 14; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Bystry*, „Martyria” 2010, nr 5, s. 10, 24; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 212-213; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia*

istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r., [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 109; W. Guzewicz, *Świadectwo wiary. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Krzysztofa w Giżycku*, Elk 2019, s. 11-16.

Chelchy (Św. Brata Alberta Chmielowskiego)

Początek miejscowości związany jest z rodziną Chelchów, którzy w pierwszej połowie XVI w. byli właścicielami tych ziem. Od nazwiska tego rodu przyjęła się też nazwa miejscowości. W czasie najazdu tatarskiego w XVII w. Chelchy zostały doszczętnie zniszczone. Należały wtedy do majątku rycerskiego Wilhelma von Medum. W 1683 r. wraz z Doliwami przechodzą pod zarząd ławnika Albrechta Baltazara von Dzingela. W 1806 r. oba majątki liczyły łącznie 101 włók i 15 morgów. W połowie XVIII w. wieś miała trzydzieści domów, w 1821 r. 105 mieszkańców, a w 1939 r. – 275 mieszkańców. Szkołę w Chelchach założono w 1740 r.; musiała jednak ulec likwidacji, skoro zorganizowano ją ponownie w 1835 r. Pod względem religijnym do 1945 r. wieś zamieszkiwali przeważnie protestanci, którzy należeli do zboru w Elku.

Po II wojnie światowej na tereny te przybyli Polacy, głównie wyznania katolickiego. Pod względem administracyjnym należeli oni wówczas do parafii św. Wojciecha w Elku. W 1989 r. mieszkańcy Chelch wystąpili z prośbą do naczelnika Gminy Elk o przydzielenie działki o powierzchni 0,4 ha pod budowę kaplicy w Chelchach. Po otrzymaniu pozytywnej odpowiedzi i uzyskaniu od PGR-u baraku, który miał służyć do celów katechetycznych i religijno-kulturalnych, 24 kwietnia 1991 r. bp E. Piszcz erygował parafię pw. św. Alberta Chmielowskiego w Chelchach. Parafia została wydzielona z części parafii św. Wojciecha w Elku oraz z części parafii w Pisanicy. Należy do dekanatu pw. Miłosierdzia Bożego w Elku.

Do czasu wybudowania nowej świątyni parafialnej miejsce kultu spełnia budynek dawnego PGR-u. Zbudowano go z cegły, pustaka oraz elementów betonowych. Ma następujące wymiary: 15 m długości, 7 m szerokości i wysokości 3,5 m. Wnętrze o układzie jednonawowym. W centralnej części świątyni na ścianie prezbiterium wisi drewniany krzyż, po prawej jego stronie został zamieszczony obraz Jezusa Miłosiernego. Pod krzyżem w centralnym miejscu znajduje się tabernakulum. Drewniany ołtarz umieszczono na środku prezbiterium. W świątyni odnaleźć można było ponadto dwa obrazy, św. Alberta Chmielowskiego i Ecce Homo, oraz dwie figury gipsowe: Matki Bożej i Chrystusa.

W 2013 r. rozpoczęto budowę kościoła parafialnego wg projektu inżynierów: Wacława Krzysztofa Wojciechowskiego i Juliusza Ussa. Obiekt wzniesiono na rzucie poziomym, w kształcie krzyża. Jest murowany, parterowy, niepodpiwniczony i jednonawowy. Fasada kościoła ozdobiona ceglany gzymsem wieńczącym i międzykondygnacyjnym (wieża). Wymiary kościoła to: 23 m długość, 16 m szerokość i 22 m wysokość wieży. Powierzchnia zabudowy wynosi 310 m², powierzenia użytkowa – 281 m², a kubatura – 1683 m³.

Dach obiektu jest dwuspadowy, pokryty dachówką ceramiczną w kolorze czerwonym. Kościół poświęcił bp Jerzy Mazur 20 czerwca 2021 r.

Wewnątrz na ścianie prezbiterialnej zawieszony jest drewniany krzyż z pasyjką, metalowe tabernakulum (pochodzi z konwiktów księży studentów UKSW) oraz obraz Brata Alberta – patrona parafii. Ołtarz soborowy – kamienny. Posadzka kościoła wyłożona granitem.

Na terenie parafii znajduje się kościół filialny pw. Matki Bożej Ostrobramskiej w Sędkach. Budynek o długości 15 m, szerokości 10 m i wysokości do sklepienia 7 m, wzniesiony w latach 1991-1993 z bloczków wapienno-cementowych, otynkowany, wzmacniają słupy ceglane. Obiekt w kształcie prostokąta poprzedza prawie czternastometrowa wieża na planie kwadratu (5 m x 5 m), wsparta na dwóch kolumnach, zakończona czterobocznym dachem oraz metalowym krzyżem.

Kościół ma wnętrze o układzie jednonawowym. W centralnej części kaplicy na ścianie prezbiterium znajduje się drewniany krzyż z wizerunkiem Chrystusa. Po prawej stronie krzyża został umieszczony obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy, po lewej zaś obraz Jezusa Miłosiernego, pod którym jest miejsce przewodniczenia. W centralnym miejscu prezbiterium (pod krzyżem) umiejscowiono tabernakulum w kształcie prostokąta. Ściana prezbiterium zakończona została trójboczną absydą.

Plebania o powierzchni 72 m² mieści się w bloku mieszkalnym. Jest ona oddalona od świątyni o ok. 700 m.

W 1997 r. liczbę parafian podawano na ok. 1200 osób. Podobnie było w roku 2017. W skład parafii wchodzi 9 miejscowości: Chelchy, Czaple, Gólu-bie, Golubka, Laski Wielkie, Lega, Przykopka, Sędko oraz Szczudły.

Od początku istnienia parafii proboszczami byli: ks. Andrzej Amielawski (1991-1994), ks. Andrzej Żochowski (1994-2007), ks. Dariusz Doliwa (2007-2008) i ks. Wojciech Luto (od 2008 r.). Z parafii pochodzi m.in. ks. Maksymilian Barwikowski.

J. Sikora, *Z cyklu: Z wizytą w parafii Chelchy*, „Martyria” 2000, nr 9, s. 12, 24; M. Gajewska, *Organizacja i duszpasterstwo Kościoła katolickiego w Elku w latach 1945-1992*, Warszawa 2000 [mps BUSKWW]; W. Guzewicz, *Parafie Elku o okolic: Parafia pw. św. Alberta Chmielowskiego w Chelchach*, „Elk i my” 2007, nr 9, s. 7; W. Guzewicz, *Kościół i parafie ziemi elckiej*, Elk 2008, s. 23-27; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 214-215; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 110.

Cichy (Matki Bożej Częstochowskiej)

Przywilej lokacyjny Cichy otrzymały w 1554 r. Kościół w Cichym zbudowano w 1566 r., ale nabożeństwa odbywały się tu już od 1540 r. w jednym z miejscowych domów. Świątynia była dwukrotnie przebudowywana – w 1727

oraz w 1881 r. (w 1727 r. dostawiono do niej, od strony zachodniej, wieżę). Po raz pierwszy wymieniono nazwisko pastora z Cichego w dokumencie z 1579 r. (Marcin Kurzastkowski). Diakoni znani są od 1656 r. W tymże roku kościół ocalał w czasie napadu tatarskiego, albowiem w momencie podpalania go spostrzeżono na ołtarzu obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem i sądząc, że to kościół katolicki, pozostawiono go nienaruszonym. Urząd pastora cichowskiego piastowali m.in.: Paweł Giżycki (+1677) i jego syn, również Paweł (+1715). Oba pochowano w tutejszym kościele, na krypcie zaś wyryto epitafia w języku polskim. Tutejszy nauczyciel, a następnie diakon Michał Grodzki był autorem paru polskich pieśni, m.in. *Miła pruska ziemio, łzami się oblewaj*. W latach 1839-1847 był tu kaznodzieją Ernest Wilhelm Gregorovius, który w 1842 r. żądał stanowczo, aby w tutejszej szkole uczono dzieci religii po polsku.

Po II wojnie światowej na terenie parafii osiedliła się ludność polska, głównie wyznania rzymskokatolickiego. Przejęła ona poprotestancki kościół i zaadaptowała go na swoje cele religijne. Do momentu powstania tu samodzielnej parafii (1952) wierni z Cichego należeli do parafii w Olecku. Obecnie parafiach należy do dekanatu oleckiego – pw. Niepokalanego Poczęcia NMP.

Świątynia pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Cichym została zbudowana z cegły i z użyciem kamieni polnych w podmurówce. Jest ona orientowana, jednonawowa z transeptem, z wieżą na planie kwadratu. Całkowita długość kościoła wynosi 39,3 m, szerokość – 22,3 m, wysokość – 22 m, grubość murów dochodzi do 1 m. Kubatura kościoła wynosi 4.300 m³, a powierzchnia użytkowa 553 m².

Kościół ma wewnątrz o układzie jednonawowym. Drewniane sklepienie kolebkowe podtrzymuje dziesięć filarów ustawionych w dwóch rzędach. W centralnej części świątyni, na ścianie prezbiterium, znajduje się szesnastowieczny architektoniczny ołtarz główny, jednopolowy, ze zwieńczeniem. W polu głównym znajduje się obraz przedstawiający Matkę Bożą Częstochowską, w szerokiej, dekoracyjnej, złożonej ramie. Obraz flankują żłobkowane kolumny z korynckimi głowicami, ustawione na wysokich cokołach. W uchach ołtarza na tle płycin umieszczone są pełnoplastyczne rzeźby świętych, z prawej św. Antoniego, a w lewym rzeźba św. Franciszka. W prezbiterium, od strony południowej, przy drugim filarze, znajduje się nadwieszona drewniana ambona. Naprzeciw ołtarza głównego znajduje się drewniany, wsparty na dwóch filarach, chór muzyczny na dwóch poziomach. Organy – szesnastogłosowe, dwumanułowe, o trakturze pneumatycznej i wiatrownicach stożkowych – pochodzą w części z roku ok. 1760 r. i wytworzone zostały najprawdopodobniej w firmie Carla Nowaka w Królewcu. Wartość zabytkową w kościele mają także trzy kamienne płyty nagrobkowe z lat 1677, 1700 i 1714 z napisami w języku polskim.

Na terenie parafii znajdują się trzy kaplice filialne: pw. św. Huberta w Czerwonym Dworze, pw. św. Wojciecha w Mazurach i pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego w Sokółkach.

Kaplica filialna w Czerwonym Dworze została zbudowana z inicjatywy ks. Leona Szadkowskiego na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Poświęcił ją bp Edward Samsel 9 października 1994 r. Kaplica jest murowana z pustaka, z użyciem kamieni polnych z zewnątrz, na planie prostokąta, o wymiarach 19 m na 11,5 m i wysokości – 9 m, z prezbiterium i zakrystią na planie prostokąta od strony wschodniej. W centralnej części kaplicy znajduje się dużych rozmiarów drewniany krzyż zawieszony na tle kolistego okna. Poniżej, obok krzyża, wiszą w szerokich, drewnianych ramach obrazy: Jezusa Miłosiernego i św. Huberta.

Kaplicę filialną a w Mazurach zbudowano w 1982 r. Później, tj. w 1987 r., dobudowano doń zakrystię i salkę katechetyczną. Głównym inicjatorem budowy był ks. L. Szadkowski, zaś zespołem budowniczym kierował Jan Bronikowski. Kaplicę poświęcił bp Julian Wojtkowski 27 listopada 1983 r. Kaplica murowana, otynkowana, z użyciem kamieni polnych w podmurówce oraz szkarfach w elewacjach bocznych. Zbudowana ją na planie wydłużonego prostokąta o wymiarach 22 m na 12 m, wysokości 8 m, z kruchtą i zakrystią od strony południowo-zachodniej. Wnętrze kaplicy o układzie jednonawowym. W centralnej części kaplicy na ścianie prezbiterium znajduje się dużych rozmiarów drewniany krzyż. Obok krzyża wiszą obrazy w szerokich drewnianych ramach: Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny i nieco mniejszy obraz św. Wojciecha. Poniżej znajduje się posrebrzane tabernakulum.

Kaplica filialna w Sokółkach powstała w latach 1983-1984. Głównym jej inicjatorem był ks. L. Szadkowski, zaś zespołem budowniczym kierował Jan Bronikowski. W 1988 r. dobudowano do niej salkę katechetyczną i zakrystię. Mszę św. sprawuje się w niej od 1984 r. Kaplicę poświęcił bp Wojciech Ziemia 12 maja 1985 r. Jest ona murowana, w podobnym stylu jak w Mazurach, z użyciem kamieni polnych w podmurówce oraz szkarfach w elewacjach bocznych. Kaplica jest na planie wydłużonego prostokąta (26 m długości, 13,2 m szerokości i 9 m wysokości), z kruchtą na planie kwadratu od strony wschodniej i zakrystią na planie prostokąta. Wnętrze kaplicy o układzie jednonawowym. Sklepienie zwierciadlane, drewniane. W centralnej części kaplicy, na ścianie prezbiterium, znajduje się dużych rozmiarów drewniany krzyż. Obok krzyża wiszą obrazy w szerokich, drewnianych ramach: Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny i św. Maksymiliana Kolbego. Poniżej znajduje się posrebrzane tabernakulum.

Cmentarz parafialny znajduje się w odległości ok. 1 km od kościoła parafialnego i zajmuje powierzchnię 1,14 ha. Założony został jeszcze w czasach protestanckich. Oprócz cmentarza w Cichym w niektórych miejscowościach parafii zachowały się jeszcze resztki cmentarzy wiejskich.

Plebanię stanowi budynek parterowy z poddaszem, murowany, o wymiarach: długość – 24 m, szerokość – 13 m, wysokość – 10 m. Czas budowy obiektu ustala się na przełom XIX i XX w.

W 1997 r. do parafii należało blisko 2400 wiernych, natomiast w 2017 – ok. 1800. Dziś parafię tworzą dwadzieścia dwie miejscowości: Barany, Borki, Cicha Wólka, Cichy, Czerwony Dwór, Czukty, Doliwy, Dybowo, Golubie, Gryzy, Jabłonowo, Jurki, Leśny Zakątek, Mazury, Niemsty, Rogojny, Sokółki, Stacze, Szwałk, Wężewo, Zawady Oleckie oraz Żydy.

Od chwili powstania parafii proboszczami w niej byli: ks. Piotr Grzegorz Kadula (1952-1957), ks. Antoni Orłowicz (1957-1961), ks. Franciszek Serafin (1961-1972), ks. Leon Szadkowski (1972-2003), ks. Tomasz Daukszewicz (2003-2007), ks. Marek Duba (2007-2012), ks. Jarosław Stopko (od 2012 r.). Razem z nimi pracowało tu również kilku wikariuszy i jeden rezydent (ks. dr Edward Anuszkiewicz). Z parafii pochodzą m.in.: ks. Józef Fiedorowicz TChr, o. Alan Cezary Mroczkowski (OFM), ks. Piotr Swędrowski, br. Zdzisław Cieślukowski (OFM Conv.), br. Romuald Czupryński (SVD), s. Iwona Dziobkowska (OSSS), s. Anna Zawadzka (Sł. BDNP).

R. Demby, *W straduńskiej puszczy. Z dziejów osadnictwa na ziemi oleckiej*, Olecko 1998; R. Demby, *Olecko. Czasy, ludzie, zdarzenia*, Olecko 2000; W. Guzewicz, *Parafia Cichy 1952-2009*, Elk 2010; W. Guzewicz, *Dzieje parafii i kościołów dekanatu oleckiego pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny*, Elk 2011, s. 11-28; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 216-219; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 111.

Cimochy (Matki Bożej Królowej Świata)

Początek Cimoch sięga XV w., kiedy to komtur z Pokarmina nadał na prawie magdeburskim Klimkowi Rusinowi i jego bratu Czymochowi 15 włók nad Strumykiem Twardowskim z obowiązkiem jednej służby zbrojnej. Przywilej lokacyjny wieś otrzymała w 1548 r. W 1600 r. mieszkali w tu sami Polacy wyznania ewangelickiego. Szkoła w Cimochach powstała w 1758 r., a w 1860 r. urząd pocztowy.

Zbór ewangelicki datuje się tutaj od 1906 r. Powstał on z części terenów należących do Kalinowa. W czasie II wojny światowej kościół ewangelicki został zburzony, a mieszkańcy tych ziem wyemigrowali do Niemiec (tylko nieliczni autochtoni pozostali we wsi). Na tereny te napłynęła ludność z pobliskich powiatów: suwalskiego i augustowskiego. W 1957 r. urządzili oni w budynku przedwojennego zajazdu i sali tanecznej kaplicę, którą obsługiwali księża z Raczek. Od 1964 r. Cimochy posiadały już placówkę duszpasterską z księdzem. Parafię erygował kanonicznie bp Józef Drzazga 15 stycznia 1977 r. Obecnie wchodzi ona w skład dekanatu pw. św. Jana Apostoła w Olecku.

Początkowo ludność katolicka, która się tu osiedliła, urządziła kaplicę w przedwojennej sali widowiskowo-kinowej. Od 1986 r. kult Boży odbywał w nowo wybudowanym kościele (kościół ten usytuowano po drugiej stronie szosy, gdzie kiedyś stała świątynia protestancka). Zaprojektował go architekt

J. Pawłowski z Olecka. Swoim wyglądem nawiązuje on do stylu góralskiego. Cechą charakterystyczną są dość niskie ściany i stromy wysoki dach. Ściany kościoła zostały wykonane z kamienia łupanego. Budowla na planie krzyża łacińskiego, kryta wysokim, spadzistym dachem półszczytowym z blachy ocynkowanej. Do kościoła od strony północnej przylega zakrystia na planie prostokąta. Od strony południowo-wschodniej do kościoła przylega otynkowana wieża z dzwonnica. Powierzchnia użytkowa świątyni wynosi 460 m².

Wnętrze kościoła jednonawowe. Na osi głównej w niszy prezbiterium kościoła widnieje wykonana z barwionego szkła mozaika przedstawiająca wizerunek Jezusa Miłosiernego, u dołu napis: „Jezu ufam Tobie”. Poniżej umieszczono tabernakulum. W kościele znajdują się m.in. obrazy Matki Bożej Częstochowskiej i św. Faustyny. Naprzeciw ołtarza głównego umieszczono chór muzyczny, w głębi niego stoją 9-głosowe organy nabyte od parafii Raczek w 1965 r. Powstanie organów datuje się na pierwszą połowę XIX w.

Cmentarz parafialny założony został w latach 70. XX w. i z tego okresu pochodzą najstarsze nagrobki. Oddalony jest od kościoła parafialnego o ok. 1 km, ogrodzony, o powierzchni ok. 0,5 ha. Cmentarz jest własnością parafii od 1993 r.

Plebania to budynek murowany, parterowy, otynkowany, o powierzchni użytkowej 164 m², wybudowany w latach 80. ubiegłego stulecia.

W 1997 r. i 2017 r. do parafii należało ok. 900 wiernych. Parafię tworzy pięć miejscowości: Cimochy, Cimoszki, Sobole (nr. 34, 35, 35a), Szeszki i Wierzbowo.

Pierwszym administratorem parafii był ks. Adam Maciąg (1964-1969). Po nim funkcję tę obejmowali ks. Marian Buciński (1969/1977-2006), ks. Jarosław Sutula (2006-2020) oraz ks. dr Andrzej Żołnierowicz (od 2020 r.). Z parafii pochodzą m.in. ks. dr Marian Salamon, ks. Robert Leśniewski, ks. Dariusz Łoboda, o. Marek Miławicki OP i ks. Robert Ludwiniak.

Olecko. Z dziejów miasta i powiatu, red. A. Wakar, Olsztyn 1974; J. Sikora, *Z cyklu: Z wizyta w parafii Cimochy*, „Martyria” 2000, nr 3, s. 12; H. Dembińska, *Zmiany w postawach religijnych parafii Cimochy na przestrzeni dwudziestu pięciu lat*, Olsztyn 2001 [mps BUWMO]; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 219-220; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 112.

* * *

Churches and Parishes of the Diocese of Elk (Part 4)

Summary

The article presents parishes and churches: Holy Trinity in Budry, Saint Jadwiga Queen in Bystry, Saint Brother Albert Chmielowski in Chelchy, Our Lady of Częstochowa in Cichy and Of Our Lady Queen of Poland in Cimochy.

Keywords: Budry, Bystry, Chełchy, Cichy, Cimochoy, Diocese of Ełk, Catholic Church.

Bibliografia

- Białuński G., *Osadnictwo regionu Wielkich Jezior Mazurskich od XIV do początku XVIII wieku – starostwo leckie (giżyckie) i ryńskie*, Olsztyn 1996.
- Demby R., *Olecko. Czasy, ludzie, zdarzenia*, Olecko 2000.
- Demby R., *W straduńskiej puszczy. Z dziejów osadnictwa na ziemi oleckiej*, Olecko 1998.
- Giżycko. *Z dziejów miasta i okolic*, red. A. Wakara, Olsztyn 1983.
- Guzewicz W., *Dzieje parafii i kościołów dekanatu oleckiego pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny*, Ełk 2011.
- Guzewicz W., *Katalog duchowieństwa diecezji elckiej. Zmiany administracyjno-personalne w latach 1992-2017*, Ełk 2018.
- Guzewicz W., *Kościół i parafie ziemi elckiej*, Ełk 2008.
- Guzewicz W., *Parafia Cichy 1952-2009*, Ełk 2010.
- Guzewicz W., *Węgorzewo i okolice. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu węgorzewskiego*, Ełk 2017.
- Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Ełk 2012.
- Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017.
- Ziemia olecka na początku XXI wieku*, red. W. Guzewicz, J. Krajewski, „Episteme” 36(2004).

RECENZJE
Reviews

KS. WOJCIECH GUZEWICZ*

Ks. Jacek Ludwik Wojda, *Kasata diecezji podlaskiej 1867. Między berłem a pastorałem*, Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej Unitas, Siedlce 2022, ss. 193.

W połowie roku 2022 na rynku wydawniczym ukazała się kolejna książka ks. Jacka Ludwika Wojdy pt. *Kasata diecezji podlaskiej 1867. Między berłem a pastorałem*. Jest ona pokłosiem wieloletnich badań autora nad dziejami diecezji podlaskiej. Wśród dotychczas opublikowanych przez autora książek należy wymienić m.in.: *Z dziejów seminariów duchownych diecezji podlaskiej i lubelskiej*, t. 1: *Seminarium podlaskie w Janowie 1818-1867*, Wydawnictwo Diecezjalne Unitas, Siedlce 2021, ss. 599; *Jak niszczone Kościół unicki? Dochodzenie Konsulatu Generalnego Francji w Warszawie w sprawie unitów w Imperium Rosyjskim*, tłum. i oprac. ks. Jacek Wojda, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Elk 2015, ss. 446; *Prześladowanie Ojczyzny: Ks. Stanisław Brzóska i jego wrogowie w świetle raportu konsulatu Francji w Warszawie z 1865 roku*, Wydawnictwo Unitas, Siedlce 2016, ss. 183). Warto dodać, iż pozycje te zyskały pozytywne recenzje wydawnicze i naukowe, i zostały życzliwie przyjęte przez czytelników.

Autor książki pt. *Kasata diecezji podlaskiej 1867. Między berłem a pastorałem* wnikliwie prezentuje mechanizmy działań zaborczego imperium wobec Kościoła na terenie diecezji podlaskiej. Ukazuje zmagania ludzi wierzących o wierność Bogu, Kościołowi i Ojczyźnie, jak również podejmowane inicjatywy duszpasterskie, które miały zapobiegać skutkom wrogiej polityki carskiej. W swoim opracowaniu przedstawia kasatę diecezji podlaskiej (1867) oraz jej skutki w szerokim kontekście antykatolickiej retoryki carskiej. Praca składa się z trzech rozdziałów, bibliografii oraz aneksów. Szczególny ważny pod względem naukowym jest rozdział trzeci oraz jeden z załączników – fragment z raportu Czerkasskiego dotyczący konieczności zniesienia diecezji podlaskiej. W trzecim rozdziale autor odtworzył, w oparciu o dokumenty źródłowe, lokal-

* ks. Wojciech Guzewicz – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6759-0856>; e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

ny bieg wydarzeń tuż przed i po kasacie diecezji podlaskiej, m.in. przekazał mało znane fakty na temat zabrania wolności biskupowi Szymańskiemu i pozbawienie podstaw prawnych jego diecezji, a także wywiezienia biskupa z Janowa i przekazania władzy kanonicznej administratorowi diecezji lubelskiej. Z kolei opublikowanie raportu Czerkasskiego, na podstawie którego dokonano kasaty diecezji podlaskiej uzmysławia, że te działania zaborców były niczym innym, jak kontynuacją poprzednich antypolskich i antykatolickich poczynań władz rosyjskich.

Ks. dr Jacek Wojda wykonał ogromną pracę, opracowując podjęty temat. Imponująca jest zwłaszcza baza archiwalna pracy. Autor przewertował archiwa rosyjskie, w tym Centralne Archiwum Historyczne Rosji w Petersburgu, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Państwowe w Lublinie, Archiwum Archidiecezji Lubelskiej, Archiwum Diecezji Siedleckiej, archiwa parafialne diecezji siedleckiej oraz Archiwum Prowincji Warszawskiej Kapucynów. Zwraca uwagę swoboda, z jaką ks. Wojda obraca się w obrębie kilku języków – sięga po teksty w języku łacińskim, rosyjskim, francuskim (tłumaczenia własne). Oprócz bazy archiwalnej autor przywołuje kilkunastu materiałów drukowanych, ok. 30 pozycji z zakresu literatury przedmiotu oraz dziesiątki książek oraz materiałów internetowych (to wszystko także w kilku językach).

Znana starożytna sentencja autorstwa Cycerona przypomina, że historia jest nauczycielką życia (*Historia magistra vitae est*). Jej poznawanie i utrwalanie dla kolejnych pokoleń jest naszym szczególnym zadaniem. Książka ks. Jacka Ludwika Wojdy pt. *Kasata diecezji podlaskiej 1867. Między berłem a pastorałem* niewątpliwie wpisuje się w taką działalność. Lektura tej karty dziejów Kościoła podlaskiego pozwala nie tylko zachować pamięć o trudnej przeszłości, ale patrzeć z nadzieją w przyszłość. Książkę należy polecić nie tylko kapłanom i wiernym diecezji siedleckiej, ale także badaczom dziejów diecezji podlaskiej i w ogóle Polski wschodniej. Wydaje się, że każdego człowieka związanego z Kościołem i regionem poruszy lektura tej pracy. Powinna trafić też do szkolnych i parafialnych bibliotek Podlasia, a także na półki miłośników i badaczy lokalnych dziejów i kultury.

LISTA RECENZENTÓW: „Studia Elckie” 24(2022), nr 1-4 THE LIST OF REVIEWERS: “Studia Elckie” 24(2022), no. 1-4

Redakcja „Studiów Elckich” pragnie podziękować wszystkim Recenzentom za podjęty trud i wnikliwe uwagi na temat artykułów opublikowanych na łamach naszego kwartalnika w 2022 roku. Z nadzieją na kolejne lata owocnej współpracy, specjalne wyrazy uznania kierujemy do następujących osób:

The Editorial Board of “Studia Elckie” wishes to thank all the Peer Reviewers for their hard work and diligence in reviewing articles submitted for publication in 2022 issues of our quarterly journal. With a great hope for the further fruitful cooperation, the special appreciations are addressed to:

CANADA

- Andrzej **Jastrzębski** OMI, St. Paul University, Ottawa

LITHUANIA

- Salomėja **Karasevičiūtė**, Marijampolės Kolegija
- Algimantas **Katilius**, The Lithuanian Institute of History, Vilnius
- ks. Kęstutis **Žemaitis**, Vytautas Magnus University, Kaunas

SLOVAKIA

- bp Marek **Forgáč**, Catholic University of Ružomberok
- ks. Vladimír **Thurzo**, Comenius University in Bratislava

UGANDA

- ks. Krzysztof **Seroka**, Independent Scholar, Kampala

USA

- John F. X. **Knasas**, University of St. Thomas, Houston, TX
- ks. Paweł **Tarasiewicz**, Adler-Aquinas Institute, Colorado Springs, CO
- Daniel P. **Thero**, Rensselaer Polytechnic Institute, Troy, NY, USA

VATICAN

- Szczepan T. **Praškiewicz** OCD, Independent Scholar, Vatican

POLAND

- Andrzej **Adamski**, WSiLiZ w Rzeszowie
- ks. Rafał **Bednarczyk**, UKSW
- ks. Adam **Bielinowicz**, UWM
- ks. Roman **Buchta**, UŚ
- Imelda **Chłodna-Błach**, KUL
- ks. Wojciech **Cichosz**, UMK
- ks. Wojsław **Czupryński**, UWM
- Piotr **Gawliczek**, UWM

- ks. Wojciech **Guzewicz**, UWM
- ks. Andrzej **Kiciński**, KUL
- Andrzej **Kopiczko**, UWM
- ks. Wiesław **Kraiński**, UMK
- ks. Dariusz **Kurzydło**, UKSW
- ks. Grzegorz **Leszczyński**, UŁ
- ks. Paweł **Makosa**, KUL
- ks. Mirosław **Meizner**, UKSW
- ks. Antoni **Nadbrzeźny**, KUL
- ks. Andrzej Jacek **Najda**, UKSW
- Piotr Franciszek **Neumann** OCD, UAM
- ks. Dominik **Ostrowski**, PWT we Wrocławiu
- ks. Dariusz Henryk **Pater**, UKSW
- ks. Andrzej **Proniewski**, UwB
- ks. Wiesław **Przygoda**, KUL
- ks. Sławomir **Ropiak**, UWM
- ks. Stanisław **Strękowski**, UKSW
- ks. Tadeusz **Syczewski**, KUL
- ks. Henryk **Witczyk**, KUL

SPIS TREŚCI: „Studia Elckie” 24(2022), NR 1-4
CONTENTS: „Studia Elckie” 24(2022), NO. 1-4

„Studia Elckie” 24(2022), nr 1

Od Redakcji / Editorial7

Nauki teologiczne / Theological Sciences

ks. Grzegorz **Bachanek**, *Najświętsza Maryja Panna w chrześcijańskim doświadczeniu śmierci / Our Lady and the Christian Experience of Death*.....11-22

Edward **Jakiel**, *O niektórych właściwościach przekładu Księgi Koheleta Marcina Bielskiego / On some features of the translation of the Book of Kohelet by Marcin Bielski*23-36

Algimantas **Katilius**, *Hierarchs of the Diocese of Sejny or Augustów: Aspects of the Collective Biography of Bishops and Administrators*.....37-53

Andrzej B. **Krupa**, *Geneza i erygowanie parafii w Sadlinkach w 1973 roku / The Genesis and Erection of the Parish in Sadlinki in 1973*..... 55-64

ks. Dariusz **Pater**, *Promocja zdrowia w misji Kościoła katolickiego po Soborze Watykańskim II / Health Promotion in the Mission of the Catholic Church after the Second Vatican Council*65-84

Fr. Kęstutis **Žemaitis**, *Self-Education of Roman Catholic Priests in Lithuania During the Years of Soviet Occupation*85-92

Miscellanea

Arleta **Suwalska**, *Zmiana w edukacji a kultura szkoły w fińskiej szkole podstawowej / Change in Education and School Culture in Finnish Primary School*.....95-106

Materiały / Historical Resources

ks. Wojciech **Guzewicz**, *Kościoły i parafie diecezji elckiej (cz. I) / Churches and Parishes of the Diocese of Elk (Part 1)*.....109-123

Recenzje / Reviews

ks. Wojciech **Guzewicz**: *Ks. Marian Salamon, Kapituła sambijska w drodze do Goldapi, Wydawnictwo Eko-Dom, Elk 2021, ss. 89*127-129

Sprawozdania / Reports

ks. Marcin **Sieńkowski**, *Sprawozdanie redaktora naczelnego „Studiów Elckich” ks. dr. Marcina Sienkowskiego za lata 2019-2021*133-136

„Studia Elckie” 24(2021), nr 2

Od Redakcji / Editorial 143

Nauki teologiczne / Theological Sciences

Anna **Zellma**, Michał **Kołąkowski**, *Wypalenie zawodowe w opinii wybranych grup nauczycieli religii / Professional burnout in the assessment of selected groups of religion teachers*..... 147-161

Michał **Hospodár**, *Parrésia v kontexte Synody o synodalite / Parrhesia in the context of the Synod on synodality*..... 163-170

ks. Stanisław **Strękowski**, *Człowiek wobec śmierci w wybranych pismach św. Grzegorza z Nyssy / Man in the face of death in selected writings of St. Gregory of Nyssa*..... 171-189

ks. Piotr **Wilkowski**, *Droga braterstwa z Maryją a cancel culture w nauczaniu papieża Franciszka / The fraternity way with St. Mary versus cancel culture in Pope Francis's teachings*..... 191-215

Dawid **Mielnik**, *The Good Friday oration as defined in the rubrics in the light of the twentieth-century liturgical reforms* 217-226

Miscellanea

ks. Marcin **Ferdynus**, *Dlaczego katolik nie ma obowiązku zaszczepić się przeciw COVID-19? Perspektywa etyczna / Why does a Catholic have no obligation to get vaccinated against COVID-19? Ethical Perspective*..... 229-247

Materiały / Historical Resources

ks. Wojciech **Guzewicz**, *Kościoły i parafie diecezji elckiej (cz. 1) / Churches and Parishes of the Diocese of Elk (Part 2)*..... 251-263

„Studia Elckie” 24(2022), nr 3

Od Redakcji / Editorial 271

Nauki teologiczne / Theological Sciences

ks. Rafał **Bednarczyk**, *Pierwsza sesja Soboru Watykańskiego II w zapiskach „Pro memoria” bł. Stefana Wyszyńskiego Prymasa Polski / The First Session of the Second Vatican Council in the Notes “Pro memoria” of Blessed Stefan Wyszyński Primate of Poland*..... 275-288

Anna Gawrońska-Piotrowska , <i>Promocja Pieszych Pielgrzymek Warszawskich na Jasną Górę w Internecie jako forma komunikacji religijnej / The promotion of Warsaw Pilgrimages to Jasna Góra on the internet as a form of religious communication.....</i>	289-305
Aleksandra Gralczyk , <i>Media społecznościowe jako narzędzie wspierające działania duszpasterskie. Ocena wykorzystania ich funkcjonalności w parafii wielkomejskiej / Social media as a tool to support pastoral activities. Assessing the use of their functionality in a metropolitan parish....</i>	307-318
ks. Mateusz Kielarski , <i>Ofiarniczy charakter eschatologii okresu zwykłego w Mszałach rzymskim dla diecezji polskich / The Sacrificial Character of the Eschatology of the Ordinary Time in the Roman Missal for the Dioceses of Poland.....</i>	319-333
ks. Mateusz Kozielski , <i>Slang w wychowaniu religijnym młodzieży / Slang in Religious Education of Youth.....</i>	333-348
Miscellanea	
ks. Wojciech Mueller , <i>Męczeństwo ks. Stanisława Streicha w świetle procesu sądowego zabójcy – Wawrzyńca Nowaka / Martyrdom of rev. Stanisław Streich in the light of the trial of the murderer – Wawrzyniec Nowak.....</i>	351-365
Materialy / Historical Resources	
ks. Wojciech Guzewicz , <i>Kościoły i parafie diecezji elckiej (cz. 3) / Churches and Parishes of the Diocese of Elk (Part 3).....</i>	369-380
ks. Marcin Sieńkowski , <i>Trzydziesty rok funkcjonowania i działalności Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej (2021/2022) / Thirtieth Year of Functioning and Activity of the Theological Seminary of the Diocese of Elk (2021/2022)</i>	381-404
Recenzje / Reviews	
ks. Wojciech Guzewicz , <i>Jan Czar [ks. Stanisław Piotr Maciątek], Marszałek Piłsudski na wieczery. Humoreska religijna o tem, jak Marszałek Piłsudski proboszczowi „krowę zjadł”, edycja, komentarze i redakcja: ks. Marian Mieczkowski, Wydawca: Polskie Towarzystwo Historyczne w Łomży oraz Parafia Katedralna pw. św. Michała Archanioła w Łomży, Łomża 2022, ss. 80.</i>	407-411

Nauki teologiczne / Theological Sciences

- ks. Tomasz **Kopiczko**, *Promowanie pozytywnego wizerunku katechety (nauczyciela religii) / Promoting a Positive Image of a Catechist (Religion Teacher)* 423-440
- ks. Mariusz **Pawlina**, *Analiza aktywności pastoralnej online w czasie pandemii COVID-19 na przykładzie diecezji elckiej / Analysis of Online Pastoral Activity During the COVID-19 Pandemic on the Example of the Elk Diocese* 441-462
- ks. Marcin **Sieńkowski**, *Realizowanie podstawowych zasad formacyjnych w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Elckiej w latach 2012-2022 / Implementation of the Basic Formation Principles at the Theological Seminary of the Diocese of Elk in 2012-2022* 463-485

Miscellanea

- Weronika **Juroszek**, *Dojrzałość synowej w świetle koncepcji ks. prof. Zdzisława Chlewińskiego / Daughter-in-Law Maturity from the Perspective of Zdzisław Chlewiński's Concept* 489-500
- Algimantas **Katilius**, *Conflicts over the Language of Additional Services in the Diocese of Sejny or Augustów in the Second Half of the Nineteenth and Early Twentieth Centuries* 501-524
- ks. Roman **Szewczyk**, *Bezstronność światopoglądowa a obecność symboli religijnych w instytucjach publicznych / Worldview Impartiality and the Presence of Religious Symbols in Public Institutions* 525-537
- Katarzyna **Flader-Rzeszowska**, *Rzetelność dziennikarska. Postać dziennikarza we współczesnych tekstach teatralnych / Journalist's Integrity. The Figure of a Journalist in the Contemporary Drama Scripts* 539-551

Materiały / Historical Resources

- ks. Wojciech **Guzewicz**, *Kościoły i parafie diecezji elckiej (cz. 4) / Churches and Parishes of the Diocese of Elk (Part 4)* 555-565

Recenzje / Reviews

- ks. Wojciech **Guzewicz**, Ks. Jacek Ludwik Wojda, *Kasata diecezji podlaskiej 1867. Między berłem a pastorałem*, Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej Unitas, Siedlce 2022, ss. 193 569-570

Lista Recenzentów / The List of Reviewers: „Studia Elckie” 24(2022), nr 1-4 571-572

Spis treści / Contents: „Studia Elckie” 24(2022), nr 1-4 573-576